

RUDOLF STEINER

**ANTROPOLOGIA GENERALĂ
CA
BAZĂ A PEDAGOGIEI**

Paisprezece conferințe, ținute la Stuttgart din 21 august
până în 5 septembrie 1919 și o cuvântare din 20 august 1919

Curs de pregătire pentru învățători și profesori
cu ocazia întemeierii Școlii Libere Waldorf din Stuttgart

Partea I

EDITURA TRIADE

RUDOLF STEINER
Aici se fac toate corecturile!

RUDOLF STEINER
ANTROPOLOGIE GENERALĂ

Traducere după:

“ALLGEMEINE MENSCHENKUNDE
ALS GRUNDLAGE DER PÄDAGOGIK”

Editura Rudolf Steiner, Dornach / Elveția, 1992, Bibl. Nr. 293

Volum realizat cu ajutorul Fundației Hauser din Stuttgart

Traducători:

Liliana Dumitriu
Sorin Pigăreanu

Redactor:

Sorin Pigăreanu

*Despre publicațiile din opera sub formă de conferințe
a lui Rudolf Steiner*

Baza științei spirituale orientată antroposofic este constituită din lucrările scrise de Rudolf Steiner (1861 - 1925). Alături de acestea el a ținut, între anii 1900 și 1924, numeroase conferințe și cursuri, atât publice cât și pentru membrii Societății Teosofice, iar mai târziu, ai Societății Antroposofice. Inițial el voia ca aceste conferințe, ținute totdeauna liber, să nu fie fixate în scris, ele fiind concepute “drept comunicări orale, nedestinate tipăririi”. Dar când textele acestor conferințe au început să fie răspândite sub diverse forme și cu greșeli, fiind redactate de unii dintre auditorii săi, el s-a simțit răspunzător de a le ordona. Această sarcină i-a încredințat-o Mariei Steiner von Sivers. Ei îi revenea alegerea stenografilor, administrarea textelor și corectarea lor în vederea editării. Deoarece, din lipsă de timp, Rudolf Steiner nu a putut să corecteze el însuși textele decât într-un număr foarte mic de cazuri, trebuie ținut cont de rezerva sa față de toate scrierile de acest gen: “Totuși, trebuie luat în considerare faptul că în stenogramele nerevizuite de mine există greșeli”.

În lucrarea sa autobiografică “Cursul vieții mele” (cap. 35) el se exprimă asupra raportului conferințelor pentru membrii, care la început nu au fost accesibile decât sub formă de manuscris tipărit, față de scrierile sale publice. Pasajul respectiv este redat la sfârșitul acestui volum. Ceea ce este spus acolo este valabil, în același fel, și pentru cursurile referitoare la diverse specialități, cursuri care se adresau unui număr mic de participanți, familiarizați cu bazele științei spirituale.

După moartea Mariei Steiner (1867 - 1948) s-a început, conform liniilor directe date de ea, editarea operelor complete ale lui Rudolf Steiner. Prezentul volum face parte din această ediție. Date mai amănunțite referitoare la text se găsesc, atât cât este necesar, la începutul capitoului “Indicații”.

CUPRINS

ALOCUIRE, 20 august 1919	13
<p>°coala Waldorf, un act de cultură. °coala Waldorf ca °coală unitară. Necesitatea de a face compromisuri. °coală °i politică. °colile bol°evice ca locuri de îngropăciune a instruirii. Conducerea republicană a °colii. Structurarea cursului de pedagogie: pedagogie generală, metodică, exerciții. °coala Waldorf nu e °coală doctrinară. Antroposofie °i instruire; predarea religiei. Trăsături necesare ale pedagogului: interes față de lume, entuziasm, elasticitate a spiritului, dăruire.</p>	
PRIMA CONFERINȚĂ, 21 august 1919	16
<p>Aspectul moral-spiritual al problematicei educative. Fondarea °colii Waldorf ca "act festiv al ordinii universale". Orientarea culturii actuale înspre egoismul uman, după exemplul problematicei nemuririi. Educarea ca prelungire a "ceea ce au făcut ființe superioare înainte de na°tere". Despre problema "educării prenatale". Legătura a două duble trinități la coborârea în existența terestră: omul spirit, spiritul vieții, sinea spirituală °i sufletul con°tienței, cel al înțelegerii sau al afectivității, cel al senzației (spiritul suflet) cu trupul astral, eteric °i fizic împreună cu regnul mineral, vegetal °i animal (trupul corporal). Armonizarea spiritului suflet cu trupul corporal ca sarcină a educatorului, prin 1. armonizare a respirației cu procesul nervos-senzorial; 2. educarea ritmului potrivit dintre trezie °i somn. Însemnătatea relației spirituale interioare dintre pedagog °i copil.</p>	
A DOUA CONFERINȚĂ, 22 august 1919	27
<p>Psihologia fundamentată antroposofic, fundament al instruirii. Despre conceptele fără conșinut ale psihologiei moderne. Însemnătatea centrală a reprezentării °i a voinței. Caracterul de imagine al reprezentării: oglindire a prenatalului. Voința ca germene pentru realitatea spiritual-sufletească post-mortem. Transformarea realității prenatale în reprezentări prin forța antipatiei; potențarea acestei forțe până la memorie °i noțiuni. Potențarea forței simpatice a voinței până la fantezie °i imaginație. Sânge °i nerv: tendința nervului de a se materializa, tendința sângelui de a se spiritualiza. Interacțiunea dintre simpatie °i antipatie în creier, în măduva spinării °i în sistemul nervos simpatic. Tripartitia omului: partea de cap, cea de trunchi °i cea de membre. Interacțiunea dintre cele trei membre °i raportul lor cu Cosmosul. Formarea voinței °i formarea reprezentării în pedagogie.</p>	

A TREIA CONFERINȚĂ, 23 august 1919	40
<p>O vedere cuprinzătoare asupra legilor Universului ca fundament al existenței de pedagog. Marea eroare a psihologiei actuale: partiția duală a ființei umane. Legea în°elătoare a conservării forței; formarea de noi forțe °i materii în om. Cuprinderea lucrurilor din natură ce mor, prin înțelegeră, a celor în devenire prin voință. Despre fundamentul trupeș al sentimentului de eu. Momentul de libertate în gândirea lipsită de senzorialitate. Natura fără om: pericolul pieirii. Funcțiunea de ferment a cadavrului uman pentru dezvoltarea Pământului. Lucrarea forțelor aducătoare de moarte în sistemul (mort) al oaselor °i cel (muritor) nervos, a celor aducătoare de viață în sistemul sangvin °i cel muscular; despre rahitism. "Geometrizarea" oaselor. Geometria ca oglindire a mi°cărilor cosmice. Omul nu ca privitor, ci ca "scenă" a lumii. Noua creare de materii °i forțe prin atingerea dintre sânge °i nerv. Despre metoda °tiințifică: postulate în locul definițiilor universale.</p>	
A PATRA CONFERINȚĂ, 25 august 1919	54
<p>Sentimentul în raport cu voința. Omul cu cele nouă părți ca ființă completă; manifestările voinței în fiecare membru al ființei în parte: în cel trupeș, ca instinct în fizic, ca pulsione în eteric, ca poftă în trupul senzațiilor; în sufleteș, ca preluare a voinței în eu ca motiv; germinativ, în spiritual, ca dorință în sinea spirituală, ca premiză în spiritul vieții, ca hotărâre în omul-spirit. Psihanaliza în căutarea voinței inconștiente a "celui de al doilea om" din noi. Intelectualismul ca voință îmbătrânită, sentimentul ca voință în devenire. Despre educația socialistă. Formarea sentimentului °i a voinței în educație: cultivarea sentimentului prin repetarea inconștientă, cultivarea voinței °i mărirea forței de decizie prin recapitularea conștientă. Însemnătatea exercițiului artistic în acest context.</p>	
A CINEA CONFERINȚĂ, 26 august 1919	68
<p>Întrepătrunderea celor trei activități sufletești. Legătura dintre elementul de cunoaștere °i cel de voință, de procese antipatice °i simpatice în actul vederii; separarea mai puternică de mediu a omului, față de animal. Necesitatea întrepătrunderii reciproce dintre gândire °i voință. Separarea de lume în observare, legarea de lume în acțiune. Combaterea instinctelor animalice, "simpatice" prin încorporarea idealurilor morale. Întrepătrunderea activităților sufletești după modelul disputei dintre Brentano °i Sigwart despre capacitatea obiectivă de judecare a omului. Sentimentul, ca °i cunoaștere reținută °i voință reținută: evidențierea simpatiei °i antipatiei ascunse în voință °i în gândire. Na°terea sentimentului în trupeș prin atin-</p>	

gereea dintre sânge și nerv, în exemplul ochiului și al urechii. Disputa dintre Wagner și Hanslick despre elementele de simțire și de cunoaștere în ascultarea muzicală. Situația nefastă a psihologiei actuale în exemplul teoriei simpurilor. Greșeli ale kantianismului.

A ASEEA CONFERINȚĂ, 27 august 1919 79

Structura completă a ciclului. Observarea omului până acum din punct de vedere sufletească, în final, din cel trupesc, acum din cel spiritual: stări de conștientă. Cunoașterea prin gândire ca activitate trează, pe deplin conștientă, simțirea ca activitate semiconștientă, visătoare, voința ca activitate inconștientă, adormită. Lucrul cu copii vișători și apatici. Viața pe deplin trează a eului posibilă doar în imaginea despre lume, nu în lumea reală. Viața eului în activitățile sufletești: trează-imaginativ în cunoașterea prin gândire, visător și inspirat inconștient în simțire, dormind și intuitiv inconștient în voință; despre comaruri. Apariția intuițiilor în exemplul creației lui Goethe la "Faust I". Relația mai strânsă a voinței intuitive cu cunoașterea reprezentativă, față de simțirea inspirată. Retragerea capului din voința adormită.

A APTEA CONFERINȚĂ, 28 august 1919 91

Omul din perspectiva spirituală: observarea stărilor de conștientă. Despre înțelegere. Scăderea capacității de preluare a spiritualului în trupesc odată cu înaintarea în vârstă. De la voința simțitoare a copilului la gândirea simțitoare a bătrânului. Observarea pur sufletească la adult; momentul de libertate. Eliberarea simțirii de voință, ca sarcină a educației. Esența sentimentului: concepția eronată a psihologiei actuale, adevăratele cunoștințe ale lui Moritz Benedikt. Natura dormind-visătoare a suprafeței corpului, ca sferă a simpurilor: natura volitiv-sentimentală a senzațiilor. Diferența dintre sentimentele copilului și ale bătrânului. Trezia, visarea și somnul în structurarea spațială a omului: periferie și interior dormind-visător, trează - sistemul nervos intermediar. Nervii în legătură cu sufletească-spiritualul: formarea de spații goale pentru acesta, prin mortificare continuă. Somnul și veghea în relație cu temporalul uman: uitarea și amintirea.

A OPTA CONFERINȚĂ, 29 august 1919 103

Compararea proceselor uitării și ale amintirii cu procesele adormirii și trezirii în exemplul tulburărilor de somn. Procesul amintirii. Educarea forței de amintire și a voinței prin acțiunea asupra obiecturilor. Întărirea forței me-moriei prin trezirea interesului intensiv. Înțelegerea naturii umane

prin structurare pe de o parte, prin cuprindere pe de alta. Cele douăsprezece simțuri. Despre simțul de eu și despre diferența în perceperea eului străin (proces de cunoaștere) și propriu (proces de voință). Despre simțul gândurilor. Structurarea celor douăsprezece simțuri în simțuri de voință (simțul tactil, al vieții, al mișcării, al echilibrului), de simțire (al mirosului, al gustului, al văzului, al căldurii) și de cunoaștere (de eu, al gândurilor, de auz, de vorbire). Descompunerea lumii prin cele douăsprezece simțuri; reunirea în judecare. Cuprinderea spiritului prin stări de conștientă (veghe, somn, visare), a sufletească prin stări de viață (simpatie, antipatie), ale trupului prin stări de formă (forma de sferă, de semilună, de linie).

A NOUA CONFERINȚĂ, 30 august 1919 114

Primele trei perioade de apte ani. Cele trei membre ale gândirii logice: concluzia, judecata și noțiunea. Viața sănătoasă a concluziei doar în viața deplin trează; coborârea judecării în sufletul visător, a noțiunii în cel adormit. Formarea obiceiurilor sufletești prin felul judecării. Efectul noțiunilor, coborâte în sufletul adormit, asupra formării trupului, îndeosebi asupra fiziologiilor astăzi adesea atât de uniforme. Necesitatea noțiunilor vii: caracterizare în loc de definire. Noțiuni fixe și mobile. Construirea unei idei de om. Atitudinea fundamentală inconștientă a copilului (1) în primii apte ani de viață: "Lumea este morală", deci demnă de a fi imitată; impulsuri ale trecutului prenatal (2) în cea de a doua perioadă de apte ani: "Lumea este bună"; viața în artă; savurarea prezentului (3) în cea de a treia perioadă de apte ani în predispoziția: "Lumea este adevărată"; învățământul tiințific; impulsuri de viitor.

A ZECEA CONFERINȚĂ, 1 septembrie 1919 124

Fundamentul sferic în cele trei membre de viață: 1. cap (doar trupesc) - forma de sferă e deplin vizibilă; 2. piept (trupesc-sufletească) - vizibil doar ca fragment de sferă, ca semilună; 3. membre (trupesc-sufletească-spiritual) - vizibil doar ca raze. Capul și membrele ca manifestări ale inteligenței, respectiv ale voinței lumii; despre oase lungi și oase netede în acest context. Craniul ca vertebră transformată. Oasele lungi ca os de cap transformat. Centrul sferei de cap, de trunchi și de membre. Capul și membrele în relație cu mișcarea lumii. Imitarea mișcării lumii în dans și transpunerea ei în muzicalitate. Originea percepțiilor senzoriale și a corelației dintre artele plastice și cele muzicale. Trup, suflet și spirit în relație cu sfera capului, a trunchiului și a membrilor. Conciliul 869: biserica catolică ca provocatoare a materialismului tiințelor naturii. Dezvoltarea capului din lumea animală. Însemnătatea sentimentului legăturii omului cu Universul pentru pedagog.

A UNSPREZECEA CONFERINȚĂ, 2 septembrie 1919 135

Esența trupului omenesc în relație cu lumea sufletescului și a spiritualului: capul - trup cu totul format, sufletește visător, spiritual adormit; trunchi - trezie a trupesc-sufletescului, visare a spiritualului; membre - trezie a trupesc-sufletesc-spiritualului încă neformat. Sarcina educatorului din această perspectivă: dezvoltarea omului de membre, parțial a celui de trunchi, trezirea omului de cap. Efectul educativ al limbii ("geniul limbii") la vârsta timpurie, și a laptelui matern ("geniul naturii") în primii ani de viață: trezirea spiritului adormit al omului. Trezirea intelectului prin activare artistică a voinței în timpul școlii generale. Influența educației asupra forțelor de creație ale copilului: stimularea creației prin solicitarea prea puternică a memoriei și frânarea creației prin stimularea prea puternică a fanteziei. Despre necesitatea percepției dezvoltării trupești a copilului prin pedagog de-a lungul anilor și lipsa de sens a obișnuințelor dese schimbări de profesori. Copii de memorie și copii de fantezie.

A DOUĂSPREZECEA CONFERINȚĂ, 3 septembrie 1919 144

Interrelaționarea dintre trupul fizic și mediu. Constituția trupească a omului: învingerea permanentă a formelor animalice ce pornesc de la cap, prin sistemul de trunchi și de membre; gândurile ca și corelația lor suprasensibilă. Relația dintre sistemul de trunchi și regnul vegetal. Respirația omenască - proces contrar asimilării plantelor. Dezvoltarea vegetală în om ca o cauză a îmbolnăvirilor. Mediul vegetal ca imagine a unor boli. Procesul uman de hrănire ca fază intermediară față de procesul de ardere de la plantă. Respirația ca proces anti-plantă. Legătura dintre procesul de respirație și hrănire, trupesc și sufletesc. Sarcina medicinei și a igienei viitorului; căutarea bacililor de către medicina de astăzi. Relația sistemului de membre cu mineralul. Descompunerea continuă a mineralelor prin sistemul de membre; boli precum diabetul sau guta ca început al unui proces de cristalizare în corp. Viața eului în trupul de forțe. Sarcina trupului uman: dizolvarea mineralului; răsfrângerea plantei; spiritualizarea animalicului.

A TREISPREZECEA CONFERINȚĂ, 4 septembrie 1919 154

Configurația omului de membre (din afară înăuntru), opusă configurației omului de cap (dinăuntru în afară). Omul ca "aparatură de acumulare" a spiritual-sufletescului; caracterul aspirant al proceselor spiritual-sufletești. Crearea de materialitate suplimentară (formarea de grăsimi) prin sistemul

de piept-burtă; consumarea acestuia prin sufletesc-spiritualul activ în sistemul de membre. Acumularea de spiritual-sufletesc în cap și "revărsarea" lui de-a lungul căilor nervilor. Impermeabilitatea la spirit a organic-viului; permeabilitatea fizic-mortificatului osos-nervos. Supraactivitatea spiritualului la munca trupească, a trupului la cea spirituală. Activitate exterioară lipsită de sens și cu sens, și efectele ei asupra somnului; sportul și euritmia în acest context. Activitatea sportivă excesivă ca "darwinism aplicat". Insomnia ca urmare a activității corporale exagerate; lipsa de sens a "tocirii pentru examen". Feluri sănătoase și nesănătoase de activitate de gândire. Elementul educativ-social prin spiritualizarea muncii în afară, cel educativ-igienic prin irigarea sangvină a muncii înăuntru.

A PAISPREZECEA CONFERINȚĂ, 5 septembrie 1919 163

Tripartiția trupească. Tripartiția capului în parte de cap, de piept (nasul ca plămân metamorfozat) și de membre (gura); membrele ca maxilar metamorfozat. Sistemul de piept-trunchi între cap și membre: tendința naturii superioare a pieptului înspre configurarea fină de cap (laringe și vorbire), a naturii inferioare a pieptului la configurarea mai brută a membrilor (sexualitatea). Apelul la fantezie în materia ultimilor ani de școală generală; exemplul teoremei lui Pitagora. Condiții de viață ale pedagogului: pătrunderea materiei de studiu cu voință însuflețită și menținerea în stare vie a fanteziei; pedanterie ca imoralitate. Concepții ale secolului al 19-lea asupra utilizării fanteziei în pedagogie; Schelling. Motto pentru pedagog: fantezie, simțul adevărului, simțul răspunderii.

ANEXĂ: "Din cuvântarea la serbarea de deschidere a Școlii Libere Waldorf, cu cuvinte însoțitoare de Marie Steiner" 171

NOTE

La această ediție	177
Referiri la text	179

Rudolf Steiner despre notițele de la prelegeri 202

Sinopsis al ediției complete Rudolf Steiner 204

Note ale lui Rudolf Steiner asupra cursurilor pentru pedagogi din Stuttgart 1919-1921 în "Contribuții la Ediția Completă Rudolf Steiner" - "Beiträge zur Rudolf Steiner Gesamtausgabe", caietul 31.

ALOCUȚIUNE

ținută în seara preliminară cursului
Stuttgart, 20 august 1919

(după notițele nor participanți)

Astăzi seară vom spune doar ceva preliminar. Școala Waldorf trebuie să fie un adevărat fapt de cultură, pentru a se atinge o înnoire a vieții noastre spirituale contemporane. Trebuie avută în vedere o schimbare în toate lucrurile; întreaga mișcare socială provine, în cele din urmă, din aspectele spirituale (mișcarea socială trebuie raportată la domeniul social), iar problema școlară este o subcomponentă a marilor probleme spirituale arzătoare ale prezentului. Posibilitatea școlii Waldorf trebuie folosită în acest caz spre a acționa reformativ, revoluționând, în domeniul învățământului.

Reușita acestui fapt de cultură stă în mâinile dumneavoastră. S-au pus multe în mâinile dumneavoastră spre a putea activa prin realizarea unui model. Multe depind de reușita acestui fapt. Școala Waldorf va fi o dovadă practică a forței decisive a orientării mondiale a antroposofiei. Aceasta va fi o școală unitară, în sensul că ea țin seama doar de faptul de a educa și instrui într-un adevărat fel precum omul o cere, fiindcă omenească întreagă. Trebuie să punem totul în slujba acestui țel.

Este însă necesar să încheiem compromisuri. Compromisurile sunt necesare pentru că nu am ajuns încă până la a realiza cu adevărat o faptă liberă. Statul ne va prescrie țeluri rele de învățare, finalități proaste. Aceste scopuri sunt cele mai proaste imaginabile și va trebui să facem din ele cele mai înalte posibile. Politica, activitatea politică de acum se va manifesta prin aceea că-i va trata pe oameni în mod șablonat, că va încerca într-o mult mai mare măsură ca până acum să-i încadreze pe oameni în șabloane. Oamenii vor fi tratați ca niște obiecte ce vor fi trase pe sârme și se va crea închipuirea că asta înseamnă cel mai mare progres imaginabil. Se vor organiza asemenea lucruri precum sunt instituțiile de învățământ - într-un mod neadecvat și cât se poate de trufaș. Un exemplu și o anticipare a acestora este construcția școlilor bolșevice ruse, care sunt adevărate cimitire ale oricărui sistem real de învățământ. Vom avea de susținut o luptă dură

împotriva lor, dar trebuie să facem acest fapt de cultură.

Vom avea de armonizat aici două forțe contradictorii. Pe de o parte, trebuie să ȳtim care ne sunt idealurile ȳi va trebui, de asemenea, să avem totuȳi ȳi mlȳdierea adaptȳrii la ceea ce se aflȳ departe de idealurile noastre. Cum se armonizeazȳ aceste două forȳe, va fi dificil de realizat de oricare din dumneavoastrȳ. O vom putea realiza doar dacȳ fiecare ȳȳi implicȳ ȳntreaga sa personalitate. Fiecare trebuie sȳ-ȳi implice ȳntreaga personalitate, de la bun ȳnceput.

De aceea vom organiza ȳcoala nu ȳn manierȳ de guvernare, ci de administrare ȳi o vom conduce ȳn mod republican. ȳntr-o republicȳ profesoralȳ realȳ nu vom avea, drept capitonaj, prescripȳiile ce provin de la rectorat, ci va trebui sȳ aducem /sȳ purtȳm ȳn noi/ ceea ce ne dȳ posibilitatea, ceea ce ne dȳ fiecȳruia ȳntreaga rȳspundere pentru ce anume avem de fȳcut. Fiecare trebuie sȳ fie, de la sine, pe deplin responsabil.

Vom putea crea un ȳnlocuitor al rectoratului prin faptul cȳ organizȳm acest curs pregȳtitor ȳi cȳ asimilȳm prelucrȳnd aspectele ce fac din ȳcoalȳ o unitate. Aspectul unitar ni-l vom ȳnsuȳi prin curs, dacȳ vom lucra cu adevȳrat serios.

Despre curs, avem de anunȳat cȳ el va conȳine:

- ȳntȳi, o abordare continuȳ a problemelor general - pedagogice,
- ȳn al doilea rȳnd, o abordare a problemelor special - metodice a obiectelor de predare mai importante,
- ȳn al treilea rȳnd, un anume fel de lucrȳri seminaristice din cadrul a ceea ce vor constitui sarcinile noastre de predare. Vom prelucra ȳi valorifica ȳn exercȳȳii - dispute asemenea sarcini de predare.

ȳn fiecare zi, ȳnainte de masȳ, vom avea aspectele mai mult teoretice, iar dupȳ amiazȳ, cele seminaristice.

Vom ȳncepe aȳadar mȳine la ora 9, cu pedagogia generalȳ, apoi la 10 1/2 vom avea ȳnstruirea special - metodicȳ, iar dupȳ amiazȳ, de la 3 la 6, exercȳȳiile seminaristice.

Trebuie sȳ fim pe deplin conȳtientȳi cȳ un fapt de culturȳ de mari dimensiuni trebuie ȳnfȳptuit ȳn toate direcȳiile.

Aici, ȳn ȳcoala Waldorf, nu vrem sȳ realizȳm o ȳcoalȳ bazatȳ pe o anumitȳ concepȳie despre lume. ȳcoala Waldorf nu va fi o ȳcoalȳ bazatȳ pe o anumitȳ concepȳie despre lume, ȳn care sȳ ȳndopȳm copiii, cȳt se poate de

mult, cu dogme antroposofice. Nu vrem sȳ predȳm cȳtuȳi de puȳin dogmaticȳ antroposoficȳ; antroposofia nu constituie materie de predare, dar ne strȳduim pe bazele practice ale antroposofiei. Vrem sȳ transpunem ceea ce se poate obȳține pe tȳrȳmul antroposofic ȳntr-o practicȳ a predȳrii

Va fi vorba mult mai puȳin de conȳinuturi de predare ale antroposofiei, cȳt despre aplicarea practicȳ a ceea ce poate proveni, ȳn sens pedagogic, ȳn general, ȳi ȳn cel metodic, ȳn special, din antroposofie, din felul cum antroposofia poate trece ȳn aplicarea activitȳȳilor de predare.

Instrucȳia religioasȳ se va preda ȳn comunitȳi religioase. Antroposofia o vom activa doar ȳn metodicȳ predȳrii. Aȳadar pe copii ȳi vom ȳmpȳrȳi la diverȳi profesori de religie, dupȳ confesiuni.

Aceasta este cealaltȳ parte a compromisului. Prin compromisuri justificate, vom accelera faptul nostru de culturȳ.

Trebuie sȳ fim conȳtientȳi de marile sarcini. Nu este permis sȳ fim doar pedagogi, ci va trebui sȳ devenim oameni de culturȳ ȳn cel mai ȳnalt grad, ȳn sensul cel mai ȳnalt al cuvȳntului. Trebuie sȳ avem un interes viu pentru toate cele ce se petrec ȳn ziua de azi, altfel suntem profesori rȳi pentru aceastȳ ȳcoalȳ. Nu va trebui sȳ ne angȳjȳm numai pentru sarcinile noastre specifice. Cȳci profesori buni vom putea fi numai dacȳ avem un interes viu pentru tot ceea ce se petrece ȳn lume. Abia prin interesul pentru lume va trebui sȳ dobȳndim entuziasmul de care avem nevoie pentru ȳcoalȳ, pentru sarcinile muncii noastre. Pentru aceasta sunt necesare elasticitatea spiritului ȳi dȳruirea pentru misiunea noastrȳ. Vom putea crea cele ce se pot realiza ȳn ziua de azi, doar atunci cȳnd ne aplecȳm cu interes: ȳntȳi, asupra nevoilor vremurilor de azi ȳi, ȳn al doilea rȳnd, asupra marilor sarcini ale timpului, ale cȳror dimensiuni sunt mult mai mari decȳt ni le putem imagina noi.

PRIMA CONFERINȚĂ

Stuttgart, 21 August 1919

Dragii mei prieteni, vom face față sarcinii noastre aºa cum trebuie numai dacă nu o vom privi ca pe una intelectual-comodă, ci ca pe una moral-spirituală ¢n cel mai ¢nalt sens; ¢i de aceea veºi găsi de ¢nþeles faptul că noi, ¢ncepnd azi această muncă, vom cugeta mai ¢nti asupra relaºiei pe care vrem s-o realizăm, tocmai prin munca noastră, chiar de la ¢nceput, cu lumile spirituale. La o asemenea sarcină trebuie să fim conºtientºi că nu lucrăm doar ca oameni trăitori aici, ¢n planul fizic; acest mod de a pune problema a căpătat o extindere deosebită mai ales ¢n ultimele secole, i-a pătruns pe oameni aproape pn la ultimul. Din acest mod de a ¢nþelega problemele au reieºit ¢i aspectele din predare ¢i din educaºie pe care va trebui să le corectăm prin sarcina pe care ne-o luăm. De aceea, vrem ca la ¢nceputul acestei activitºi pregătitoare a noastre, să ne gândim mai ¢nti la felul cum să realizăm ¢n special legtura cu puterile spirituale din a căror ¢nsrcinare ¢i cu mandatul cărora va trebui să lucreze fiecare din noi, ¢ntr-o anumit măsură. De aceea vă rog să ¢nþelegeºi aceste cuvinte introductive ca pe un fel de rugăciune către acele puteri care, imaginativ, inspirator, intuitiv vor trebui să fie ¢n spatele nostru cnd ne asumăm această sarcină.

(Cuvintele care urmează ¢n continuare nu au fost stenografiate. Vezi "Referiri la text", pag.179 ¢. u.)

Dragii mei prieteni! Este necesar să sesizăm importanºa misiunii noastre. O vom face dacă vom ¢ti că această ¢coală este ¢nzestrat cu o misiune deosebită. Iar aici noi vrem să ne concretizăm ¢ntr-adevăr gândurile, vrem să dăm ¢ntr-adevăr formă gândurilor noastre, astfel ¢nct să putem avea conºtientºa c se realizează ceva deosebit cu această ¢coală. Vom face aceasta doar dacă nu transpunem ¢n cotidian, cu alte cuvinte, ceea ce s-a făcut cu această ¢ntemeiere a ¢colii, ci dacă o privim ca pe un act festiv al ordinii cosmice. ¢n acest sens aº dori mai ¢nti să fac să se petreacă faptul ca, ¢n numele acestui bun spirit ce trebuie să scoată omenirea din nevoi ¢i

mizerie, ¢n numele acestui bun spirit, care trebuie să conducă omenirea pe o treaptă mai ¢naltă a dezvoltării, ¢n predare ¢i educaºie, să exprim cele mai din inimă mulþumiri, ¢n faºa acelor bune spirite care i-au dat dragului nostru domn Molt gndul cel bun de a face ¢n această direcºie ¢i ¢n acest loc, pentru dezvoltarea pe mai departe a omenirii, ceea ce a făcut cu ¢coala Waldorf. ¢tim că el este conºtient de faptul că ceea ce se poate face cu această sarcină astăzi doar cu forºe slabe se poate face. El priveºte problema ¢n acest fel; dar tocmai prin faptul că noi simþim, uniºi cu el, mreþia misiunii ¢i a momentului ¢n care este ea ¢nceput, drept ceva festiv, ¢nclus ¢n ordinea universală, tocmai prin aceasta va putea acºiona el, cu forºa cea mai potrivită, ¢n mijlocul nostru. Pornind de la acest punct de vedere vrem să ne ¢ncepem activitatea. Vrem să ne privim cu topii pe noi ¢nºine ca pe niºte fiinþe omeneºti pe care karma le-a aºezat ¢n acel loc din care nu se va ¢ntmpla ceva obiºnuit, ci ceva care ¢nchide ¢n sine - la cei ce participă simþmntul unei clipe universale festive. Ceea ce voi avea deci de spus ¢n continuarea acestei deschideri festive de astăzi a pregtirii noastre, va fi spus la sfrºitul cursului ¢n care se vor fi clarificat multe, ¢n care ne vom situa, ¢ntr-un sens mult mai concret, ¢n faºa problemei pe care ¢ncepem azi să ne-o punem.

Emil Molt: Dacă ¢mi voi permite să iau cuvântul ¢n acest moment festiv, aceasta se va petrece pentru a-mi exprima cea mai cordială mulþumire pentru a-mi fi fost ¢ngduit să trăiesc aici acest moment ¢i pentru a fgndui solemn să colaborez cu slabele mele puteri la această mare operă pe care o ¢ncepem astăzi.

Dragii mei prieteni, primul lucru cu care vom ¢ncepe trebuie să fie discutarea atribuºiilor noastre pedagogice, discuºii la care vreau să vă adresez astăzi un fel de introducere. Atribuºiile noastre pedagogice trebuie să se deosebească ¢ntr-adevăr de ¢ndatoririle pedagogice pe care ¢i le-a propus până acum omenirea. Ele nu vor trebui să fie diferite din cauză că am crede cu mndrie orgolioasă că tocmai noi am porni, aºa-zicnd, o nouă ordine mondială pedagogică, ci pentru că, pornind de la ¢tiinºa spirituală orientată antroposofic, suntem lmuriti că epocile succesive de dezvoltare ale omenirii ¢i vor pune acesteia mereu alte sarcini. O anumit misiune a avut omenirea ¢n prima epocă postatlanteean de evoluºie, o alta ¢n a doua,

și, tot așa, până în epoca noastră, a cincea postatlanteană de evoluție. Iar lucrurile așa sunt : ceea ce trebuie făcut într-o epocă de evoluție a omenirii, devine conștient umanității abia la o vreme după ce epoca aceea de evoluție a început.

Epoca de evoluție în care ne aflăm astăzi a început pe la mijlocul secolului al XV-lea. Abia astăzi apare, oarecum din străfundurile spiritului, recunoașterea a ceea ce trebuie făcut tocmai referitor la misiunea educației în cadrul acestei epoci a noastre. Chiar și când au făcut-o cu cea mai mare bunăvoință pedagogică, oamenii au lucrat până acum doar în sensul vechii educații, doar în sensul aceleia din a patra epocă postatlanteană de evoluție. Multe vor depinde de faptul ca noi să fim de la început să ne angajăm pentru misiunea noastră, să învățăm a înțelege că pentru epoca noastră trebuie să ne imprimăm o anumită direcție; o direcție care este importantă nu pentru că ar trebui să fie valabilă pentru întreaga omenire în evoluția ei, ci pentru că ar trebui să fie valabilă tocmai pentru vremurile noastre. Materialismul a evidențiat în afară de altele și faptul că oamenii nu au conștientizat sarcinile deosebite ale unor vremuri deosebite. Ca prim aspect, vă rog să acceptați faptul că vremurile deosebite își au sarcinile lor deosebite.

Vă trebui să preluați, de altfel, spre educare și învățare copii ce au deja o anumită vârstă și va trebui să luați atunci în considerare faptul că preluați acești copii după ce ei au parcurs, în cea dintâi perioadă a vieții lor, educația, poate adeseori lipsa de educație a părinților. Va fi pe de-a-ntregul împlinit ceea ce dorim noi abia atunci când vom fi ajuns ca omenire atât de departe încât și părinții să fi înțeles că deja din prima perioadă a educației se pun sarcini deosebite omenirii de azi. Vom putea totuși corecta mult din ceea ce s-a greșit în prima perioadă de viață, atunci când vom primi copiii în școală.

Trebuie dar să ne pătrundem foarte puternic de conștientizarea pornind de la care noi, fiecare în parte, să ne concepem activitatea de predare și educarea.

Când vă consacrați misiunii dumneavoastră, să nu uitați că întreaga cultură de astăzi, până în sfera spiritualului, este așezată pe egoismul omenirii. Priviți fără părtinire domeniul spiritual căruia i se dedică azi omul, priviți tărâmul religios și întrebați-vă dacă nu cumva cultura noastră de astăzi se orânduiește, tocmai în domeniul religios, pe egoismul

oamenilor. Este tipic chiar pentru predicile timpului nostru ca predicatorul să vrea să-l atingă pe om în egoismul său. Luați apoi ceea ce ar trebui să-l pătrundă cel mai profund pe om: problema nemuririi și gândiți-vă că azi aproape totul, chiar și în natura predicilor, se ordonează în așa fel încât să-l conceapă pe om din unghiul de vedere al egoismului său față de cele suprasensibile. Prin egoism, omul are pornirea de a nu trece prin poarta morții în neființă, ci de a-și păstra Eul. Acesta este egoism, chiar dacă unul mai rafinat. La acest egoism apelează astăzi, în cea mai largă măsură, deasemenea și oricare din credințele religioase, atunci când e vorba de problema nemuririi. De aceea, credința religioasă vorbește înainte de toate în așa fel oamenilor încât uită, de cele mai multe ori, unul din capetele existenței noastre pământești, luând în considerare doar celălalt capăt al acestei existențe, încât mai ales moartea este luată în considerare, iar nașterea este dată uitării.

Chiar dacă lucrurile nu sunt exprimate așa de clar, ele constituie temelia. Trăim într-o vreme în care trebuie combătut acest apel la egoismul omenesc în toate sferile, ca nu cumva oamenii să meargă tot mai mult în coborâre, pe căile culturii, pe care merg astăzi. Va trebui să devenim tot mai conștienți de celălalt capăt al dezvoltării omenești de pe parcursul existenței terestre: nașterea. Va trebui să ne aducem în conștientizare faptul că omul evoluează vreme îndelungată între moarte și o nouă naștere, că pe parcursul acestei evoluții, el ajunge la un punct în care moare într-o anumită măsură pentru lumea spirituală, punct unde trăiește în asemenea condiții în lumea spirituală, încât acolo nu mai poate continua să trăiască fără a trece într-o altă formă de existență. El primește această altă formă de existență prin faptul de a se lăsa îmbrăcat cu trupul fizic și cu cel eteric. Ceea ce trebuie să primească prin îmbrăcarea trupului fizic și a celui eteric, el n-ar putea primi dacă și-ar continua numai dezvoltarea în linie dreaptă, în lumea spirituală. Iar pentru că, de la naștere încolo, datorită acestui fapt, putem să-l privim pe copil doar cu ochii fizici, va trebui să conștientizăm faptul următor: aceasta este o continuare. Și nu vom dori să aflăm doar ceea ce existența omenească află după moarte, deci continuarea spirituală a fizicului; dorim să conștientizăm faptul că existența fizică este aici o continuare a celei spirituale și că, prin educație, trebuie să continuăm ceea ce s-a făcut fără contribuția noastră, prin grija entităților superioare. Doar așa vom da atmosfera potrivită formei noastre de edu-

capie °i învăpământ, dacă vom deveni con°tienti de următoarele: “Aici, în această ființă umană, tu ai de realizat prin activitatea ta o continuare a ceea ce ființele superioare au făptuit înainte de na°terea sa.”

Astăzi când oamenii °i-au pierdut, în gândurile °i în simpămintele lor, legătura cu lumile superioare, suntem adeseori întrebăți, într-un mod abstract, ceva ce nu are, de fapt, nici un sens corect ca întrebare, în fața unei concepții spirituale despre lume. Suntem întrebăți: cum ar trebui să îndrumăm a°a-zisa educație pre-natală ? Există mulți oameni care iau astăzi lucrurile în sens abstract; dacă le iei însă în sens concret, în anumite domenii, nu poți să continui a pune întrebări la voia întâmplării. Am amintit odată un exemplu : pe un drum se văd ni°te °leauri. Putem să ne întrebăm: de unde provin ele? - De la o căruță ce a trecut. - De ce a trecut căruța? - Pentru că cei ce se aflau în ea voiau să ajungă într-un anumit loc. - De ce voiau ei să ajungă în acel loc anume? - În realitate, odată °i odată se termină °i cu pusul întrebărilor. Dacă rămânem în abstract, putem întreba tot mai departe: de ce? Roata întrebărilor poate fi întoarsă tot mai departe. Gândirea concretă găse°te întotdeauna un sfâr°it, gândirea abstractă se rote°te alergând împreună cu gândurile, mereu la nesfâr°it, ca o roată. A°a e °i cu întrebările care sunt puse asupra dome-niilor ce nu sunt atât de apropiate. Oamenii cugetă la educație °i întreabă despre educația prenatală. Însă, dragii mei prieteni, înainte de na°tere, ființa omenească este încă în grija entităților ce stau deasupra celor fizice. Lor trebuie să le lăsăm legătura nemijlocită, unică, dintre lume °i ființa individuală. De aceea, educația prenatală nu presupune încă nici o atribuție pentru copilul însu°i. Educația prenatală poate fi doar urmarea incon°tientă a ceea ce fac părinții, °i îndeosebi mama. Dacă mama se comportă până la na°tere astfel încât să exprime în ea însă°i ceea ce este just, în cel mai bun sens, din punct de vedere moral °i intelectual, atunci ceea ce va realiza ea prin autoeducare continuă va fi trecut asupra copilului. Cu cât ne gândim mai puțin să-l educăm pe copil încă înainte de a vedea lumina zilei, °i cu cât ne gândim mai mult să ducem noi în°ine o viață justă, corespunzătoare, cu atât va fi mai bine pentru copil. Educația poate începe abia atunci când copilul este încadrat cu adevărat în ordinea lumii planului fizic, aceasta fiind atunci când el începe să respire aerul exterior.

Atunci când copilul pă°e°te în planul fizic, trebuie să înțelegem ce s-a petrecut cu el la trecerea dintr-un tărâm spiritual într-unul fizic. Trebuie -

vedeți dumneavoastră - să con°tientizăm faptul că ființa omenească este alcătuită cu adevărat din două părți componente. Înainte ca ființa omenească să pă°ească pe pământul fizic, se stabile°te o legătură între spirit °i suflet; spirit, în măsura în care înțelegem prin aceasta ceea ce în lumea fizică de astăzi este încă cu totul ascuns °i ceea ce în terminologia antroposofică a °tiinței spirituale numim omul-spirit, spiritul vieții °i sinea spirituală. În ceea ce prive°te aceste trei componente ale ființei omene°ti, trebuie spus că ele preexistă oarecum în sfera suprasensibilă la care trebuie să ne străduim să ajungem; între o moarte °i o nouă na°tere ne aflăm deja într-o anumită relație cu omul-spirit, spiritul vieții °i cu sinea spirituală. Forța ce emană de la această triadă străbate ceea ce este sufletesc în om: sufletul con°tientei, sufletul înțelegerii sau al afectivității °i sufletul senzitivității.

Iar dacă ați cerceta ființa omenească pe cale să se coboare - după ce a trecut prin existența dintre moarte °i o nouă na°tere - în lumea fizică, ați găsi spiritualul precum l-am descris aici, legat laolaltă cu sufletescul. Omul coboară ca suflet-spirit sau spirit-suflet dintr-o sferă superioară în existența pământească. El se înve°mântează cu o existență pământească. Cealaltă parte componentă a ființei sale, care se une°te cu cea pe care tocmai am caracterizat-o, va putea fi descrisă astfel: jos, pe pământ, sufletului-spirit îi este adus în întâmpinare acel ceva care ia na°tere prin procesele de ereditate fizică. Spiritului-suflet sau sufletului-spirit le sunt aduse în a°a fel în întâmpinare trupul-corp sau corpul-trup, încât din nou sunt legate laolaltă două triade. În cazul sufletului-spirit sunt legate omul-spirit, spiritul vieții °i sinea spirituală cu sufletescul care constă din sufletul con°tientei, sufletul înțelegerii sau afectivității °i sufletul senzitivității. Acestea sunt legate laolaltă °i trebuie să se unească, la coborârea în lumea fizică, cu trupul senzației sau trupul astral, cu trupul eteric °i cu trupul fizic. Acestea sunt °i ele legate mai întâi cu trupul mamei °i apoi, în lumea fizică, cu cele trei regnuri ale lumii fizice, regnul mineral, vegetal °i animal, a°a încât avem °i aici de a face cu două triade legate laolaltă.

Dacă priviți cu suficientă nepărtinire copilul ce a crescut a°ezându-se în lume, veți constata cu temei următoarele: În copilul din acest stadiu, spiritul-suflet sau sufletul-spirit nu sunt deocamdată unite cu corpul trupesc sau trupul corporal. Misiunea educației, înțeleasă în sens spiritual,

înseamnă armonizarea spiritului-suflet cu trupul corporal sau corpul trupesc. Ele trebuie să ajungă la armonie într-olaltă, să devină unul pe potri-va celuilalt, căci la nașterea copilului în lumea fizică ele nu se prea potrivesc împreună. Misiunea educatorului și a dascălului este armonizarea acestor două părți componente.

și acum să privim această misiune într-un mod ceva mai concret. Dintre toate legăturile pe care le are omul cu lumea exterioară, cea mai de seamă este respirația. Dar abia atunci când pășim în lumea fizică începem să respirăm. Ca să zicem așa, respirația în trupul mamei este încă o respirație pregătitoare care nu-l pune încă pe om într-o relație perfectă cu lumea înconjurătoare. Ceea ce poate fi numit cu temei respirație, începe pentru om abia după ce a părăsit trupul mamei. Respirația înseamnă foarte, foarte mult pentru ființa omenească, deoarece în această respirație este cuprins întregul sistem tripartit al omului fizic.

Între părțile componente ale sistemului tripartit omenesc avem mai întâi metabolismul. Însă metabolismul are a face, la unul din capetele sale, în mod intim, cu respirația; procesul respirator ține, din punct de vedere metabolic, de circulația sângelui. Circulația sângelui preia substanțele lumii exterioare introduse pe altă cale în corpul omenesc, astfel încât respirația ține, într-un anumit sens, de întregul metabolism. Respirația are a adăra propriile-i funcții, având totuși de a face într-o anumită privință cu sistemul metabolic.

Pe de altă parte respirația este corelată și cu viața nervilor și a simpurilor omului. Prin aceea că respirăm, presăm în permanență lichidul cefalo-rahidian în creier; prin expirație, îl reținem înapoi în corp. Prin aceasta implantăm creierului ritmul respirației. și așa cum respirația ține, pe de o parte, de metabolism, tot astfel ea ține și de viața nervilor și a simpurilor. Putem spune: Respirația este mijlocitorul cel mai de seamă între omul ce pășește în lumea fizică și lumea fizică exterioară. Dar totodată trebuie să fim conștienți și de faptul că această respirație nu decurge încă așa cum este necesar pentru a menține viața fizică a omului, și anume, pe una din aceste laturi: în cazul omului ce tocmai pășește în existența fizică, legătura dintre procesul respirator și procesul nervos-senzorial nu s-a realizat încă îndeajuns de armonios.

Dacă privim copilul, putem observa în privința ființei sale: copilul n-a învățat încă să respire în așa fel încât respirația să poată întreține în mod

optim procesul nervos-senzorial. Aici se ascunde tocmai caracteristica subtilă a ceea ce trebuie făcut cu copilul. Trebuie mai întâi să înțelegem ființa umană în perspectiva antropologic-antroposofică. În consecință, cele mai importante măsuri educative se vor găsi deci în observarea tuturor acelor elemente ce organizează în mod adecvat procesul respirator introducându-l în procesul nervos-senzorial. În sens superior copilul trebuie să învețe să înglobeze în spiritul său acel ceva care-i poate fi dăruit prin aceea că este născut întru respirație. Observați, această parte a educației se va orienta către sfera spiritual-sufletească: prin aceea că armonizăm respirația cu procesul nervos-senzorial, atragem sufletească-spiritualul în viața fizică a copilului. Simplificând putem spune: copilul nu știe încă să respire launtric așa cum trebuie, iar educația va trebui să constea în a-l învăța cum să respire corect.

Dar mai este încă ceva ce nu știe copilul să facă așa cum trebuie, și acest altceva trebuie și el început, pentru a realiza o armonizare între cele două părți ale ființei, între trupul corporal și sufletul-spirit. Ceea ce nu poate copilul să facă așa cum trebuie la începutul existenței sale - și veți observa desigur că ceea ce trebuie să subliniem din punct de vedere spiritual pare îndeobște să contrazică ordinea exterioară a lumii - ceea ce nu poate copilul să facă este să îndeplinească alternanța dintre somn și veghe într-un fel care să corespundă ființei omenești. Ce-i drept - privit într-un mod superficial - s-ar putea spune: copilul știe să doarmă destul de bine; el doarme, după cum se vede, mult mai mult decât omul la o vârstă mai înaintată. Ba chiar se poate spune că el intră în viață dormind. - Dar el încă nu poate împlini ceea ce se află în mod intim la temelia somnului și a vegheii. În plan fizic, copilul trăiește tot felul de lucruri. El își utilizează membrele, mănâncă, bea și respiră. Dar făcând tot felul de lucruri în planul fizic, trecând de la somn la veghe și de la veghe la somn, el nu poate purta în lumea spirituală și nu poate prelucra acolo tot ce cunoaște în plan fizic - ceea ce vede cu ochii, ceea ce aude cu urechile, ceea ce face cu mâinile și cum dă din picioare - și nu poate readuce rezultatul muncii în plan fizic. Somnul său se caracterizează tocmai prin faptul că este un alt fel de somn decât cel al adulților. În somnul adultului se prelucra în principal ceea ce cunoaște el între momentul trezirii și momentul adormirii. Copilul nu poate purta încă în somn ceea ce cunoaște între momentul trezirii și cel al adormirii, și așa se face că el pătrunde, dormind

încă, în a°a fel în ordinea generală a lumilor, încât nu aduce cu sine în timpul somnului, în această lume, acel ceva pe care l-a aflat pe cale exterioară în lumea fizică. De aceea, printr-o educație adecvată, trebuie obținut ca tot ceea ce omul află în plan fizic să fie purtat în ceea ce spiritul-suflet sau sufletul-spirit făptuie°te din momentul adormirii până în cel al trezirii. Ca dascăli °i educatori nu putem învăța copilul absolut nimic despre lumea superioară. Căci acel ceva din lumea superioară care pătrunde în om, pătrunde în el în perioada dintre momentul adormirii °i momentul trezirii. Numai timpul pe care omul îl petrece pe planul fizic poate fi exploatat astfel încât el să poată introduce treptat în lumea spirituală tocmai ceea ce facem cu el, °i, prin această introducere să poată să se reverse înapoi în lumea fizică forța pe care el o poate lua cu sine din lumea spirituală, pentru ca apoi în existența fizică să fie un om cum se cuvine.

Astfel, toată activitatea de predare °i educare va fi direcționată mai întâi spre un nivel cu adevărat superior, spre învățarea respirației corecte °i a ritmului corect în alternanța dintre somn °i trezie. Bineînțeles că în educare °i în predare vom învăța asemenea reguli de comportare care nu vor duce în nici un caz la dresura respirației sau la dresura somnului °i a vegheii. Acestea vor rămâne doar în plan secund. Ceea ce vom învăța vor fi măsuri concrete. Dar trebuie să fim conștienți până la fundamentele a ceea ce facem. Astfel, va trebui să devenim conștienți că atunci când îi predăm copilului una sau alta dintre materii, acționăm, o dată mai mult în aducerea spiritului-suflet mai adânc în trupul fizic, iar altă dată mai mult în aducerea corporalității trupului în spiritul-suflet.

Să nu subestimăm importanța a ceea ce afirmăm acum, pentru că nu veți deveni buni educatori °i învățători dacă vă veți uita doar la ceea ce faceți iar nu la ceea ce sunteți. De altfel, avem °tiința spirituală orientată antroposofic pentru a pătrunde, de fapt, însemnătatea acestei realități că omul acționează în lume nu numai prin ceea ce face, ci, mai ales, prin ceea ce este. E o diferență foarte mare, dragii mei prieteni, dacă la o clasă cu un număr mai mare sau mai mic de elevi intră unul sau altul dintre învățători. Este o mare diferență °i ea nu va consta numai din aceea că unul dintre învățători este mai priceput decât celălalt în folosirea, într-un fel sau altul, a tehnicilor pedagogice exterioare; ci diferența esențială, cu efect în predare, provine din direcția generală a gândurilor învățătorului din tot timpul existenței sale, pe care o aduce cu sine la intrarea în clasă. Un

învățător care este preocupat de gânduri asupra omului în devenire, va avea un cu totul alt efect asupra elevilor decât un învățător care nu °tie nimic despre aceasta °i nu-°i îndreaptă niciodată gândurile în această direcție. Ceea ce se întâmplă când aveți asemenea gânduri, adică atunci când începeți să °țiți ce importanță cosmică are procesul respirației °i metamorfoza lui în educație, ce importanță cosmică are procesul ritmic dintre somn °i veghe? În momentul în care aveți asemenea gânduri, ceva din Dumneavoastră se luptă cu tot ce este doar spirit al personalității. În acest moment, toate instanțele care stau la baza spiritului personalității se vor estompa; se va stinge tocmai ceva din aspectele cele mai prezente în om, prin faptul că el este om fizic.

°i în măsura în care trăiți în această stingere, °i intrați în sala de clasă, se întâmplă că puteri interioare vin să stabilească o relație între elevi °i dumneavoastră. Se poate întâmpla, desigur, ca realitățile exterioare să contrazică la început această posibilitate. Intrați în °coală °i poate că aveți în fața dumneavoastră niște °tregari °i °tregărițe care râd de dumneavoastră. Prin gândurile pe care vrem să le cultivăm aici, trebuie să fiți atât de întăriți încât să nici nu luați în seamă acest râs, încât să-l acceptați ca °i cum ar fi un fapt exterior. Vreau să spun, ca °i cum ar începe să plouă într-un moment în care ați ieșit fără umbrelă. Fire°te asta este o surpriză neplăcută. Dar îndeob°te omul însuși face o deosebire între faptul de a deveni țința râsului °i faptul de a fi surprins de ploaie fără umbrelă. Dar nu trebuie făcută nici o deosebire. Trebuie să producem gânduri atât de tari încât această deosebire să nu mai apară, astfel încât să putem accepta faptul de a fi țința râsului ca °i cum ar fi vorba de o rupere de nori. Dacă suntem pătrunși de aceste gânduri °i dacă, ceea ce este °i mai important, avem cuvenita credință, atunci peste noi va veni ceea ce o să apară poate abia după opt zile, poate abia după paisprezece zile, poate abia după un timp °i mai îndelungat, chiar dacă copiii au râs oricât de mult de noi: Vom stabili o relație cu copiii pe care o considerăm de dorit. Trebuie să instaurăm această relație prin ceea ce facem din noi în°ine, chiar dacă ne vom lovi de obstacole. °i trebuie, înainte de toate, să devenim conștienți de prima atribuție pedagogică, °i anume că, mai întâi, trebuie să facem ceva din noi în°ine, că există o relație spirituală între dascăl °i copii °i că intrăm în sala de clasă cu conștiința: această relație spirituală există °i nu este vorba doar de cuvintele °i îndemnurile pe care le dăm copiilor, iar odată cu ea va

apare  i priceperea în a predă. Toate acestea sunt lucruri exterioare pe care trebuie să le cultivăm; dar nu vom izbuti să le cultivăm cum trebuie dacă nu vom stabili ca fapt fundamental întreaga rela ie dintre gândurile care ne umplu pe noi  n ine  i faptele care urmează să se petreacă cu trupul  i sufletul copiilor în timpul procesului educativ.  ntreaga noastră atitudine în procesul educativ nu ar fi completă dacă nu am purta în noi con tien a: omul a fost născut; prin acesta i-a fost dată posibilitatea să făptuiască ceea ce nu a putut făptui în lumea spirituală. Trebuie să form m  i să educăm, trebuie să conferim respirării armonia potrivită cu lumea spirituală. Omul nu a putut să împlinească în același mod trecerea ritmică de la veghe la somn, în lumea spirituală, ca în lumea fizică. Trebuie să educăm acest ritm prin formare  i educa ie astfel încât în om să fie rostuite în mod potrivit trupul-corporal sau corpul-trupesc în spiritul-suflet sau sufletul-spirit. Aceasta este ceva ce nu există, desigur, în fiin a noastră ca o abstrac ie  i nu trebuie folosit ca atare, în mod nemijlocit, în procesul pred rii, dar trebuie să ne domine ca gând despre fiin a (esen a) omenească.

Acestea am vrut să vi le spun în introducere, iar m ine ne vom propune să începem cu pedagogia propriu-zisă.

A DOUA CONFERIN  

Stuttgart, 22 August 1919

Orice predare va trebui să se bazeze în viitor pe o psihologie adevărată care să provină dintr-o cunoaștere antroposofică a lumii. Că predarea  i sistemul de educa ie ar trebui să se bazeze pe psihologie, a fost recunoscut în mai multe locuri,  i știți, desigur, că în trecut de pildă, pedagogia herbartiană, activă în cercuri largi,  i-a bazat măsurile ei educative pe psihologia herbartiană. Atât azi c t  i în ultimele secole se poate  nt lni un fapt care împiedică apari ia unei psihologii reale  i utile. Aceasta se explică prin faptul că în epoca în care ne aflăm acum, epoca sufletului conștienței, nu a fost realizată cu adevărat o asemenea aprofundare spirituală care să permită o reală  n elegere a sufletului omenească. No iunile formate odinioară pe t r mul psihologiei, pe t r mul  tiin ei despre suflet, pe baza vechii  tiin e a celei de a patra epoci postatlanteene, sunt astăzi, de fapt, mai mult sau mai pu in lipsite de con inut, au devenit o simplă frază. Cel care ia astăzi în m n  vreun tratat de psihologie sau orice altceva ce are de a face cu no iunile de psihologie, acela va constata că acestor scrieri le lipse te astăzi adevăratul con inut. Ai sentimentul că psihologii se joacă doar cu no iunile. Cine mai dezvoltă astăzi, de pildă, o noțiune clară  i corectă despre ceea ce sunt reprezentarea  i voin a? Pute i lua astăzi din tratatele de psihologie  i de pedagogie defini ie după defini ie despre reprezentare, despre voință: aceste defini ii nu vă vor da o reprezentare propriu-zisă despre reprezentare, o reprezentare propriu-zisă despre voință. Dintr-o necesitate istorică exterioară s-a omis cu totul racordarea pe t r m sufletesc a omului individual la totalitatea Cosmosului. Oamenii au fost incapabili să  n eleg  în ce raport stă sufletescul din om cu întreg Cosmosul. Abia atunci c nd ne dăm seama de leg tura fiecărui om cu întreg Cosmosul putem avea o idee despre ceea ce înseamnă în esență omul.

Să aruncăm o privire asupra a ceea ce numim în mod obi nuit reprezentare. Noi trebuie să dezvoltăm, fire te, în copii, reprezentarea, sim irea, voin a. A adar trebuie mai întâi să dob ndim o noțiune clară despre ceea ce este reprezentarea. Cel ce observă fără prejudec  i ce

anume trăie^{te} în om drept reprezentare, aceluia îi va sări pe dată în ochi legătura indisolubilă dintre reprezentare și imagine: reprezentarea are un caracter de imagine. Iar cel care caută în reprezentare un caracter de ființă, cel care caută în reprezentare o existență reală, acela este pradă unei mari iluzii. Ce ar trebui atunci să fie reprezentarea pentru noi, dacă ea ar avea un caracter de ființă? Noi avem neîndoios și elemente de ființă în noi. Luați doar seama la elementele de ființă ale corpului nostru. Ceea ce voi spune acum trebuie luat într-un mod aproximativ: de exemplu, și ochii dumneavoastră sunt un element de ființă, nasul dumneavoastră care este un element de ființă, sau stomacul dumneavoastră este un element de ființă. Vă veți spune că, ce-i drept, trăiți în aceste elemente de ființă, însă nu puteți avea cu ajutorul lor reprezentări. Vă revărsați cu propria dumneavoastră ființă în elementele de ființă, vă identificați cu elementele de ființă. Tocmai aceasta face posibil să înțelegem ceva cu ajutorul reprezentărilor, faptul că putem surprinde ceva cu ele, că au caracter de imagine, că nu se contopesc atât de mult cu noi, încât noi să fim în ele. Așadar ele de fapt nu sunt nimic, ele sunt simple imagini. Marea greșală săvârșită tocmai la începutul ultimei epoci de evoluție a omenirii, în secolele trecute, a fost aceea de a identifica ființa cu gândirea. “Cogito, ergo sum” este cea mai mare eroare ce a fost pusă la baza concepției moderne despre lume; căci întreaga cuprindere a lui “cogito” se referă nu la “sum” ci la “non sum”. Aceasta înseamnă: Cunoașterea mea, oricât de departe s-ar întinde, nu mă exprimă pe mine, este doar o imagine.

Dacă vedeți acum să vă îndreptați atenția asupra caracterului de imagine al reprezentării, trebuie mai ales să aveți în vedere latura lui calitativă. Trebuie să luați în seamă mobilitatea reprezentării, trebuie să vă formați o noțiune, care nu e într-un totuș potrivit, despre ceea ce înseamnă a fi activ, ceea ce ar însemna, cu alte cuvinte, să aveți în vedere ființa. Însă trebuie să ne imaginăm că și în activitatea de gândire nu avem decât o activitate imagistică. Așadar, tot ceea ce este mișcare pe tărâmul reprezentării, este o mișcare a imaginii. Dar imaginile trebuie să fie imagini a ceva, nu pot fi doar imagini în sine. Dacă vă gândiți la comparația cu imaginile reflectate, atunci vă puteți spune: În oglindă apar imaginile reflectate (oglinzite), dar tot ceea ce este conștient de imaginile oglinzite nu se află în spatele oglinzii, ci cu totul în altă parte și independent de ea, iar pentru oglindă nu prea contează ce se oglindește într-însa; într-însa se poate oglinzi orice. -

Dacă știm tocmai în acest sens că activitatea de reprezentare este una imagistică, se cuvine să ne întrebăm: A cui reprezentare este imaginea? Nu există firește nici o ființă exterioară care să dea lămuriri asupra acestui lucru; asupra acestui lucru poate să dea lămuriri doar ființa orientată antroposofic. Reprezentarea este imagine a tuturor trăirilor pe care le-am avut înainte de naștere, respectiv înainte de zămislire. Nu veți putea ajunge la o reală înțelegere a reprezentării decât dacă vă este limpede că înainte de naștere, de zămislire, ați trăit o viață. Și așa cum imaginile

oglinzite obișnuite se nasc în mod spațial ca imagini oglinzite, tot astfel se reflectă viața dumneavoastră dintre moarte și o nouă naștere în viața prezentă, iar această reflectare este reprezentarea. Astfel încât trebuie să vă reprezentați - pe cât posibil în imagini - viața dumneavoastră desfășurându-se între cele două linii orizontale, mărginite la stânga și la dreapta prin naștere și prin moarte. Mai trebuie apoi să vă reprezentați că de dincolo de naștere interferează mereu reprezentarea și că este reflectată prin ființa umană. Și în acest fel, prin faptul că activitatea pe care ați avut-o în lumea spirituală înainte de naștere, respectiv de zămislire, este reflectată de corporalitatea dumneavoastră, aflați ce anume este reprezentarea. Pentru cei care într-adevăr cunosc, reprezentarea este o dovadă a acestei existențe prenatale, pentru că este o imagine a acestei existențe prenatale.

Am vrut pentru început să enunț pur și simplu această idee. - Vom mai reveni la explicarea propriu-zisă a lucrurilor pentru a vă atrage atenția asupra faptului că în felul acesta evadăm din simplele explicații de noțiune pe care le puteți găsi în sfera psihologiei și a pedagogiei, și să ajungem la o reală sesizare a ceea ce înseamnă activitatea de reprezentare, învățând să știm că am reflectat în reprezentare activitatea care a fost efectuată de suflet, înainte de naștere sau de zămislire, în lumea pur spirituală. Orice

altă definire a reprezentării nu folosește la nimic, pentru că nu oferă nici o idee reală despre ceea ce înseamnă în noi reprezentarea.

În cele ce urmează vom cerceta în același fel voința. Pentru conștientă obișnuită, voința este ceva extrem de enigmatic; ea este o problemă dificilă pentru psihologi pur și simplu din cauza faptului că psihologul este confruntat cu voința ca ceva foarte real dar care în fond nu are un conținut propriu-zis. Căci dacă veți căuta la psihologi ce conținut conferă ei voinței, veți găsi de fiecare dată: conținutul ei provine din reprezentare. Voința în sine nu are, în primă instanță, un conținut propriu-zis. Aici lucrurile stau iarăși așa că nu există definiții pentru voință; la voință aceste definiții sunt cu atât mai dificile, deoarece aceasta nu are un conținut adevărat. Dar ce este ea, de fapt? Ea nu este altceva decât germenii aflați deja în noi a ceea ce, după moarte, va fi în noi realitate spiritual-sufletească. Așadar dacă vă imaginați ce anume din noi va fi după moarte realitate spiritual-sufletească și dacă această realitate vă veți reprezenta-o în germen, atunci veți obține voința. În desenul nostru, viața se sfârșește pe partea stângă a liniei care marchează moartea, iar voința trece dincolo de această linie (vezi desenul).

Trebuie așadar să ne imaginăm lucrurile după cum urmează: Reprezentarea pe de o parte, pe care trebuie s-o concepem ca o imagine a vieții prenatale; voința pe de altă parte, pe care trebuie s-o concepem ca germenii a ceea ce urmează. Vă rog să înțelegeți cum trebuie diferența dintre germenii și imagine. Căci un germenii este ceva supra-real, o imagine este ceva sub-real; un germenii devine abia mai târziu ceva real, poartă așadar în sine, potrivit destinației sale, realul de mai târziu, astfel că voința este într-adevăr de o natură foarte spirituală. Acest lucru l-a intuit Schopenhauer dar el nu a putut firește să ajungă până la înțelegerea faptului că voința reprezintă germenii spiritual-sufletescului și cum anume

se dezvoltă acest spiritual-sufletește după moarte în lumea spirituală.

Aveți acum, într-un fel anume, viața sufletească a omului împărțită în două domenii: reprezentarea imagistică și voința germinală; iar între imagine și germenii se află o limită. Această limită este întreaga viață a omului fizic, ce reflectă pre-natalul și produce în felul acesta imaginile reprezentării și care nu lasă voința să se manifeste în întregime, păstrând-o prin aceasta continuu drept germenii, lăsând-o să fie doar germenii. Prin care forțanume, va trebui să ne întrebăm, se întâmplă toate acestea, de fapt?

Trebuie să ne fie clar faptul că în om trebuie să fie existente anumite forțe cu ajutorul cărora se realizează aruncarea-înapoi a realității prenatale și păstrarea în germenii a realității de după moarte, iar aici întâlnim cele mai importante concepte psihologice ale faptelor care sunt o oglindire a ceea ce cunoașteți deja din cartea “Teosofia”: oglindiri de antipatie și simpatie. Deoarece și aici ne referim la ceea ce afirmam în prima expunere - nu mai putem rămâne în lumea spirituală, suntem transpuși în lumea fizică. Prin această transpunere dezvoltăm antipatie împotriva a tot ceea ce este spiritual, astfel încât reflectăm realitatea spirituală pre-natală într-o antipatie inconștientă nouă. Purtați forța antipatiei în noi și prin ea transformăm elementul pre-natal într-o simplă imagine de reprezentare. Iar prin ceea ce răzbate spre existența noastră, ca realitate a voinței, după moarte, ne legăm prin simpatie. De acestea două, simpatia și antipatia, nu devenim conștienți nemijlocit, dar ele trăiesc în noi inconștient și înseamnă simțirea noastră, care este compusă în permanență dintr-un ritm, dintr-

o alternanță între simpatie și antipatie.

Dezvoltăm în noi lumea sentimentelor, care este o permanentă alternare - sistolă, diastolă - între simpatie și antipatie. Această alternanță este în permanență în noi. Antipatia, care merge într-o direcție, transformă în permanență viața noastră sufletească într-una de reprezentare; simpatia, care merge în cealaltă parte, ne transformă viața sufletească în ceea ce numim voința faptei, în păstrarea în germene a ceea ce, după moarte, este realitate spirituală. Aici ajungeți la înțelegerea reală a vieții sufletești-spirituale: noi creăm germele vieții sufletești ca ritm de simpatie și antipatie.

Ce reflectați deci înapoi, în antipatie? Reflectați întreaga viață pe care ați trăit-o, întreaga lume prin care ați trecut înainte de naștere, respectiv concepere. Aceasta are, în esență, un caracter cognitiv. Deci cunoașterea dumneavoastră o datorati de fapt acestei apariții, acestei radieri dincoace a vieții dumneavoastră pre-natale. Iar această cunoaștere, prezentă într-o măsură mult mai mare, ca realitate, înainte de naștere sau concepere, este micșorată până la imagine, prin antipatie. Astfel putem spune: Această cunoaștere întâlnește antipatia și prin aceasta se atenuează până devine imagine de reprezentare.

Dacă antipatia devine destul de puternică, are loc ceva foarte deosebit. Pentru că nici în viața obișnuită de după naștere nu ne-am putea reprezenta ceva, dacă nu am face-o, totuși, într-un anume sens, cu aceeași forță care ne-a rămas din vremea prenatală. Dacă astăzi, ca oameni fizici, vă reprezentați ceva, atunci nu vă reprezentați cu o putere ce se află înlăuntrul dumneavoastră, ci cu puterea din vremea prenatală care continuă încă să mai aibă efect în dumneavoastră. S-ar putea crede că ea a încetat odată cu conceperea, dar ea mai este încă activă, iar noi ne reprezentăm cu ajutorul acestei forțe care încă mai pătrunde radiind în noi. Aveți în dumneavoastră în permanență vitalitatea prenatală, numai că aveți în dumneavoastră puterea de a o reflecta. Ea întâlnește antipatia dumneavoastră. Dacă vă reprezentați acum ceva, faceți asemenea reprezentare întâlnește antipatia, iar dacă antipatia devine destul de puternică, atunci ia naștere imaginea de amintire, memoria, așadar încât memoria nu este nimic altceva decât antipatia care domnește în noi. Aici aveți relația dintre aspectul de simțire pură, încă, al antipatiei, ce se reflectă încă în mod nedefinit, și reflectarea definită, reflectarea activității de percepție, realizate încă și

acum în manieră imagistică, în cadrul memoriei. Memoria nu este decât antipatie potențată. Nu ați avea câtuși de puțin memorie, dacă ați manifestat față de reprezentările dumneavoastră o atât de mare simpatie încât să le „înghițiți”; aveți memorie doar pentru că față de reprezentările dumneavoastră aveți un fel de greață, le respingeți - și prin aceasta le faceți să fie prezente. Aceasta este realitatea lor.

Dacă ați parcurs această întreagă procedură, dacă v-ați reprezentat pictural, dacă ați respins aceasta în memorie, și ați păstrat aspectul imagistic, atunci ia naștere noțiunea. În felul acesta aveți o latură a activității sufletești, antipatia, care este în relație reciprocă cu viața noastră prenatală.

Să luăm acum cealaltă latură, aceea a voinței, care, în noi, se află în stare germinală, post-mortem. Voința trăiește în noi, pentru că noi avem simpatie față de ea, pentru că avem simpatie față de acest germene care se dezvoltă abia după moarte. Așadar cum reprezentarea se sprijină pe antipatie, voința se sprijină pe simpatie. Dacă simpatia devine destul de puternică - așadar cum a fost la reprezentare, care prin antipatie devine memorie -, atunci, din simpatie, ia naștere fantezia. Exact în același mod în care din antipatie ia naștere memoria, din simpatie ia naștere fantezia. Iar dacă vă realizați fantezia suficient de puternică, ceea ce, în viața obișnuită se întâmplă doar inconștient, ea devenind atât de puternică încât să pătrundă întreg omul până în simțuri, atunci veți obține imaginațiunile obișnuite, prin care vă reprezentați lucrurile exterioare. Așadar cum noțiunea provine din memorie, tot așa, imaginațiunea provine din fantezie, ea oferind imaginile senzoriale. Ele provin din voință.

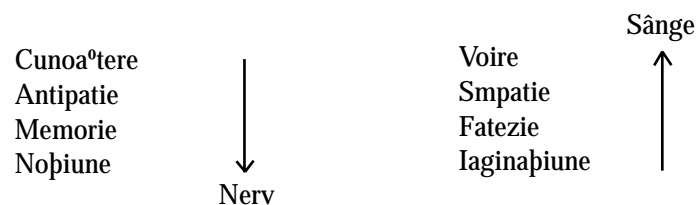
Marea eroare căreia i se dedau oamenii este că în psihologie se povestește tot mereu astfel: noi privim lucrurile, apoi abstractizăm și obținem astfel reprezentarea. - Nu așa stau însă lucrurile. Faptul că, de exemplu, noi percepem creta ca albă, provine din utilizarea voinței, care, prin simpatie și fantezie, devine imaginațiune. Dacă însă, din contră, ne construim o noțiune, aceasta are o cu totul altă origine, căci noțiunea provine din memorie.

Prin aceasta v-am descris aspectul sufletească. Ați putea înțelege într-un mod imposibil ființa umană dacă nu veți pătrunde diferența dintre elementul simpatic și cel antipatic din om. Acestea, elementul simpatic și cel antipatic, ajung să se exprime - așa cum am arătat - propriu-zis în lumea

sufletească, după moarte. Acolo domnesc neînvăluite simpatia și antipatia.

V-am descris omul sufletesc. În plan fizic, el este legat de omul trupesc. Tot ce este sufletesc se exprimă, se manifestă prin trupesc, astfel încât, pe de o parte, toate acestea se revelează în trupesc, ce se exprimă prin antipatie, memorie, noțiune. Acest aspect este legat de organizarea trupească a nervilor. Prin faptul că organizarea nervilor se formează în trup, în acest proces acționează tot ceea ce este prenatal referitor la trupul omenesc. Prenatalul sufletesc acționează prin antipatie, memorie și noțiuni înăuntrul trupului omenesc și creează nervii. Aceasta este noțiunea corectă pentru nervi. Orice discuție despre diferențierea nervilor în senzitivi și motorici, este, după cum v-am mai spus-o adeseori, doar un non-sens.

și tot astfel, voirea, simpatia, fantezia și imaginațiunea acționează, și ele, în-tr-o anume privință, pornind din om. Acest fapt este legat de aspectul embrionar și trebuie să rămână în stadiu de germen, nefiindu-i, de fapt, niciodată permis să ajungă la o adevărată încheiere, ci trebuind iarăși să dispară în stare născândă. Trebuie să rămână în germen, nefiindu-i permis să ajungă prea departe în evoluție; de aceea trebuie să dispară în faza născândă. Aici ajungem la ceva foarte important din om. Dumnezeu voastră trebuie să învățați să cunoașteți omul întreg: spiritual, sufletesc și trupesc. Astfel, în om se constituie mereu ceva ce are tendința de a deveni spiritual. Numai că, din prea mare iubire, iubire de altfel egoistă, omul vrea să repină în trup acest ceva și atunci el nu devine spiritual niciodată ci dispare

în trupescul omului. În noi, avem ceva material, care însă vrea în continuu să treacă din starea materială într-o stare spirituală. Noi nu-l lăsăm să devină spiritual; de aceea îl distrugem chiar în momentul în care vrea să devină spiritual. Acesta este sângele, opusul nervilor.

Sângele este într-adevăr "un suc cu totul deosebit". Căci el este acel suc pe care dacă l-am putea îndepărta din trupul omenesc - ceea ce în

condițiile terestre nu se poate - astfel încât el să rămână încă sânge și să nu fie distrus datorită celorlalți agenți fizici, s-ar învoluma drept spirit. Dar pentru ca sângele să nu se învoluma drept spirit, și, câtă vreme suntem pe Pământ, să-l putem păstra în noi ca sânge, până la moarte, de aceea el trebuie distrus. Pentru aceasta, în noi avem continuu: formare de sânge - distrugere de sânge, formare de sânge, distrugere de sânge și așa mai departe, prin inspirație și expirație.

În noi avem un proces polar. Avem în noi acel proces ce se desfășoară în sânge, de-a lungul căilor sangvine, și care are în continuu tendința de a conduce existența noastră înspre spiritual. A vorbi despre nervii motori, așa cum se obișnuiește, este un non-sens, pentru că, de fapt, nervii motori ar fi căile sangvine. În opoziție cu sângele toți nervii sunt astfel constituiți încât sunt permanent prinși într-un proces de mortificare, de materializare. Ceea ce se află de-a lungul căilor nervoase, este, de fapt, materie secretată; nevul este, de fapt, materie secretată. Sângele vrea să devină tot mai spiritual, nervul tot mai material; în aceasta constă opoziția polară.

Vom urmări în conferințele ulterioare aceste principii fundamentale descrise aici și vom vedea cum urmărirea lor în continuare ne va putea da ceva ce poate servi la formarea igienică a predării la clasă, și prin care îl vom educa pe copil întru sănătate sufletească și trupească, iar nu spre decădere spirituală și sufletească. Se educă prost într-o atât de mare măsură pentru că atât de multe lucruri nu se cunosc. În măsura în care fiziologia crede că se află în posesia a ceva, atunci când vorbește despre nervii senzitivi și cei motorii, ea are de a face numai cu un joc de cuvinte. Se vorbește despre nervii motorii deoarece există faptul că omul nu poate merge dacă anumiți nervi sunt afectați, de exemplu cei ce merg către picioare. Se spune că omul nu poate merge pentru că i-au paralizat nervii care, drept "nervi motorii", îi pun picioarele în mișcare. În realitate însă, lucrurile stau așa că, în asemenea cazuri, omul nu poate merge pentru că nu și poate simți propriile picioare. Epoca în care trăim a trebuit în mod necesar să se încurce într-o sumă de erori, prin aceasta însă, avem din nou posibilitatea de a ne descâlci din aceste erori și de a deveni oameni independenți.

Observați deja, după cele ce am dezvoltat aici, că de fapt ființa omenască poate fi înțeleasă doar în legătură cu realitatea cosmică. Deoarece, prin faptul de a ne reprezenta, avem cosmicul în noi. Ne aflăm în realitatea

cosmică, înainte de a fi născuți, iar trăirile noastre de atunci se oglindesc acum în noi; ^oi vom fi din nou în realitatea cosmică, după ce vom fi pă^oit prin poarta morții, iar viața noastră viitoare se exprimă în germene prin ceea ce domnește în voința noastră. Ceea ce stăpânește inconștient în noi, aceea stăpânește foarte conștient pentru cunoașterea superioară din Cosmos.

De altfel, chiar în manifestarea trupească avem o expresie triplă a acestei simpatii ^oi antipatii. Respectiv avem trei focare unde simpatia ^oi antipatia conlucrează. Întâi, noi avem în cap un asemenea focar, în interacțiunea dintre sânge ^oi nervi, prin care ia naștere memoria. Peste tot unde activitatea nervoasă este întreruptă, peste tot unde există un salt, o trecere, acolo există un asemenea focar, unde simpatia ^oi antipatia conlucrează. Un alt asemenea salt se află în măduva spinării, de exemplu acolo unde un nerv se îndreaptă către apofiza posterioară a măduvei spinării iar altul către apofiza anterioară. Apoi, încă un asemenea salt găsim la aglomerările de ganglioni care sunt inserate în nervii simpatici. Nici nu suntem niște ființe atât de necomplicate pe cât ni se pare. În trei locuri ale organismului nostru, în cap, în piept, ^oi în abdomen, se petrece aceasta, acolo sunt granițele la care se întâlnesc simpatia ^oi antipatia. Cu percepția ^oi voirea lucrurile nu sunt așa că ceva este deviat de la un nerv senzitiv la unul motor, ci un flux drept sare de la un nerv la altul, ^oi prin aceasta sufletescul din noi este “miocat”: în creier ^oi în măduva spinării. În acele locuri unde nervii sunt întrerupți, suntem noi cuplați, cu simpatia ^oi antipatia noastră, la trupesc; ^oi apoi mai suntem cuplați acolo unde îngrămădirile de ganglioni se dezvoltă în sistemul nervos simpatic.

Prin trăirea noastră suntem cuplați la Cosmos. Așa cum noi dezvoltăm activități care pot fi urmărite mai departe, în Cosmos, tot astfel, la rândul său, Cosmosul dezvoltă împreună cu noi continuu, activități, căci el dezvoltă continuu activitatea de simpatie ^oi antipatie. Dacă noi ne privim ca oameni, noi înșine suntem un rezultat al simpatiilor ^oi antipatiilor Cosmosului. Pornind din noi, dezvoltăm antipatie: Cosmosul dezvoltă împreună cu noi antipatie; dezvoltăm simpatie, Cosmosul dezvoltă împreună cu noi, simpatie

Deci noi, ca oameni, prin faptul că ne manifestăm în exterior, suntem împărțiți în mod clar în sistem de cap, în sistem de piept ^oi în sistemul trupesc propriu-zis, cu membrele. Vă rog însă acum să luați în considerare că

această împărțire în sisteme structurate poate fi foarte ușor contestat, deoarece oamenii, atunci când sistematizează în ziua de astăzi, vor să aibe membrele componente, frumos așezate una lângă alta. Deci când spunem: deosebim la om un sistem de cap, un sistem de piept ^oi un sistem de abdomen cu membrele, atunci, după părerea oamenilor, ar trebui ca fiecare sistem să aibe o limită riguroasă. Oamenii vor să tragă linii, atunci când împart, ori acest lucru nu se poate, atunci când vorbim despre realități. Noi suntem în cap, în principal cap, dar întregul om este cap, doar că restul din om nu este în principal cap. Pentru că, așa cum în cap avem uneltele senzoriale propriu-zise, de-a lungul întregului trup ne-am constituit, de exemplu, simțul tactil ^oi simțul caloric; prin faptul de a simți, datorită lor, căldură, noi suntem în întregime cap. Doar în cap suntem noi în-principal-cap, altfel, suntem doar „pe lângă altele” cap. Astfel, părțile se întrepătrund ^oi nu ne este atât de comod cu componentele, pe cât ar vrea să o aibe pedanții. Capul se continuă, deci; el este constituit în mod deosebit doar în cap. Tot așa este ^oi cu pieptul. Pieptul este propriu-zis piept, dar numai în principal, căci întregul om este tot așa, piept. Deci ^oi capul este puțin piept, deasemenea ^oi abdomenul cu membrele. Componentele trec așadar una într-alta. Și tot așa este cu abdomenul. Felul cum capul este abdomen, l-au observat unii fiziologi, deoarece constituția foarte fină a capului ^oi a sistemului nervos se găsește de fapt nu în ceea ce constituie mândria noastră, în creier, în scoarța cerebrală exterioară, ci dedesubtul scoarței cerebrale exterioare. Da, ingenioasa construcție, scoarța cerebrală exterioară este, într-un anume fel, deja o regresie; aici, construcția aceasta complicată este prinsă deja într-un proces de regresie; avem aici mai mult un sistem digestiv - de hrănire - aflat în scoarța cerebrală. Astfel încât omul nu are nevoie, dacă vrem să ne exprimăm printr-o comparație, să-și mai dezvolte nimic deosebit la mantaua sa cerebrală; aceasta este o regresie a creierului mai complicat într-un creier mai mult digestiv. Noi posedăm ^oi scoarța cerebrală pentru a furniza în mod ordonat hrană nervilor ce au de a face cu cunoașterea. Iar faptul că avem un creier mai bun ce depășește creierul animal, aceasta este doar pentru că ne hrănim mai bine nervii creierului decât o pot face animalele. Avem posibilitatea de a ne dezvolta o cunoaștere superioară mai bine decât o pot animalele. Dar cu adevărata cunoaștere, creierul ^oi sistemul nervos nu au absolut nimic de a face, ci numai cu expresia cunoașterii în organismul

fizic.

Se pune acum întrebarea: de ce avem opoziția dintre sistemul cerebral - să lăsăm deocamdată sistemul median la o parte - și sistemul polar al membrilor cu sistemul abdominal? Îl avem pentru că sistemul capului este, în anumite momente în timp, "expirat" prin Cosmos. Omul posedă configurația capului său datorită antipatiei Cosmosului. Atunci când Cosmosul „se îngreșează”, a-a-zicând, în fața a ceea ce poartă omul în sine, în a-a măsură încât îl și expulzează, ia naștere atunci această imagine-oglindire. Cu adevărat, omul poartă în capul său, imaginea-oglindire, reflectare a Cosmosului. Capul cu formă rotundă al omului este o asemenea reflectare-imagine. Prin antipatia sa, Cosmosul îi creează o imagine-oglindire de sine, în afara sa. Aceasta este capul nostru. Ne putem folosi de capul nostru ca de un organ al libertății noastre din cauză că, mai întâi, Cosmosul l-a expulzat din sine. Nu primim corect capul dacă îl gândim intens integrat în Cosmos, în același sens ca sistemul nostru de membre, de care ținem, desigur, și sfera sexuală. Sistemul nostru de membre este integrat în Cosmos, iar Cosmosul îl atrage, are simpatie față de el, a-a cum, față de cap, are antipatie. În cap, antipatia noastră întâlnește antipatia Cosmosului, și ele se izbesc una de alta. Aici, prin ciocnirea reciprocă a antipatiilor noastre cu cele ale Cosmosului, iau naștere percepțiile noastre. Întreaga viață lăuntrică ce ia naștere, în cealaltă parte din om, se trage din înclăcirea plină de iubire și de simpatie a sistemului membrilor noastre prin Cosmos.

Astfel, în făptura trupului omenesc, se exprimă felul cum omul și sufletește este constituit pornind de la Cosmos și, fiind în starea de separare de acesta, ce anume preia el iarăși din Cosmos. Veți înțelege de aceea mai ușor, pe baza unor asemenea considerații, că există o mare deosebire între formarea voinței și formarea reprezentării. Dacă dumneavoastră acționați îndeosebi asupra formării reprezentărilor, acționați unilateral asupra formării reprezentărilor, atunci raportați de fapt omul întreg înapoi, la perioada pre-natală și-i veți dauna, dacă îl educați rațional, pentru că, atunci, îi veți angaja voința la ceva pe care el l-a absolvit deja: la starea pre-natală. Nu este permis să interveniți cu prea multe noțiuni abstracte în ceea ce dați prin educație copilului. Trebuie să interveniți cu mai multe imagini. De ce? Aceasta o puteți desprinde din cele ce am configurat aici. Imaginile sunt „imaginațiuni”, trec prin fantezie și simpatie. Noțiunile,

noțiunile abstracte sunt „abstracțiuni”, trec prin memorie și, prin antipatie, vin din viața pre-natală. Dacă veți utiliza, deci, cu copiii multe abstracțiuni, veți stimula copilul înspre a trebui să se transpună deosebit de intens, în procesul de devenire al acidului carbonic (bioxidul de carbon), al formării acidului carbonic în sânge, în procesul de durificare, învârtare al trupului, de mortificare. Dacă prezentați copilului cât de multe imaginațiuni posibil, dacă îl învățați pe cât posibil în a-a fel încât să-i vorbească în imagini, atunci a-ezați în copil sămânța păstrării continue a oxigenului, a continuei devenirii, pentru că trimiteți la viitor, indicați spre perioada post-mortem. Într-o anumită măsură, prin faptul că educăm, noi reluăm activitatea ce se face cu noi, oamenii, înainte de naștere. Astăzi, trebuie să o recunoaștem: reprezentarea este o activitate „de imagine” care provine din ceea ce am trăit înainte de naștere sau de concepere. Cu noi, puterile spirituale au procedat atunci astfel că activitatea „de imagine” a fost a-ezată în noi și ea continuă să acționeze încă și după naștere. Prin faptul că transmitem copiilor imagini, începem în educare cu faptul de a relua această activitate cosmică. Noi transplantăm în ei imagini ce pot deveni gemeni, prin faptul că le a-ezăm într-o activitate trupească. De aceea, prin faptul că noi, ca pedagogi, ne însușim capacitatea de a acționa prin imagini, trebuie să avem sentimentul continuu: tu acționezi asupra întregului om, este prezentă o rezonanță a întregului om, atunci când acționezi în imagini.

A prelua în propria simțire acest fapt, că în orice educare se petrece un fel de continuare a activității suprasenzoriale pre-natale, aceasta dă tuturor educatorilor consacrarea necesară, iar fără această consacrare nu se poate câtuși de puțin educa.

Astfel, ne-am însușit două sisteme de noțiuni: cunoaștere, antipatie, memorie, noțiune - voință, simpatie, fantezie, imaginațiune; două sisteme care, prin utilizări speciale, ne pot sluji la toate câte le avem de efectuat în mod practic în activitatea noastră pedagogică. Despre aceasta vom vorbi atunci mâine mai departe.

A TREIA CONFERINȚĂ

Stuttgart, 23 August 1919

Dascălul din ziua de azi trebuie să aibă, drept fundal a tot ceea ce întreprinde ca activitate °colară, o privire atotcuprinzătoare asupra legilor Cosmosului. Este într-adevăr de la sine înpeles că tocmai predarea în clasele primare, pe treptele primare ale °colii, solicită o corelare a sufletului celui ce predă cu cele mai înalte idei ale omenirii. Un cancer al constituției °colare de până acum constă tocmai în faptul că învățătorul din clasele primare a fost menținut într-o anume dependență, a° zice, anume că a fost menținut într-o sferă din care existența lui părea inferioară existenței profesorilor din clasele superioare. Fire°te nu este aici sarcina mea de a vorbi despre această problemă generală a componentei spirituale a organismului social. Dar trebuie să se atragă atenția totu°i asupra faptului că în viitor, tot ceea ce ȋine de corpul profesoral, va trebui considerat ca fiind de aceea°i condiție, iar în viața publică va trebui să existe un puternic sentiment pentru faptul că învățătorul claselor primare este absolut egal, chiar °i referitor la constituția sa spirituală, profesorului claselor superioare. De aceea nu vā veȋi mira dacă astăzi vom face referire tocmai la faptul că în fundalul oricărei activități de predare - chiar °i în clasele cele mai de început - trebuie să stea ceea ce, fire°te, în fața copiilor nu poate fi utilizat direct, dar ceea ce dascălul trebuie neapărat să °tie, căci altfel predarea nu ar putea fi rodnică.

Noi prezentăm copiilor la oră, pe de o parte, lumea naturii, iar pe de alta, lumea spirituală. Ca oameni, suntem în mod absolut înrudiȋi, pe de o parte, cu lumea naturii, pe de altă parte, cu lumea spirituală, în măsura în care noi chiar suntem oameni aici pe Pământ, în planul fizic, iar existența noastră ne-o înfătuim între na°tere °i moarte.

Acum însă tocmai cunoa°terea psihologică este, în întregul ei, ceva extraordinar de slab dezvoltat în vremea noastră. °i anume, cunoa°terea psihologică suferă datorită efectului acelei decizii biserice°ti dogmatice care a fost luată în anul 869 °i prin care a fost camunflată o concepție mai veche, bazată pe o cunoa°tere instinctivă: anume concepția că omul este structurat, în trup, suflet °i spirit. Aproape peste tot unde auziȋi astăzi

vorbindu-se despre psihologie auziȋi de fapt vorbindu-se doar despre o împărȋire a fiinȋei omului în două componente. Puteȋi auzi vorbindu-se despre faptul că omul ar consta din trup °i suflet ori din corp °i spirit, după cum vrem să le numim; considerăm astfel corpul °i trupul, ca °i spiritul °i sufletul aproximativ identice. Aproape toate psihologiile sunt construite pe această eroare a structurării fiinȋei umane în două componente. Nu putem ajunge câtu°i de puȋin la o înȋelegere adevărată a fiinȋei umane dacă ne interesăm doar de această structurare în două părȋi constitutive, considerând-o în mod hotărâtor valabilă. De aceea, aproape tot ce apare de fapt azi ca psihologie, este absolut diletant °i adesea doar un joc de cuvinte.

Aceasta însă provine, în general, din acea mare eroare, devenită atât de mare abia în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, deoarece, de fapt, o mare realizare a °tiinȋei fizice, care trebuia recunoscută, a fost ignorată. Cunoa°teȋi desigur că bravii locuitori ai ora°ului Heilbronn au înălȋat în mijlocul ora°ului lor un monument omului pe care, în vremea când trăia, îl închiseseră în casa de nebuni: Julius Robert Mayer. °i mai °tiȋi că această personalitate de care astăzi, evident heilbronnerii sunt foarte mândri, este legată de a°a-zisa lege a conservării energiei sau forȋei. Această lege afirmă anume că suma tuturor energiilor sau forȋelor aflate în Univers este o constantă, că aceste forȋe doar se transformă, astfel încât de exemplu, o forȋă apare o dată drept căldură, altă dată drept forȋă mecanică, °i a°a mai departe. Însă legea lui Julius Robert Mayer îmbracă această formă doar atunci când este în mod fundamental neînȋeleasă! Deoarece pe el îl interesa dezvoltarea metamorfozei forȋelor iar nu prezentarea unei legi atât de abstracte cum este cea a conservării energiei.

Ce anume este, văzut într-un context mai larg, cultural-istoric, această lege a conservării energiei sau forȋei? Este marele obstacol în calea înȋelegerii într-adevăr a omului. Câtă vreme suntem de părere că forȋele nu pot fi niciodată nou constituite, nu vom putea ajunge de loc la o cunoa°tere a fiinȋei adevărate a omului. Fiindcă această adevărată fiinȋă a omului depinde tocmai de faptul că prin ea se constituie mereu noi forȋe. De altfel, în contextul în care trăim noi în lume, omul este singura fiinȋă în care se constituie forȋe noi °i - după cum vom auzi mai târziu - chiar substanȋe noi. Însă concepția actuală despre lume nu vrea să admită absolut de loc asemenea elemente, prin care °i omul poate fi cunoscut pe deplin, astfel

încât ea vine atunci cu această lege a conservării forței, care de fapt, într-un anume sens nu deranjează, dacă se iau în considerare doar celelalte regnuri ale naturii - regnul mineral, regnul vegetal și regnul animal - dar care stinge imediat toată cunoașterea adevărată, atunci când vrea să ajungă la om.

Ca dascăli, veți avea nevoie, pe de o parte, să faceți natura inteligibilă elevilor dumneavoastră, iar pe de altă parte, să-i conduceți spre o anumită înțelegere a vieții spirituale. Fără a cunoaște natura, cel puțin într-un anume grad, și fără a avea un raport cu lumea spirituală, omul nu se poate transpune azi nici în viața socială. De aceea să ne îndreptăm mai întâi privirea spre natura exterioară.

Natura exterioară se îndreaptă spre noi astfel încât, față în față îi stă, pe de o parte, viața noastră de reprezentare, de gânduri, care este, precum știți, de natură imagistică, ce este un fel de oglindire a vieții prenată și, pe de altă parte, naturii i se adresează tot ce este de esență volitivă, ce trimite, ca germene, la viața noastră post-mortem. În acest fel, noi suntem întotdeauna dirijați către natură. De altfel, aceasta pare la prima vedere a fi o rânduire a naturii în două componente, iar aceasta a provocat și eroarea de a-l structura pe om în două componente. Asupra acestei chestiuni vom mai reveni.

Dacă ne situăm față de natură astfel încât să-i prezentăm latura noastră de gândire, de reprezentare, atunci vom înțelege de fapt din natură doar ceea ce în natură este foarte continuă. Aceasta este o lege extraordinară de importantă. Să fiți pe de-a-n-tregul lămurii asupra acestui fapt: Oricât de frumoase legi ale naturii veți afla, descoperindu-le cu ajutorul înțelegerii, cu ajutorul forțelor de reprezentare, veți pune în legătură aceste legi ale naturii întotdeauna cu ceea ce moare din natură.

Cu totul altceva decât aceste legi naturale, ce se referă la ceea ce este mort, află voința vie, prezintă în germene, atunci când aceasta se îndreaptă spre natură. Aici veți avea o anumită dificultate de înțelegere, deoarece cu siguranță că mai sunteți încă plini de anumite reprezentări ce provin din prezent și din erorile științei prezentului. - Ceea ce ne aduce într-un anumit raport cu lumea exterioară, mai întâi prin simțuri, cu totul în sfera celor douăsprezece simțuri, nu este de natură cognitivă, ci de natură volitivă. Omului de astăzi i-a dispărut de fapt cu totul înțelegerea acestei realități. De aceea consideră ceva copilăresc atunci când citește la Platon că

vederea se bazează în fond pe faptul că din ochi sunt întinse un fel de tentacule înspre lucruri. Desigur, aceste tentacule nu pot fi recunoscute cu mijloace senzoriale; dar faptul că Platon era conștient de ele, dovedește tocmai că el pătrunsese în lumea suprasenzorială. Într-adevăr, faptul de a privi lucrurile nu este nimic altceva decât un proces asemănător, dar într-un mod mai subtil, celui ce se petrece când apucăm obiectele. Dacă apucăm, de exemplu, o bucată de cretă, acesta este un proces fizic foarte asemănător cu cel spiritual care se desfășoară în momentul în care trimiteți forțele eterice din ochiul dumneavoastră, spre a cuprinde obiectul cu vederea. Dacă oamenii din zilele noastre ar ști cât de cât să observe, ar putea prelua aceste fapte din observațiile naturii. Dacă vă închipuiți, de exemplu, ochii unui cal, îndreptați lateral, veți avea sentimentul că, prin simplul fapt al poziționării ochilor, calul este pus într-o situație cu totul diferită în ambient, decât omul. Ce anume stă la baza acestui lucru pot să vă arăt cel mai bine prezentându-vă în mod ipotetic, următoarele. Gândiți-vă că brațele dumneavoastră ar fi în așa fel făcute încât ați fi în imposibilitate să vi le împreunați în față, astfel încât nu s-ar putea apuca niciodată. Euritmice, ar trebui să rămâneți mereu la A, n-ați putea ajunge niciodată la O; printr-o forță de rezistență vi s-ar face imposibil să vă puteți apropia în față brațele, îndreptându-le înainte. Calul, în privința tentaculelor suprasenzoriale ale ochilor săi, se află în această situație: nu poate să atingă niciodată tentaculul ochiului stâng de tentaculul ochiului drept. Omul se află, prin poziția ochilor săi, tocmai în situația de a putea face să se atingă continuu aceste două tentacule ale ochilor săi. Pe aceasta se bazează sentimentul - de natură suprasenzorială - al Eului. Dacă n-am putea ajunge niciodată în situația de a atinge stânga cu dreapta, sau dacă această atingere a dreptei cu stânga ar avea o importanță atât de mică, precum este cazul la animale, care nu și folosesc practic niciodată ca atare etichete din față, să zicem, pentru rugăciune sau pentru altă activitate spirituală asemănătoare, atunci nici nu am ajunge la o senzație spiritualizată a sinei noastre.

Ceea ce este important pentru percepția senzorială peste tot la ochi și urechi, nu este atât partea pasivă; partea activă este cea cu care întămpinăm volitiv lucrurile. Filosofia modernă a bănuț că ceva corect și a inventat apoi tot felul de cuvinte, ce dovedesc însă, de regulă, cât de departe de priceperea chestiunii suntem. Astfel, în „indiciile locale” din

filosofia lui Lotze sunt prezente asemenea bănuielei ale cunoașterii activității vieții volitiv-senzoriale. Dar organismul nostru senzorial ce apare evident legat de sistemul metabolic prin simburile tactil, gustativ, olfactiv, este legat până în simburile superioare cu sistemul metabolic, iar acesta este de natură volitivă.

De aceea, puteți să vă spuneți: Omul, aflându-se față în față cu natura, se opune naturii prin latura lui rațională și percepe astfel din ea tot ce este mort și-și însușește legi din acest domeniu mort. Însă ceea ce se ridică în natură din sânul acestui domeniu mort, spre a deveni viitorul lumii, omul percepe prin voința sa aparent nedefinită, ce se extinde până în simburile.

Gândiți-vă cât de vie va deveni legătura dumneavoastră cu natura, dacă luați cum trebuie în considerare cele spuse. Vă veți spune atunci: Când ies în natură, mă întâmpină strălucirea luminii și a culorii; prin perceperea luminii și a culorilor sale, unesc cu mine partea din natură pe care ea o trimite înspre viitor, iar când, mai apoi, întorcându-mă în odaia mea, cuget asupra naturii, speculez asupra unor legi despre ea, mă preocup de ceea ce moare în permanență în natură. În natură, permanenta moarte și devenire, sunt legate. Faptul că percepem moartea provine din faptul că purtăm în noi imaginea reflectată a vieții noastre prenatale, lumea înțelegerii, lumea gândirii, prin care putem lua în considerare moartea, ce stă la temelie naturii. Iar puțința de a percepe ceea ce va apărea în viitor din natură, provine din faptul că nu opunem naturii doar înțelegera noastră, viața noastră de gândire, ci că o putem întâmpina și cu ceea ce în noi este de natură volitivă.

Dacă omul n-ar putea salva, de-a lungul întregii sale vieți pământului, ceva ce îi rămâne în permanență din viața sa prenatală, dacă n-ar putea salva ceva ce s-a transformat în final, în timpul vieții sale prenatale în simplă viață de gânduri, atunci n-ar putea ajunge niciodată la libertate. Căci omul s-ar uni cu ceea ce este mort și, în momentul în care ar dori să cheme spre libertate ceea ce este înrudit în el însuși cu natura moartă, el ar dori de fapt să cheme la libertate ceva pe cale de a muri. Dacă ar dori să se folosească de ceea ce îl leagă de natură, ca ființă volitivă, el ar fi născut; căci în ceea ce îl leagă de natură, în calitatea sa de ființă volitivă, totul se află încă în germene. Ar fi o ființă naturală dar nu o ființă liberă.

Deasupra acestor două elemente - cuprinderea laturii moarte prin rapine și cuprinderea laturii vii, în devenire, prin voință - se află ceva în om,

ce numai el poartă în sine de la naștere până la moarte, și nici o altă ființă pământescă: aceasta este gândirea pură, acea gândire ce nu se referă la natura exterioară, ci care se referă doar la acea parte suprasenzorială ce se află chiar în om, ce face din om o ființă autonomă, ceva ce mai este încă și deasupra celor ce se află sub cele moarte și peste cele vii. Deci dacă vrem să vorbim despre libertatea omenească, trebuie să privim la această latură autonomă din om, la gândirea pură, ne-senzorială, în care trăiește întotdeauna și voința.

Dar dacă priviți din această perspectivă natura însăși, vă veți spune: Privesc la natură; în mine se află curentul morții și curentul devenirii: a muri - a fi născut din nou. În legătură cu această corelație, înțeleg foarte puțin; căci pentru ea, natura reprezintă, într-o anumită măsură, o unitate și amestecă mereu ceea ce moare și ceea ce devine, astfel încât tot ce se afirmă astăzi în multiple feluri despre natură și ființa ei, este ceva foarte confuz, pentru că moartea și devenirea sunt mereu amestecate una cu alta. Dacă vrem să menținem clar separate aceste două curente din natură, ar trebui să ne întrebăm: Ce s-ar întâmpla, prin urmare, cu natura dacă omul nu s-ar afla în această natură?

În fața acestei întrebări, înțeleptele naturii din prezent, cu filosofia lor, se află de fapt într-o mare cumpănă. Căci gândiți-vă numai, dacă ați pune unui adevărat cercetător contemporan al naturii întrebarea: Ce s-ar întâmpla cu natura și cu esența ei, dacă omul nu s-ar afla în ea? Desigur că, la început, el ar fi puțin ocat, pentru că întrebarea i s-ar părea ciudată. Dar mai apoi s-ar gândi la argumentele pe care i le dă înțelegerea la această problemă, și ar spune: Atunci pe Pământ ar fi minerale, plante și animale, doar omul n-ar fi prezent, iar dezvoltarea Pământului s-ar fi derulat de la începuturile în care Pământul se afla încă în starea de nebuloasă a lui Kant-Laplace, așa cum s-a derulat până acum; doar omul n-ar fi prezent în această evoluție. - Un alt răspuns nici n-ar fi de așteptat. Ar putea, cel mult, să adauge: Omul, ca agricultor, sapă solul și modifică astfel suprafața Pământului, sau construiește mașini și aduce prin aceasta schimbări; dar aceasta nu e nici pe departe atât de important ca celelalte transformări ce ar avea loc prin natura însăși. Cercetătorul naturii, deci, ar spune mereu: Minerale, plante și animale s-ar dezvolta fără ca omul să fie prezent.

Acest lucru nu este corect. Căci dacă omul n-ar fi prezent în evoluția

Pământului, atunci majoritatea animalelor nu ar mai fi de găsît; deoarece o mare parte din ele, ^oi anume animalele superioare, au luat na^otere în evoluția Pământului deoarece omul a fost nevoit - acum vorbesc desigur la figurat - să dea din coate. Pe o anumită treaptă a evoluției sale pămîntene, el a trebuit, din propria sa ființă, în care se afla într-o cu totul altă stare decât acum, să separe animalele superioare, a trebuit să se debaraseze de ele pentru a putea progresa. A^o dori să compar această debarasare astfel : Imaginați-vă un amestec în care este dizolvat ceva, ^oi reprezentați-vă că acest amestec se limpezește, iar ceva se sedimentează. Tot astfel, în stările sale timpurii de evoluție, omul se afla împreună cu lumea animală, ^oi s-a debarasat apoi de lumea animală, ca de un sediment. Animalele n-ar fi devenit cele de astăzi, în decursul evoluției Pământului, dacă omul n-ar fi trebuit să devină a^oa cum este el astăzi. Fără prezența omului în evoluția Pământului, formele animale ^oi Pământul ar arăta astăzi cu totul altfel de cum arată.

Să trecem însă acum la lumea minerală ^oi vegetală. Ar trebui să ne fie clar că nu doar formele animale inferioare ci ^oi lumea vegetală ^oi minerală ar fi fost de mult încremenite, n-ar mai fi fost în devenire, dacă omul n-ar fi fost pe Pământ. La rîndul ei, este necesar ca viziunea actuală despre lume, care se sprijină pe o concepție unilaterală despre natură, să spună: Ei bine, oamenii mor, iar corpurile lor sunt arse ori îngropate ^oi astfel sunt încredințate Pământului; însă pentru evoluția Pământului acesta nu are nici o importanță, deoarece dacă evoluția Pământului n-ar asimila corpuri umane, ea s-ar putea desfășura tot a^oa ca acum, când asimilează corpuri omenești. - Dar aceasta înseamnă că nu suntem de loc conștienți că intrarea continuă în Pământ a cadavrelor omenești - indiferent dacă are loc prin ardere ori îngropare - este un proces cu efecte continue.

Femeilor de la țară le este mai clar decât celor de la ora^o că drojdia are o anumită însemnătate pentru coacerea pâinii, ^oi totuși ea se pune doar în cantitate mică în pâine; ele știu că pâinea n-ar putea crește dacă la aluat nu s-ar adăuga drojdie. Tot astfel ^oi evoluția Pământului ar fi ajuns de mult în stadiul ei final, dacă nu i s-ar fi adăugat continuu forțele cadavrelor omenești, care se despart la moarte de componenta spiritual-sufletească. Prin aceste forțe pe care evoluția Pământului le primește continuu datorită contribuției cadavrelor omenești, respectiv a forțelor ce se află în cadavrele omenești, prin aceasta este întreținută evoluția Pământului. Prin

aceasta sunt determinate mineralele să-și desfășoare încă ^oi azi forțele de cristalizare ce nu s-ar mai fi dezvoltat de mult fără aceste forțe; ele ar fi fost de mult fărâmițate, s-ar fi dizolvat. Prin aceasta, plantele ce n-ar mai fi crescut de mult, sunt determinate să crească încă ^oi astăzi. Chiar ^oi cu formele animale inferioare este la fel. Omul dă Pământului, în trupul său, fermentul, drojdia, oarecum, pentru dezvoltarea lui în continuare.

De aceea nu este lipsit de importanță dacă omul trăiește pe Pământ sau nu. Pur ^oi simplu nu este adevărat că evoluția Pământului, în legătură cu regnul mineral, regnul vegetal ^oi regnul animal, s-ar desfășura mai departe chiar ^oi dacă omul nu ar mai fi ^oi el prezent! Procesul natural este unul unitar, coerent, de care ține ^oi omul. Ne vom reprezenta în mod just omul doar dacă îl gândim ca aflându-se ^oi el cuprins, împreună chiar ^oi cu moartea sa, în procesul cosmic.

Gîndindu-vă la acestea, nu vă veți mai mira aproape de loc dacă vă spun ^oi următoarele: Coborînd din lumea spirituală în cea fizică, omul primește veșmîntul trupului său fizic. Firește trupul fizic este însă altfel dacă îl primim când suntem copii, decât atunci când, la o anumită vîrstă, prin moarte, îl lepădăm. Atunci, cu trupul fizic se întîmplă ceva. Ce anume se întîmplă cu el, se poate întîmpla numai pentru că acest trup este pătruns de forțele spiritual-sufletești ale omului. În cele din urmă, nu-i a^oa, noi mîncăm cu toții aceleași lucruri pe care le mîncă ^oi animalele, adică noi transformăm substanțele exterioare a^oa cum le transformă ^oi animalele, doar că noi le transformăm cu contribuția a ceva ce animalele nu au, ceva ce coboară din lumea spirituală, pentru a se uni cu trupul fizic al omului. Prin aceasta noi facem cu substanțele ceva diferit de ceea ce fac animalele ^oi plantele cu acestea. Iar substanțele care sunt transmise Pământului prin cadavre, sunt substanțe metamorfozate, sunt altceva decât ceea ce a primit omul când s-a născut. De aceea, putem spune: Substanțele pe care le primește omul, de asemenea ^oi forțele pe care le primește la naștere, el le reînnoiește în timpul vieții sale ^oi le predă în formă metamorfozată procesului terestru. El nu predă la moarte sa procesului terestru aceleași substanțe ^oi forțe ca cele pe care le-a primit la naștere. Astfel, el dă procesului terestru ceva ce se revarsă continuu din lumea spirituală în procesul fizic-senzorial al Pământului. El aduce cu sine ceva, la naștere, din lumea suprasenzorială; prin faptul că el a încorporat de-a lungul vieții substanțele ^oi forțele ce-i compun trupul, Pământul primește

acest ceva odată cu moartea lui. Prin acesta, omul mijlocește continuu, „picurarea” suprasenzorialului în senzorial, în fizic. Vă puteți închipui că, „plouă” oarecum ceva în mod continuu de sus, din suprasenzorial în senzorial, dar că acești stropi ar rămâne complet neroditori pentru Pământ dacă nu i-ar prelua oamenii în sine și nu i-ar transmite, prin ei înșiși, Pământului. Acești stropi pe care omul îi primește la naștere și pe care îi dă mai departe la moartea sa, constituie o permanentă fertilizare a Pământului prin forțe suprasenzoriale, iar prin aceste forțe fertilizatoare, suprasenzoriale, procesul evolutiv al Pământului este continuat. Altfel, fără cadavre omenești, Pământul ar fi fost de mult mort.

Luând aceasta ca premiză, ne putem pune acum întrebarea: Ce fac aadar forțele moarte cu natura umană? În natura umană pătrund acționând forțele aducătoare de moarte, care predomină afară, în natură; căci dacă natura exterioară nu l-ar înviora continuu pe om, el ar trebui să piară. Cum domnesc deci aceste forțe aducătoare de moarte în natura omenească? Ele domnesc astfel încât omul produce prin ele toate acele organizări ce se află pe linia de la sistemul osos până la sistemul nervos. Ceea ce construiește oasele și tot ce este înrudit cu acestea, este de o cu totul altă natură decât ceea ce construiește celelalte sisteme. În noi intervin forțele aducătoare de moarte: le lăsăm așa cum sunt și prin aceasta suntem oameni de oase. Însă în noi intervin și mai adânc forțele aducătoare de moarte: le slăbim, și prin aceasta suntem oameni de nervi. - Ce anume este un nerv? Un nerv este ceva ce dorește continuu să fie devină os, ceva ce este împiedicat să devină os doar prin faptul că este în relație cu elementele ne-osoase sau ne-nervoase ale naturii omenești. Nervul vrea con-

tinuu să se osifice, el este împins continuu să moară, așa cum osul este întotdeauna ceva în mare măsură mort în om. La osul animal, raporturile sunt altfel, el este mai viu decât osul omenească. - Astfel, vă puteți reprezenta o parte a naturii omenești prin faptul că spuneți: curentul letal acționează în sistemul osos și în cel nervos. Acesta este unul din poli.

Forțele ce dau continuu viață, celălalt curent, acționează în sistemele muscular și sangvin, și în toate ce țin de acestea. În general, nervii nu sunt oase, pentru că stau într-un astfel de raport cu sistemele sangvin și muscular, încât tendinței lor de a deveni oase, li se opun forțele acționând în sânge și în mușchi. Nervul nu devine os doar datorită faptului că sistemul sangvin și muscular i se opune și-l împiedică să devină os. Dacă în procesul de creștere există o legătură falsă între oase, pe de o parte, și sânge, pe de altă parte, atunci ia naștere rahitismul, care este împiedicarea unei corecte mortificări a oaselor, prin intermediul naturii muscular-sangvine. De aceea este deosebit de important ca în om să se realizeze alternarea justă dintre sistemul muscular-sangvin, pe de o parte, și sistemul osteo-nervos, pe de altă parte. Prin faptul că sistemul osteo-nervos se extinde cu ceva în ochiul nostru, în învelișul exterior sistemul osos se retrage și își trimite numai o diminuare a sa, nervul; prin aceasta, în ochi ia naștere posibilitatea de a se lega natura volitivă, ce trăiește în mușchi și în sânge, cu activitatea de reprezentare, ce se află în sistemul osteo-nervos. Aici ne întoarcem la ceva ce a jucat un mare rol în țința mai veche, dar care este ridiculizat drept o reprezentare copilărească de către țința de astăzi. Cu toate acestea, țința modernă va reveni oricum la ea, dar într-o altă formă.

În cunoașterea lor, cei vechi au simțit întotdeauna o înrudire între pesutul nervos, substanța nervoasă, și pesutul osos, substanța osoasă, și ei au fost de părere că se gândește la fel cu un segment de os ca și cu un segment de nerv. Iar aceasta este adevărat. Noi datorăm tot ce avem ca țință abstractă capacității sistemului nostru osos. Cum poate omul învăța, de pildă, geometrie? Animalele superioare nu au geometrie; aceasta se vede după felul lor de a trăi. Este o pură absurditate să-i auzi pe unii spunând: poate că animalele superioare au și geometrie, numai că, probabil noi nu o vedem. - Aadar omul învață geometrie. Prin ce își formează însă, de exemplu, reprezentarea unui triunghi? Cel ce cugetă cu adevărat asupra acestui fapt, anume că omul își formează reprezentarea triunghiului, acela trebuie să găsească ceva minunat în faptul că omul realizează triunghiul,

triunghiul abstract, care nu se găsește nicăieri în viața concretă, pornind doar de la fantezia sa geometric-matematică. Mult necunoscut se revelează a fi la baza întâmplărilor lumii. Gândiți-vă, de exemplu, că stați într-un anumit loc al acestei încăperi. Ca fiind omenească suprasenzorială, efectuați la anumite momente, mișcări ciudate de care nu știți în mod obișnuit, aproximativ în felul următor: mergeți puțin într-o parte, mergeți apoi un pic înapoi, iar după aceea, vă întoarceți din nou la locul dumneavoastră. O linie rămasă inconștientă în spațiu, pe care o parcurgeți, se desfășoară cu adevărat ca o mișcare în triunghi. Asemenea mișcări există cu adevărat, doar că nu le percepeți, dar, prin faptul de a avea coloana vertebrală îndreptată vertical, dumneavoastră vă găsiți înăuntrul suprafeței - țărâmului - în care se desfășoară aceste mișcări. Animalul nu se află în acest plan, la el coloana vertebrală este altfel așezată, aceste mișcări nu sunt realizate. Prin faptul că omul are coloana așezată vertical, el se află în spațiul în care se parcurge această mișcare. El nu conștientizează

spunându-și: dansez continuu într-un triunghi! - Dar desenează un triunghi și spune: acesta este un triunghi! - În realitate, aceasta este o mișcare efectuată inconștient și pe care o săvârșește în Cosmos.

Aceste mișcări pe care le fixați în geometrie, prin faptul că desenați figuri geometrice, dumneavoastră le efectuați împreună cu Pământul. Pământul nu are numai mișcarea pe care o posedă după concepția coperniciană despre lume: el mai are și cu totul alte mișcări, artistice, care sunt efectuate continuu. Se mai efectuează mișcări încă și mai complicate, asemenea mișcări, de exemplu, care se află în liniile pe care le au corpurile geometrice: cubul, octaedrul, dodecaedrul, icosaedrul etc. Aceste corpuri n-au fost inventate, ele există în realitate, doar că în mod inconștient în realitate. În aceste forme de corpuri, și în altele, se află răsunetele ciudate ale acestei cunoașteri subconștiente a oamenilor. Acesta se realizează prin faptul că sistemul nostru osos posedă o cunoaștere esențială; dar dumneavoastră nu ajungeți cu conștientă până la sistemul osos. Conștientă

despre acesta piere și va fi reflectată doar în imaginile geometrice pe care omul le realizează ca imagini. Omul este cu adevărat foarte cuplat la Cosmos. Prin faptul că face geometrie, el copiază ceva ce el însuși face în Cosmos.

Putem privi aici, pe de o parte, într-o lume care ne cuprinde și pe noi și care este pe cale de mortificare. Pe de altă parte, pătrundem cu privirea în tot ceea ce intră în forțele sistemului nostru sangvin-muscular: el este în continuă mișcare, în fluctuație continuă, într-o continuă devenire și naștere; este ceva cu totul în germene, aici nu este nimic mort. Suspendăm în noi procesul de mortificare și numai noi, ca oameni, îl putem suspenda și aduce devenirea în cele moarte. De n-ar fi omul aici pe Pământ, pieirea s-ar fi răspândit de mult asupra procesului-Pământ, iar Pământul ar fi trecut în întregime într-o mare cristalizare. Cristalele separate însă, nu s-ar fi păstrat. Noi smulgem cristalele separate din marea cristalizare și le păstrăm atât timp cât avem nevoie de ele pentru evoluția noastră omenească. Prin aceasta însă, noi menținem activă și viața Pământului. Noi oamenii suntem aadar cei ce păstrăm activă viața Pământului, noi nu putem fi decuplați de la viața Pământului. De aici provine și un gând real al lui Eduard von Hartmann care voia, pornind de la pesimismul său, ca omenirea să fie într-o zi atât de matură încât toți oamenii să se sinucidă. Nici nu mai e nevoie să adăugăm ceea ce voia Hartmann de la îngustimea concepției naturalist-științifice despre lume: pentru că lui nu i-ar fi fost suficient ca toți oamenii să se sinucidă într-o zi, el a dorit să arunce în aer și Pământul, printr-o acțiune grandioasă. Dar n-ar fi fost nevoie de aceasta. Ar fi trebuit doar să stabilească ziua marii sinucideri, și Pământul s-ar fi risipit încet, de la sine, în aer! Căci fără ceea ce este implantat în Pământ de către om, evoluția Pământului nu poate continua. Va trebui să ne pătrundem din nou, în mod simțitor, de această cunoaștere. E necesar ca în prezent să se înțeleagă aceste lucruri.

Nu știu dacă vă aduceți aminte că în primele scrieri ale mele, revine tot mereu un gând prin care voiam să așez cunoașterea pe o cu totul altă bază decât cea pe care stă ea astăzi. În filosofia exterioară, care duce înapoi la gândirea anglo-americană, omul este, de fapt, un simplu spectator al lumii; cu procesele sale sufletești interioare, el este un simplu spectator al lumii. Dacă omul nu ar fi aici, se crede, dacă nu ar retrăi în suflet ceea ce se petrece afară în lume, toate ar fi, totuși, așa cum sunt. Acest aspect este

valabil pentru 0tiinþele naturii în raport cu aceea evoluþie a faptelor pe care am prezentat-o, este adevărat însă 0i pentru filosofie. Filosoful de astăzi se simte foarte bine ca spectator al lumii, adică, în elementul pur distructiv al cunoa0terii. Pornind de la acest element mortificator voiam să prezint cunoa0terea. De aceea am repetat tot mereu: Omul nu este doar un spectator al lumii ci el este scena lumii pe care, tot mereu, se desfă0oară marile evenimente cosmice. Am spus tot mereu: cu viaþa lui sufletească, omul este scena pe care se desfă0oară întâmplările lumii. Aceasta poate fi îmbrăcată 0i într-o formă filosofic-abstractă. 0i mai ales dacă citiþi capitolul final despre libertate din scrierea mea „Adevăr 0i 0tiinþă”, veþi găsi că acest gând este puternic subliniat: anume că ceea ce se desfă0oară în om, nu este ceva ce ar fi asemănător cu restul naturii, ci restul naturii pătrunde în oameni iar ceea ce se petrece în om, este în acela0i timp un proces cosmic, astfel încât sufletul omenesc este scena pe care se petrece un proces cosmic, nu doar unul omenesc. Prin aceasta, devii greu de înþeles, încă 0i astăzi, în anumite cercuri. Însă fără a te pătrunde cu asemenea concepþii, este imposibil să devii un educator adevărat.

Ce se întâmplă atunci cu adevărat în fiinþa omului? De o parte stă natura osteo-nervoasă, pe de altă parte, natura sangvin-musculară. Prin conlucrarea amândurora sunt create continuu substanþe 0i forþe. Pământul este ferit de moarte prin faptul că, în om chiar, sunt create noi substanþe 0i forþe. Acum puteþi pune laolaltă faptul pe care tocmai l-am afirmat: că sângele, prin atingere cu nervii, realizează o creapă de noi substanþe 0i forþe, cu ceea ce am spus în prelegerea anterioară: anume că sângele se află continuu pe calea spre spiritualitate, 0i este oprit în acest fel. Aceste gânduri pe care le-am dobândit în cele două prelegeri, le vom lega unul de altul 0i vom clădi mai departe pe ele. Dar vedeþi deja cât de eronat este gândul referitor la conservarea forþei 0i materiei, în măsura în care este el invocat de obicei: căci datorită celor ce se petrec înlăuntrul naturii umane, el este respins, iar pentru o reală înþelegere a fiinþei umane, el nu poate fi decât o piedică. Abia atunci când se va redobândi un mod de gândire sintetic, 0i anume că, efectiv, ceva nu poate proveni din nimic, ci că ceva se poate transforma într-o a0a măsură încât să dispară, iar altceva să ia na0tere, - doar atunci când această idee va înlocui gândul conservării forþei 0i materiei abia, va exista ceva folositor pentru 0tiinþă.

Vedeþi în ce direcþie pot fi deviate unele aspecte care trăiesc în gândi-

rea noastră. Enunþăm ceva precum este, de exemplu, legea conservării forþei 0i materiei 0i o proclamăm ca lege universală. La baza acestui fapt stă o anume înclinaþie a activităþii vieþii noastre de reprezentare, a vieþii noastre suflete0ti în general, spre a descrie în mod unilateral, pe când, de fapt, ar trebui să emitem doar postulate, pornind de la ceea ce dezvoltăm în activitatea noastră de reprezentare. Astfel, în cărþile noastre de fizică găsim legea impenetrabilităþii corpurilor, enunþată drept axiomă: “Într-un loc din spaþiu, unde se află un corp, nu se poate afla în acela0i timp nici un altul”. - Aceasta este prezentată drept însu0ire generală a corpurilor. Ar trebui, însă, spus doar a0a: “Acele corporalităþi sau fiinþe care sunt astfel, că în locul din spaþiu în care se află nu se poate afla în acela0i timp nici o altă entitate de aceea0i natură, sunt impenetrabile.” - Ar trebui, doar, folosite noþiuni cu care să se diferenþieze un domeniu de altul, ar trebui emise doar postulate, n-ar trebui date definiþii care să aibe pretenþia de a fi universale. Astfel, n-ar trebui enunþată nici o lege a conservării forþei 0i materiei, ci ar trebui căutat pentru care entităþi are semnificaþie această lege. De fapt, tocmai asta s-a năzuit în secolul al 19-lea, anume de a se emite o lege 0i de a se spune: aceasta este valabilă pentru toate - în loc de a ne utiliza viaþa sufletească pentru a ne apropia de lucruri, 0i de a observa ce anume trăim referitor la ele.

A PATRA CONFERINȚĂ

Stuttgart, 25 august 1919

Dacă vă amintiți ceea ce am spus ieri la prelegerea noastră semi-publică, veți putea realiza de acolo, în ce privință trebuie acordată o valoare deosebită educării voinței și simbirii în procesul de educare și predare în viitor. Ieri spuneam: întotdeauna se va sublinia în mod deosebit, chiar și de către aceia care nu se gândesc de loc la înnoirea învățământului și educației publice, că voința și simbiria trebuie luate în mod deosebit în considerare în educație, însă, de fapt, din această parte, nu se poate face prea mult pentru această educare a voinței și simbirii, cu toată bunăvoința. Acestea sunt lăsate și mai mult pe seama a-a-zisei întâmplări, pentru că nu există o înțelegere a adevăratei naturi a voinței.

Ca introducere, aș dori să remarc acum următoarele: abia când voința va fi cu adevărat cunoscută se va putea cunoaște și măcar o parte a celorlalte afecte, o parte a simțămintelor. Ne mai putem pune întrebarea: ce este de fapt un sentiment? Un sentiment este foarte înrudit cu voința. Voința este, aș spune, doar sentimentul realizat, iar sentimentul, voința reținută. Voința care nu se exteriorizează cu adevărat, care rămâne pe loc în suflet, acesta este sentimentul; o voință amorțită, acesta este sentimentul. De aceea, vom înțelege abia atunci natura sentimentului, când vom pătrunde natura voinței.

Veți putea astfel vedea, chiar din expunerile mele de până acum, că ceea ce trăiește în voință, nu capătă formă desăvârșită în viața dintre naștere și moarte. Atunci când omul realizează o decizie a voinței, în om rămâne întotdeauna ceva disponibil, ce nu se epuizează în viața de până la moarte; rămâne un rest care trăiește mai departe în om și care se continuă tocmai de la oricare decizie și de la orice act volitiv, prin moarte. Acest rest trebuie luat în considerare în tot timpul vieții și mai ales la vârsta copilăriei.

Știm că atunci când privim omul întreg, noi îl privim ca trup, suflet și spirit. Trupul este cel care se naște mai întâi, cel puțin în părțile sale componente mai mari. Mai în amănunt despre aceasta, aflați în cartea mea „Teosofia”. Deci trupul este inclus în curentul ereditar, poartă caracteris-

ticile moștenite și a-a mai departe. Sufletescul, chiar în esența lui, este ceea ce, pornind de la existența prenatală, se leagă cu trupescul, se coboară în trupesc. Spiritualul însă, este în omul contemporan - în omul unui viitor mai îndepărtat va fi cu totul altfel - de fapt, prezent doar ca predispoziție. Iar aici, unde noi vrem să punem fundamentele unei pedagogii bune, trebuie să luăm în considerare ceea ce, în omul epocii actuale de evoluție, este prezent doar ca predispoziție a celor spirituale. Să ne lămurim mai întâi care sunt în om acele predispoziții ale unui viitor îndepărtat al omenirii.

Mai întâi este prezent, și anume doar ca predispoziție, ceea ce numim sinea spirituală. Nu vom putea include în mod firesc sinea spirituală printre componentele naturii omenești, atunci când vorbim despre omul prezentului; însă o conștiință clară a sinei spirituale este prezentă mai ales la acei oameni care pot avea o privire asupra celor spirituale. Ați văzut că întreaga conștiință orientală, în măsura în care este o conștiință educată, numește această sine spirituală „Manas”, iar despre Manas se vorbește în întreaga cultură spirituală orientală, ca despre ceva ce trăiește în om. Dar chiar și în umanitatea occidentală, dacă nu cumva tocmai s-a „educat”, există o conștiință clară a acestei sine spirituale. Și nu spun aceasta fără chibzuială: există o conștiință clară; deoarece în popor este numit - sau cel puțin era numit, înainte ca poporul să fi fost cu totul luat în stăpânire de concepția materialistă - ceea ce rămâne după moarte din om, drept Mani. Se vorbește de faptul că după moarte rămân Manii; Manas = Manii. Spuneam: poporul are o conștiință clară despre acestea; pentru că poporul folosește în acest caz pluralul, Manii. Noi, cei care legăm sinea spirituală din punct de vedere științific, mai mult de omul aflat încă înaintea morții, spunem la singular: sinea spirituală. Poporul, care vorbește mai mult pornind de la realitate, de la cunoașterea naivă, folosește pluralul, prin faptul că vorbește despre Mani, deoarece în momentul în care omul trece prin poarta morții el este preluat de o mulțime de entități spirituale. Am mai arătat aceasta într-un alt context: spiritul nostru conducător personal noi ni-l avem din Ierarhia Îngerilor; deasupra acestora însă avem spiritele din Ierarhia Arhanghelilor, care se alătură, la fel, când omul trece prin poarta morții, astfel încât imediat existența sa devine, într-un anume sens, multiplă, deoarece mulți Arhangheli se alătură la existența lui. Poporul simte aceasta foarte lămurit, deoarece știe că omul, în contrast cu existența

sa de aici, care apare drept o unitate, se percepe după aceea, mai mult sau mai puțin ca o multitudine. A^oadar, Manii sunt ceva ce trăie^ote în con^otiența poporului din această sine spirituală existentă ca pluralitate, din Manas.

O a doua parte componentă superioară a omului este apoi ceea ce numim spiritul vieții. Acest spirit al vieții este deja foarte puțin perceptibil în omul contemporan. El este ceva de ordin foarte spiritual în om, ^oi care se va dezvolta în viitorul îndepărtat al omului. ^oi mai apoi, ceea ce este cel mai înalt în om, ceva ce este prezent astăzi doar ca o foarte neînsemnată predispoziție, acesta este omul-spirit propriu-zis.

Dacă însă ^oi în omul contemporan, trăitor aici pe Pământ, între na^otere ^oi moarte, aceste trei componente superioare ale naturii omene^oti sunt prezente doar ca predispoziții, ele se dezvoltă totu^oi într-un mod foarte semnificativ, între moarte ^oi o nouă na^otere, ce-i drept sub protecția înalțelor entități spirituale. Astfel, atunci când omul moare ^oi ^oi reîncepe viața în lumea spirituală, aceste trei componente se dezvoltă, oarecum prevestind foarte clar o existență viitoare a omenirii. Deci, a^oa cum omul se dezvoltă spiritual-suflete^ote în viața sa de acum, între na^otere ^oi moarte, tot astfel, ^oi după moarte, el are o evoluție clară, numai că atunci, el atârână de entitățile spirituale ale Ierarhiilor Superioare, oarecum ca de un cordon ombilical.

Să mai adăugăm acum la componentele superioare ale ființei umane, abia perceptibile astăzi, ^oi ceea ce percepem deja. Acestea sunt cele ce se imprimă în sufletul con^otienței, în sufletul rațiunii ^oi al simbirii ^oi în sufletul senzației. Acestea sunt componentele suflete^oti propriu-zise ale omului. Dacă vrem să vorbim astăzi despre sufletul omului, despre felul cum trăie^ote acesta în trup, atunci va trebui să vorbim despre cele trei componente suflete^oti pe care tocmai le-am prezentat. Dacă vrem să vorbim despre trupul acestuia, atunci vom vorbi despre trupul senzației, cel mai subtil trup pe care îl mai numim ^oi trup astral, despre trupul eteric ^oi despre organismul fizic, mai puțin subtil, pe care îl vedem cu ochii no^otri ^oi pe care ^otiința exterioară îl disecă, cu aceasta avem în față întregul om.

Mai ^otim apoi că trupul fizic, pe care îl purtăm cu noi, este propriu ^oi animalului. Dacă punem în comparație acest om întreg, după cele nouă componente ale sale, cu lumea animală, vom obține doar o reprezentare sensibilă ^oi care poate fi utilizată la conceperea voinței, asupra legăturii

omului cu animalele, dacă vom ^oti următoarele: a^oa cum omul cu sufletul său este înve^omântat în trupul său fizic, tot a^oa ^oi animalul este înve^omântat cu un trup al său fizic, dar trupul fizic al animalelor este format în mai multe privințe altfel decât acela al omului. Trupul fizic al omului de fapt nu este mai perfect decât cel al animalelor. Gândiți-vă la acea serie de animale superioare cum sunt castorii, când ace^otia ^oi făuresc adăpostul. A^oa ceva omul nu poate decât dacă învață, dacă face o ^ocoală foarte complicată pentru aceasta, dacă învață arhitectură ^oi altele asemenea. Castorul ^oi construie^ote adăpostul pornind de la organizarea propriului său trup. Pur ^oi simplu trupul său fizic este astfel configurat încât acesta se integrează în lumea fizică exterioară în a^oa fel încât ceea ce trăie^ote în formele organismului său fizic poate fi utilizat la realizarea adăpostului său. Trupul său fizic îi este în acest caz maestrul. Putem observa viespile, albinele, chiar a^oa zisele animale inferioare ^oi vom vedea în formele trupurilor lor fizice, ceva care este ancorat în lăuntru lor ^oi care nu este prezent în la fel extins, cu aceea^oi putere, în trupul fizic al omului. Acestea sunt tot ceea ce cuprindem în noțiunea de instinct; astfel încât nu putem studia în realitate instinctul decât dacă îl examinăm în relație cu forma trupului fizic. Dacă studiem întregul regn animal, a^oa cum se răspânde^ote în exterior, vom avea în formele trupurilor fizice ale animalelor, peste tot, îndrumări pentru a studia diversele tipuri de instincte. Dacă vrem să studiem voința, trebuie mai întâi s-o căutăm în domeniul instinctului ^oi trebuie să con^otientizăm faptul că aflăm instinctul în formele trupurilor fizice ale diverselor animale. Dacă vom lua în considerare formele principale ale animalelor, separat, ^oi le vom înregistra, vom putea desemna prin aceasta diversele domenii ale instinctului. Ceea ce este instinctul, ca voință, este, ca imagine, forma trupului fizic al diferitelor animale. Vedeți cum, dacă putem aplica acest punct de vedere, lumea prime^ote un sens. Examinăm formele trupurilor fizice ale animalelor ^oi vedem în ele un desen pe care ^oi-l creează natura din instincte ^oi prin care ea vrea să realizeze ceea ce trăie^ote în existență.

În trupul nostru fizic, formându-l ^oi pătrunzându-l în întregime, trăie^ote trupul eteric. Pentru simburile exterioare el este suprasenzorial, invizibil. Dacă examinăm însă natura de voință, atunci lucrurile stau a^oa că la fel cum trupul eteric pătrunde trupul fizic, tot astfel acesta cuprinde ^oi ceea ce se exteriorizează în trupul fizic drept instinct. Atunci, instinctul devine

pulsiune. În trupul fizic, voința este instinct; îndată ce trupul eteric pune stăpânire pe instinct, voința devine pulsiune. Atunci este foarte interesant de urmărit cum, observându-l, instinctul pe care îl putem concepe mai concret în forma sa exterioară, se interiorizează și se uniformizează mai mult, pe măsură ce îl tratăm ca pulsiune. Despre instinct se vorbește întotdeauna a-a încât atunci când el este prezent la animale, ori, în forma sa mai atenuată, la oameni, el se impune din afară ființei; pulsiunea trebuie gândită ca ceva ce se manifestă într-o formă mai interiorizată și vine mai dinlăuntru, fiindcă trupul eteric suprasenzorial pune stăpânire pe instinct, iar acesta devine pulsiune.

Acum omul mai are și trupul senzației. Acesta este și mai interiorizat. El ia în stăpânire din nou pulsiunea și atunci nu se creează numai o interiorizare, ci instinctul și pulsiunea sunt ridicate în conștiență, și astfel din ele se formează poftele. Poftele le mai găsim încă și la animale, a-a precum la ele găsim și pulsiunile, deoarece și animalul are aceste trei componente, trup fizic, trup eteric, trup al senzației. Dar dacă vorbim despre poftă, atunci va trebui să consimțim a considera poftele ca ceva foarte interiorizat. La pulsiune, spunem anume că aceasta se exteriorizează, totuși, într-un mod, a-o putea spune unitar, de la naștere până la vârsta târzie; la poftă, vorbim despre ceva care este luat în stăpânire de către cele suflători, în stăpânire într-un mod mai singular. O poftă nu trebuie să fie caracteristică, nici nu e nevoie să fie inerentă celor suflători, ci aceasta ia naștere și piere. Prin aceasta, pofta se prezintă drept mai caracteristică celor suflători decât pulsiunea pură.

Să ne întrebăm acum: a-adar dacă omul - ceea ce la animale nu mai poate apare - în Eul său, adică în sufletul senzației, în sufletul înțelegerii sau al simțirii și în sufletul conștienței, preia ceea ce în trupul său trăiește drept instinct, pulsiune și poftă, ce se va alege atunci de acestea? Aici nu facem o deosebire atât de riguroasă ca în domeniul trupului, pentru că la suflet veți avea efectiv, și anume la omul de azi, totul amestecat, mai mult sau mai puțin de-a valma. Aceasta este și suferința psihologiei contemporane, anume că psihologii nu știu dacă să despartă sau nu în mod riguros componentele sufletului, ori să le lase să se contopească. Încă mai bătute la capete unii dintre psihologi vechile diferențieri riguroase între voință, simțire și gândire; la alții, de exemplu la psihologii de formație mai mult herbartiană, totul este condus mai mult după latura reprezentărilor, la

wundtieni, mai mult după latura voinței. A-adar nu există o reprezentare corectă a ceea ce ar trebui făcut cu configurația sufletului. Aceasta provine din faptul că în viața practică, în realitate, eul împânzește toate însușirile suflători, dar și pentru că, referitor la cele trei componente ale sufletului, la omul contemporan diferențierea nu apare clar nici în practică. De aceea nici limba nu are cuvinte spre a diferenția ce anume în suflet are o natură de tip volitiv - instinct, pulsiune, poftă -, atunci când este luată în cuprindere de către eu. Noi însă desemnăm ceea ce este luat în cuprindere de către eu - ca instinct, pulsiune, poftă - drept motiv, astfel încât atunci când vorbim despre imboldurile de voință din sufletescul propriu-zis, din „configurația eului”, vorbim de fapt despre motiv și știm atunci următoarele: animalele pot avea cu adevărat poftă, dar nu motive. Abia la om pofta va fi înălțată, prin faptul că el o preia în lumea sufletului său, realizându-se prin aceasta impulsul puternic de a-și pro-pune un motiv. La om abia, pofta devine motiv propriu-zis de voință. Prin faptul de a spune că în om trăiesc, provenind din lumea animală, instinctul, pulsiunea, pofta, pe care însă el le înalță până la motiv, de aceea avem, atunci când vorbim despre voință, cele ce sunt prezente la omul contemporan. Acestea sunt clar prezente. Iar cine vrea să-l observe pe om, referitor la natura sa de voință, acela își va spune: dacă știi care sunt motivele unui om, atunci îl și cunoști. Dar nu în întregime! Fiindcă acolo jos, răsună încet ceva, iar acest răsunet încet trebuie luat cu hotărâre în considerație atunci când omul dezvoltă motive.

Vă rog acum să deosebiți exact între ceea ce înțeleg eu anume prin acest răsunet u-or, la impulsul de voință, și ceea ce este asemănător mai mult reprezentării. Ce anume este acest mai mult conform reprezentării la impulsul de voință, acesta nu este vizat acum. Puteți avea, de exemplu, reprezentarea următoare: ceea ce am vrut, ori am făcut, a fost bine - sau puteți avea și o altă reprezentare. Nu la acestea mă refer, ci la ceea ce încă mai răsună u-or, tocmai conform voinței. Și mai întâi, una dintre cele care mai acționează încă în voință atunci când avem motive, este dorința. Nu înțeleg aici dorințele puternic accentuate din care se constituie mai apoi poftele, ci acel u-or răsunet de dorire, care însoțește toate motivele noastre. Acestea sunt întotdeauna prezente. Această dorire o percepem deosebit de puternic atunci când desfășurăm ceva anume ce izvorăște dintr-un motiv din voința noastră, și când, în cele din urmă, cugetăm

asupra ei și ne spunem: ceea ce ai făcut aici poți face și mai bine. - Există însă oare ceva ce facem în viață și despre care să nu putem avea conștientă că îl putem face totuși și mai bine? Ar fi trist dacă am putea fi mulțumiți pe deplin cu ceva, fiindcă nu există nimic ce să nu putem face încă și mai bine. Ori tocmai prin aceasta se deosebește în cultură omul situat ceva mai sus de cel mai jos situat, anume că cel din urmă poate fi întotdeauna mulțumit de sine. Cel aflat mai sus nu dorește niciodată să fie cu adevărat mulțumit de sine, fiindcă îi răsună ca motiv întotdeauna o ușoară dorință de a face mai bine, ba chiar de a face altfel. În acest domeniu se păcătuiește cu adevărat mult. Oamenii văd cine este ce mare lucru în a regreta o acțiune. Acesta însă nu este lucrul cel mai bun pe care îl poți aplica la o acțiune, fiindcă regretul se bazează frecvent pe un egoism pur: vrei să fi făcut mai bine ceva, spre a fi un om mai bun. Aceasta este ceva egoist. Strădania noastră devine abia atunci neegoistă când nu vrem să fi făcut mai bine activitatea deja realizată, ci dăm mai mare importanță faptului că într-un caz următor să facem mai bine aceeași activitate. Ceea ce-ți propui astfel, efortul de a face un lucru mai bine data următoare, este mai presus, nu regretul. Iar în această intenție răsună dorința și mai departe, astfel încât pe bună dreptate ne putem pune întrebarea: ce anume răsună, în același timp, ca dorință? - Pentru acela ce poate observa cu adevărat sufletul, acesta este primul element din toate cele ce rămân după moarte. Ceva din acest rest simțim: ar fi trebuit să facem aceasta mai bine, am fi dorit să o facem mai bine. - Aceasta ține deja de sinea spirituală: dorința, în forma pe care v-am prezentat-o aici.

Astfel, dorința se poate concretiza mai mult, poate lua o formă mai clară. Atunci devine asemănătoare intenției. Atunci ne formăm un fel de reprezentare despre felul cum am putea face mai bine acțiunea dacă ar trebui s-o facem încă o dată. Însă nu dau mare importanță reprezentării, ci aspectelor conforme sentimentului, voinței, ce însoțesc orice motiv, și anume motivului: data viitoare, în caz asemănător, să fac mai bine lucrurile. Aici a-a-zisul subconștient ajunge să aibă un efect mai puternic. Atunci când astăzi, pornind de la voință, efectuați o activitate, în conștientă dumneavoastră obișnuită nu veți proiecta de fiecare dată o reprezentare a felului cum veți desfășura mai bine data viitoare o activitate asemănătoare. Însă omul care trăiește încă în dumneavoastră, omul al doilea, el dezvoltă întotdeauna - în acest caz nu de natura reprezentării ci

de natura voinței - o imagine clară a felului cum ar efectua o activitate atunci când ar fi încă o dată în aceeași situație. Să nu subapreciați o asemenea cunoaștere! Să nu subapreciați câtuși de puțin acest al doilea om ce trăiește în dumneavoastră.

Despre acest al doilea om sporovăiește astăzi mult acea direcție înțelegătoare ce se numește psihologia analitică, psihanaliza. Atunci când este prezentată, această psihanaliză pornește de obicei de la un exemplu clasic. Am mai relatat acest exemplu clasic, dar este foarte bine să-l mai aduc în fața privirii încă o dată. Acesta este următorul: un om dă în casa lui o recepție, iar în program este prevăzut ca imediat după sindrofie, doamna casei să plece în călătorie la băi. La această recepție există diverși oameni, printre care și o doamnă. Se dă recepția. Doamna casei este însoțită la gară, spre a pleca la băi. Restul societății pleacă și, împreună cu ceilalți, și acea doamnă. Laolaltă cu ceilalți membri ai acelei societăți, ea este surprinsă chiar la o intersecție de o trăsură ce tocmai cotește de pe o altă stradă, astfel că este zărită abia când le este în față. Ce fac membrii recepției? Se dau firește, la o parte, de-a dreapta și de-a stânga trăsorii, doar doamna respectivă nu. O ia la fugă cât poate, în fața calului, prin mijlocul străzii. Conducătorul trăsorii nu se oprește din mers, iar toți participanții la serată rămân cu totul ocași. Doamna însă, aleargă atât de repede încât ceilalți nici nu o pot urma, aleargă, până ajunge la un pod. Însă nici aici nu-i dă prin minte să se dea la o parte. Așa că sare în apă, dar este salvată și va fi dusă înapoi în casa gazdei. Aici poate rămâne peste noapte. - Această întâmplare o găsiți ca exemplu în multe prezentări ale psihanalizei. Numai că peste tot, ceva din ea este fals interpretat. Căci trebuie să întrebi ce se află la temelie întregii întâmplări? La temelie stă voința doamnei. Ce anume voise ea? Ea voise ca după ce doamna gazdei a plecat, să se întoarcă în casa gazdei, căci era îndrăgostită de acel bărbat. Numai că aceasta nu era o voință conștientă, ci ceva situat cu totul în subconștient. Iar acest subconștient al celui de al doilea om, care își are sediul în om, este adeseori mult mai rafinat decât omul din cămăruța de sus. Atât de rafinat a fost subconștientul în acest caz încât doamna a instaurat întreaga procedură până în momentul în care a căzut în apă, spre a se reîntoarce în casa gazdei. Ea a văzut chiar, în mod profetic, faptul că va fi salvată. Psihanaliza încearcă să se apropie de aceste forțe ascunse ale sufletului, dar ea vorbește doar în general despre un al doilea om. Noi putem

însă ți că ceea ce este activ în forțele sufletești subconștiente, ți se manifestă adeseori într-un mod extraordinar de rafinat, mult mai rafinat decât la constituția sufletească normală, este prezent în fiecare om.

În fiecare om se află, dedesubt, oarecum subteran, celălalt om. În acest celălalt om trăiește ți omul mai bun, ce ți propune întotdeauna, la o acțiune pe care a efectuat-o, ca într-un caz asemănător, să facă chestiunea mai bine dat viitoare, așadar încât întotdeauna să răsună încet, intenția, intenția inconștientă, subconștientă, de a realiza acțiunea mai bine într-un caz asemănător.

Așadar abia când sufletul se va fi eliberat de trup, din această intenție se va forma o decizie. Intenția rămâne cu totul în stare de germene în suflet; mai târziu ți urmează hotărârea. Iar hotărârea se găsește tot așadar în omul spirit, precum intenția se află în spiritul vieții, ți precum dorința pură în sinea spirituală. De cuprindeți așadar omul, cu privirea, drept o ființă viitoare, atunci veți putea găsi toate aceste părți componente: instinct, pulsione, poftă ți motiv, ți, răsunând ușor, ceea ce trăiește deja în sinea spirituală, în spiritul vieții ți în omul spirit, drept dorință, intenție ți hotărâre.

Așadar, aceasta are o mare însemnătate pentru dezvoltarea omului. Fiindcă ceea ce trăiește aici în tăcere, ca ceva ce se păstrează pentru după moarte, aceasta se desfășoară în imagine, la om, între naștere ți moarte. Așadar atunci o desemnăm cu aceleași cuvinte. Trăim ți atunci, ca reprezentare, dorința, intenția ți hotărârea. Vom trăi însă într-un mod omenesc corespunzător această dorință, intenție ți hotărâre, abia atunci când vom fi construit aceste lucruri într-un mod just. Ce anume sunt de fapt dorința, intenția ți hotărârea în natura mai profundă a omului, acestea nu apar la omul exterior, între naștere ți moarte. Imaginile apar în viața de reprezentare. Dacă dezvoltăți numai conștienta obișnuită, de fapt nu țiți câtuși de puțin, ce anume este dorința. Aveți continuu doar reprezentarea dorinței. De aici, crede Herbart că în reprezentarea dorinței, în genere, există deja ceva din strădanie. La intenție este tot așadar; ți despre ea avem doar reprezentarea. Vreți să faceți cutare ți cutare lucru, ceva ce se desfășoară în mod real, în adânc, în suflet, dar nu țiți de fapt ce anume îi stă la temelie. Așadar abia acum hotărârea! Pentru că cine ție de fapt ceva despre acesta? Psihologia generală vorbește doar despre o voință generală. - Așadar cu toate acestea, în toate aceste trei forțe sufletești, reglementând ți ordonând, trebuie să acționeze profesorul ți educatorul. Trebuie să lucrăm

cu ceea ce se desfășoară adânc, în profunzimile naturii omenești, dacă vrem să lucrăm educând ți predând.

Omul spirit:	Hotărâre
Spiritul vieții:	Intenție
Sinea spirituală:	Dorință
Sufletul conștient	} Motiv
Sufletul înpelegerii	
Sufletul senzației	
Trupul senzației:	Pofte
Trupul eteric:	Pulsioni
Trupul fizic:	Instinct

Întotdeauna este important să fim conștienți ca educatori ți profesori de faptul următor: Nu este suficient de a orândui predarea după relațiile omenești obișnuite, ci trebuie să dăm formă acestui proces de predare pornind de la considerarea omului interior.

Această greșală, de a rândui predarea după relațiile omenești obișnuite, vrea să o facă tocmai socialismul în mod curent. Gândiți-vă numai că forma școlii viitorului s-ar da după idealul obișnuit al socialiștilor marxiști. În Rusia s-a întâmplat aceasta deja; de aceea acolo, reforma școlară a lui Lunaciarski este ceva cu totul înfricoșător. Ea este moartea oricărei culturi! Așadar chiar dacă de la bolșevism în general provine foarte mult rău, cea mai rea va fi metoda bolșevică de instruire! Căci dacă va învinge, ea va stârpi temeinic tot ceea ce este transmis din timpurile vechi, drept cultură. Aceasta nu va realiza totul chiar din prima generație, ci va putea cu siguranță s-o facă în generațiile următoare, iar atunci, va dispărea curând, orice fel de cultură de pe suprafața Pământului. Unii ar trebui să vadă aceasta. Deoarece gândiți-vă la faptul că trăim acum sub revendicările diletante ale unui socialism moderat. În cuprinsul acestora se aude ecoul acelor sonorități care vor să dea socialismului forma cea mai falsă. Aici binele ți răul răsună împreună. Dumnezeuastră ați auzit chiar în această sală, ați auzit oameni care au cântat în slavă bolșevismului, ți care n-au avut câtuși de puțin habar de faptul că prin aceasta au introdus însuși elementul diavolesc în lăuntru socialismului.

Aici trebuie să se aibă grijă în mod deosebit. Trebuie să existe oameni care să ție câ progresul pe latura socială pretinde o înpelegere și mai intimă a omului din partea educației. De aceea trebuie știut că tocmai educatorii și instructorii viitorului trebuie să ajungă la aspectul cel mai intim al naturii umane, că trebuie să trăim cu acest aspect cel mai intim al naturii umane și că relațiile obișnuite care se desfășoară între adulți nu este permis să le aplicăm în procesul de predare. Dar ce vor marxisti de rând? Ei vor să dea colii o formă socialistă, vor să desființeze rectoratul și să nu pună în locul său nimic și vor să pună cât mai mulți copii să se educe prin ei înșiși. Rezultă ceva înfricoșător din aceasta!

Eram odată într-o instituție de învățământ de la țară și am vrut să vedem acolo ora cea mai înălțătoare: ora de religie. Am intrat în clasă. Pe pervazul ferestrei stătea un vlăjgan care se tolănise cu picioarele ieșind prin fereastră; un altul stătea ghemuit pe jos, al treilea zăcea undeva culcat pe burtă, ținându-și capul ridicat înainte. Cam așa erau împreună în sală toți elevii. Apoi intră așa numitul profesor de religie și citi fără vreo introducere deosebită o nuvelă de Gottfried Keller. Elevii primiră lectura tolăniți în diverse poziții. Apoi, după ce termină cu aceasta, se termină și ora de religie și toți ieșiră afară. La această întâmplare îmi apără imaginea unui grajd mare care se afla lângă aceasta coală-cămin de la țară - și la câpiva pași depărtare de el trăiau acești elevi. - Cu siguranță că nici aceste lucruri nu trebuie dezaprobat cu asprime. Se află aici multă bunăvoință, dar mai este și o desăvârșită ignorare a ceea ce este de făcut pentru cultura viitorului.

Ce se dorește, deci, astăzi, urmându-se așa zisul program socialist? - Se dorește punerea copiilor într-o astfel de relație precum este cazul la adulți. Acesta însă este cel mai fals lucru pe care îl poți face în educație. Trebuie să fii conștient de faptul că un copil mai are de dezvoltat încă și cu totul altceva din forțele sufletești și din forțele corporale decât au de dezvoltat, în relațiile dintre ei, adulții. Aadar, educația și predarea trebuie să poată să se adreseze la ceea ce se află adânc înlăuntrul sufletului; altfel nu se poate ajunge departe. De aceea trebuie să ne punem întrebarea: Ce anume din educație și din predare acționează asupra naturii de voință a omului? - Această întrebare trebuie luată odată în considerare în mod serios.

Dacă vă veți gândi la cele spuse ieri, vă veți aminti anume: tot ce este

intelectual este deja voință îmbătrânită, este deja voință în vârstă. Aadar toate lămuririle obișnuite în sens rațional, toate avertizările obișnuite, tot ceea ce poate fi cuprins, pentru educație, în concepte, încă nu acționează câtă de puțin asupra copilului, la vârsta care se ia în considerare pentru educare. Să rezumăm deci chestiunea încă odată, așa încât să știm: simțirea este voință în devenire, voință nedevenită; însă în voința trăiește omul întreg, așa încât și la copil trebuie să luăm în considerare hotărârile subconștiente. Să ne păzim însă de a crede că prin tot ceea ce considerăm că am conceput just avem vreo influență asupra voinței copilului. De aceea trebuie să ne întrebăm: cum putem exercita o bună influență asupra naturii de simțire a copilului? Aceasta o putem face doar prin ceea ce organizăm drept activitate repetitivă. Nu prin faptul de a spune o dată copilului ce anume este bine, veți putea face ca impulsul de voință să aibă un efect just, ci prin faptul că-l veți pune pe copil să facă ceva azi, mâine, poimâine. În primul rând, aspectul corect nu se află în faptul că veți porni de la a da copilului avertizări, reguli morale, ci din faptul că îl veți dirija înspre ceva, orice, despre care credeți că va trezi în copil sentimentul pentru corect, iar apoi îl veți pune pe copil să facă aceasta în mod repetat. Va trebui să aduceți această acțiune la nivel de obișnuință. Cu cât rămâne copilul mai mult la obișnuința inconștientă, cu atât este mai bine pentru dezvoltarea simțirii; cu cât mai conștient devine copilul de a efectua fapta, prin dăruire, repetând-o, pentru că ar trebui făcută, pentru că trebuie făcută, cu atât mai mult o învățați dumneavoastră spre impuls adevărat de voință. Aadar o repetare mai inconștientă cultivă simțirea; repetarea pe deplin conștientă cultivă impulsul de voință efectiv, deoarece, prin aceasta se accentuează forța de decizie. Iar forța de decizie, care altfel rămâne numai în subconștient, va fi stimulată prin faptul că-l veți pune pe copil să repete în mod conștient anumite lucruri. Astfel, nu ne este permis să examinăm, raportându-ne la cultivarea voinței, lucruri care au o deosebită importanță în viața intelectuală. În viața intelectuală contăm întotdeauna pe faptul următor: îl învățăm ceva pe copil și aceasta cu atât mai bine pe cât de bine a "prins" el chestiunea. Se pune mare preț pe prezentarea unică; iar după aceasta, chestiunea trebuie doar observată, reținută. Numai că ceea ce poate fi prezentat o singură dată, și apoi reținut în felul acesta, nu acționează asupra simțirii și voinței, ci, asupra simțirii și voinței acționează ceea ce este făcut în mod repetat și ceea ce poate fi considerat

drept condiție pentru lucrul bine făcut.

Formele mai vechi de educație, mai naiv - patriarhale, au aplicat acest principiu într-un mod mai patriarhal. Au devenit pur și simplu obișnuințe de viață. În toate aceste lucruri, aplicate în acest fel, se află negreșit și ceva bun din punct de vedere pedagogic. De ce anume se spune în fiecare zi același Tatăl Nostru? Dacă omul de azi ar trebui să citească în fiecare zi aceeași poveste, nici n-ar face-o, atât de plicticos i-ar părea acest lucru. Omul de astăzi este dresat pentru unicitate. Oamenii de pe timpuri mai cunoșteau încă și faptul următor: nu numai că spuneau zilnic același Tatăl Nostru, dar mai și aveau câte o carte de povestiri pe care o citeau în fiecare săptămână cel puțin câte o dată. Prin aceasta ei erau, ca voință, oameni mai puternici decât aceia care provin din educația contemporană, deoarece cultura voinței se sprijină pe repetiție, pe repetiția conștientă. Aceasta trebuie avută în vedere. De aceea nu este suficient să se spună în abstracto: trebuie educată și voința. Deoarece altfel se va crede că dacă avem niște idei bune pentru educarea voinței și le transmitem copilului prin anumite metode rafinate, am putea contribui cu ceva la educarea voinței. În realitate aceasta nu folosește la nimic. Din cei pe care ai vrea să-i "avertizezi" moralizator vor ieși, cu toate acestea, niște oameni slabi, nervoși. Vor deveni oameni puternici lăuntric aceia cărora, copii fiind, le zici, de exemplu: "Tu vei face astăzi acest lucru, iar tu acesta, iar mâine și poimâine veți face amândoi același lucru". - Ei vor face acest lucru pornind de la autoritate, pentru că vor înțelege că în școală trebuie să comande cineva. Așadar: fiecăruia să i se indice câte un fel de activitate zilnică, pe care să o realizeze în fiecare zi, după situație, de-a lungul întregului an școlar; aceasta este ceva ce acționează foarte puternic asupra formării voinței. Pe de o parte, aceasta creează un contact între elevi, apoi, întărește autoritatea celui ce predă și îi introduce pe oameni într-o activitate repetitivă care acționează puternic asupra voinței.

De ce anume însă acționează atât de puternic elementul artistic asupra formării voinței? În primul rând pentru că acesta, prin exersare, se sprijină pe repetiție, în al doilea rând însă și pentru că ceea ce omul își însușește în mod artistic îi produce tot mereu bucurie. Artisticul îl savurezi tot mereu, nu numai prima oară. El are în sine premisa de a-l mișca pe om nu numai o dată, ci de a-l bucura nemijlocit, tot mereu. Și de aceea, cele ce le dorim în predare, sunt prezente, în fapt, în raport cu elementul artistic.

Cu aceasta vom continua mâine.

Astăzi am vrut să arăt cum trebuie acționat într-un alt mod asupra formării voinței, decât asupra formării laturii intelectuale.

A CINCEA CONFERINȚĂ

Stuttgart, 26 August 1919

Am discutat ieri despre esența voinței, în măsura în care voința este inclusă în organismul omenesc. Vrem acum să fructificăm relațiile voinței cu omul, pe care le-am cunoscut cu privire la celelalte aspecte ale ființei omenești.

Veți fi observat că la discuțiile de până acum asupra ființei omenești, am luat în considerare în primul rând, pe de o parte, activitatea intelectuală, de cunoaștere, și pe de alta, cea volitivă. V-am arătat și modul în care activitatea de cunoaștere este în legătură cu ființa neuronală a omului, iar puterea voinței stă în legătură cu activitatea sangvină. Dacă veți cugeta la aceasta, vă veți întreba: Care este situația cu cea de a treia capacitate sufletească, cu activitatea afectivă? - Aceasta a fost mai puțin luată în seamă de noi, până acum. Dar tocmai faptul că astăzi luăm mai mult în considerare activitatea afectivă ne va oferi și posibilitatea de a pătrunde mai intensiv celelalte două laturi ale naturii omenești, cea de cunoaștere și cea de voință.

Un singur lucru mai trebuie să ne fie clar, lucru pe care l-am menționat deja în diferite contexte. Capacitățile sufletești nu pot fi puse atât de pedant una lângă cealaltă: gândire, simțire, voință, pentru că în sufletul viu întreg, o activitate trece mereu în alta.

Să observăm, pe de o parte, voința. Veți putea fi conștienți că nu puteți să voiți ceea ce nu pătrundeți cu reprezentarea, deci cu activitate de cunoaștere. Încercați să vă concentrați asupra voinței dumneavoastră printr-o interiorizare chiar și superficială. Veți descoperi mereu: în actul de voință se regăsește permanent, într-un fel, reprezentarea. Nici nu ați fi om dacă nu ați avea reprezentarea în actul de voință. Ați realiza tot ce izvorăște din voința dumneavoastră, pornind dintr-o activitate obtuză, instinctivă, dacă nu ați întrepătrunde acțiunea, care izvorăște din voința dumneavoastră, cu activitate de reprezentare.

Tot astfel precum reprezentarea se află în toate activitățile volitive, în toată gândirea se află voința. Din nou veți recunoaște, la o observare cât de superficială a sinei dumneavoastră, că în actul gândirii lăsați să

pătrundă mereu voința, în formarea de gânduri. Modalitățile de a forma gândurile înseși, de a lega un gând de altul, de a trece la judecată și concluzie, toate acestea sunt străbătute de o mai fină activitate volitivă.

Astfel că putem doar să spunem: Activitatea volitivă este în principal activitate volitivă și are în ea, în subsidiar, curentul activității de gândire; activitatea de gândire este în principal activitate de gândire și are în subsidiar curentul activității de voință. Deci o alăturare pedantă este imposibilă, chiar și numai pentru observarea activităților sufletești, tocmai pentru că una este întrepătrunsă cu alta.

Ceea ce realizați ca valabil pentru suflet: întrepătrunderea activităților sufletești, vedeți exprimat și în trup, în care se manifestă activitatea sufletească. Să observăm, de exemplu, ochiul omenesc. Înlăuntrul ochiului, dacă îl privim în întregul său, se continuă nervii; dar înlăuntrul ochiului se continuă și căile sangvine. Prin aceea că nervii se continuă în ochiul omenesc, pătrunde în ochi activitatea de gândire, de cunoaștere; prin faptul că în ochiul omenesc se continuă căile sangvine, pătrunde în ochi activitatea volitivă. Astfel că, până la periferia activității senzoriale, sunt legate între ele latura volitivă și cea reprezentativă sau cognitivă. Acest lucru este valabil pentru toate simțurile, dar și pentru membrele de mișcare ce slujesc voinței, în următorul mod: în voința noastră, în mișcările noastre pătrunde prin căile neuronale latura cognitivă și prin cele sangvine latura volitivă.

Acum însă trebuie să cunoaștem și calitatea deosebită a activității de cunoaștere. Am atras deja atenția asupra acestui lucru, dar trebuie să devenim pe deplin conștienți că în acest întreg complex de activitate umană, ce este înclinat spre latura cognitivă, stă totul reprezentativă. Am spus deja: În cunoaștere, în reprezentare trăiește de fapt antipatia. Oricât de ciudat ar fi, tot ce tinde spre reprezentare, este pătruns de antipatie. Veți spune: Dar când privesc ceva, doar nu exercit antipatie! - Ba da, faceți aceasta! Exerciți antipatie în momentul în care priviți un obiect. Dacă în ochiul dumneavoastră ar fi doar activitate neuronală, atunci fiecare obiect pe care l-ați privi cu ochii dumneavoastră v-ar produce greață, v-ar fi antipatic. Doar datorită faptului că în activitatea ochiului pătrunde și activitatea voinței, ce constă din simpatie, a faptului că în mod fizic se întinde în ochiul dumneavoastră latura sangvină, doar astfel trăirea antipatiei este stinsă în observarea senzorială pentru conștiența dumneavoastră și, printr-

o compesare între simpatie și antipatie, este provocat actul obiectiv, neutru al vederii. El este provocat prin aceea că simpatia și antipatia se echilibrează, iar această interrelaționare dintre simpatie și antipatie nici nu ne devine conștientă.

Dacă studiați teoria culorilor a lui Goethe, la care m-am referit odată în acest context, și anume în partea ei fiziologic-didactică, atunci veți vedea: deoarece Goethe insistă asupra activității mai profunde a văzului, prin aceasta, pentru observațiile sale asupra nuanțelor de culori, se relevă imediat simpaticul și antipaticul. Numai puțin dacă pătrundeți în activitatea unui organ de simț, veți vedea apărând, în activitatea senzorială, simpaticul și antipaticul. Căci și în activitatea senzorială antipaticul provine din latura de cunoaștere propriu-zisă, latura de reprezentare, latura de nervi, iar simpaticul de la cea de fapt volitivă, latura sangvină.

Există o diferență semnificativă, pe care am evidențiat-o deja frecvent în prelegerile de antroposofie generală, între animale și oameni în privința alcătuirii ochiului. Este foarte interesant faptul că animalul are mult mai multă activitate sangvină în ochi decât omul. La anumite animale veți găsi chiar organe care servesc acestei activități sangvine, cum ar fi: “apofiza” și “evantaiul”. Din aceasta puteți deduce că animalul trimite și în ochi mai multă activitate sangvină - și tot astfel se întâmplă și cu celelalte simțuri - decât omul. Asta înseamnă că animalul dezvoltă în simțurile sale mult mai multă simpatie, simpatie instinctivă cu mediul, decât omul. Omul are în realitate mai multă antipatie față de mediu decât animalul, dar în viața obișnuită nu devine conștientă. Ea devine conștientă doar atunci când contemplarea lumii se potențează până la impresia la care reacționăm prin scârbă. Aceasta este doar o impresie potențată a tuturor percepțiilor senzoriale: reacționați cu scârbă la impresia exterioară. Dacă mergeți într-un loc ce miroase rău și simțiți în apropierea acestui miros urât scârbă, atunci această senzație de scârbă nu este nimic altceva decât o potențare a ceea ce se întâmplă la fiecare activitate senzorială, doar că însușirea senzației de către scârbă rămâne în percepția senzorială obișnuită sub pragul conștienței. Dacă însă noi, oamenii, n-am avea mai multă antipatie față de mediul nostru decât animalul, atunci nu ne-am separa atât de tare de mediul nostru, pe cât o facem de fapt. Animalul are mult mai multă simpatie față de mediu, fiind astfel mult mai strâns legat de mediu și astfel mult mai dependent de climă, anotimpuri și așadar mai departe, decât omul. Deoarece

omul are mult mai multă antipatie față de mediu, prin aceasta el este o personalitate. Faptul că prin antipatia noastră ce se află sub pragul conștienței ne putem separa de mediu, aceasta are drept urmare conștiența noastră de personalitate distinctă.

Prin aceasta am arătat însă spre ceva ce contribuie esențial la întreaga concepție despre om. Am văzut cum converg în activitatea de cunoaștere sau de reprezentare: gândirea - activitatea nervoasă, ca expresie trupească; și voința - activitatea sangvină, ca expresie trupească.

Tot astfel converg în activitatea volitivă activități de reprezentare și cele de fapt volitive. Întotdeauna când vrem ceva, dezvoltăm simpatie față de ceea ce vrem. Dar aceasta ar rămâne mereu o voință instinctivă, dacă n-am putea să ne și distanțăm ca personalitate de faptă, de cele vrute, printr-o antipatie trimisă în simpatia voinței. Acum însă predomină întru totul simpatia față de cele vrute, iar o echilibrare cu această simpatie este realizată doar prin trimiterea și a antipatiei în ea. Prin aceasta, simpatia în sine rămâne sub pragul conștienței, doar ceva din această simpatie pătrunde în ceea ce vrem. În acele nu prea numeroase acțiuni pe care nu le realizăm doar din bun simț ci pe care le îndețuim cu adevărat entuziasm, cu dăruire, cu iubire, simpatia predomină atât de mult în voință, încât se ridică și peste pragul conștienței noastre, iar voința noastră însăși ne apare saturată de simpatie, în timp ce de obicei ne leagă ca un lucru obiectiv față de lume, ni se arată astfel. Tot așa cum antipatia noastră față de mediu, are voie să devină conștientă doar în mod excepțional, nu întotdeauna, în procesul cunoașterii, la fel simpatia noastră mereu existentă față de mediu, are voie să ne devină conștientă doar în cazuri de excepție, în situații de entuziasm, de iubire plină de dăruire. Altfel am face totul în mod instinctiv. Nu ne-am putea încadra niciodată în ceea ce, de exemplu, obiectiv cere lumea de la noi pe plan social. Tocmai voința trebuie să pătrundem cu gândire, pentru ca această voință să ne încadreze în omenirea ca întreg și în procesul lumii ca atare.

Vă veți putea clarifica ceea ce se întâmplă, dacă vă gândiți ce nimicire s-ar produce de fapt în sufletul omenesc, dacă în viața obișnuită tot acest lucru despre care am vorbit acum ar deveni conștient. Dacă acest lucru ar fi în permanență conștient în viața obișnuită, în sufletul omenesc, omului i-ar fi conștientă o bună parte de antipatie, care l-ar însuși în toate faptele sale. Ar fi îngrozitor! Omul ar trece atunci prin lume și s-ar simți în per-

manență într-o atmosferă de antipatie. Este un lucru înțelept alcătuit în lume, faptul că această antipatie ca forță este de fapt necesară pentru acțiunile noastre, dar că nu devenim conștienți de ea, deoarece rămâne sub pragul conștienței.

Acum priviți, aș putea spune, într-un mister ciudat al naturii umane, într-un mister pe care orice om mai bun îl simte, dar de care educatorul și învățătorul ar trebui să fie într-un tot conștienți. Noi acționăm, când, mai întâi suntem copii, mai mult sau mai puțin din pură simpatie. Pe cât de ciudat ar suna: dar tot ceea ce face și strigă un copil este realizat din simpatie față de făcut și strigat. Când se naște simpatia în lume, atunci este iubire puternică, voință puternică. Dar nu poate să rămână așa, trebuie să fie pătrunsă de reprezentare, trebuie într-o anumită măsură să fie permanent iluminată de reprezentare. Acest lucru se petrece într-un mod cuprinzător, prin aceea că în purul nostru instinct ne încadrăm idealurile, idealurile morale. Și acum veți putea pricepe mai bine ce înseamnă de fapt antipatia în acest domeniu. Dacă impulsurile instinctive, pe care le observăm la copilul mic, ne rămân doar simpatice, așa cum ele sunt simpatice copilului mic, atunci ne-am dezvoltat animalic sub influența instinctelor noastre. Aceste instincte trebuie să ne devină antipatice, trebuie să turnăm în ele antipatie. Iar atunci când turnăm în ele antipatie, o facem prin idealurile noastre morale, cărora instinctele le sunt antipatice și care adăugă antipatie în simpatia copilărească a instinctelor, deocamdată pentru viața noastră între naștere și moarte. De aceea dezvoltarea morală este întotdeauna ceva ascetic. Doar că această asceză trebuie percepută în sensul corect. Este întotdeauna o exersare în luptă contra animalicului.

Toate acestea trebuie să ne învețe în ce mare măsură voința nu este doar voință în activitatea practică a omului, ci măsura în care voința este pătrunsă și de reprezentare, de activitate de cunoaștere.

Acum între cunoaștere, gândire și voință se află la mijloc activitatea omenească de simțire. Dacă vă reprezentați cele ce am dezvoltat acum ca voință și gândire, atunci veți să vă spuneți: De la o anumită graniță de mijloc pătrunde, pe de o parte, tot ceea ce este simpatie: voință; pe de cealaltă, pătrunde tot ceea ce este antipatie: gândire. Dar simpatia voinței se răsfrânge și înapoi în gândire, iar antipatia gândirii și înlăuntrul voinței. Iar astfel omul devine un întreg prin faptul că ceea ce se dezvoltă în principal pe o parte, are efect și în partea cealaltă. Deci între acestea, între

gândire și voință, se află simțirea, astfel că simțirea este înrudită într-o direcție cu gândirea, în cealaltă direcție cu voința. Astfel cum în întreg sufletul omenesc nu puteți menține ferm deoparte activitatea de gândire sau de cunoaștere și activitatea de voință, tot astfel și mai puțin puteți desprinde în simțire elementul de gândire de cel de voință. În simțire se întrepătrund foarte puternic elemente de voință și elemente de gândire.

Și aici veți să vă convingeți de adevărul celor spuse, doar prin simpla autoobservare, oricât de superficial ați realiza-o. Chiar și numai ce am spus până acum vă oferă imaginea justă a observațiilor, pentru că vă spuneam: Voința, ce se desfășoară în viața obișnuită în mod obiectiv, se potențează până la activitatea pornită din entuziasm, din iubire. Aici vedeți foarte clar o voință, care de obicei este produsă de necesitățile vieții exterioare, străbătută de simțire. Când faceți ceva cu entuziasm sau plin de iubire, atunci faceți ceea ce răzbate din voință, prin aceea că o lăsați să fie străbătută de un sentiment subiectiv. Dar și la activitatea senzorială veți vedea, dacă priviți cu atenție - tocmai prin teoria culorilor a lui Goethe -, cum simțirea se amestecă în activitatea senzorială. Iar când activitatea senzorială se potențează până la scârbă, sau pe de altă parte până la inspirarea parfumului plăcut de floare, și în aceasta aveți activitatea de simțire care pătrunde fără doar și poate în activitatea senzorială.

Dar și în activitatea de gândire se revărsă activitatea de simțire. A fost odată o dezbateră filosofică foarte importantă, cel puțin văzută din exterior - căci în istoria concepțiilor despre lume au existat multe certuri filosofice - între psihologul Franz Brentano și logicianul Sigwart, în Heidelberg. Cei doi domni se certau în legătură cu ceea ce se află în activitatea de judecare a omului. Sigwart era de părere: Atunci când omul judecă - să zicem că emite judecata: Omul trebuie să fie bun -, atunci la o

astfel de judecată participă întotdeauna și simpirea; hotărârea este luată de simpire. - Brentano era de părere că: activitatea de judecare și cea de simpire, care constau în stări sufletești, ar fi atât de diferite, încât funcția de judecare, activitatea de judecare nici n-ar putea fi concepută dacă am crede doar că simpirea participă la ea. El era de părere că prin aceasta ar pătrunde ceva subiectiv în judecată, pe când judecata noastră doar vrea să fie obiectivă.

O astfel de ceartă îi arată celui cu bun simț doar faptul că nici psihologii, nici logicienii nu au ajuns unde trebuiau - la întrepătrunderea activităților sufletești. Gândiți-vă ce trebuie observat aici cu adevărat. Avem pe de o parte capacitatea de judecată, care desigur că trebuie să hotărască în legătură cu ceva foarte obiectiv. Că omul trebuie să fie bun, nu trebuie să depindă de sentimentul nostru subiectiv. Deci conținutul judecării trebuie să fie obiectiv. Dar, atunci când judecăm, mai apare încă un cu totul alt aspect. Lucrurile care sunt, obiectiv vorbind, juste, pentru aceasta totuși nu sunt conștiente în sufletul nostru. Trebuie să le lăsăm mai întâi să pătrundă conștient în sufletul nostru. Iar în mod conștient nu pătrunde nici o judecată în sufletul nostru, fără ca activitatea de simpire să nu participe. Aadar trebuie să spunem că Brentano și Sigwart ar fi trebuit să cadă de acord, spunând amândoi: Da, conținutul obiectiv al judecării este stabilit dincolo de activitatea de simpire; dar pentru că în sufletul omenesc subiectiv să ia naștere convingerea în legătură cu justetea judecării, trebuie să se dezvolte activitatea de simpire.

Vedeți din aceasta cât de greu este ca prin felul inexact al observațiilor filosofice, așa cum sunt ele realizate în prezent, să se ajungă cumva la noțiuni exacte. La astfel de noțiuni exacte trebuie mai întâi să ne ridicăm, și astăzi nu există nici o altă educație înspre noțiuni exacte decât cea prin știința spirituală. Știința exterioară este de părere că ar avea noțiuni exacte și se arată foarte cu nasul pe sus față de ceea ce prezintă știința spirituală de orientare antroposofică, pentru că habar nu are că noțiunile furnizate de partea aceasta sunt mult mai precise și mai exacte față de cele în uz astăzi, deoarece rezultă din realitate și nu dintr-un simplu joc de cuvinte.

Urmărind astfel elementul simțitor pe de o parte în cunoaștere, în reprezentare și pe de altă parte în latura volitivă, veți spune: Simpirea se află ca activitate sufletească de mijloc între cunoaștere și voință și îi răsfrânge ființa înspre cele două direcții. - Simpirea este atât cunoaștere încă

nedefinitivă, precum și voință nedefinitivă, cunoaștere reținută și voință reținută. De aceea și simpirea este compusă din simpatie și antipatie, care doar se ascund, așa cum ați văzut, atât în cunoaștere, cât și în voință. Amândouă, simpatia și antipatia, sunt prezente în cunoaștere și în voință, prin interacțiunea trupească a activității nervoase și a celei sangvine, dar ele se ascund. În simpire se relevă.

Cum arată aadar manifestarea trupească a simțirii? Veți găsi pretutindeni în trupul omenesc felul în care căile sangvine și cele neuronale se ating în vreun fel sau altul. Și pretutindeni acolo unde se ating căile sangvine cu cele neuronale se naște, de fapt, simpirea. Numai că, în simțuri spre exemplu, atât nervul, cât și sângele sunt atât de rafinate, încât nu mai percepem sentimentul. Tot văzul și auzul nostru sunt străbătute de un fin simțământ, dar noi nu-l percepem; îl percepem cu atât mai puțin cu cât organul de simț este mărginit, delimitat față de restul trupului. La vedere, la activitatea oculară, nu simțim aproape deloc simpatizarea și antipatizarea sufletească, pentru că ochiul, așezat în rotunjimea osoasă, este delimitat aproape cu totul de restul organismului. Iar nervii care se întind până în ochi sunt foarte rafinați, precum sunt și căile sangvine care pătrund până în ochi. Trăirea simțitoare este foarte estompată în ochi. - Mai puțin estompată este simpirea la simțul auzului. Auzul, mult mai mult decât văzul, se află într-o relație organică față de întreaga activitate a organismului. Prin faptul că în ureche se află o multitudine de organe care sunt cu totul altfel alcătuite decât organele ochiului, urechea este în multe privințe o imagine fidelă a ceea ce se întâmplă în întregul organism. Astfel, ceea ce se petrece ca activitate senzorială în ureche este însoțit foarte puternic de activitate afectivă. Iar aici chiar și oamenilor care se pricep foarte bine la ceea ce se aude, le va veni foarte greu să distingă clar în legătură cu ceea ce este, în cele auzite, mai ales auzite artificial, simplă cunoaștere și ce este calitate afectivă. Pe aceasta se bazează un fenomen foarte interesant al vremurilor mai noi, ce s-a reflectat și în producția artistică nemijlocită.

Cu toții cunoașteți figura lui Beckmesser din "Maeștrii cântăreți" ai lui Richard Wagner. Ce trebuia de fapt Beckmesser să reprezinte? Trebuia să reprezinte o persoană cu o concepție muzicală, care uită cu totul, tot așa precum elementul afectiv al întregului om acționează în calitatea de cunoaștere a activității de auzire. Wagner, care a întruchipat propria con-

ceppie în figura lui Walter, era la rândul lui pătruns cu totul unilateral de faptul că în muzical, elementul esențial care trăiește, ar fi cel afectiv. Ceea ce este pus față în față prin Walter și Beckmesser, dintr-o concepție greșită înțeleasă - vreau să spun: cele două concepții greșite -, în contradicție cu concepția justă despre felul în care afectivul și cognitivul conlucrează în auzul muzical, s-a exprimat într-o manifestare istorică, anume că la apariția sa, în momentul când s-a făcut cunoscută, arta wagneriană și-a găsit un oponent în persoana lui Eduard Hanslick din Viena, care vedea tot ce apărea în sfera afectivă a artei wagneriene ca fiind nemuzical. Există poate puține scrieri psihologice atât de interesante pe tărâmul artistic, precum este cea “Despre frumosul muzical” a lui Eduard Hanslick. În ea se prezintă în principal faptul că acela nu este un adevărat muzician, nu are un adevărat simț muzical, care vrea să scoată totul în sfera afectelor în muzică, ci doar acela care vede în legarea obiectivă de la sunet la sunet nervul în sine al muzicalității, în arabescul lipsit de orice simțământ, ce se alcătuiește de la ton la ton. Cu o minunată puritate este prezentată în cartea “Despre frumosul muzical” a lui Eduard Hanslick cerința ca supremul muzical să constea doar din imaginea tonală, din arabescul tonal, iar batjocura posibilă și imposibilă este revărsată asupra a ceea ce constituie în fapt vâna wagnerianismului, în sensul creării tonalității din elementul afectiv. Faptul că o astfel de ceartă între Hanslick și Wagner a putut în fond să aibă loc pe tărâm muzical, dovedește că, din punct de vedere psihologic, ideile despre activitatea sufletească erau cu totul neclare în vremurile moderne, altfel nici n-ar fi putut lua naștere o astfel de înclinare unilaterală ca cea în cazul lui Hanslick. Dacă privim însă dincolo de unilateralitate și ne dăruim disputelor puternic filosofice ale lui Hanslick, atunci vom spune: cântecul “Despre frumosul muzical” este plin de spirit.

Vedeți din aceasta că la unul din simțuri mai mult, la altul mai puțin, pătrunde în periferie ceea ce vine de la omul întreg, care trăiește mai întâi ca ființă afectivă, dinspre latura cognitivă.

În vederea obținerii înțelegerii pedagogice, aceasta vă va face și trebuie să vă faceți atenție, la ceva ce produce mari distrugerii în gândirea științifică din prezent. Dacă n-am fi vorbit aici drept pregătire și dacă n-am vorbi pregătitor despre ceea ce vă va conduce înspre o activitate reformatoare, atunci ar trebui ca din pedagogiile prezente, din psihologiile și

logicile existente și din practicile educaționale să compuneți ceea ce vreți să efectuați în activitatea dumneavoastră școlară. Ar trebui să introduceți în activitatea școlară ceea ce este uzual în afară. Numai că ceea ce este astăzi uzual, suferă deja dintru început de un mare neajuns în legătură cu psihologia. Veți găsi în orice psihologie mai întâi o așa numită teorie a simțurilor. Prin cercetarea fundamentului activității senzoriale obținem activitatea senzorială a ochiului, a urechii, a nasului și așa mai departe. Toate acestea sunt cuprinse într-o mare abstracțiune, “activitate senzorială”. Aceasta este o mare greșală, este o eroare considerabilă. Căci dacă luăm doar acele simțuri care le sunt cunoscute fiziologului sau psihologului de astăzi, atunci, dacă priviți mai întâi doar asupra trupului, veți putea observa că, de fapt, simțul ochiului este cu totul altul decât al urechii. Ochiul și urechea sunt două ființe cu totul diferite. Și mai apoi organizarea simțului tactil, care nici nu e cercetat în vreun fel, nici măcar mulțumitor, ca în cazul ochiului sau al urechii! Dar să rămânem la ochi și ureche. Ele sunt două activități cu totul diferite, astfel încât cuprinderea văzului și auzului într-o “activitate senzorială generală” este o teorie fadă. Dacă am vrea într-adevăr să realizăm ceva, ar trebui să vorbim cu o capacitate de studiu concretă, doar despre activitatea ochiului, despre activitatea urechii, despre activitatea organului de miros și așa mai departe. Atunci am găsi o varietate atât de mare, încât ne-ar pieri pofta să clădim o fiziologie generală a simțurilor, așa cum o au psihologiile actuale.

În studiul sufletului omenesc vom putea să ajungem la o concepție clară, doar dacă rămânem în domeniul pe care am încercat să-l mărginesc în disputele mele, atât în “Adevăr și știință”, precum și în “Filosofia libertății”. Atunci putem vorbi despre sufletul unitar, fără a decădea în abstracțiuni. Căci aici te afli pe teren sigur, aici pornești de la concepția că omul trăiește pătrunzând din ce în ce mai mult în lume și nu are toată realitatea. Acest lucru puteți să-l citiți în “Adevăr și știință” și în “Filosofia libertății”. Omul nu are la început întreaga realitate. El se dezvoltă tot mai departe, iar în această dezvoltare, ceea ce înainte nu era încă realitate devine de abia cu adevărat realitate prin întrepătrunderea gândirii și a contemplării. Omul își cucerește realitatea. În acest sens, kantianismul care și-a săpat drum în toate, a avut ca efect cele mai îngrozitoare distrugerii. Căci ce face kantianismul? El spune de la bun început în mod dogmatic: Lumea care ne înconjoară trebuie mai întâi s-o privim, iar în noi trăiește de fapt

doar oglindirea acestei lumi. Astfel ajunge la toate celelalte deducții ale sale. Kant nu are reprezentarea clară a ceea ce se află în ambientul perceput al omului. Căci realitatea nu se află în ambient, nici în aparență, ci este a'a că realitatea apare pe măsură ce cucerim această realitate, astfel că abia ultimul lucru care ni se relevă este realitatea. În fond, aceasta ar fi cu adevărat realitatea, cea pe care omul o vede în momentul în care nu se mai poate exprima, anume în acea clipă în care trece prin poarta morții.

Foarte multe elemente greșite au pătruns în cultura spirituală recentă și aceasta se răsfrânge cel mai decisiv în domeniul pedagogiei. De aceea trebuie să ne străduim să punem în locul noțiunilor greșite pe cele corecte. Atunci vom putea realiza ceea ce avem de făcut pentru predare, și în modul potrivit.

A^a ASEA CONFERINȚĂ

Stuttgart, 27 august 1919

Am încercat până acum să înțelegem omul, în măsura în care această înțelegere ne este necesară pentru educarea copilului, din punct de vedere sufletesc. Va trebui, deci, să distingem cele trei puncte de vedere - cel spiritual, cel sufletesc și cel fizic - și vom privi omul din fiecare din aceste trei unghiuri, pentru a obține o antropologie completă. Ne este mai la îndemână realizarea observației sufletești, deoarece tocmai sufletescul este cel mai apropiat de om în viața obișnuită. Și veți fi simțit că, prin folosirea noțiunilor de bază ale antipatiei și simpatiei pentru această înțelegere a omului, ne-am orientat spre sufletesc. Pentru noi va fi mai puțin potrivit dacă trecem de la sufletesc imediat la trupesc, pentru că oțim din considerațiile noastre de oțiință spirituală că trupescul poate fi cuprins doar dacă este privit ca o revelație a spiritualului și a sufletescului totodată. Astfel că, pe lângă considerațiile sufletești, pe care le-am schișat în linii generale, vom adăuga acum o studiere a omului din punct de vedere spiritual, pentru ca de abia după aceea să aprofundăm de fapt antropologia, cum este numită acum, să aprofundăm abordarea ființei omenești, a'a cum se prezintă aceasta în lumea fizică exterioară.

Dacă doriți să studiați omul dintr-un anume punct de vedere, atunci trebuie să vă întoarceți iarăși și iarăși la structurarea activităților sufletești umane în cunoaștere, care decurge în gândire, în simțire și în voință. Până acum am plasat gândirea sau cunoașterea, simțirea și voirea în atmosfera antipatiei și simpatiei. Acum vrem să privim din punct de vedere spiritual voirea, simțirea și cunoașterea.

Și din punct de vedere spiritual veți găsi o diferență între voință, simțire și cunoaștere prin gândire. Priviți numai următoarele lucruri. În cunoașterea prin gândire trebuie să percepeți - dacă-mi permiteți să mă exprim mai întâi imaginativ, dar imaginea ne va ajuta să ajungem la noțiuni - că, într-o anumită măsură, trăiți în lumină. Cunoașteți și vă simțiți întru totul prezent cu eul dumneavoastră în această activitate a cunoașterii. Într-o anumită măsură, fiecare parte, fiecare membru al acelei activități pe care o numiți cunoaștere se află în interiorul tuturor lucrurilor făptuite de

eu; și iarăși: ceea ce face eul dumneavoastră se află în interiorul activității de cunoaștere. Vă aflați cu totul în iluminare, trăiți într-o activitate pe deplin conștientă, dacă-mi permiteți să mă exprim nobil. Ar fi și rău dacă la cunoaștere nu ați fi într-o activitate pe deplin conștientă. Gândiți-vă numai, dacă ar trebui să aveți sentimentul următor: În timp ce emiteți o judecată, undeva în subconștient, se petrece ceva cu eul dumneavoastră, iar rezultatul acestui proces ar fi judecata! Presupuneți că spuneți: Acest om este un om bun -, emiteți deci o judecată. Trebuie să fiți conștienți că ceea ce vă este necesar pentru emiterea acestei judecăți - subiectul "omul", predicatul "este bun" - sunt membre ale unui proces care vă este foarte prezent, care este pentru dumneavoastră cu totul pătruns de lumina conștienței. Dacă ar trebui să acceptați că vreun demon sau vreun mecanism al naturii ar înnați "omul" cu "binele" în timp ce emiteți judecata, atunci nu ați fi pe deplin conștient în acest act gânditor de cunoaștere și întotdeauna ați fi cu ceva din judecată în inconștient. Acesta este esențialul la cunoașterea prin gândire, anume că vă aflați cu deplina dumneavoastră conștiență în toată întreprinderea activității în cazul cunoașterii prin gândire.

Nu același lucru se întâmplă cu voirea. Ați fi foarte bine că atunci când dezvoltăți cea mai simplă voire, mersul, atunci trăiți pe deplin conștienți doar în reprezentarea acestui mers. Ceea ce se petrece în interiorul mușchilor dumneavoastră în timp ce deplasați înainte un picior după celălalt, ceea ce se petrece atunci în mecanismul și organismul trupului dumneavoastră, vă este cu totul necunoscut. Gândiți-vă numai la tot ce ar trebui să învățați despre lume, dacă ar trebui să realizați conștient toate acțiunile care sunt necesare la voirea mersului! Atunci ar trebui să ați exact ce este consumat de acțiunile care sunt realizate de hrană în mușchii picioarelor și în ceilalți mușchi ai corpului, în timp ce vă străduiți să mergeți. Nu ați socotit niciodată cât consumați din ceea ce vă pune la dispoziție hrana. Ați fi foarte bine: Toate acestea se petrec foarte, foarte inconștient în corporalitatea dumneavoastră. În timp ce voim, în activitatea noastră se amestecă întotdeauna o adâncă inconștiență. Aceasta nu este pur și simplu așa, când studiem esența voinții la propriul nostru organism. Nici ceea ce realizăm prin extinderea voinții noastre asupra lumii exterioare nu cuprindem nicidecum complet cu lumina conștienței.

Presupuneți că aveți doi pari ca două coloane. Vă propuneți să așezați un al treilea de-a curmezișul peste ele. Distingeți acum cu acuratețe, ce

anume, în ceea ce ați făcut acum, trăiește ca activitate deplin conștientă, de ceea ce trăiește înactivitatea dumneavoastră pe deplin conștientă a-

tunci când emiteți judecata: Un om este bun, - în care sunteți cu totul cufundați cu cunoașterea. Distingeți, vă rog, ce trăiește ca activitate de cunoaștere și ce nu cunoașteți de loc, deși ați avut de-a face cu întreaga dumneavoastră voire: De ce anume aceste două coloane sprijină prin anumite forțe această bârnă de deasupra? Pentru aceasta, fizica are până în ziua de astăzi doar ipoteze. Iar când oamenii cred că știu de ce acești doi pari susțin bârna, atunci doar își imaginează aceasta. Tot ceea ce există ca noțiune de coeziune, adeziune, de forță de atracție și de respingere, sunt în fond doar ipoteze pentru știința exterioară. Ne bazăm pe aceste ipoteze exterioare în timp ce acționăm; contăm pe faptul că cei doi pari ce urmează să susțină bârna nu se vor frânge, dacă au o anumită grosime. Dar nu putem să pătrundem nicidecum întregul proces legat de aceasta, precum nu putem să pătrundem în mișcările picioarelor noastre atunci când pășim înainte. Astfel, și aici se amestecă în voirea noastră un element ce nu pătrunde până în conștiența noastră. Voirea are în cea mai mare măsură un element de inconștiență în sine.

Iar simțirea se află tocmai între voire și cunoașterea prin gândire. Și în cazul simțirii este așa că este pătrunsă parțial de conștiență, parțial de inconștiență. Simțirea participă și în acest fel la calitatea unei gândiri prin cunoaștere, precum și la calitatea unei voinți simțitoare sau simțite. Care este aici substratul spiritual?

Veți reuși doar dacă veți încerca să înțelegeți din punct de vedere spiritual faptele caracterizate mai sus, în următorul mod. În viața noastră obișnuită vorbim despre trezie, despre starea trează de conștiență. Dar această stare trează de conștiență o avem numai în activitatea de

cunoa^otere a gândirii. Deci dacă vreți să vorbiți foarte exact despre măsura în care omul este treaz, trebuie să spuneți: Cu adevărat treaz este omul numai atâta timp ^oi în măsura în care este un cunoscător prin gândire al vreunui lucru.

Cum e acum cu voirea? Cunoa^oteți cu toții starea de con^otiență - din partea mea puteți s-o numiți ^oi starea de lipsă de con^otiență - a somnului. ^ațiți că ceea ce trăim în timp ce dormim, de la adormire până la trezire, nu se situează în con^otiența noastră. Tot astfel este însă ^oi cu tot ceea ce străbate voința noastră ca incon^otiență. În măsura în care suntem, ca oameni, ființe voitoare, dormim ^oi atunci când suntem treji. Purtăm mereu cu noi un om în stare de somn, anume omul voit, ^oi îl însoțim cu omul treaz, cu omul cunoscător prin gândire; în măsura în care suntem ființe voitoare, chiar ^oi de la trezire până la adormire suntem în stare de somn. Mereu continuă să doarmă ceva în noi, anume esența interioară a voinței. Nu suntem de aceasta mai con^otienți de cum suntem de acele procese ce se petrec cu noi în timpul somnului. Omul nu este cunoscut în întregime, dacă nu se ^otie că somnul se întrepătrunde cu trezia lui, prin aceea că omul este voit.

Simțirea se află la mijloc, ^oi acum ne putem întreba: Cum e con^otiența în simțire? - ^ai aceasta se află la mijloc între trezie ^oi somn. Sentimentele ce trăiesc în sufletul dumneavoastră vă sunt cunoscute în aceea^oi măsură precum visele, doar că de vise vă aduceți aminte, iar simțirile le trăiți nemijlocit. Dar starea ^oi atitudinea sufletească interioară pe care o aveți în timp ce luați cuno^otință despre sentimentele dumneavoastră, nu este alta decât cea pe care o aveți față de visele dumneavoastră. În trezie nu sunteți doar un om treaz, datorită cunoa^oterii prin gândire, ^oi unul dormind, în măsura în care voiți, ci sunteți ^oi unul visând, în măsura în care simțiți. Astfel, sunt cu adevărat revărsate peste noi trei stări de con^otiență în timpul veghei noastre: trezia - în adevăratul ei sens, în cunoa^oterea prin gândire, visarea - în simțire, somnul - în voință. Obi^onuitul somn fără vise nu este, din punct de vedere spiritual, nimic altceva decât dăruirea omului cu întreaga sa ființă sufletească, către acel lucru căruia i se dăruie cu voința, în parcurgerea activității diurne. Există doar acea deosebire, anume că în somnul ca atare dormim cu întreaga noastră ființă sufletească, iar în trezie dormim doar cu voirea noastră. În cazul visării, a^a cum o numim în viața obi^onuită, suntem dăruți cu totul acelei stări suflete^oti pe

care o numim vis, iar în trezie, acestei stări suflete^oti visătoare, îi suntem dăruți doar ca om simțitor.

Din punct de vedere pedagogic nu vă veți mai minuna acum, dacă priviți a^a lucrurile, că sunt diferiți copiii, referitor la trezia con^otienței lor. Căci veți afla că unii copii, care prin constituția lor sufletească sunt predominant simțitori, sunt copii visători, astfel că acei copii, în a căror copilărie nu s-a trezit încă tocmai gândirea deplină, vor fi lesne dedați unei stări de visare. Aceasta vă va face să înrăuțiți un astfel de copil prin sentimente puternice. Iar atunci veți putea avea speranța că aceste sentimente puternice vor trezi ^oi la el cunoa^oterea luminată, căci tot somnul are, conform ritmului vieții, tendința de a se trezi după o vreme. Deci dacă ne vom adresa cu simțăminte puternice unui asemenea copil, ce vegetează visător în viața de sentimente, atunci aceste sentimente transpuse în copil se vor trezi de la sine ca gânduri.

Copiii care vegetează ^oi mai mult, care sunt chiar opaci față de viața sentimentelor, aceia vă vor revela că sunt ancorați puternic îndeosebi în voință. Vedeti: când vă gândiți la aceasta puteți obține o cunoa^otere în fața unor taine ale vieții copilului. Se poate să primiți în ^ocoală un copil ce se poartă ca un adevărat tont. Dacă veți judeca imediat: Acesta este un copil înapoiat mintal, un copil tont -, dacă l-ați consulta prin intermediul psihologiei experimentale, ați parcurge frumoase teste de memorie ^oi tot felul, ceea ce se face acum ^oi în laboratoare psihologic-pedagogice, ^oi apoi ați spune: Copil retardat prin conformație, bine de ^ocoala specială sau de acum îndrăgita ^ocoală ajutătoare, atunci o astfel de judecată nu v-ar apropia de ființa copilului. Poate însă că acest copil este deosebit de puternic ancorat în voință, poate că este unul din acei copii ce vor trece în viața lor mai îndepărtată la acțiune puternică, pornind din colericul lor. Dar voința încă doarme. Iar dacă cunoa^oterea prin gândire este sortită la acest copil să apară doar mai târziu, atunci trebuie ^oi tratată corespunzător, pentru ca mai târziu el să poată fi capabil de acțiuni puternice. Mai întâi apare ca un adevărat tont, dar poate că nici nu este unul. Iar atunci trebuie să avem ochiul format pentru a putea trezi la un astfel de copil voința; asta înseamnă că trebuie acționat astfel în starea sa de somn treaz, ca să ajungă încetul cu încetul - pentru că orice somn are tendința să ajungă la trezie -, să-^oi trezească mai târziu, în decursul vieții, somnul în voință, care este poate foarte puternică, dar care acum doarme, este

acoperită de ființa dormindă. Un astfel de copil trebuie tratat astfel încât să construiești cât mai puțin pe capacitatea sa de cunoaștere, pe înțelegerea sa, ci să-i inculcați într-o anumită măsură unele lucruri ce acționează destul de puternic asupra voinței sale, punându-l să meargă în timp ce vorbește. Scoateți acest copil în fața clasei, căci nu veți avea mulți din aceștia și - pentru ceilalți copii va fi stimulativ, pentru el va fi formativ - puneți-l să spună propoziții însoțind cuvintele cu mișcare. Deci: Omul (pas) - este (pas) - bun (pas)! - În acest fel legați întregul om în elementul de voință cu cel doar intelectual în cunoaștere și îl puteți aduce încetul cu încetul până într-acolo încât, la un asemenea copil, voința să se trezească la gândire. De-abia înțelegerea faptului că în omul treaz avem de-a face cu diverse stări de conștiență - cu trezie, cu visare și cu somn -, de-abia această înțelegere ne aduce la o adevărată cunoaștere a îndatoririlor noastre față de omul în devenire.

Dar putem să ne întrebăm acum ceva. Putem întreba: Cum se comportă centrul propriu zis al omului, eul său, față de aceste stări diferite? Vă veți descurca cel mai ușor aici dacă presupuneți mai întâi ceea ce este de netăgăduit: Ceea ce numim lume, ceea ce numim cosmos, este o sumă de activități. Pentru noi, aceste activități se exprimă în diferitele domenii ale vieții elementare. Altmăi că în această viață elementară domnesc forțe. Forța de viață, de exemplu, domnește de jur-împrejurul nostru. Iar între forțele elementare și forța de viață este întrepesut tot ceea ce constituie de exemplu căldura și focul. Gândiți-vă numai, cât de mult ne situăm într-un mediu în care foarte mult este efectuat de foc.

În anumite împrejurări ale Pământului, de exemplu în Italia de sud, trebuie doar să dați foc unui ghemotoc de hârtie, pentru ca în același moment să înceapă să iasă cu putere nori de fum din pământ. De ce se întâmplă aceasta? Se întâmplă pentru că prin aprinderea ghemotocului de hârtie și prin căldura ce se produce astfel, rarefiți aerul în acest loc, iar ceea ce este activ de obicei sub suprafața pământului ca forțe, este tras în sus prin fumul ce se ridică, iar în momentul în care aprindeți ghemotocul de hârtie și îl aruncați la pământ, vă aflați într-un nor de fum. Acesta este un experiment pe care îl poate face orice călător ce trece prin regiunea orașului Napoli. Am dat acest exemplu pentru a arăta că atunci când nu privim doar superficial lumea, trebuie să ne zicem: Trăim într-un mediu străbătut peste tot de forțe.

Acum, există și forțe superioare căldurii. Altmăi acestea se află în ambientul nostru. Trecem mereu prin ele, mergând ca oameni fizici prin lume. Da, trupul nostru fizic, fără să o altmăi în cunoașterea obișnuită, este făcut în așa fel, încât să suportăm aceasta. Putem trece astfel cu trupul nostru fizic prin lume.

Cu eul nostru, care este cea mai tânără formațiune a evoluției noastre, nu am putea păși prin aceste forțe ale lumii, dacă acest eu ar trebui să se dedice nemijlocit acestor forțe. Acest eu nu ar putea să se dedice tuturor lucrurilor din mediul său, lucruri în care el însuși se află. Acest eu trebuie încă ferit de necesitatea de a se revărsa în forțele lumii. Se va dezvolta cândva până la a putea să se destrame în forțele lumii. Acum încă n-o poate face. De aceea, pentru eul complet treaz, este necesar ca noi să nu fim puși în lumea reală ce se află în ambientul nostru, ci numai în imaginea lumii. Tocmai de aceea, în cunoașterea noastră prin gândire, avem doar imaginile lumii, lucru pe care l-am prezentat deja din punct de vedere sufleteș.

Acum să privim și din punctul de vedere spiritual. În cunoașterea prin gândire trăim în imagini; iar noi, oamenii de pe treapta actuală de evoluție, între naștere și moarte putem să trăim cu eul nostru deplin treaz doar în imagini ale cosmosului și nu încă în adevăratul cosmos. De aceea, atunci când ne trezim, trupul nostru trebuie mai întâi să ne prezinte imaginile cosmosului. Atunci eul nostru trăiește în imaginile acestui cosmos.

Psihologii se străduiesc nespun de mult să constate relațiile dintre trup și suflet. Vorbesc despre interrelaționare dintre trup și suflet, vorbesc despre paralelism psihofizic și încă de alte lucruri. Toate acestea sunt în fond noțiuni copilărești. Căci adevăratul proces este, aici, Atunci când eul nostru trece dimineața în starea de veghe, pătrunde în trup, dar nu în procesele fizice ale trupului, ci în lumea de imagini ale proceselor exterioare, pe care trupul o produce până în străfundurile sale. Prin aceasta eului i se transmite cunoașterea prin gândire.

La simțire este altfel. Aici, eul pătrunde deja în adevăratul trup, nu doar în imagini. Dacă însă ar fi pe deplin conștient la această pătrundere, atunci - luați aceasta acum sufletește - literamente ar arde sufletește. Dacă vi s-ar întâmpla același lucru la simțire ce vi se întâmplă la gândire, în pătrunderea cu eul dumneavoastră în imaginile produse de trupul dumneavoastră, atunci ați arde sufletește. N-ați putea suporta. Puteți trăi

această pătrundere, ce este simțirea, doar visând, în starea de conștientă estompată. Doar în vis suportă ceea ce se întâmplă de fapt în trupul dumneavoastră când simțiți.

Iar ceea ce se petrece în voi nu puteți trăi decât dormind. Ar fi ceva cu totul îngrozitor de trăit, dacă ar trebui să trăiți în viața obișnuită tot ceea ce se întâmplă cu voi dumneavoastră. Cea mai atroce durere v-ar cuprinde, de exemplu, dacă, după cum spuneam, ar trebui să trăiți cu adevărat modul în care forțele primite prin alimentație și transmise organismului se consumă în picioare în timpul mersului. Norocul dumneavoastră că nu trăiți aceasta, respectiv o trăiți doar dormind. Căci a o trăi veghind ar însemna cea mai mare durere imaginabilă, o durere cumplită. Am putea chiar spune: Dacă am putea realiza trezirea în viață, atunci durerea ar deveni conștientă, pe când de obicei rămâne latentă, este estompată, prin starea de somn, în voi.

Astfel veți înțelege dacă vă caracterizez viața eului, în timpul numit în viața obișnuită veghe - ce cuprinde deci: veghea deplină, veghea în visare, veghea adormită -, dacă voi caracteriza ce anume trăiește eul de fapt în existența sa în veghea obișnuită în trup. Acest eu trăiește în cunoașterea prin gândire, prin trezirea în trup; aici este deplin treaz. Trăiește însă în el doar prin imagini, astfel că omul, în timpul vieții sale dintre naștere și moarte, dacă nu face astfel de exerciții cum sunt cele din cartea mea "Cum se dobândesc cunoștințe despre lumile superioare?", trăiește permanent doar în imagini prin cunoașterea de gândire.

Apoi eul, trezindu-se, se scufundă și în acele procese ce condiționează simțăminte. Trăirea prin simțire: aici nu suntem pe deplin treji, ci aici suntem treji visând. Cum trăim, de fapt, ceea ce parcurgem simțind în starea de veghe visătoare? Trăim cu adevărat în ceea ce s-au numit mereu inspirații, reprezentări inspirate, reprezentări inconștiente. Aici este vatra a tot ceea ce se ridică la artist din simțăminte în conștientă trează. Acolo este realizat mai întâi. Acolo este realizat și ceea ce la omul treaz urcă adesea în conștientă trează ca idei, pentru a deveni apoi imagini.

Cele numite inspirații în "Cum se dobândesc cunoștințe despre lumile superioare?", sunt doar trăirea ridicată la limpezime, la conștientă deplină a ceea ce este prezent la orice om, în adâncul vieții simțămintelor, inconștient, ca inspirație. Iar când oameni cu predispoziții deosebite

vorbesc despre inspirațiile lor, atunci ei vorbesc de fapt despre ceea ce a așezat lumea în viața lor de sentimente și lasă să iasă prin predispozițiile lor în conștientă lor deplină trează. Aceasta este tot așezat conștient al lumii, precum conștientul gândurilor este conștient al lumii. Dar în viața dintre naștere și moarte, aceste inspirații inconștiente oglindesc astfel de procese ale lumii, ce nu pot fi trăite decât în vis; altfel eul nostru ar arde în aceste procese sau s-ar sufoca, pur și simplu sufoca. Această sufocare începe uneori și la om în situații anormale. Gândiți-vă că aveți un coșmar. Atunci, relația dintre dumneavoastră și aerul înconjurător vrea să treacă în mod anormal în altceva, atunci când la om nu este totul în regulă în această relație. În situația în care starea vrea să treacă în conștientă dumneavoastră de eu, ea vă devine conștientă nu ca o reprezentare normală, ci ca o reprezentare ce vă chină: coșmarului. Iar precum respirația anormală este chinată în cazul coșmarului, tot astfel ar fi întreaga respirație, ar fi fiecare inspirație, dacă omul ar trăi respirația deplin conștient. Ar trăi-o simțind, dar ar fi chinător pentru el. Astfel că ea este estompată, fiind deci trăită nu ca proces fizic, ci doar în simțămîntul visător.

Însă chiar și procesele ce se desfășoară în voi, v-am sugerat-o deja: ar fi o durere îngrozitoare! Astfel că putem spune un al treilea lucru: Eul este dormind în fapta voindă. Aici, ceea ce este trăit se trăiește cu o conștientă puternic estompată - adică în conștientă dormindă - deci în intuiții inconștiente. Omul are neconștient intuiții inconștiente; dar ele trăiesc în viața sa. El doarme în viață. De aceea nici nu le poate ridica în viața obișnuită. Ele se ridică doar în stări fericite ale vieții; atunci omul trăiește foarte estompat lumea spirituală.

Acum, în viața obișnuită a omului este prezent ceva caracteristic. Conștiența deplină în veghea deplină o cunoaștem cu toții. Aici suntem, altfel spus, în lumina conștienței, știm despre aceasta. Uneori, oamenii, când se gândesc puțin la lume, încep să spună: Avem intuiții. Atunci oamenii aduc la suprafață ceva simțit nelămurit din aceste intuiții. Ceea ce spun poate fi uneori ceva foarte nelămurit, dar poate fi și ordonat inconștient. Și, în fine, atunci când poetul vorbește despre intuițiile sale, este foarte corect să nu le scoată de la început din vatra care-i este cea mai apropiată, din reprezentările inspirate ale vieții sufletești, ci să-i scoată intuițiile cu totul inconștiente din regiunea voinței adormite.

Cel care vede înlăuntrul acestor lucruri, acela vede chiar în aparențele coincidențe ale vieții legități profunde. Citim, de exemplu, partea a doua a lucrării “Faust” de Goethe și vrem să aflăm în profunzime, cum tocmai aceste versuri ciudate au putut fi realizate în construcția lor. Goethe era deja bătrân când a scris partea a doua din “Faust”, cel puțin mare parte din lucrare. A scris-o anume așa ca John, secretarul lui, să edea la masă și scria ce-i dicta Goethe. Dacă Goethe ar fi trebuit să scrie el însuși, atunci probabil că nu ar fi creat versuri atât de ciudate de cizelate pentru a doua parte a “Faust”-ului său. În timp ce dicta, Goethe se plimba, în sus și-n jos în camera lui din Weimar, iar acest mers în sus și-n jos ține de concepția celei de a doua părți a lui “Faust”. Prin faptul că Goethe a dezvoltat această activitate volitivă inconștientă prin mers, ceva din intuițiile sale s-a ridicat la suprafață, iar în activitatea sa exterioară s-a manifestat ceea ce a pus să fie scris pe hârtie de către altul.

Dacă ați vrea să vă faceți o schemă a vieții eului în trup, și anume în modul următor:

- I. trează - cunoașterea imaginativă
- II. visând - simțire inspirată
- III. dormind - voință intuitivă sau intuită,

atunci nu ați putea pricepe în întregime de ce intuitivul, despre care oamenii vorbesc instinctiv, ar urca mai ușor în cunoașterea imaginativă a vieții de zi cu zi, decât simțirea inspirată, ce este mai apropiată. Dacă veți desena acum corect schema - căci aici sus este în mod fals desenată -, dacă o veți face ca în desen, atunci veți înțelege mai ușor situația. Căci atunci

vă veți spune: În direcția săgeții 1 cunoașterea imaginativă coboară în inspirația și revine din intuiții (săgeata 2). Dar această cunoaștere sugerată cu săgeata 1 este coborârea în trup. Și acum observați-vă; sunteți, pentru început, foarte liniștiți, ezând sau stând, vă dăruți doar cunoașterii prin gândire,

observării exteriorului. Acum trăiți în imagine. Ceea ce mai trăiește eul în procese, coboară în trup, mai întâi în simțire, apoi în voință. Ceea ce este în simțire nu luați în seamă, nici ceea ce este în voință nu luați încă în seamă. Numai când începeți să mergeți, când începeți să înfăptuiți, abia atunci observați în exterior, mai întâi nu simțirea, ci voința. Iar aici, la coborârea în trup și la reîntoarcere în sus, ceea ce se petrece în direcția săgeții numărul 2, aici voința intuitivă este mai apropiată de conștiența imaginativă, decât simțirea inspirată visătoare. De aceea veți găsi că oamenii spun atât de des: Am o intuiție neclară. - Atunci, ceea ce este numit intuiții în cartea mea, “Cum se dobândesc cunoștințe despre lumile superioare?”, este confundat cu intuiția superficială a conștienței obișnuite.

Acum veți înțelege ceva din forma trupului omenesc. Imaginați-vă pentru o clipă mergând, dar observând lumea. Gândiți-vă: Nu partea de jos a trupului ar fi să meargă cu picioarele, ci capul dumneavoastră ar avea imediat mai jos picioarele și ar trebui să meargă. Atunci, observarea dumneavoastră și voința dumneavoastră, ar fi întrepesute într-una, iar urmarea

ar fi că ați putea merge numai dormind. Prin așezarea capului pe umeri și pe restul trupului, el se odihnește pe restul trupului. El se odihnește, iar dumneavoastră vă purtați capul mișcându-vă doar cu restul trupului. Capul, însă, trebuie să se poată odihni pe trup, altfel n-ar putea fi organ al cunoașterii prin gândire. El trebuie sustras voinței adormite, căci în clipa în care l-ați conduce în mișcare, în care l-ați trece din relativa liniște într-o mișcare făcută de el însuși, atunci ar adormi. Voința în sine o lasă să fie efectuată de trup, iar el trăiește în acest trup ca într-o calea-că și se lasă transportat de acest vehicol. Doar prin purtarea capului, ca într-o calea-că, de carul corpului, și prin acționarea în timpul acestei transportări, în timpul acestei odihne, omul este activ în stare trează. Doar dacă veți cuprinde lucrurile astfel, veți ajunge la o adevărată înțelegere a formei trupului omenesc.

A APTA CONFERINȚĂ

Stuttgart, 28 august 1919

Este important ca dumneavoastră să înțelegeți ce este de fapt ființa omenească. În trecerea noastră de până acum prin pedagogie, am încercat să înțelegem această ființă umană mai întâi din punct de vedere sufletesc, iar apoi din punct de vedere spiritual. Astăzi vrem să continuăm din acest al doilea punct de vedere. Desigur că va trebui neconștient să ne referim la noțiuni uzuale din pedagogie, la fel ca și din cele sufletești și psihologice; căci în decursul timpului va trebui să vă confrunțați cu literatură pedagogică și psihologică, în măsura în care aveți timp și plăcere.

Dacă privim omul din punct de vedere sufletesc, vom pune accentul în mod deosebit asupra descoperirii antipatiilor și simpatiilor în lăuntrul legităților lumii; dar de vom privi omul din punct de vedere spiritual, trebuie să punem accent în mod deosebit pe descoperirea stărilor de conștiință. Tocmai ieri ne-au preocupat cele trei stări de conștiință ce acționează în om: trezia deplină, visarea și somnul - și am arătat cum trezia deplină este prezentă, de fapt, doar în gândirea cunoscătoare, visarea stăpânește în schimb în simțire, iar somnul în voință.

Cunoașterea este de fapt o raportare a unui lucru la altul. În lume nu vom putea înțelege altfel decât raportând un lucru la altul. Dorim să așezăm înaintea această observație metodică. În clipa în care intrăm în legătură cu lumea prin cunoaștere, mai întâi observăm. Fie că observăm cu simțurile noastre, așa cum o facem în viața obișnuită, sau ne dezvoltăm ceva mai departe și observăm cu sufletul și spiritul, cum putem s-o facem în imaginare, inspirație și în intuiție. Dar și observarea spirituală este de fapt o observare și este necesar pentru completarea oricărei observări, ca să pricepem. A pricepe putem doar atunci când raportăm un lucru la altul, în cosmos, în mediul nostru. Puteți avea noțiuni bune despre trup, suflet și spirit, dacă cuprindeți cu privirea întreg cursul vieții omenești. Trebuie doar să rețineți că într-o astfel de raportare, cum o voi sugera acum, aveți în permanență doar fundamente incipiente ale priceperii. Va trebui să dezvoltăți apoi mai departe noțiunile pe care le primiți pe această cale.

Dacă priviți mai întâi copilul nou venit pe lume, dacă-l priviți în

formele sale, în mi^ocările sale, în manifestările sale de viață, în strigăt, în gângurit ^oi a^a mai departe, veți primi încă o imagine suplimentară a trupului omenesc. Dar numai atunci veți primi pe de-a-ntregul această imagine a trupului omenesc, dacă o veți raporta la vârsta mijlocie ^oi de senectute a omului. În viața mijlocie, omul este mai mult sufletesc, la senectute omul este îndeosebi spiritual. Ultima afirmație ar putea fi lesne atacată. Desigur că unii vor spune: Dar mulți bătrâni devin totu^oi foarte slăbiți spiritual! - Aceasta este îndeosebi o obiecție materialistă împotriva sufletesc-spiritualului, anume aceea că la o vârstă înaintată devii slab spiritual, iar materialit^otii perorează cu o adevărată perseverență, spunând că ^oi un spirit atât de mare precum Kant a devenit senil la bătrânețe. Această obiecție a materialit^otilor ^oi acest fapt sunt corecte. Singurul lucru pe care doresc să-l demonstreze, nu-l demonstrează. Căci ^oi Kant, aflându-se în fața pragului morții, a fost mai înțelept decât în copilărie; doar că în copilărie trupul său era în stare să primească tot ceea ce venea din înțelepciunea sa; prin aceasta putea deveni con^otient în viața fizică. La senectute, în schimb, trupul devenise neputincios să mai preia ceea ce îi oferea spiritul. Trupul nu mai era un instrument potrivit al spiritului. Astfel, Kant nu a mai putut ajunge la con^otiența celor trăite în spirit. În ciuda aparentei greutate a obiecției menționate, trebuie totu^oi să ne fie clar că la senectute devii înțelept, spiritual, că te apropii de spirite. Astfel că la astfel de bătrâni care ^oi-au păstrat până la o vârstă înaintată elasticitatea ^oi forța vieții pentru spiritul lor, va trebui să recunoa^otem trăsăturile spiritualului în începutul lor. Există chiar ^oi astfel de posibilități.

În Berlin erau odată doi profesori. Unul era Michelet, hegelianul, trecut de nouăzeci de ani. Reu^oise, fiind destul de spiritual, să ajungă profesor conferențiar, dar ^oi la această vârstă îi mai pănea cursurile. Mai era un altul, Zeller, istoricul filosofiei grece^oti. Fapă de Michelet, acesta era un tinerel, căci avea doar ^oaptezeci de ani. Despre acesta auzai peste tot că simte greutatea vârstei, că nu mai poate să-^oi bină cursurile, că dorea mai ales să-^oi restrângă numărul prelegerilor. La aceasta, Michelet spunea: Nu-l înțeleg pe Zeller; eu a^o putea bine conferințe toată ziua, iar Zeller, a^o tânăr, spune mereu că este prea obositor pentru el!

Deci vedeți că vom găsi doar în exemplare singulare adevărarea exteroară fizică a celor spuse despre spiritul bătrâneții. Dar a^a este.

Dacă privim în schimb omul în manifestările sale de viață mai mult

înspre vârsta mijlocie, obținem fundamentele incipiente pentru observarea sufletescului. Astfel că omul poate, la vârsta mijlocie, am zice, să nege mai mult sufletescul. El poate apărea neînsuflețit sau foarte înșuflețit. Căci ^oi în educație sufletescul stă la libera dispoziție a omului. Faptul că unii oameni sunt foarte lipsiți de suflet în perioada de mijloc a vieții lor, nu contravine afirmației că mijlocul vieții este, de fapt, cel sufletesc. Dacă vom compara natura truască mai zăpăiată, mi^ocându-se incon^otient, a copilului, cu natura truască contemplativă, lini^otită, a bătrâneții, avem pe de o parte un trup ce îi arată îndeosebi trupul, în copil, ^oi un trup ce-^oi retrage trupul ca atare, ce se neagă întrucâtva pe sine ca trup, la senectute.

Dacă vom aplica aceste observații mai mult la sufletesc, vom spune: Omul poartă în sine cunoa^otere gânditoare, simțire ^oi voință. Dacă privim copilul, avem în imaginea pe care ne-o oferă sufla^ote copilul o strânsă legătură între voință ^oi simțire. Putem chiar spune că voința ^oi simțirea sunt contopite în copil. Când copilul se zăpăiește, e zăpăiat, atunci face tocmai mi^ocările ce corespund simțirii sale în aceste momente; nu este în stare să despartă cumva mi^ocările de simțire.

Altfel este în cazul bătrânului. La el întâlnim contrariul: cunoa^oterea prin gândire ^oi simțirea sunt contopite, iar voința apare într-un anume mod independent. Deci viața omenească curge în a^a fel încât simțirea, care este mai întâi legată de voință, se desprinde treptat de voință pe parcursul vieții. Tocmai cu aceasta avem de-a face în multiple feluri în educație: cu desprinderea simțirii de voință. Atunci, simțirea desprinsă de voință se leagă de cunoa^oterea prin gândire. Cu aceasta se ocupă viața mai târziu. Doar atunci vom fi pregătit copilul cu adevărat pentru viață, dacă facem posibilă în el justa desprindere a simțirii de voință; atunci, într-o perioadă mai îndepărtată a vieții, va putea uni, ca bărbat sau femeie, ^oi cunoa^oterea prin gândire cu simțirea desprinsă ^oi va fi astfel pregătit pentru viață. De ce ascultăm vorbele bătrânului, chiar ^oi atunci când ne poveste^ote despre experiențele lui de viață? Pentru că pe parcursul vieții sale ^oi-a legat trăirea personală de nopțiunile ^oi ideile sale. El nu ne poveste^ote teorii, el ne poveste^ote ceea ce a putut el însuși lega, drept sentimente, de idei ^oi nopțiuni. De aceea, la bătrânul care ^oi-a legat într-adevăr simțirea de cunoa^oterea prin gândire, nopțiunile ^oi ideile sună cald, sună saturate de realitate, concrete, personale; în schimb, la omul ce a rămas mai mult la vârsta de bărbat sau femeie, nopțiunile ^oi ideile sună teoretic, abstract,

°tiinþific. Acestea þin de viaþa omeneascã, anume cã trãsãturile suflete°ti ale omului urmeazã o anumitã cale, prin aceea cã voinþa simþitoare a copilului se dezvoltã înspre gândirea simþitoare a bãtrânului. Între acestea se aflã viaþa omeneascã, iar noi vom putea doar atunci educa bine pentru aceastã viaþã omeneascã, dacã putem cuprinde o astfel de situaþie din punct de vedere psihologic.

Acum trebuie sã luãm în considerare cã în toatã observarea noastrã asupra lumii apare mai întâi ceva, descris de toate psihologiile ca primul lucru ce apare la observarea lumii: este senzaþia. Dacã vreunul dintre simþurile noastre vine în legãturã cu mediul, simþim. Simþim culoarea, sunetele, cãldurã °i frig. Astfel apare senzaþia în interacþiunea noastrã cu mediul.

A°a cum este descrisã de obicei senzaþia în psihologiile uzuale, nu obþineþi o imagine justã a ceea ce este ea cu adevãrat. Dacã psihologiile vorbesc despre senzaþie, spun: Afarã se petrece un anume proces fizic, vibraþii în eterul luminii sau unde în aer, acestea se îndreaptã spre organul nostru de simþ, excitã acest organ de simþ. - Se vorbe°te atunci desigur despre stimul °i se continuã cu gãsirea unei expresii, dar nu cu înþelegerea ei. Cãci excitaþia provoacã prin organul de simþ senzaþia în sufletul nostru, senzaþia într-un tot calitativã, ce ia na°tere din procesul fizic, de exemplu prin oscilaþia undelor de aer, la auz. Cum are loc acest lucru, nici psihologia °i nici °tiinþa de astãzi nu pot da nici o relaþie. Aceasta scrie de obicei în psihologii.

Vã veþi apropia mai mult decãt prin astfel de observaþii psihologice de înþelegerea acestor lucruri, dacã prin priceperea naturii senzaþiilor înse°i vã veþi putea rãspunde la întrebarea: Care dintre forþele suflete°ti este de fapt cea mai înruditã cu senzaþia? Psihologii î°i u°ureazã munca; socotesc direct senzaþia ca fãcând parte din cunoa°tere °i spun: Mai întâi simþim, apoi percepem, apoi ne facem reprezentãri, formãm noþiuni °i a°a mai departe. - A°a °i pare la început sã fie procesul. Numai cã atunci nu se ia în considerare din ce categorie face parte senzaþia.

Dacã pãtrundem cu adevãrat senzaþia cu suficientã observaþie de sine, vedem: senzaþia este de naturã volitivã, cu o undã de naturã sufleteascã. Deci la început nu este legatã de cunoa°terea prin gândire, ci de voinþa simþitoare sau de simþirea volitivã. Nu °tiu cãte psihologii - desigur nu poþi cunoa°te toate nenumãratele psihologii ce existã în prezent - au recunos-

cut cãte ceva din înrudirea senzaþiei cu simþirea volitivã sau voinþa simþitoare. Dacã spunem cã senzaþia este înruditã cu voinþa, nu este o exprimare exactã, cãci ea este înruditã cu simþirea volitivã °i voinþa simþitoare. Dar faptul cã este înruditã cu simþirea, l-a recunoscut în psihologia sa cel puþin un psiholog, care se remarcã printr-o deosebitã capacitate de observare, Moriz Benedikt, din Viena.

Aceastã psihologie este însã puþin luatã în seamã de cãtre psihologi. Are °i ceva neobi°nuit. Mai întâi cã Moriz Benedikt este, conform pregãtirii sale, antropolog criminalist; °i unul ca acesta scrie o psihologie. Apoi este cercetãtor biolog °i scrie despre importanþa operelor de artã poetice în educaþie, ba chiar °i analizeazã opere de artã, pentru a arãta cum pot fi folosite în educaþie. E îngrozitor: omul se dã drept om de °tiinþã °i vrea sã le arate psihologilor cã pot învãþa ceva de la poezi! °i încã un al treilea lucru: Acest bãrbat este cercetãtor biolog evreu °i scrie o psihologie °i o dedicã tocmai preotului, filosofului facultãþii teologice din Universitatea Vienezã - era încã pe vremea aceea - Laurenz Müllner. Trei lucruri îngrozitoare, ce fac imposibilã acceptarea cu seriozitate a acestui om de cãtre psihologii de specialitate. Dar citind psihologia sa aþi gãsi atâtea aþerçu-uri cu adevãrat potrivite, punctual, încât aþi avea mult de câ°tigat de pe urma ei, de°i ar trebui sã respingeþi întreaga structurã a acestei psihologii, întreaga modalitate materialistã de gândire a lui Moriz Benedikt - cãci se aflã pãtruns de ea. Din cartea întreagã nu vã folose°te nimic, dar din observaþiile punctuale foarte mult. Astfel trebuie sã cauþi ce este mai bun în lume acolo unde este de gãsit. Dacã cineva este un bun observator în particular °i este îngreþo°at de tendinþa generalã pe care o gãse°te la Moriz Benedikt, atunci nu e cazul sã-i respingã observaþiile, bune în particular.

Senzaþia este deci, a°a cum apare ea în om, simþirea volitivã sau voinþã simþitoare. De aceea trebuie sã spunem: Acolo unde se întinde în exterior sfera senzorialã a omului - cãci simþurile le purtãm în exteriorul corpului nostru, dacã e sã vorbim în mare -, este prezentã într-o anumitã mãsurã simþirea volitivã, voinþa simþitoare. Dacã vom schiþa omul în mod schematic, putem spune: Pe suprafaþa exterioarã a omului - vã rog sã þineþi seama cã toate acestea sunt doar o schemã -, avem sfera senzorialã, aici se aflã simþirea volitivã, voinþã simþitoare (vezi desenul pag. 98. Ce facem pe aceastã suprafaþã, atunci când este prezentã simþirea volitivã, voinþa simþi-

toare, în măsura în care această suprafață corporală este sfera simțurilor? Exercițăm o activitate ce este pe jumătate somn și jumătate visare; un somn visător, o visare dormindă am putea să o numim. Căci nu dormim doar noaptea, dormim în permanență la periferie, pe suprafața exterioară a trupului nostru, și acesta este motivul pentru care noi, ca oameni, nu putem pricepe întru totul senzațiile, pentru că în aceste sfere unde se află senzațiile, doar visăm dormind și dormim visând. Psihologii nici nu-și închipuie că același este motivul din care nu putem cuprinde senzațiile, cu cel care diminuează ne împiedică, la trezire, să conștientizăm clar visele. Vedem, nopțiunile de somn și visare mai au și cu totul alte semnificații decât cele pe care le-am folosi de obicei. Cunoaștem somnul în viața obișnuită doar prin aceea că știm: noaptea, când suntem înținși pe pat, dormim. Nici nu știm că acest somn este ceva cu o răspândire mult mai mare, ceva ce facem în permanență la suprafața corpului nostru; doar că pe suprafața corpului nostru se amestecă mereu vise în somn. Aceste “vise” sunt percepțiile senzoriale, înainte de a fi cuprinse de înțelegere și de cunoașterea prin gândire.

La copil trebuie să căutăm sfera voinței și a simțirii tot în senzațiile sale. De aceea subliniem atât de mult că prin educarea intelectuală a copilului trebuie să acționăm în permanență și asupra voinței; căci în tot ceea ce trebuie să studieze copilul, ce trebuie să perceapă, trebuie să cultivăm și voința și simțirea, altfel contravenim de fapt senzațiilor copilului. Doar bătrânului, aflat la apusul vieții, îi putem vorbi în așa fel, tratând senzațiile ca fiind deja metamorfozate. La bătrân senzația a trecut deja de la voința simțitoare la gândirea simțitoare sau simțirea gânditoare. La el, senzația a devenit cu totul altceva. Aici, senzațiile au mai mult caracter de gândire și sunt lipsite de caracterul neliniștit al voinței, poartă mai multă liniște în sine. De abia la bătrân putem spune că senzațiile s-au apropiat de nopțiune, de caracterul de idee.

Această fină nuanșare în senzație nu o fac de obicei psihologii. Pentru ei, senzația de la senectute este aceeași cu cea din copilărie, căci pentru ei senzația este senzație. Aceasta este o logică asemănătoare ca și cum ai avea în fața dumneavoastră o lamă de bărbierit și ai spune: Lama de bărbierit este o lamă, deci să tăiem cu ea carnea, căci lama este lamă. - Aici se preia nopțiunea din explicația numelui. Nu trebuie să facem aceasta niciodată, ci nopțiunea trebuie preluată de la realitate. În cazul senzației am

descoperi că și ea trăiește, că și ea parcurge o devenire în viață, că la copil are un caracter mai volitiv, la bătrân un caracter mai conceptual intelectual. Desigur că pentru om este mai ușor să culeagă totul din cuvinte; de aceea și avem atâtea glosare, iar unele lucruri pot avea un efect îngrozitor asupra omului.

Odată m-am găsit în situația de a asculta un coleg, după ce avusesem câteva controverse. Urmasem aceeași coală primară; eu am ajuns la coala reală, el la seminarul pedagogic, pe deasupra și la unul maghiar, și asta însemna ceva în anii șaptezeci. Ne-am reîntâlnit după câțiva ani și am discutat despre lumină. Învășasem deja ce se putea învăța în fizica reglementară, deci că lumina avea ceva de-a face cu undele din eter și așa mai departe. Aceasta putea fi privită ca cel puțin o cauză a luminii. Fostul meu coleg îmi spuse la aceasta: și noi am învățat ce este lumina: Lumina este cauza vederii! - Vorbărie goală! Astfel nopțiunile ajung să fie doar simple explicații lingvistice. și putem să ne închipuim ce le fusese dat cu această elevilor, dacă știm că domnul respectiv a predat ca dascăl multor elevi, până la pensionare. - Trebuie să ne desprindem de cuvinte și trebuie să ne apropiem de spiritul lucrurilor. Nu trebuie, imediat când vrem să pricepem ceva, să ne gândim la cuvânt, ci trebuie să căutăm raporturile reale. Dacă vom căuta originile cuvântului “Geist” (spirit, în l. germană, n.tr.) în istoria lingvistică a lui Fritz Mauthners și vom întreba: Cum apare mai întâi cuvântul “Geist”? - vom găsi înrudirea cuvântului “Geist” cu “Gischt” (spuma mării, a valurilor, în l. germană, n. tr.), cu “Gas” (gaz, în l. germană, n. tr.). Aceste înrudiri există, dar n-ar reieși nimic deosebit dacă am vrea să lucrăm doar cu ele. Din păcate, tocmai această metodă este camuflată uneori, folosită în mod cuprinzător camuflat în cercetarea biblică. De aceea Biblia este acea carte care e cel mai prost înțeleasă de cei mai mulți oameni, îndeosebi de către teologii contemporani.

Este vorba despre tratarea justă, pe măsura problemei, despre încercarea de a nu obține o nopțiune asupra spiritului din istoria lingvistică, ci prin compararea trăirii copilărești a trupului cu trăirea trupului la senectute. Prin această corelare a faptelor între ele vom ajunge la nopțiuni reale.

și doar astfel vom avea o nopțiune reală asupra senzației, dacă știm: ea se naște ca simțire volitivă sau voință simțitoare la copil încă în periferia corpului, prin aceea că, la copil, această periferie corporală doarme și visează, față de interiorul omenesc. Astfel că nu sunteți treaz doar în

cunoa^oterea prin gândire, ci doar în interiorul trupului dumneavoastră sunteți cu totul treaz. La periferia corpului, la suprafața trupului dormiți în continuu. ^ai mai departe: Ceea ce se întâmplă în mediul trupului sau, mai

bine zis, la suprafața trupului, se întâmplă asemănător ^oi în cap, ^oi se întâmplă cu atât mai puternic, cu cât pătrundem mai mult în interiorul omului, în muscular, în sangvin. Aici, înăuntru, doarme omul din nou ^oi visează. La suprafață doarme ^oi visează omul, ^oi mai înspre interiorul său doarme ^oi visează. Astfel că în interiorul nostru ceea ce este mai mult simpire sufletesc-volitivă, voință simbitoare, trăirea dorințelor noastre ^oi a^a mai departe, rămân iarăși într-un somn de vise. Deci unde doar suntem cu totul treji? În zona intermediară, atunci când suntem treji de-a binelea.

Vedeți deci că pornim acum de la punctul de vedere spiritual, corelând ^oi spațial asupra omului realitățile treziei ^oi somnului ^oi legând aceasta de forma sa, astfel că putem să ne spunem: Omul este, din punct de vedere spiritual, a^a alcătuit, încât la suprafața ^oi în organele sale interne el doarme ^oi doar în zona intermediară poate fi cu totul treaz acum, în viața

dintre na^otere ^oi moarte. Ce fel de organe sunt însă dezvoltate cel mai mult în această zonă intermediară? Acele organe, mai ales în cap, pe care le numim nervi, aparatul nervos. Acest aparat nervos ^oi trimite extensiile în suprafața exterioară ^oi din nou în interior; aici se desfășoară nervii ^oi printre ei sunt astfel de zone mediane cum ar fi creierul, anume măduva spinării, ^oi centura nervoasă abdominală. Aici avem ocazia să fim de fapt cu adevărat treji. Acolo unde sunt cel mai puternic dezvoltați nervii, acolo suntem cel mai treji. Dar sistemul nervos are o relație aparte față de spirit. Este un sistem organic, ce are în permanență, prin funcțiunile trupului, tendința de a se atrofia, de a deveni mineral. Dacă ați putea desprinde la omul viu sistemul său nervos de restul organizării limfatic-muscular-sangvine ^oi organizării osoase - puteți lăsa, de fapt, sistemul osos la sistemul nervos -, atunci la omul viu aceasta ar fi deja cadavru, în permanență cadavru. În sistemul nervos se desfășoară în permanență moartea. Sistemul nervos este singurul sistem care nu are nici o legătură nemijlocită cu spiritual-sufletescul. Sângele, mu^ochii ^oi a^a mai departe, au mereu legături directe cu spiritual-sufletescul, sistemul nervos nu are nici un fel de legătură directă; doar astfel are legătură cu spiritual-sufletescul, că se exclude în permanență din organizarea omenească, că nu este prezent, că se descompune în permanență. Celelalte membre trăiesc; de aceea formează legături directe cu spiritual-sufletescul. Sistemul nervos se descompune în permanență; el îi spune mereu omului: Tu te poți dezvolta pentru că nu-ți pun nici o piedică, pentru că fac în a^a fel, încât nici nu sunt prezent cu viața mea! - Acest lucru este cu totul aparte. În psihologie ^oi fiziologie găsiți reprezentat: organul mijlocitor al senzației, al gândirii, al spiritual-sufletescului în sine este sistemul nervos. Dar prin ce anume este el acest organ mijlocitor? Numai prin aceea că se retrage permanent din viață, că nu pune nici un fel de obstacol în calea gândirii ^oi senzației, că nu provoacă nici un fel de relații cu gândirea ^oi senzația, că îl lasă gol pe om față de spiritual-sufletesc, acolo unde se află acesta. Pentru spiritual-sufletesc, acolo unde se află nervii sunt pur ^oi simpli goluri. Astfel spiritual-sufletescul poate pătrunde acolo unde sunt golurile. Trebuie să fim recunoscători sistemului nervos că nu se ocupă de spiritual-sufletesc, că nu face tot ceea ce îi subscriu fiziologii ^oi psihologii. Dacă ar face aceasta, dacă doar cinci minute s-ar întâmpla ceea ce ar trebui să facă nervii conform descrierilor fiziologilor ^oi psihologilor, atunci în aceste cinci

minute n-am ȳti nimic de lume ȳi de noi: anume am dormi. Căci atunci nervii ar face precum acele organe ce mijlocesc somnul, care mijlocesc voinȳa simpȳtoare, simpȳirea volitivă.

Da, e cam greu astăzi să afli adevărul despre fiziologie ȳi psihologie, căci oamenii spun mereu: Tu întorci lumea cu susul în jos. - Adevărul e doar că ea stă în cap ȳi trebuie pusă pe picioare prin ȳtiinȳa spirituală. Fiziologii spun: Organele gândirii sunt nervii, îndeosebi creierul. - Adevărul este că sistemul creierului ȳi cel nervos au de-a face întrucâtva cu cunoaȳterea prin gândire, doar prin aceea că se exclud permanent din organizarea omului ȳi că, astfel, cunoaȳterea prin gândire se poate desfăȳura.

Acum priviȳi foarte atent ȳi adunaȳi-vă bine, vă rog, forȳele înȳelegerii. În ambientul omului, acolo unde este sfera simpȳurilor, au loc procese reale, care se integrează permanent în evenimentele lumii. Să presupunem că lumina ar acȳiona asupra omului prin ochi. În ochi, deci în sfera senzorială, se desfăȳoară un proces real, are loc ceva, un proces fizico-chimic. Acela se continuă în interiorul trupului omenesc ȳi ajunge ȳi în interiorul acela (partea haȳurată întunecat în desen), unde se petrec din nou procese fizico-chimice. Acum imaginaȳi-vă că sunteȳi în faȳa unei suprafeȳe luminate iar razele de lumină vin, dinspre suprafaȳa aceasta luminată, la ochiul dumneavoastră. Acolo iau naȳtere din nou procese fizico-chimice care se continuă în natura sangvin-musculară din interiorul omului. Între acestea rămâne o zonă goală. În această zonă goală, ce este lăsată goală prin organul nervos, nu se desfăȳoară astfel de procese precum în ochi sau în interiorul omului, ce sunt procese independente, ci acolo înăuntru se continuă ce este afară: natura luminii, natura culorilor înseȳi ȳi aȳa mai departe. Deci avem la suprafaȳa corpului nostru, unde sunt simpȳurile, procese reale, ce depind de ochi, de ureche, de organul de percepere a căldurii ȳi aȳa mai departe. Procese asemănătoare sunt ȳi în interiorul omului. Dar nu între acestea, acolo unde se întind de fapt nervii; ei eliberează de fapt spaȳiul, acolo putem trăi împreună cu ceea ce este afară. Ochiul transformă pentru dumneavoastră lumină ȳi culoare. Acolo însă, unde aveȳi nervi, unde sunteȳi gol faȳă de viaȳă, acolo nu se transformă lumina ȳi culoarea, acolo trăiȳi împreună cu lumina ȳi culoarea. Numai raportat la sfera simpȳurilor sunteȳi despărȳit de o lume exterioară, dar în interior trăiȳi procesele exterioare ca ȳi într-o cochilie. Aici deveniȳi voi înȳivă lumină,

deveniȳi voi înȳivă sunet, aici se extind procesele, pentru că nervii nu sunt o opreliȳte pentru ele, cum sunt sângele ȳi muȳchiul.

Acum vom simpȳi ce semnificaȳie are aceasta: Suntem treji într-un spaȳiu vid, raportat la viaȳă, în timp ce visăm dormind ȳi dormim visând la suprafaȳă ȳi în interior. Suntem cu totul treji doar într-o zonă aflată între interior ȳi exterior. Aceasta raportat la spaȳiu.

Dar dacă privim omul din punct de vedere spiritual, trebuie să raportăm ȳi temporalul său la trezie, la somn ȳi la visare.

Învăȳaȳi un lucru; acesta îl preluăȳi aȳa, că intră în deplina dumneavoastră veghe. În timp ce vă preocupaȳi ȳi vă gândiȳi la el, se află în deplina dumneavoastră veghe. Apoi treceȳi la restul vieȳii. Vă interesează alte lucruri, sunteȳi atent altundeva. Ce face acum ceea ce aȳi învăȳat înainte ȳi cu care v-aȳi preocupat? Începe să adoarmă, ȳi când vă veȳi reaminti, atunci se trezeȳte iarăȳi. Vă descurăȳi cu toate acestea doar dacă înlocuiȳi toată vorbăria ce-o aveȳi în psihologii despre aducere aminte ȳi uitare, prin nopȳunile reale. Ce este aducerea aminte? Este trezirea unui complex imaginativ de reprezentări. ȳi ce este uitarea? Adormirea complexului imaginativ. Aici puteȳi compara realul cu trăirea reală, aici nu aveȳi simple explicaȳii ale unor nopȳuni. Dacă vă gândiȳi mereu la trezie ȳi somn, dacă trăiȳi propria adormire sau vedeȳi pe cineva adormind, atunci aveȳi un proces real. Raportaȳi uitarea, această activitate sufletească interioară, la acest proces real - nu la un oarecare cuvânt -, le comparaȳi pe cele două ȳi vă spuneȳi: Uitarea este doar o adormire pe un alt plan, iar aducerea aminte este ȳi ea doar o trezire pe un alt plan.

Doar prin aceasta ajungeȳi la înȳelegerea spirituală a lumii, comparând realul cu real. Aȳa precum trebuie să comparaȳi vârsta copilăriei cu cea a senectuȳii pentru a putea raporta cu adevărat trupul ȳi spiritul, cel puȳin în primele rudimente, tot astfel comparaȳi aducerea aminte ȳi uitarea, raportându-le la ceva real, la adormire ȳi trezire.

Acesta este lucrul care va deveni nespus de necesar pentru viitorul omenirii: ca oamenii să binevoiască să se adâncească în realitate, în real. Oamenii gândesc astăzi aproape numai în cuvinte, nu gândesc în realitate. De unde i-ar veni astăzi cuiȳa în minte realul, pe care putem să-l avem dacă vorbim despre aducere aminte, despre trezire? Va putea auzi tot felul în jurul cuvintelor, pentru a defini aducerea aminte, dar nu se va gândi să găsească aceste lucruri din realitate, din ele însele.

Astfel veți înțelege de ce, atunci când aduci în fața oamenilor ceva cum este tripartiția, ce este dedusă cu totul din realitate, nu din noțiuni abstracte, acești oameni găsesc mai întâi de neînțeles acestea, pentru că nu sunt deloc obișnuiți să scoată lucrurile din realitate. Nu leagă nici un fel de noțiuni de scoaterea lucrurilor din realitate. Și cel mai puțin leagă noțiunile de scoaterea lucrurilor din realitate, de exemplu, conducătorii socialiști în teoriile lor; ei reprezintă ultima fază, ultima manifestare decadentă a explicării cuvintelor. Oamenii aceștia cred cel mai tare că înțeleg ceva din realitate; dar când încep să vorbească, vin cu tot felul de vorbe goale.

Aceasta a fost doar o observație intermediară, ce este însă legată de esența curentului actual al vremii noastre. Dar pedagogul trebuie să înțeleagă și vremurile în care se află, pentru că trebuie să înțeleagă copiii ce îi sunt dați spre educare, pornind de la aceste vremuri.

A OPTA CONFERINȚĂ

Stuttgart, 29 august 1919

Ieri am văzut că putem înțelege ceea ce este memoria, puterea de amintire, doar când le aducem în relație cu, aș zice, procese mai transparente în exterior - cu somnul și veghea. Din aceasta veți vedea că trebuie să între în strădania pedagogică aducerea din ce în ce mai aproape a necunoscutului de cunoscut, și în privița formării spirituale a ideilor.

Aș putea spune: Dar somnul și veghea sunt de fapt mai întinse decât aducerea aminte și uitarea, și astfel nu vom putea cântărea prea multe pentru studierea aducerii aminte și a uitării, prin somn și veghe. - Cu toate acestea: Cine observă cu grijă ce pierde omul printr-un somn deranjat, acela va putea prelua de aici o cunoaștere pentru ceea ce se instalează deranjant pentru întreaga viață sufletească a omului, atunci când uitarea nu este adusă în raport potrivit față de aducere aminte. Ținem din viața exterioară că este necesar un somn destul de lung în cazul în care vrem să nu slăbim tot mai mult și mai mult conștiința de eu, dacă vrem ca, datorită unei stări de somn deranjate, să nu aibă caracterul, să zicem așa, de dăruire prea puternică față de impresiile din afară, față de tot ceea ce se apropie de eu din afară. Deja la un deranjament destul de mic prin somn sau, mai bine zis, prin lipsa de somn, puteți observa cum ia naștere situația. Să presupunem că, odată, în timpul unei nopți, n-ați dormit bine. Presupun că nu de aceea n-ați dormit bine pentru că ați fost o dată deosebit de harnici și ați folosit noaptea pentru lucru; aici lucrurile stau puțin altfel. Dar să presupunem că, datorită unei stări corporale sau datorită bășcăliilor, pe scurt, pentru sufletească mai mult din afară, ați fost deranjat din somnul dumneavoastră. Acum veți vedea că, poate a doua zi deja, sunteți afectat de lucrurile ce vă impresionează într-o măsură mai neplăcută, decât de obicei. Prin aceasta ați devenit întrucâtva sensibili în eul dumneavoastră.

Tot astfel este când am lăsat în mod incorect să intervină în viața noastră sufletească uitarea și aducerea aminte. Dar când anume este așa? Atunci când nu putem regla după liberul nostru arbitru uitarea și aducerea aminte. Există foarte mulți oameni - iar această predispoziție se arată și ea deja în copilăria timpurie -, care trec, numai așa, prin viață. Exteriorul face

impresie asupra lor, ei se dăruiesc impresiilor, dar nu urmăresc impresiile cum trebuie, ci le lasă să treacă pe lângă ei; într-o anumită măsură ei nu se leagă just, prin eul lor, cu impresiile. Apoi însă trec din nou prin reprezentările ce se ridică singure, atunci când ei nu se dedică în mod corespunzător vieții exterioare. Ei nu caută vreodată să-și ridice prin liberul arbitru comoara reprezentărilor de care au nevoie pentru a înțelege bine unele sau altele, ci lasă reprezentările ce vor să se ridice din interiorul lor, să se ridice de la sine. Atunci apare când una, când alta dintre reprezentări; aici liberul arbitru nu are nici o influență semnificativă asupra acestui lucru. Putem chiar spune că în multe privințe aceasta e starea sufletească a multor oameni și, în acest mod, ea apare îndeosebi la vârsta copilăriei.

Vom putea să ne ajutăm și să plasăm tot mai mult aducerea aminte și uitarea în sfera liberului arbitru, dacă vom ști că somnul și veghea pătrund și în viața trează la această aducere aminte și uitare. Căci ne vom spune atunci: De unde vine aducerea aminte? - Provine din faptul că voința, în care dormim doar, cuprinde o închipuire, jos, în subconștient, și o ridică în conștient. Tot astfel precum eul omenesc și trupul astral omenesc, atunci când sunt ieșite între adormire și trezire din trupul fizic și din trupul eteric, strâng forțe în lumea spirituală pentru a împropăta trupul fizic și pe cel eteric, la fel vine din forța voinței dormind ceea ce este efectul procesului de aducere aminte. Acuma, voința este tocmai în stare dormindă, și de aceea nici nu putem provoca nemijlocit în copil faptul ca acesta să-și folosească voința. Căci dacă ai vrea să realizezi în copil ca el să-și folosească voința, atunci ar fi chiar ca și cum ai atenționa omul să fie cuminte în somn, ca să aducă această cuminenie cu el la viață, când se trezește dimineața. Deci nu putem cere nici acestei părți adormite, ce doarme în voință, ca să se trezească nemijlocit în actul singular, pentru a regla aducerea aminte. Ce-i de făcut aici? Ei bine, aceasta n-o putem cere desigur oamenilor, ca ei să se trezească în actul singular pentru a regla aducerea aminte, dar întregul om poate fi educat în așa fel, încât să dezvolte obiceiuri de viață sufletești, trupești și spirituale, care să ducă la o astfel de trezire a voinței în cazurile separate. Să privim lucrurile mai îndeamănunt.

Să presupunem că trezim în copil, prin modalități deosebite de lucru, un interes viu, de exemplu, pentru lumea animală. Acest interes pentru lumea animală nu-l vom putea dezvolta desigur într-o singură zi. Va tre-

bui să structurăm întreaga predare în așa măsură, încât treptat să se instaleze și să se trezească din ce în ce mai mult interesul pentru lumea animală. Dacă un copil a trecut printr-un astfel de învățământ, atunci acest învățământ, cu cât mai vii sunt interesele pe care le trezește, cu atât mai puternic trece înspre voință, iar această voință primește în felul acesta, în general, calitatea ca, atunci când într-o viață ordonată pentru aducerea aminte sunt necesare închipuiri despre animale, să le poată scoate din subconștient, din uitare. Doar prin faptul că acționăm asupra uzualului din om, asupra obiceiurilor sale, ordonăm prin această voință și prin această și forța sa de aducere aminte. Cu alte cuvinte, aceasta înseamnă: Trebuie să pătrundem în acest mod cu înțelegerea, motivul pentru care, tot ceea ce trezește la copil un interes viu, contribuie și la întărirea memoriei sale cu putere de acțiune. Căci forța de memorare trebuie ridicată din simțire și voință, și nu doar prin exerciții intelectuale de memorare.

Vedem tocmai din ceea ce am prezentat, felul în care totul în lume și îndeosebi în lumea omenească, este separat într-un anume sens, cum însă ceea ce este separat acționează din nou împreună. Nu vom putea să-l înțelegem pe om în privința laturii sale sufletești, dacă nu despărțim, structurăm latura sa sufletească în gândire sau cunoaștere prin gândire, simțire și voință. Dar nicăieri nu sunt prezente în stare pură cunoașterea prin gândire, simțirea și voința, mereu acestea trei acționează ca o unitate, se întrepătrund. Și tot astfel stau lucrurile în întreaga ființă omenească, până în trupesc.

V-am sugerat faptul că omul este în principal cap în partea de cap, dar că de fapt el este în întregime cap. El este în principal piept ca om-piept, dar de fapt este pe de-a-ntregul om-piept, căci și capul participă la natura de piept, la fel și omul-membre. Iar omul-membre este în principal om-membre, dar de fapt întregul om este om-membre, precum și membrele fac parte din natura de cap și tot la fel din natura de piept; participă, de exemplu și la respirația pielii și așa mai departe.

Putem spune: Dacă vrem să ne apropiem de realitate, mai ales de realitatea naturii omenești, atunci trebuie să ne fie clar că toate structurările se fac pe o unitate; dacă am lucra doar cu unitatea abstractă, atunci n-am cunoaște nimic. Dacă n-am structura niciodată, atunci lumea ar rămâne mereu într-o nedeterminare, așa cum noaptea toate pisicile sunt gri. Oamenii, deci, care vor să cuprindă totul în unități abstracte, văd lumea gri

în gri. Iar dacă am structura doar, am despărți, am separa totul, atunci n-am ajunge niciodată la o adevărată cunoaștere, căci atunci am cuprinde doar diferențele, iar cunoașterea ar lipsi.

Astfel, tot ce se află în om este, în parte, de natură cunoscătoare, în parte simptoare, în parte voitoare. Iar ceea ce este cunoscător, este în principal cunoscător, dar și simptor și voitor, ceea ce este simptor, este în principal simptor, dar și cunoscător și voitor, și tot astfel este cu partea voitoare. Acestea le putem folosi deja în ce privește caracterizarea făcută ieri asupra sferei senzațiilor. Dacă vrei să înțelegi un astfel de capitol ca cel pe care-l voi aduce acum în atenție, trebuie să lăsați deoparte toată pedanteria, altfel veți găsi cea mai profundă contradicție, poate, tocmai cu cele spuse de mine în prelegerea de ieri. Dar realitatea este compusă din contradicții. Noi nu înțelegem realitatea, dacă nu vedem contradicțiile din lume.

Omul are cu totul 12 simțuri. Faptul că în viața uzuală nu distingem decât cinci, caze sau caze simțuri, provine doar din faptul că aceste cinci, caze sau caze simțuri sunt deosebit de evidente, iar celelalte, care completează numărul lor până la douăsprezece, sunt mai puțin evidente. Am menționat adeseori aceste douăsprezece simțuri ale omului, astăzi vrem să ni le aducem încă o dată înaintea sufletului. De obicei se vorbește despre simțul auzului, simțul căldurii, simțul vederii, simțul gustativ, simțul olfactiv, simțul tactil, unde se mai întâmplă ca simțul căldurii și simțul tactil să fie aezate într-unul singur, ceea ce ar fi ca și cum la observarea exterioară a lucrurilor am număra la un loc „fumul” și „praful”, doar pentru că în exterior arată la fel. Faptul că simțul căldurii și simțul tactil sunt două feluri cu totul diferite ale omului de a intra în legătură cu lumea, nici nu mai trebuie menționat. Aceste simțuri și, după unii, poate cel mult simțul echilibrului, sunt deosebite de psihologii de astăzi. Vreunul mai adaugă încă un simț, dar cu aceasta nu se ajunge la completarea unei fiziologii sau psihologii a simțurilor, pentru că pur și simplu nu observăm că omul are o relație cu mediul său, asemănătoare cu felul în care percepe eul altui om, cu felul în care percepe culoarea prin simțul văzului.

Oamenii sunt înclinați astăzi să arunce totul de-a valma. Dacă vreunul se gândește o dată la reprezentarea de eu, atunci se gândește mai întâi la propria ființă sufletească; atunci de obicei este mulțumit. Aproape că și psihologii fac la fel. Nici nu se gândesc că este un lucru cu totul diferit

dacă prin reunirea a ceea ce trăiesc la mine însumi numesc în sfârșit suma acestei trăiri „eu” sau dacă mă înfățișez unui om, și, prin felul în care intru în relație cu el, numesc și acest om ca un „eu”. Acestea sunt două activități spiritual-sufletești cu totul diferite. Prima dată când îmi reunesc activitățile vieții în sinteza cuprinzătoare „eu”, am ceva pur interior; a doua oară, când mă înfățișez celui alt om și exprim prin relația cu el că și el este ceva precum eul meu, am în fața mea o activitate ce decurge dintr-o pendulare între mine și celălalt om. De aceea trebuie să spun: Perceperea propriului eu în interiorul meu este altceva decât recunoașterea omului celui alt ca eu. Perceperea celui alt eu rezidă în simțul eului, precum perceperea culorii, în simțul văzului, cea a sunetului în simțul auzului. Natura nu-i înlesnește omului să vadă la „euit” organul percepției, tot atât de deschis precum la privit. Dar am putea prea bine folosi cuvântul „a eui” pentru perceperea altor euri, precum folosim cuvântul „a privi” la perceperea culorii. Organul percepției culorii se află în exteriorul omului; organul percepției eurilor este extins asupra întregului om și constă dintr-o substanțialitate foarte fină, și de aceea oamenii nu vorbesc despre organul percepției eului. Acest organ de percepere a eului este ceva diferit de ceea ce îmi dă modalitatea trăirii propriului eu. Este chiar o diferență enormă între trăirea propriului eu și perceperea eului la altul. Căci perceperea eului la altul este în esență un proces de cunoaștere, cel puțin unul asemănător cu procesul de cunoaștere; trăirea propriului eu, în schimb, este un proces de voință.

Iar acum urmează lucrul în prezența căruia un pedant s-ar putea simți în elementul lui. El ar putea spune: Dar la ultima prelegere ai spus să întreaga activitate senzorială este în esență activitate volitivă; acum construiești simțul eului și spui că ar fi în principiu un simț al cunoașterii. - Dar atunci când caracterizezi simțul eului, a-a cum am încercat s-o fac în noua mea ediție a „Filosofiei libertății”, veți observa că acest simț al eului lucrează de fapt destul de complicat. În ce constă de fapt perceperea eului altui om? Abstracționistii de azi spun aici lucruri destul de ciudate. Ei spun : De fapt, din omul exterior se vede figura, i se aud sunetele și atunci îți ca tu însuși arăți la fel de omenesc precum celălalt om, că ai în tine o ființă ce gândește și simte și vrea, ce este astfel om și din punct de vedere sufletească-spiritual. - și astfel, concluzionăm prin analogie: A-a cum în mine însumi se află o ființă gânditoare, simptoare, voitoare, tot ast-

fel este și la celălalt. - Se realizează astfel o concluzie prin analogie, de la mine însumi asupra celui alt. Această concluzie prin analogie nu este nimic mai mult decât o neghiobie. Relația de reciprocitate între un om și celălalt cuprinde în sine cu totul altceva. Dacă vă aflați în fața unui om, atunci lucrurile se petrec după cum urmează: Percepeți omul un timp scurt; astfel el va face o impresie asupra dumneavoastră. Această impresie vă deranjează în interior: Simțiți că omul, care este de fapt o ființă identică cu dumneavoastră, face asupra dumneavoastră o impresie asemeni unui atac. Urmarea acestui lucru este că lăuntric vă apărați, că vă opuneți acestui atac, deveniți agresiv în interior împotriva lui. Slăbiți în agresivitate, agresivitatea încetează din nou; astfel, el poate să facă din nou o impresie asupra dumneavoastră. Prin aceasta aveți timp să vă intensificați din nou puterea agresivității și exercitați din nou o agresivitate. Slăbiți din nou în aceasta, celălalt face din nou o impresie asupra dumneavoastră și aș mai departe. Aceasta este relația existentă atunci când un om se află în fața altuia, percependu-i eul: Dăruire față de om - apărare interioară; dăruire către celălalt - apărare interioară; simpatie - antipatie; simpatie - antipatie. Nu vorbesc acum despre viața sufletească, ci doar despre perceperea reciprocă. Atunci vibrează sufletul; vibrează: simpatie - antipatie, simpatie - antipatie, simpatie - antipatie. Acestea le puteți citi în noua ediție a "Filosofiei libertății".

Dar situația mai stă și altfel. Prin dezvoltarea simpatiei, adormiți în lăuntru celuilalt om; prin dezvoltarea antipatiei, vă treziți, și aș mai departe. Aceasta este o alternanță de foarte scurtă durată între trezie și somn în vibrații, atunci când stăm în fața celui alt om. Faptul că acest lucru poate fi realizat, îl datorăm organului simbului de eu. Acest organ al simbului de eu este deci organizat astfel, încât nu cercetează eul celuilalt în voința sa trează, ci într-o voință adormită - iar apoi conduce repede această cercetare, realizată în somn, în cunoaștere, deci în sistemul nervos. Astfel că la perceperea celui alt, dacă privim just situația, principalul în perceperea celui alt este tot voința, dar tocmai acea voință ce se dezvoltă nu trează, ci adormită; căci noi toarcem neconținut clipe adormite în actul de percepere a celui alt eu. Iar ceea ce se află între acestea este deja cunoaștere; aceasta este repede împinsă în regiunea în care se află sistemul nervos, astfel că pot cu adevărat numi perceperea celui alt un proces de cunoaștere, dar trebuie să știu că acest proces de cunoaștere este doar o

metamorfoză a unui proces adormit de voință. Astfel că și acest proces senzorial este un proces de voință, doar că nu îl recunoaștem ca atare. Nu trăim conștient întreaga cunoaștere pe care o trăim în somn.

Următorul simț pe care îl avem, aparte însă de simțul eului și de toate celelalte simțuri, și de care trebuie să ținem seama, este acela pe care eu îl numesc simțul gândurilor. Simțul gândurilor nu este simțul folosit pentru perceperea gândurilor proprii, ci pentru perceperea gândurilor celorlalți oameni. Referitor la aceasta, psihologii dezvoltă, iarăși, cele mai groșeți reprezentări. Înainte de toate, oamenii sunt atât de influențați de interdependența dintre vprbire și gândire încât cred că o dată cu vorbirea se formează și gândirea. Aceasta este o absurditate. Căci ați putea percepe gândurile prin simțul gândurilor atât ca aflându-se în gesturile exterioare din spațiu cât și în sunetele vorbirii. Iar atunci când vor fi formate semne euritmice pentru toate sunetele nu veți avea nevoie decât să vedeți omul euritmizând în fața dumneavoastră și veți citi din mișcările sale euritmice la fel de bine și gândurile, precum le-ați asimila, auzind, din limba vorbită. Pe scurt, simțul gândurilor este ceva diferit de cele ce acționează în simțul sunetelor limbii, în limba vorbită. - În acel caz, vom avea simțul propriu zis al limbii.

Mai departe, vom avea simțul auzului, simțul căldurii, simțul văzului, simțul gustului, simțul mirosului. Apoi, simțul echilibrului. Avem o conștiență de tip senzorial asupra faptului că ne aflăm în echilibru. Posedăm o asemenea conștiență. Prin intermediul unei anume percepții senzoriale lăuntrice știm cum să ne raportăm la dreapta și la stânga, la înainte și înapoi, cum să ne menținem în echilibru pentru a nu ne prăbuși, iar dacă ni se distruge organul simbului nostru de echilibru, cădem; apoi nu ne vom putea așeza într-o poziție de echilibru, cum nu putem stabili nici o relație cu culorile, dacă ochiul ne este distrus. Și aș cum avem un simț pentru perceperea echilibrului, tot astfel avem un simț și pentru propria mișcare, simț prin intermediul căruia facem deosebire între starea în care stăm liniștiți și cea în care ne mișcăm, dacă mișcările ne sunt încordate sau nu. Așadar, pe lângă simțul echilibrului, mai avem și un simț al mișcării și, în afară de acesta, mai avem, pentru perceperea stării de dispoziție a trupului nostru, în sensul cel mai larg al cuvântului, simțul vieții. Ba chiar, de acest simț al vieții sunt extrem de dependenți foarte mulți oameni. Percepeți dacă ați mâncat prea mult ori prea puțin și, prin aceas-

ta, vă simțiți confortabil sau neconfortabil ori percepeți dacă sunteți obosiți sau nu și prin aceasta vă simțiți confortabil sau neconfortabil. Pe scurt, perceperea stării propriului trup se oglindește în simțul vieții. Astfel, obțineți tabela celor douăsprezece simțuri. Omul are, efectiv, douăsprezece asemenea simțuri.

Acum că am îndepărtat posibilitatea de a ridica în mod pedant obiecții împotriva aspectelor, conforme cunoașterii, ale unor simțuri, deoarece am recunoscut că aceste aspecte conforme cunoașterii se sprijină, totuși, într-un mod tainic, pe voință, putem, așadar, structura mai departe, simțurile. Avem, așadar, mai întâi patru simțuri: simțul pipăitului (tactil), simțul vieții, simțul mișcării, simțul echilibrului. Aceste simțuri sunt pătrunse în principal de activitate de voință. Voința acționează înăuntrul percepției prin aceste simțuri. Doar simțiți cum, în perceperea mișcărilor, chiar și atunci când efectuați aceste mișcări pe loc, voința intervine acționând! Voința liniștită acționează intervenind și în perceperea propriului echilibru. În simțul vieții, voința intervine acționând foarte puternic și ea intervine acționând și în pipăit: căci dacă pipăim ceva, orice, aceasta înseamnă, de fapt, o confruntare dintre voința dumneavoastră și ambient. Pe scurt, puteți spune: Simțul echilibrului, simțul mișcării, simțul vieții și simțul tactil sunt simțuri volitive, într-un sens restrâns. La simțul tactil, omul vede, în exterior, cum, de exemplu, își mișcă mâna atunci când pipăie ceva: de aici va fi evident pentru el că acest simț este prezent. La simțul vieții, simțul mișcării și simțul echilibrului nu e chiar atât de evident că aceste simțuri sunt prezente. Deoarece însă ele sunt îndeobște simțuri volitive, omul doarme în raport cu ele, căci omul, nu-i așa, doarme în raport cu voința. Iar în cele mai multe psihologii nu găsiți câtuși de puțin prezente aceste simțuri, fiindcă țința, referitor la multe lucruri, acompaniază confortabil omul exterior în somnul său.

Următoarele simțuri: simțul mirosului, simțul gustului, simțul văzului, simțul căldurii sunt, în principal, simțuri afective. Conștiența naivă va percepe, desigur, îndeosebi la miros și gust, înrudirea cu sentimentul. Faptul că, la văz și la căldură nu se percepe așa, are niște justificări deosebite. La simțul căldurii nu se observă că el este foarte înrudit cu simțirea, ci este aruncat laolaltă cu simțul pipăitului. Se face o confuzie și, în același timp, o deosebire injustă. Simțul pipăitului este de fapt mai mult de natură volitivă, în timp ce simțul căldurii este doar de natură afectivă. Oamenii

nu acced la ceea ce se află în spatele faptului că simțul văzului este și el de natură afectivă, pentru că ei nu abordează asemenea aspecte ca cele ce se găsesc în "Teoria culorii" a lui Goethe. Acolo veți găsi, lămurit expuse, toate înruderirile culorii cu afectul, fapt ce duce, în cele din urmă, chiar către impulsuri de voință. Dar de ce remarcă omul atât de puțin că la simțul văzului este prezentă de fapt, în principal, simțirea, afectul?

De fapt, noi vedem aproape întotdeauna lucrurile în așa fel că ele, prin faptul că se subordonează culorilor, ne arată și limitele acestora: liniile, formele. De obicei însă, nu suntem atenți la felul în care percepem de fapt, atunci când percepem simultan culori și forme. Atunci când omul vede un cerc colorat, el spune, în mod aproximativ: văd culoarea, văd și rotunjimea cercului, forma circulară. Însă aici se amestecă, de fapt, două lucruri diferite. Prin activitatea propriu zisă a ochiului, prin activitatea aparte a ochiului, la început, vedeți exclusiv culoarea. Forma circulară o vedeți prin faptul că în subconștientul dumneavoastră este activat simțul mișcării, iar în mod inconștient, în trupul eteric, în trupul astral, parcurgeți o mișcare circulară pe care, apoi, vi-o aduceți în conștiență. Și prin faptul că cercul pe care l-ați receptat cu simțul mișcării vă este adus la cunoștință, abia atunci, cercul recunoscut se unește cu culoarea percepută. Așadar, extrageți forma din întreg trupul dumneavoastră, prin apelul la simțul mișcării, extins asupra întregului trup. Aceasta o înveșmântați în ceva pe care vi l-am prezentat deja când am spus: Omul realizează de fapt, în Cosmos, formele geometrice, și le înalță apoi în cunoaștere.

Țința oficială nu se obosește câtuși de puțin astăzi să abordeze un mod atât de subtil de observare încât să rezulte deosebirea dintre a vedea culorile și perceperea formei cu ajutorul simțului mișcării, ci ea amestecă toate laolaltă. Însă în viitor nu se va putea educa printr-o asemenea amestecare confuză. Căci cum să educi vederea dacă nu ții că în actul vederii se revarsă întreg omul, pe căi ocolite, prin intermediul simțului mișcării? Acum însă, iese al iveală încă ceva. Să examinăm actul vederii, în care se percep forme colorate. Acest act vizual, perceperea formelor colorate, este un act complicat. Dar, ca entitate umană, puteți să reuniți din nou în dumneavoastră ceea ce percepeți pe două căi ocolite, pe drumul prin ochi și pe cel prin simțul mișcării. V-ați uita insensibili la un cerc roșu, dacă nu ați percepe, de-a lungul uneia din căi, roșul, iar de-a lungul celeilalte, forma circulară. Dar nu priviți insensibili pentru că percepeți pe

duă căi - culoarea, prin ochi, forma, cu ajutorul simbului mi^ocării - ^oi, necesarmente vieții lăuntrice, dumneavoastră îmbinați aceste două lucruri. În felul acesta, emiteți o judecată. Înbelegeți acum această judecată drept un proces viu, în propriul trup, proces care ia na^otere prin faptul că simburile vă pun în legătură, în părțile dumneavoastră componente, analizând, cu lumea. Lumea vă prezintă ceea ce trăiți dumneavoastră, prin douăsprezece membre componente diferite, iar dumneavoastră, în procesul de judecare, puneți lucrurile laolaltă fiindcă aspectele separate nu vor să existe în mod izolat. Forma circulară nu îngăduie să fie, dintru început, doar formă circulară, a^a cum vine prin simbul mi^ocării; culoarea nu permite să fie doar culoare, a^a cum este ea percepută în ochi. Lucrurile vă obligă lăuntric să le puneți în legătură unul cu altul, iar dumneavoastră sunteți dispu^oi lăuntric să le puneți în relație. În acest caz, funcția de emite a judecății devine o manifestare a dumneavoastră ca om întreg.

Pătrundeți acum cu privirea sensul profund al relației noastre cu lumea. Dacă n-am fi avut douăsprezece simbururi, am fi privit insensibili la cele ce ne înconjoară, n-am fi putut trăi, lăuntric, emiterea unei judecăți asupra acestora. Însă pentru că avem douăsprezece simbururi, datorită lor avem un mare număr de posibilități de a reunifica cele ce sunt separate. Cele trăite de simbul eului le putem pune în legătură cu celelalte simbururi, iar asta este valabil pentru fiecare din ele. Astfel, obținem un mare număr de permutări ale corelațiilor dintre simbururi. În afară de aceasta însă, ne mai sunt date încă ^oi multe alte posibilități, anume în sensul în care, de exemplu, simbul eului îl punem în legătură cu simbul gândurilor ^oi cu simbul limbii ^oi a^a mai departe. Vedem aici în ce mod tainic este legat omul de lume. Prin cele douăsprezece simbururi ale sale, lucrurile sunt desfăcute în părțile lor componente, iar omul trebuie să poată ajunge a fi în stare să le recompună din aceste părți. Prin aceasta, el este părta^o la viața interioară a lucrurilor. De aici puteți înbelege ce imens de important este ca omul să fie astfel educat încât multele aspecte ale unui simbur să fie în mod egal cultivate, ca ^oi acelea ale altui simbur, iar apoi, să fie căutate con^otient, sistematic, legăturile dintre simbururi, dintre percepții.

Mai am încă de adăugat că simbul eului, simbul gândului, simbul auzului ^oi simbul limbii sunt mai ales simbururi cognitive, deoarece voința din ele este tocmai voința dormindă, voința cu adevărat dormindă ce vibrează împreună cu manifestările unei activități de cunoa^otere. Astfel, în zona de

eu a omului trăiesc deja voința, simburirea ^oi cunoa^oterea, ^oi anume cu ajutorul vegheii ^oi a somnului.

Să fiți deci lămurii asupra faptului că puteți cunoa^ote omul numai pentru că, în totdeauna, îl priviți din trei puncte de vedere, pentru că îi examinați spiritul. Dar nu este suficient să spuneți tot mereu doar: Spirit! Spirit! Spirit! Cei mai mulți oameni vorbesc în totdeauna despre spirit ^oi nu ^otiu să trateze cele date de spirit. Tratăm în mod just aceste aspecte numai dacă operăm cu stări de con^otiență. Spiritul va fi abordat numai prin stări de con^otiență, precum veghea, somnul, visarea. Sufletescul va fi abordat prin simpatie ^oi antipatie, adică prin stările vitale; de fapt acest lucru sufletul îl face neconținut în subcon^otient. Sufletul îl avem, de fapt, în trupul astral, viața în trupul eteric, iar între aceste două există o neconținută corespondență interioară, astfel încât sufletescul se desfășoară de la sine în stările de viață ale trupului eteric. Iar trupul va fi perceput prin stări de formă. Ieri am utilizat forma sferică pentru cap, forma lunară pentru trunchi ^oi forma lineară pentru membre, ^oi încă mai avem de vorbit despre adevărata morfologie a trupului omenesc. Dar despre spirit nu vorbim corect dacă nu descriem felul cum se desfășoară acesta în stările de con^otiență; nu vorbim corect despre suflet dacă nu arătăm cum acesta se desfășoară între simpatie ^oi antipatie, ^oi nu vorbim în mod just despre trup dacă nu îl înbelegem în forme reale. Despre aceasta intenționăm să vorbim mâine, în continuare.

A NOUA CONFERINȚĂ

Stuttgart, 30 august 1919

Dacă veți fi în posesia unei cunoașterii bine dezvoltate asupra ființei omului în devenire, străbătută de voința și simțirea dumneavoastră, atunci veți și instrui bine și veți educa bine. Veți aplica la diversele domenii, printr-un instinct pedagogic ce se va trezi în dumneavoastră, ceea ce vi se arată din această cunoaștere volitivă a copilului în devenire. Dar această simțire trebuie să fie și una foarte reală, deci bazată pe o cunoaștere adevărată a lumii realităților.

Noi am încercat acum, pentru a ajunge la o adevărată simțire a omului, să cuprindem acest om mai întâi din punct de vedere sufleteș, apoi spiritual. Vrem să ne uităm la faptul că înțelegerea spirituală a omului cere să reflectăm la diversele stări de conștiință, să știm că, cel puțin pentru început, se cere ca viața noastră să se desfășoare spiritual în trezire, visare și somn și că fiecare manifestare de viață trebuie caracterizată astfel, încât să fie văzută fie ca stare de viață deplin trează, visătoare sau adormită. Acum vom încerca să coborâm din ce în ce mai mult de la spirit prin suflet la trup, pentru a putea avea în fața noastră omului întreg și să putem lăsa în final aceste observații să se reverse într-o anumită igienă a copilului în devenire.

Știți cu toții că acea vârstă pe care o luăm în considerare ca întreg în predare și educație cuprinde în sine primele două decenii de viață. Mai știm că întreaga viață a copilului, din această perspectivă a primelor două decenii ale tânărului om, este și ea împărțită în trei. Până la schimbarea dentiției, copilul poartă în sine un anumit caracter care se exprimă prin aceea că vrea să fie o ființă imitatoare; vrea să imite tot ce vede în mediul său. De la șapte ani până la maturitatea genitală avem de-a face cu copilul ce vrea să preia tot ce trebuie să știe, să simtă și să vrea, pe baza autorității; și de abia cu maturitatea genitală începe dorul omului de a se pune într-o anumită relație cu mediul, pe baza unei judecări proprii. De aceea trebuie mereu să avem în vedere că atunci când avem în fața noastră copii la vârsta școlară, dezvoltăm acel om care tânjește după autoritate, din străfundul naturii ființei sale. Vom educa greșit dacă nu vom fi în stare

să susținem autoritatea tocmai la această vârstă.

Acum însă este vorba de a putea privi în ansamblu activitatea întregii vieți a omului, prin caracteristicile spirituale. Această activitate a întregii vieți a omului cuprinde, după cum am creionat din cele mai diverse puncte de vedere, gândirea cunoscătoare pe de o parte, voința pe de alta; simțirea se află la mijloc. Acum, omul, ca ființă pământeană, se îndreaptă între naștere și moarte spre pătrunderea treptată cu logică, prin tot ceea ce-l face capabil să gândească logic, a acelor lucruri care se manifestă ca gândire cunoscătoare. Doar că dumneavoastră, ca dascăl și educator, va trebui să păstrați în fundal tot ceea ce trebuie să știți despre logică. Căci, desigur, logica este ceva deosebit de simțitor; logica în sine trebuie adusă înspre copil mai întâi prin întregul dumneavoastră comportament. Dar ca dascăl trebuie să purtați totuși în dumneavoastră esențialul logicii.

Prin acțiunea logică, adică gânditor-cunoscătoare, avem în această activitate mereu trei membre componente. Mai întâi avem în permanență în cunoașterea noastră gânditoare ceea ce numim concluzii. Pentru viața obișnuită, gândirea se manifestă în vorbire. Dacă priviți asupra structurii vorbirii, veți găsi: în timp ce vorbiți, formulați în permanență concluzii. Această activitate a concluzionării este cea mai conștientă în om. Omul n-ar putea să se exprime prin vorbire dacă n-ar rosti în permanență concluzii; el n-ar putea înțelege ceea ce-i spune un altul, dacă n-ar fi în stare tot mereu să preia concluzii în sine. Logica de școală descompune de obicei concluziile; prin aceasta le falsifică deja, în măsura în care concluziile apar în viața obișnuită. Logica școlară nu se gândește că tragem deja o concluzie când privim un singur obiect. Gândiți-vă că mergeți într-o menajerie și vedeți un leu. Ce faceți mai întâi, când percepeți leul? Mai întâi veți conștientiza ceea ce vedeți la leu și doar prin această conștientizare aduceți ordine în percepțiile dumneavoastră față de leu. Ați învățat în viață, înainte de a merge la menajerie, că astfel de ființe care se manifestă ca leul pe care îl vedeți acum, sunt "animale". Aduceți cu dumneavoastră în menajerie ceea ce ați învățat din viață. Apoi priviți leul și găsiți: și leul face anume ceea ce ați învățat dumneavoastră despre animale. Acestea le puneți în legătură cu cele aduse cu dumneavoastră din cunoașterea vieții și vă construiți apoi judecata: Leul este un animal. - Doar atunci când v-ați format această judecată veți înțelege noțiunea de sine stătătoare "leu". Primul lucru pe care îl faceți este o concluzie; al

doilea lucru pe care îl faceți este o judecată; și al treilea, la care ajungeți în viață, este o noțiune. Nu știți, desigur, că realizați în permanență această activitate; dar dacă nu ați face-o, atunci n-ați duce o viață conștientă, care vă face capabil să vă înțelegeți cu alți oameni prin vorbire. De obicei se crede că omul ajunge întâi la noțiuni. Nu e adevărat. Primul lucru în viață sunt concluziile. Și putem spune: Dacă nu ne desprindem percepția leului, atunci când mergem în menajerie, din restul de experiențe de viață, ci dacă o așezăm în întreaga noastră experiență de viață, atunci primul lucru pe care îl realizăm în menajerie este tragerea unei concluzii. - Trebuie să ne fie clar: faptul că mergem în menajerie și vedem leul nu este decât o faptă singulară și aparține întregii vieți. Nu am început să trăim doar de când am intrat în menajerie, nici doar de când ne-am îndreptat privirea spre leu. Aceasta se adaugă la viața dinainte și viața dinainte intră și ea în joc și, iarăși, ce vom lua din menajerie pătrunde în restul vieții. - Dar dacă vom studia întregul proces, ce este leul mai întâi? El este mai întâi o concluzie. Putem spune chiar: Leul este o concluzie. Puțin mai târziu: Leul este o judecată. Iar puțin și mai târziu: Leul este o noțiune.

Dacă veți deschide cărți de logică, anume cele de calibru mai vechi, veți găsi prezentată la concluzii o concluzie devenită deja renumită: Toți oamenii sunt muritori; Caius este un om; deci Caius este muritor. - Caius este cea mai vestită personalitate logică. Ei bine, această desprindere a celor trei judecăți: "toți oamenii sunt muritori", "Caius este un om", "deci Caius este muritor", are loc doar la ora de logică. În viață, aceste trei judecăți se înlănțuie, sunt una, căci viața decurge în permanență gânditor-cunoscătoare. Veți realiza în permanență simultan toate cele trei judecăți, apropiindu-vă de un om "Caius". Prin ceea ce gândiți despre el avem deja cele trei judecăți. Deci mai întâi este prezentă concluzia, de abia apoi formați judecata, care este aici, în concluzie: "deci Caius este muritor". Iar ultimul lucru pe care îl realizați este noțiunea individualizată: "Caius cel muritor".

Acum aveți aceste trei lucruri - concluzie, judecată, noțiune - existența lor în cunoaștere, deci în spiritul viu al omului. Cum se comportă ele în spiritul viu al omului?

Concluzia poate trăi doar în spiritul viu al omului, doar acolo are o viață sănătoasă; asta înseamnă că, iată, concluzia este sănătoasă doar când se desfășoară în viața cu totul trează. Acest lucru este foarte important,

după cum vom mai vedea.

Astfel că veți ruina sufletul copilului dacă îl veți prelucra înspre memorarea de concluzii finite. Ceea ce spun acum pentru învățământ este, cum vom mai discuta pe îndelete, de o importanță fundamentală. Veți primi în școala Waldorf copii de toate vârstele, cu rezultatele predării anterioare. Se va fi lucrat cu copiii - veți găsi deja rezultatul acestui lucru în concluzie, judecată, noțiune. Va trebui să scoateți din copii din nou cunoștințele, căci n-o puteți lua de la început cu fiecare copil. Avem situația aparte că nu putem construi școala de jos începând, ci începem de la bun început cu opt clase. Deci veți găsi suflete de copii preparate și va trebui să luați în seamă acest lucru la început în metode, ca să chinuți cât mai puțin copiii cu scoaterea de concluzii finite din memorie. Dacă aceste concluzii sunt așezate prea puternic în sufletele copiilor, atunci e mai bine să le lăsăm acolo și să ne străduim să lăsăm să trăiască viața actuală a copilului în concluzionare.

Judecata se dezvoltă și ea mai întâi, desigur, în viața total trează. Dar judecata poate să coboare în străfundurile sufletului omenesc, acolo unde sufletul visează. Concluzia n-ar trebui să coboare nici măcar în sufletul visător, ci numai judecata poate să coboare în sufletul visător. Deci, tot ceea ce ne formăm ca judecată despre lume, coboară în sufletul visător.

Da, dar ce este de fapt acest suflet visător? El este mai mult parte simbiotă, după cum am aflat. Deci dacă am emis în viață judecăți și apoi trecem peste emiterea de judecăți și ne ducem viața mai departe, atunci ne purtăm judecățile prin lume; dar le purtăm prin lume în simbioză. Dar asta înseamnă mai departe: judecarea devine un fel de obișnuință în noi. Creați obiceiurile sufletești ale copilului și prin felul în care vă învățați copiii să judece. De acest lucru trebuie să fiți întru totul conștienți. Căci expresia judecății în viață este propoziția și cu fiecare propoziție pe care o roștiți către copil mai contribuiți cu un atom la obiceiurile sufletești ale copilului. De aceea ar trebui ca dascălul, care tocmai că are autoritate, să fie permanent conștient de faptul că ceea ce spune se va alătura obiceiurilor sufletești ale copilului.

Iar dacă ajungem de la judecată la noțiune, atunci trebuie să acceptăm următoarele: ceea ce formăm ca noțiune coboară până în profundele adâncuri ale ființei omenești, privit spiritual, coboară până în sufletul dormind. Noțiunea coboară până în sufletul adormit, iar acesta este sufletul care

lucrează în permanență asupra trupului. Sufletul treaz nu lucrează asupra trupului. Sufletul visător lucrează puțin cu trupul; el produce ceea ce întâlnim în atitudinile sale obișnuite. Dar sufletul adormit acționează până în formele trupului. Prin formarea de nopiuni, deci prin constatarea de rezultate ale judecărilor la oameni, acționari până în sufletul adormit sau, cu alte cuvinte, până în trupul omului. Acum, omul este în mare măsură gata format ca trup, prin nașterea sa, iar sufletul are doar posibilitatea să cizeleze ceea ce este realizat prin curentul ereditar al omului. Dar formarea are loc cu mai mare finețe. Trecem prin lume și ne uităm la oameni. Acești oameni ne întâmpină cu anumite fizionomii. Ce este cuprins în aceste fizionomii? În ele, printre altele, este cuprins rezultatul tuturor nopiunilor pe care dascălul și educatorul le-au adus în om în timpul copilăriei. Din chipul omului adult luminează către noi ceea ce este turnat în sufletul copilului ca nopiuni, căci sufletul adormit a format fizionomia omului, printre altele și după nopiunile stabilite. Aici vedem puterea actului predării și educării exercitate de noi asupra omului. Amprenta sigiliului său este așezată în om până în trup prin formarea de nopiuni.

Cea mai evidentă manifestare în lumea de astăzi este faptul că găsim oameni cu fizionomii atât de puțin marcate. Într-o prelegere la Berlin, Hermann Bahr a povestit odinioară, destul de spiritual, din experiențele sale de viață. El spunea că dacă te îndreptai către Rin sau în regiunea Essen, deja în anii nouăzeci ai secolului trecut, și întâlneai oamenii care ieșeau din fabrici, aveai așa, un sentiment uor: Da, nici unul nu se deosebește de celălalt, de fapt este doar un singur om pe care-l întâlnești acolo, parcă realizat printr-un aparat de înmulțit; de fapt nici nu poți deosebi oamenii unii de alții. - O observație foarte importantă! Iar Hermann Bahr a mai făcut o și altă observație, care este și ea foarte importantă. El spunea: Dacă în anii nouăzeci erai invitat undeva la un supeu în Berlin și aveai în stânga și în dreapta ta câte o doamnă la masă, nu le puteai distinge de fapt una de alta, dar aveai cel puțin diferența: una era în dreapta, cealaltă în stânga. Dacă mai erai invitat și altundeva, se putea întâmpla că nu puteai distinge: e oare doamna de ieri, sau cea de altăieri?

Pe scurt, în omenire a pătruns un fel de uniformitate. Aceasta este însă dovada faptului că în oameni nu a fost crescut nimic în timpurile dinainte. Din aceste lucruri trebuie să învățăm ceea ce este necesar în legătură cu schimbarea învățământului nostru, căci educația pătrunde adânc în între-

ga viață culturală. Astfel că putem spune: Dacă omul trece prin viață și nu se află tocmai în fața unui lucru izolat, atunci nopiunile sale trăiesc în inconștient.

Deci nopiunile pot trăi în inconștient. Judecățile pot trăi doar ca obișnuințe de a judeca în viața semiconștientă, visătoare, iar concluziile trebuie să domnească doar în viața total conștientă, trează. Aceasta înseamnă că trebuie să luăm destul de mult în considerare că tot ceea ce are legătură cu concluziile trebuie discutat cu copiii și să nu-i lăsăm să păstreze mereu doar concluzii finite, ci să păstreze doar ceea ce s-a copt în nopiune. Dar ce este necesar pentru aceasta?

Gândiți-vă că formați nopiuni și aceste nopiuni sunt moarte. Atunci injectați oamenii cadavre de nopiuni. Până înăluntrul trupului îi injectați omului cadavre de nopiuni atunci când îi injectați nopiuni moarte. Cum trebuie să fie nopiunea pe care i-o prezentăm omului? Trebuie să fie vie, ca omul să poată trăi cu ea. Omul trebuie să trăiască, deci nopiunea trebuie să trăiască împreună cu el. Dacă injectați copilului la vârsta de nouă-zece ani, nopiuni menite să rămână neschimbate până la vârsta de treizeci-patruzeci de ani atunci îi injectați cadavre de nopiuni, căci nopiunea nu trăiește împreună cu omul pe măsură ce el se dezvoltă. Trebuie să-i prezentați copilului astfel de nopiuni, care se pot transforma pe parcursul vieții ulterioare a copilului. Educatorul trebuie să aibă în vedere prezentarea unor asemenea nopiuni copilului, pe care omul nu le mai are apoi în viață așa cum le-a primit, ci care se vor transforma de la sine mai apoi în viață. Dacă faceți acest lucru, injectați copilului nopiuni vii. Dar când îi injectați nopiuni moarte? Atunci când îi dați mereu copilului definiții, dacă spuneți: Un leu este... - și așa mai departe și îl puneți să le învețe pe dinafară, atunci îi injectați nopiuni moarte; atunci să fiți convinși că acel copil, la vârsta de treizeci de ani, va avea exact acele nopiuni pe care i le-ați predat odinioară. Asta înseamnă: multe definiții sunt moartea predării vii. Deci ce trebuie să facem? Ar trebui să nu definim în predare, ar trebui să încercăm să caracterizăm. Caracterizăm atunci când prezentăm lucrurile din unghiuri cât mai diferite. Dacă îi prezentăm copilului la șteptele naturii doar ceea ce se află astăzi în șteptele naturii despre animale, atunci doar definim de fapt animalul. Ar trebui să încercăm ca în toate momentele componente ale activității de predare să caracterizăm animalul tot din alte perspective, de exemplu din perspectiva prezentării felului în care oamenii au

ajuns treptat să cunoască acest animal, să se servească de munca lui și a a mai departe. Dar chiar și o instruire organizată rațional acționează deja caracterizator, dacă nu descrieți sepie doar pornind de la înțeleptele naturii - atunci când etapa respectivă tocmai e la rând -, apoi iarăși, când îi vine rândul, oarecele, și iarăși omul, când îi vine rândul, ci dacă azezați alături sepie, oarecele și omul și faceți legătura dintre acestea. Atunci aceste legături sunt atât de multiple, încât nu va reieși o definiție, ci o caracteristică. O predare justă lucrează astfel de la bun început nu înspre definire, ci înspre caracteristică.

Este foarte important să fim în permanență conștienți: să nu ucidem nimic din omul în devenire, ci să-l educăm și învățăm în a a fel încât să rămână viu, să nu se usuce, să nu împietrească. Astfel că va trebui să deosebiți cu grijă nopiunile vii pe care le aduceți copiilor, de cele - există și a a ceva - care nu trebuie să se supună unei schimbări. Aceste nopiuni vor putea da copilului un fel de schelet al sufletului său. Cu toate acestea va trebui să vă mai gândiți și la faptul că trebuie să-i dați copilului ceva ce va trebui să-i rămână pe toată viața. - Nu trebuie să-i dați nopiuni moarte despre amănuntele vieții, care nu e permis să rămână; va trebui să-i dați nopiuni vii despre amănuntele vieții și ale lumii, care se dezvoltă organic chiar împreună cu el. Dar va trebui să puneți totul în relație cu omul. În final, toate vor trebui să converge, în concepția copilului, către ideea de om. Această idee de om poate să rămână. Tot ce dați copilului atunci când îi povestiți o fabulă și o aplicați asupra omului, când, la istorie naturală, raportați sepie și oarecele la om, când treziți, la telegraful lui Morse, un sentiment al minunii ce se întâmplă la transmiterea prin pământ - toate acestea sunt lucruri care leagă întreaga lume, în amănuntele ei, cu omul. Acestea sunt lucruri care pot rămâne. Dar conceptul de om este construit doar treptat, nu se poate preda copilului o nopiune finită de om. Dar dacă am construit-o, atunci poate rămâne. Este chiar cel mai frumos lucru pe care i-l putem da copilului, din coală, pentru restul vieții, ideea, cât mai multilaterală, cât mai cuprinzătoare idee de om.

Ceea ce trăiește în om are tendința de a se transforma într-un mod cu adevărat viu în viață. Deci dacă veți realiza crearea la copil a nopiunilor de venerație, de adorație, nopiuni despre tot ce numim într-un sens atotcuprinzător atmosfera de rugăciune, atunci o astfel de imagine din copil, care este pătrunsă de atmosfera de rugăciune, este vie, rezistă până

la o vârstă înaintată și se transformă la vârsta cea mai înaintată în capacitatea de a binecuvânta, de a răspândi la mai departe și altora atmosfera de rugăciune. Am exprimat acest lucru odată spunând: Nici un bătrân sau o bătrână nu vor putea binecuvânta la bătrânețe cu adevărat bine, dacă nu s-au rugat cum se cuvine în copilărie. Dacă ne-am rugat ca și copil cum se cuvine, atunci putem binecuvânta bine ca bătrân sau bătrână, asta înseamnă, cu puterea cea mai mare.

Deci prezentarea de asemenea nopiuni care vin de la latura cea mai intimă a omului, înseamnă să dotezi omul cu nopiuni vii; iar viul se metamorfozează, se transformă; se transformă chiar odată cu viața omului însuși.

Să mai privim și dintr-un cu totul alt unghi această structură tripartită a vârstei tinere. Până la schimbarea dentiției omul vrea să imite, până la maturitatea genitală vrea să stea sub autoritate; apoi vrea să-și aplice propria judecată asupra lumii.

Putem exprima aceasta și altfel. Atunci când omul iese din lumea sufletesc-spirituală, se înveșmăntează cu un trup, ce vrea de fapt? El vrea să realizeze în lumea fizică cele trecute, pe care le-a trăit în spiritual. Omul este orientat într-un anume sens, înainte de schimbarea dentiției, cu totul înspre cele trecute. Omul mai este plin de acea dăruire pe care o dezvoltăm în lumea spirituală. De aceea se și dăruiește lumii înconjurătoare, prin imitarea oamenilor. Care este acum impulsul fundamental, atitudinea încă total inconștientă a copilului până la schimbarea dentiției? Această atitudine fundamentală este de fapt una foarte frumoasă, care și trebuie cultivată. Este aceea care pornește de la presupunerea, de la atitudinea sufletească inconștientă: Întreaga lume este morală. La sufletele de astăzi nu este întotdeauna a a; dar există predispoziția în om, atunci când pătrunde în lume, prin aceea că devine o ființă fizică, să pornească de la presupunerea inconștientă: Lumea este morală. De aceea este bine pentru întreaga educație până la schimbarea dentiției și dincolo de ea, să se ia puțin în considerare această predispoziție inconștientă: Lumea este morală. Eu am avut în vedere aceasta prin prezentarea în fața dumneavoastră a două piese de lectură pentru care am arătat mai întâi pregătirea, iar această pregătire trăia cu totul sub presupunerea că este realizată o caracterizare morală. Am încercat să caracterizez la piesa la care este vorba despre câinele ciobănesc, câinele de prăvălie și câinele de salon, felul în care în regnul animal poate fi reflectată morala omenească. Am mai încer-

cat ca în poezia despre viorea, scrisă de Hoffmann von Fallersleben, să apropiu de viața copilului morala fără pedanterie și dincolo de cel de-al optelea an de viață, pentru ca să venim în întâmpinarea acestei presupuneri că lumea este morală. Acesta este lucrul înălțător și mare când privim copiii, faptul că copiii sunt o rasă de oameni care crede în morala omenirii și de aceea crede că lumea poate fi imitată. - Copilul trăiește astfel în trecut și este adesea și un revelator al trecutului prenatal, nu al celui fizic ci al celui spiritual-sufletesc.

La trecerea, ca și copil, prin schimbarea dentiției, omul trăiește, de fapt până la maturitatea genitală, în permanență în prezent și se interesează de prezent. Iar acest lucru trebuie mereu luat în considerare la instruire și educare, anume faptul că în fond copilul de vârstă școlară vrea să trăiască în permanență în prezent. Dar cum se trăiește în prezent? În prezent se trăiește când se savurează lumea din jur într-un mod nu animalic ci omenesc. Într-adevăr, copilul, ca școlar, vrea să savureze și la oră lumea. Deci nu trebuie să întârziem să predăm în aș fel încât nu în sens animalic, ci în sens înalt omenesc instruirea să fie pentru copil un fel de salvare și nu ceva ce îi produce antipatie și silă. În acest domeniu pedagogia a făcut chiar câteva începuturi bune. Dar este ceva periculos în acest domeniu. Pericolul constă în aceea că acest principiu, de a face din instruire un izvor de bucurie și de salvare, poate fi distorsionat în ceva prozaic. Nu trebuie să se întâmple așa ceva. Remediul poate fi găsit doar dacă pedagogul, instruitorul însuși vrea să se ridice mereu din prozaic, pedanterie, filistinism. Poate realiza acest lucru doar prin cultivarea unei relații cu adevărat vii cu arta. Când pornim de la o anumită premiză când vrem să savurăm lumea omenește - nu animalic - de la premiza că lumea este frumoasă. Iar de la această premiză inconștientă pornește de fapt copilul de la schimbarea dentiției la maturitatea genitală, anume că poate găsi lumea frumoasă. Această presupunere inconștientă a copilului, că lumea este frumoasă, deci că și activitatea din clasă ar trebui să fie frumoasă, nu este împlinită chiar deloc, dacă ținem cont în predarea intuitivă de reguli preparate doar din punct de vedere al utilității, ci atunci când încercăm noi înșine să pătrundem în trăirea artistică, pentru ca predarea să fie pătrunsă de artistic tocmai în această perioadă. Uneori ne pare îngrozitor de rău când citim în didacticile moderne și vedem cum premisa bună, că am vrea să facem din instruire un izvor al bucuriei, nu ajunge să fie împlinită, că

ceea ce discută dascălul cu elevii săi are un aspect inestetic, prozaic. Astăzi se practică de obicei predarea intuitivă după metoda socratică. Dar întrebările care sunt puse copiilor au un caracter cu totul utilitarist, nu un caracter care trăiește cât de cât în frumusețe. Aici nu folosește nici o prezentare de exemple model. Nu e vorba de a-i spune dascălului: trebuie să te ții de una și alta la alegerea exemplelor model pentru învățământul intuitiv, ci ca dascălul însuși să se îngrijească, prin trăirea sa în artă, ca lucrurile pe care le discută cu copiii să aibă bun gust.

Primii ani de viață ai copilului, până la schimbarea dentiției, se desfașoară cu presupunerea inconștientă: Lumea este morală. A doua perioadă de viață, de la schimbarea dinților până la maturitatea genitală, decurge în premisa inconștientă: Lumea este frumoasă. Și numai odată cu maturitatea genitală începe cu adevărat premisa pentru găsirea acestui lucru în lume: Lumea este adevărată. De aceea de abia atunci învățarea poate să înceapă să capete caracter "științific". Înainte de maturitatea genitală nu este bine să dăm predării un caracter doar sistematizator sau științific; căci o noțiune interioară corectă despre adevăr o capătă omul doar când s-a maturizat din punct de vedere sexual.

În acest fel veți ajunge la înțelegerea că, odată cu copilul, trecutul coboară din lumile superioare, trăind în această lume, că la trecerea copilului prin schimbarea dentiției, în școlarul ca atare se trăiește prezentul, și că, apoi, omul intră în acea treaptă de vârstă în care se fixează în sufletul său impulsurile viitorului. Trecutul, prezentul și viitorul și viața din ele: acestea trăiesc și în omul în devenire.

Aici vrem să ne oprim și să continuăm poimăine cu acest studiu, care va trece apoi tot mai mult în activitatea practică de predare.

A ZECEA CONFERINȚĂ

Stuttgart, 1 septembrie 1919

Am discutat despre ființa omenească din punct de vedere sufletesc și spiritual. Am aruncat măcar un pic de lumină asupra felului în care omul poate fi privit din punctul de vedere spiritual, din cel sufletesc. Ceea ce am observat astfel din cele două puncte de vedere urmează să completăm prin legarea punctelor de vedere ale spiritualului, ale sufletescului, ale trupescului, pentru a avea o privire de ansamblu completă asupra omului și pentru ca apoi să putem trece la cuprinderea, înțelegerea și a trupescului exterior.

Mai întâi vrem să ne readucem în memorie ceea ce trebuie să ne-a atras atenția din diferite părți: faptul că omul are diferite forme în cele trei componente ale ființei sale. Am atras atenția asupra faptului că, în mare, forma capului este forma sferică, cum în forma sferică se află de fapt esența trupească a capului omenesc. Apoi am atras atenția asupra faptului că partea de piept a omului este fragmentul unei sfere, astfel încât, atunci când desenăm schematic, dăm capului o formă sferică, pieptului o formă de lună și ne este clar că în această formă de lună este cuprins un fragment de sferă, o parte a unei sfere. Astfel va trebui să ne spunem: Putem completa forma de lună a părții de piept omenesc. Și doar atunci veți putea cuprinde în mod adecvat această parte mediană a ființei omenești, forma de piept a omului, când o veți privi și pe ea ca pe o sferă, dar ca pe o sferă din care doar o parte, o lună este vizibilă, iar cealaltă parte este invizibilă (fig.1.). Veți vedea poate din aceasta, că în acele vremuri vechi, în care, într-o mai mare măsură decât în vremurile de mai târziu, era prezentă capacitatea de a vedea forme, nu era greu să vorbești de cap ca și corespunzător soarelui, de lună ca și corespunzătoare formei pieptului. Și, precum atunci când luna nu este plină, se vede doar un fragment sferic din lună, astfel se vede din partea de mijloc a omului, în forma pieptului, de fapt doar un fragment. Din aceasta puteți deduce că forma de cap a omului este ceva relativ complet, aici, în lumea fizică. Forma de cap se arată fizic drept ceva complet. Ea este, într-o anumită măsură, întru totul ceea ce arată a fi. Ea ascunde cel mai puțin din ceea ce este.

Partea de piept a omului ascunde deja foarte mult din sine; păstrează ceva nevăzut din esența sa. Este foarte important pentru cunoașterea ființei omenești să cuprindem faptul că din partea de piept o bună porțiune este invizibilă. Și astfel putem spune: Partea de piept ne arată pe de o parte, înspre spate, o calitate trupească; înspre față, trece în calitatea sufletească. Capul este întru totul trup; partea de piept a omului este trup înspre spate, suflet înspre față. Deci, purtăm cu noi un adevărat trup fizic, doar prin faptul că avem un cap ce ni se odihnește pe umeri. Avem asupra noastră trup și suflet, prin faptul că desprindem pieptul nostru din restul părții de piept și îl prelucrăm, îl străbatem de sufletesc.

Acum, în aceste două părți ale omului, sunt implantate mai întâi, anume pentru privirea exterioară, în partea de piept, membrele. A treia parte este doar omul membrelor. Acum, în ce fel putem de fapt înțelege omul membrelor? Putem înțelege omul membrelor doar dacă cuprindem cu privirea faptul că au rămas alte părți de la forma de sferă decât la partea de piept. La partea de piept a rămas o parte din periferie. La membre a rămas mai mult ceva din interior, de la razele sferei, astfel că părțile interioare ale sferei sunt implantate ca membre.

Nu ne descurcăm, cum vă spuneam adesea, dacă structurăm doar schematic una într-alta. Trebuie mereu să întrepătrundem una cu cealaltă, pentru că în aceasta constă viul. Spunem: Avem omul-membre, care constă din membre. - Dar, vedeți dumneavoastră, și capul are membrele sale. Dacă priviți cum trebuie craniul, găsiți că, de exemplu, la craniu sunt atașate oasele maxilarului superior și ale celui inferior (fig.II). Ele sunt de-

a dreptul implantate, precum membrele. Craniul are și el membrele sale, iar maxilarul superior și cel inferior sunt aezate ca membre la craniu. Doar că sunt atrofiate, la craniu. Ele sunt dezvoltate cu adevărat puternic la restul omului, la craniu sunt atrofiate, și sunt doar formațiuni osoase. Și mai există o diferență: dacă priviți membrele craniului, ca maxilar inferior și superior, veți vedea că la ele este vorba în esență mai mult de realizarea efectului oaselor. Dacă veți examina membrele aezate la întregul nostru trup, deci întreaga esență a omului-membre, va trebui să căutați esențialul în îmbrăcăminte cu mușchi și vase de sânge. Într-un anume sens, sistemului nostru muscular și sangvin pentru brațe și picioare, mâini și tălpi, oasele îi sunt doar introduse. Și, într-un anume sens, la maxilarul superior și inferior, ca membre ale capului, musculatura și vasele sangvine sunt cu totul atrofiate. Ce înseamnă asta? - Vedeți dumneavoastră, în sânge și mușchi rezidă organicul voinței, precum am auzit deja. Astfel că, pentru voință, sunt dezvoltate în principal brațe și picioare, mâini și tălpi. Cele ce servesc în principal voinței, sângele și mușchii, sunt, până la un anumit grad, luate din membrele capului, pentru că în ele trebuie să se dezvolte ceea ce înclină înspre intelect, înspre cunoașterea prin gândire. Dacă vreți deci să studiați cum se revelă lumii voința în formele exterioare, studiați brațele și picioarele, mâinile și tălpile. Dacă vreți să studiați felul în care inteligența se revelă lumii, studiați capul drept craniu, drept structură osoasă, și felul în care se atașează maxilarul superior, maxilarul inferior precum și alte lucruri ce apar asemănător unor membre, la cap. Pentru că puteți vedea peste tot formele exterioare ca revelație a interiorului. Și doar atunci înțelegeți formele exterioare, când le priviți ca pe revelații ale interiorului.

Acum, vedeți dumneavoastră, am găsit întotdeauna că pentru majoritatea oamenilor este foarte greu să înțeleagă ce relație există între oasele lungi ale brațelor și picioarelor și oasele netede ale capului. Aici tocmai pentru dascăl este bine să-și însușească o noțiune, care este departe de viața obișnuită. Și aici, ajungem la un capitol foarte, foarte dificil, poate cel mai dificil pentru reprezentarea pe care trebuie să o depășim în aceste prelegeri pedagogice.

Vă este cunoscut faptul că Goethe și-a oprit mai întâi atenția asupra așezării teorii a vertebrei referitoare la craniu. Ce înseamnă aceasta? Aceasta înseamnă că ideea metamorfozei este aplicată la om și la aspectul

său. Dacă privim coloana vertebrală omenească, vedem o vertebră aezată deasupra alteia. Putem desprinde o astfel de vertebră cu extensiile sale, prin care apoi trece măduva (se desenează).

Acum, Goethe a observat prima dată la un craniu de berbec, în Veneția, cum toate oasele capului sunt oase de vertebre spinale transformate. Asta înseamnă, dacă ne închipuim unele organe extinse și altele restrânse, obținem din această formă de vertebră osul neted al capului. Goethe a fost foarte impresionat de acest lucru, căci din aceasta a trebuit să tragă concluzia - lucru care era foarte important pentru el - , că craniul este o vertebră transformată, de formă superioară.

Putem acum observa destul de ușor că oasele craniului provin prin transformare, prin metamorfoză, din vertebrele coloanei vertebrale. Dar acum devine foarte greu să percepem și oasele de membre, adică oasele de membre ale capului, maxilarul inferior și superior - Goethe a încercat să le vadă, dar încă într-un mod exterior - ca pe o transformare, o metamorfoză a vertebrelor, respectiv a oaselor capului. De ce se întâmplă aceasta? Vedeți, acest lucru vine de acolo, că un os lung, pe care-l aveți undeva, este și el o metamorfoză, o transformare a osului capului, dar într-un mod cu totul deosebit. Puteți relativ ușor să vă imaginați o vertebră spinală transformată în os al capului, gândind unele părți mărite iar altele micșorate. Dar nu veți obține atât de ușor din osul lung al brațelor sau picioarelor osul capului, oasele plate ale capului. Pentru că aici trebuie mai întâi să realizați o anumită procedură, dacă vreți să le obțineți pe acestea. Cu oasele lungi ale brațelor sau picioarelor trebuie să realizați aceeași procedură pe care ați realiza-o dacă la îmbrăcarea unui ciorap sau a unei mânuși ați întoarce mai întâi interiorul în afară, deci dacă l-ați răsfrațe.

Acum este relativ ușor de închipuit cum arată o mână sau un ciorap, atunci când partea interioară este întoarsă în afară. Dar osul lung nu este uniform. El nu este atât de subțire, ca să fie construit la fel în interior și în exterior. El este construit diferit la interior și în afară. Dacă v-ai face ciorapul în felul acesta și apoi l-ai face elastic, ca să-i dai în afară o formă artistică, cu tot felul de ieșituri și înrări și apoi l-ai răsfrânge, atunci n-ai mai obține în afară aceeași formă precum cea dinăuntru, atunci când l-ai răsfrânt. Tot astfel este la osul lung. Trebuie să răsfrângem interiorul în afară și exteriorul înăuntru, iar atunci va reieși forma osului capului, astfel că membrele omenești sunt nu doar oase de cap transformate, ci, în afară de aceasta, oase de cap răsfrânge. De unde vine asta? Aceasta provine din situația în care capul își are centrul undeva în interior; el are concentric. Nu în mijlocul sferei își are centrul pieptul; pieptul își are centrul foarte departe. Acest lucru este realizat aici în desen doar fragmentar, pentru că ar fi foarte mare, dacă am desena tot. Deci pieptul își are centrul foarte departe.

și unde își are atunci sistemul membrelor centrul său? Acum ajungem la cea de a doua dificultate. Sistemul de membre își are centrul în întreg mediul înconjurător. Centrul sistemului de membre este de fapt o sferă, deci contrariul unui punct. O suprafață de sferă. De fapt centrul se află peste tot; de aceea puteți să vă răsuciți în toate părțile și de peste tot pătrund razele. Ele se unesc cu dumneavoastră.

Ceea ce este în cap, pornește din cap; ceea ce trece prin membre, se reunește în dumneavoastră. De aceea a trebuit să spun și în celelalte prelegeri: Trebuie să vă imaginați membrele implantate. Noi suntem cu adevărat o lume întreagă, doar că ceea ce vrea să intre în noi din afară se

densifică la capăt și devine vizibil. O mică particulă din ceea ce suntem devine vizibilă în membrele noastre, astfel că membrele sunt ceva trupesc, aceasta este însă doar un minuscul atom din ceea ce e prezent în membrele omului: spirit. Trup, suflet și spirit sunt în sistemul de membre al omului. Trupul este doar su-gerat în membre; dar în membre este de asemenea prezent sufletescul, și este prezent spiritualul, care cuprinde în fond întreaga lume.

Acum am mai putea face și un alt desen al omului. Am putea spune: Omul este mai întâi o sferă uriașă, ce cuprinde întreaga lume, apoi o sferă mai mică, iar apoi o sferă și mai mică. Doar sfera cea mai mică devine întru totul vizibilă; sfera ceva mai mare devine doar în parte vizibilă; sfera cea mai mare devine vizibilă doar în capetele razelor ce pătrund, restul rămâne invizibil. Astfel omul este constituit în forma sa, pornind de la lume.

Din nou, în sistemul de mijloc, în sistemul de piept, avem reunirea sistemului de cap cu cel de membre. Dacă priviți coloana vertebrală cu extensiile coastelor, veți observa că acestea sunt încercarea de a se închide în față. Înăpoi totul este încheiat, în față se face doar încercarea unei încheieri; nu reușește deplin. Cu cât sunt coastele mai îndreptate spre cap, cu atât mai mult reușesc să se încheie, dar, cu cât sunt situate mai jos, cu atât mai puțin reușesc. Ultimele coaste nu se mai ating, pentru că aici li se împotrivesc acea forță care vine ulterior din afară, în membre.

În legătură cu această corelație a omului cu întreg macrocosmosul, grecii aveau încă o puternică conștiență. Iar egiptenii aveau această foarte bine, doar că o aveau cumva abstract. Astfel puteai vedea, dacă priveai sculpturi egiptene, sau oricare sculpturi mai vechi, că este exprimat acest gând asupra cosmosului. Nu vezi înțelege altfel ce au făcut oamenii în timpurile vechi, dacă nu îți dai seama că au făcut ceea ce corespundea credinței lor: Capul este o sferă mică, un corp ceresc în mic; membrele sunt o bucată din marele corp ceresc, peste tot unde pătrunde cu razele în configurația omenească. Grecii au avut o reprezentare frumoasă, armonios dezvoltată în sine asupra acestui lucru, de aceea au fost sculptori buni. Iar astăzi nu poate încă nimeni să pătrundă cu adevărat arta plastică omenească, dacă nu devine conștient de această relație a omului cu universul. Altfel va copia mereu doar în exterior formele naturii.

Acum vezi recunoaște tocmai din ceea ce v-am spus aia, dragii mei prieteni, că membrele sunt mai mult îndreptate spre lume, capul mai mult spre fiecare om în parte. Încotro tind atunci mai mult membrele? Ele vor tinde mai mult înspre lumea în care se mișcă omul și în care își schimbă mereu chiar locul. Ele vor avea legătură cu mișcarea lumii. Să înțelegem această bine: membrele au legătură cu mișcarea lumii.

Prin faptul că mergem prin lume, prin acțiunea în lume, suntem omul membrilor. Ce sarcină are mișcarea lumii față de noastră, capul nostru? El se odihnește pe umerii noștri, v-am mai spus-o dintr-un alt punct de vedere. El mai are sarcina de a liniști mereu în sine mișcarea lumii. Dacă vă transpunem cu spiritul dumneavoastră în cap, puteți într-adevăr să vă faceți o imagine a acestei transpuneri, prin aceea că vă gândiți un răstimp că v-ați afla într-un tren; el se deplasează înainte, dumneavoastră sunteți așezați liniștiți în el. Astfel odată liniștit sufletul în capul care se lasă transportat de membre și aduce mișcarea la liniște în interior. Vă puteți întinde chiar când aveți loc în compartiment, și vă puteți odihni, deși această odihnă este, totuși, un neadevăr, pentru că totuși goniți cu acel tren, poate în vagonul de dormit, prin lume; totuși aveți sentimentul liniștii - astfel liniștește în dumneavoastră capul ceea ce membrele pot realiza ca mișcare în lume. Iar partea de piept se află chiar la mijloc. Ea mijlocește mișcarea din exterior cu ceea ce liniștește capul.

Gândiți-vă acum: intenția noastră ca om înțelege tocmai înspre imitarea, preluarea mișcării mediului prin membrele noastre. Ce facem

atunci? Dansăm. În realitate dansăm; celălalt dans este doar un dans fragmentar. Tot dansul a pornit de acolo, de la imitarea în mișcări, în mișcările membrilor omului, a mișcărilor pe care le fac planetele, celelalte corpuri cerești, Pământul însuși.

Dar cum e atunci cu capul și cu pieptul, dacă reluăm dansând mișcările cosmice în mișcările noastre ca om? Vedem dumneavoastră, este ca și cum mișcările pe care le realizăm în lume s-ar depozita în cap și în piept. Nu se pot continua prin piept înspre cap, pentru că individul se odihnește pe umeri, nu lasă mișcările să se continue în suflet. Sufletul trebuie să participe în liniște la mișcări, pentru că, iată, capul se odihnește pe umeri. Ce face atunci? Începe să reflecteze din sine însuși ceea ce realizează membrele dansând. Începe să mormăie când membrele realizează mișcări neregulate; începe să opoască atunci când membrele fac mișcări regulate, și începe chiar să cânte atunci când membrele realizează armonioasele mișcări cosmice ale Universului. Astfel, mișcarea de dans se transpune înafară, în cântec, înăuntru, în muzicalitate.

Fiziologia senzorială nu va reuși niciodată să înțeleagă senzația, dacă nu va considera omul ca ființă cosmică; va spune mereu: Afară există mișcările aerului, înăuntru omul percepe sunetul. Ce legătură este între mișcările aerului și sunet, nu se poate ști. - Asta stă scris în fiziologii și psihologii, în unele la sfârșit, în altele la început; aceasta e toată diferența.

De unde vine asta? Asta vine de acolo că oamenii care practică psihologia sau fiziologia nu știu că, ceea ce are omul în exterior ca mișcări, este liniștit în interior în suflet și astfel începe să treacă în sunete. Și tot astfel este cu toate celelalte percepții senzoriale. Pentru că organele capului nu participă la mișcările exterioare, ci reflectă aceste mișcări înapoi în piept și le fac sunet, le fac altă percepție senzorială. Aici este originea senzațiilor. Aici însă rezidă și relația dintre arte. Artele muzice, muzicale iau naștere din artele plastice și arhitectonice, prin faptul că ceea ce sunt artele plastice și arhitectonice înafară, sunt artele muzicale înăuntru. Reflectarea lumii dinăuntru în afară, aceasta sunt artele muzicale. - Astfel se situează omul în Univers. Percepeți o culoare ca mișcare ajunsă la liniștire. Mișcarea n-o percepeți în exterior, ca și cum ați sta întins într-un tren și ați putea avea iluzia că vă aflați în repaos. Lăsați trenul să se miște afară. Astfel lăsați trupul dumneavoastră să refacă lumea exterioară prin fine mișcări ale membrilor, pe care nu le percepeți, iar dumneavoastră

în°ivă percepēi înăuntru culorile °i sunetele. Datorăi aceasta condiēiei în care vă lăsaēi capul purtat în lini°te, ca formă, de către organismul de membre.

Vă spuneam că ceea ce vă transmit aici este o treabă destul de dificilă. Este deosebit de dificilă din cauză că, spre înbelegerea acestor lucruri, nu se face absolut nimic în vremurile noastre. Prin tot ceea ce asimilăm ca educaēie a timpului nostru, se are grijă ca oamenii să rămână ne°tiutori despre acest fel de lucruri, ca cele prezentate dumneavoastră astăzi. Ce se întâmplă de fapt prin educaēia noastră de astăzi? Da, omul nu învâpă să cunoască cu adevărat întru totul cum este un ciorap sau o mână°ă, dacă nu le întoarce o dată, căci nu va °ti atunci niciodată ce anume din ciorap sau mână°ă îi atinge pielea; °tie doar ceea ce este în afară. Astfel, prin educaēia de astăzi, omul °tie doar ceea ce este întors în afară. El prime°te concepte doar pentru jumătate de om. Căci nici măcar membrele nu le poate înbelege. Căci pe acelea le-a transformat spiritul.

Ceea ce am prezentat astăzi putem denumi °i a°a, putem spune: Dacă privim întregul om, în totalitate, cum stă în fața noastră în lume, mai întâi ca om al membrilor, atunci se arată ca atare după spirit, suflet °i trup. Dacă îl privim ca om al pieptului, ni se arată ca suflet °i trup. Sfera mare (vezi desenul): spirit, trup, suflet; sfera mai mică: trup, suflet; sfera cea mai mică: doar trup. La conciliul din anul 869, episcopii bisericii catolice au interzis omenirii să °tie ceva despre sfera mare. Au explicat atunci că este dogmă a bisericii catolice faptul că există numai sfera mediană °i sfera cea mai mică, faptul că omul constă doar din trup °i suflet, că sufletul cuprinde ceva spiritual doar ca o calitate a sa; sufletul ar fi, pe de o parte, °i de gen spiritual. Spirit nu mai există din anul 869, pentru cultura Occidentului ce porne°te de la catolicism. - Dar odată cu relaēia față de spirit s-a eradicat relaēia omului cu lumea. Omul a fost mânat tot mai mult în egoismul său. Astfel că însă°i religia a devenit tot mai egoistă °i mai egoistă, iar astăzi trăim într-o vreme în care, a° zice, trebuie cunoscută din nou, din observarea spirituală, relaēia omului cu spiritul, °i prin aceasta cu lumea.

Cine e de fapt vinovat că am dobândit un materialism al °tiinēelor naturii? Principala vină pentru materialismul °tiinēelor naturii o poartă biserica catolică, pentru că în anul 869, la conciliul de la Constantinopol a eradicat spiritul. Ce s-a întâmplat de fapt atunci? Priviēi capul omenesc. El

s-a format în cadrul lumii de fapte a evenimentelor universale în a°a fel încât astăzi este cel mai vechi membru component al omului. Capul a reie°it mai întâi din animalele superioare, apoi, mergând tot mai înapoi, din animalele inferioare. Referitor la capul nostru, provenim din lumea animală. Aici nu e nimic de zis - capul este doar un animal dezvoltat mai departe. Ne întoarcem la lumea animală inferioară dacă vrem să căutăm strămo°ii capului nostru. Pieptul nostru a fost adăugat abia mai târziu capului; acesta nu mai este atât de animalic precum capul. Noi am dobândit pieptul abia în vremuri mai târzii. Iar membrele, noi, oamenii, le-am obținut ca cele mai târzii organe; ele sunt organele cele mai omene°ti. Ele nu sunt transformate din organele animale, ci sunt ata°ate mai târziu. Organele animalice sunt formate independent, dinspre Cosmos către animale, iar organele omene°ti s-au format independent adăugându-se mai târziu la piept. Dar prin aceea că biserica catolică a ascuns con°tienēei omului relaēia sa cu Universul, deci cu adevărata natură a membrilor sale, ea a transmis veacurilor următoare doar puține despre piept °i în principal despre cap, despre craniu. °i aici materialismul °i-a dat seama că craniul provine de la animale. °i acum vorbe°te despre faptul că întregul om provine din animal, în timp ce organele pieptului °i organele membrilor s-au format adăugându-se mai târziu. Tocmai prin faptul că biserica catolică a ascuns omului natura membrilor sale, legătura sa cu lumea, ea a cauzat căderea vremurilor materialiste de mai târziu în ideea, ce are importanță doar pentru cap, pe care însă o folose°te pentru întregul om. Biserica catolică este de fapt creatoarea materialismului în acest domeniu al teoriei evoluționiste. Este necesar ca îndeosebi învăpătorul tinerilor de astăzi să °tie astfel de lucruri. Căci el trebuie să°i lege interesul de ceea ce s-a întâmplat în lume. Iar el trebuie să cunoască lucrurile ce se întâmplă în lume, pornind de la fundamente.

Am încercat astăzi să ne clarificăm cum se face că vremurile noastre au devenit materialiste, anume prin aceea că am început cu ceva total diferit: cu forma de sferă °i de lună °i cu forma de raze a membrilor. Asta înseamnă că aparent am început cu total contrariul, pentru a clarifica un fapt mărē, uria°, de istorie culturală. Acest lucru este însă necesar, ca îndeosebi dascălul, care nu poate să facă în rest nimic cu omul în devenire, să fie în stare să cuprindă faptele de cultură pornind de la fundamente. Atunci va asimila ceva ce este necesar, dacă vrea să educe adecvat din-

lăuntru sãu, prin relaþiile in- i subconºtiente cu copilul. Cãci atunci el va avea respectul cuvenit faþã de structura umanã. El va vedea pretutindeni în configuraþia umanã relaþiile cu lumea cea mare. El se va apropia altfel de aceastã configuraþie umanã, decãt dacã va vedea în om ceva asemãnãtor cu un animãluþ mai bine dezvoltat, un trup animalic mai bine dezvoltat. Astãzi, dascãlul se înfãþeazã de fapt, chiar dacã uneori i mai face iluzii în “cutiuþa lui de la mansardã”, se înfãþeazã celorlalþi oameni cu conºtientenþa clarã cã omul în dezvoltare este un dobitoc mic, un animãluþ, i el cã trebuie sã dezvolte acest animãluþ - ceva mai mult decãt a fãcut-o deja natura. Altfel va simþi dacã va spune: Aici este un om, de la care pornesc legãturi înspre întreaga lume, iar în fiecare copil în creºtere am ceva, dacã lucrez întrucãva la aceasta, fac ceva ce are însemnãtate în întreaga lume. Ne aflãm aici în sala de clasã: în fiecare copil se aflã un centru, pornind dinspre lume, dinspre macrocosmos. Aceastã salã de clasã este centrul, da, multe puncte de centru ale macrocosmosului. - Gândiþi-vã cu un simþãmânt viu, ce înseamnã aceasta! Cum trece aici ideea de Univers i relaþia sa cu omul într-un sentiment care preasfîneºte fiecare activitate în parte a predãrii. Fãrã a avea astfel de sentimente despre om i despre Univers, nu ajungem sã predãm cu seriozitate i în mod adecvat. În momentul în care avem astfel de sentimente, acestea se transmit prin legãturi subpãmãnteºti la copii. Într-un alt context v-am spus cã trebuie sã te simþi minunat atunci cãnd vezi cablurile ducând prin pãmânt la plãcile de cupru, iar pãmântul conducând mai departe electricitatea fãrã cabluri. Dacã veþi merge în coalã doar cu sentimente omeneºti egoiste, atunci aveþi nevoie de tot felul de cabluri - cuvintele -, pentru a vã înþelege cu copiii. Dacã aveþi marile sentimente cosmice atunci cãnd dezvoltaþi astfel de idei ca cele tocmai dezvoltate de noi, atunci înspre copil va duce un conductor subpãmãntean. Atunci sunteþi una cu copiii. În aceasta rezidã ceva din relaþiile tainice ale dumneavoastrã cu toþi colarii. Din astfel de sentimente trebuie sã fie constituit i ceea ce numim noi pedagogie. Pedagogia nu e permis sã fie o tiinþã, ea trebuie sã fie o artã. i unde este arta pe care sã o poþi învãþa fãrã a trãi tot timpul în sentimente? Sentimentele însã, în care trebuie sã trãieºti, pentru a putea exersa acea mare artã a vieþii care este pedagogia, aceste sentimente pe care trebuie sã le ai faþã de pedagogie, ele sunt înfocate doar de contemplarea marelui Univers i relaþia sa cu omul.

A UNSPREZECEA CONFERINÞÃ

Stuttgart, 2 septembrie 1919

Dacã veþi putea cuprinde mai întâi, din punctul de vedere evidenþiat în prelegerea anterioarã, fiinþa trupeascã a omului pornind de la spirit i de la suflet, atunci veþi putea repede ordona tot ce aveþi nevoie în construirea i dezvoltarea acestei fiinþe trupeºti. Astfel cã, înainte de a trece apoi în urmãtoarele prelegeri la descrierea trupeascã a omului, vom continua aceastã clarificare din perspectiva spiritualã.

Ieri aþi putut recunoaºte felul în care este structurat omul: ca om de cap, ca om de trunchi, ca om de membre. Aþi vãzut, deasemenea, cã relaþiile fiecãruia dintre aceste trei membre componente cu lumea sufleteascã i spiritualã sunt diferite.

Sã privim mai întâi configuraþia de cap a omului. Am spus ieri: capul este predominant trup. Omul de piept l-am privit ca “trupesc” i sufletesc. Iar pe omul de membre ca “trupesc”, sufletesc i spiritual. Dar prin aceasta desigur n-am epuizat esenþa capului, dacã vom spune: capul este predominant trup. Realitatea este deja astfel, anume cã lucrurile nu sunt delimitate strict, aºa cã putem la fel de bine sã spunem: capul este sufletesc i spiritual în alt fel decãt pieptul i membrele. Capul este deja, atunci cãnd se naºte omul, predominant trup, deci s-a întruchipat într-o anumitã mãsura ceea ce îl compune ca i cap, în forma capului trupestc. Astfel capul aratã aºa - este i primul lucru care se dezvoltã în evoluþia embrionarã -, încât general omenescul se aratã mai întâi spiritual-sufleteºte în cap. Ce relaþie este între trupul cap i laturile sufleteascã i spiritualã? Deoarece capul este un trup destul de complet dezvoltat, deoarece tot ce þine de evoluþie el a parcurs prin animalic înspre omenesc, în stadiile timpurii de evoluþie, de aceea el poate fi dezvoltat din punct de vedere trupestc în modul cel mai desãvârºit. Sufletescul este astfel legat cu acest cap, încât copilul prin naºterea sa i în tot timpul dezvoltãrii sale în primii ani de viaþã, viseazã în cap tot ceea ce este sufletesc. Iar spiritul doarme în cap.

Acum avem o ciudatã alcãtuire de trup, suflet i spirit în capul omenesc. Avem un trup foarte, foarte pronunþat dezvoltat drept cap. Avem în

el un suflet visător, un suflet evident visător și un spirit încă adormit. Acum e vorba de a vedea în acest fapt, pe care tocmai l-am caracterizat, concordanța cu întreaga dezvoltare a omului. Această dezvoltare este de o asemenea natură până la schimbarea dentiției, încât omul este preponderent o ființă imitativă. Omul face tot ce vede în mediul său. Faptul că poate face acest lucru este datorat tocmai faptului că spiritul capului său doarme. Datorită acestui fapt, el poate rămâne în afara capului său cu acest spirit de cap. Poate să rămână în mediul înconjurător. Căci atunci când dormim, suntem cu spiritual-sufletescul nostru în afara trupului. Copilul se află cu spiritual-sufletescul său, cu spiritul său adormit și cu sufletul său visător în afara capului. El se află la cei care sunt în mediul său înconjurător, trăiește cu cei ce sunt în mediul său. De aici și calitatea de ființă imitatoare a copilului. De aici pornește și evoluția iubirii față de mediul înconjurător, tot din sufletul visător, și, în principal, iubirea față de părinți. Atunci când omul primește al doilea rând de dinți, când trece prin schimbarea dentiției, acest lucru înseamnă de fapt în dezvoltarea sa ultima încheiere a evoluției capului. Chiar dacă capul este deja născut complet ca și trup, mai trece încă printr-o ultimă dezvoltare în primii opte ani de viață ai omului. Trecerea aceasta se încheie, și are punctul terminal în schimbarea dentiției.

Ce s-a încheiat de fapt aici? Vedeti, aici s-a încheiat organizarea formei. Omul a turnat în acest moment în trupul său ceea ce îl întărește, ce îl face să fie în mod preponderent formă. Când vedem cel de-al doilea rând de dinți ieșind din om, putem spune: S-a încheiat prima dispută cu lumea. - Omul a făcut ceea ce ține de darea formei sale, de conturarea sa. În timp ce omul își integrează în acest timp forma sa, figura sa pornind din cap, cu el, ca om de piept, se întâmplă altceva.

În piept, lucrurile stau cu totul altfel decât pentru cap. Pieptul este un organism care de la bun început, de când s-a născut omul este trupesc-sufletesc. Pieptul nu este doar trupesc precum capul; pieptul este trupesc-sufletesc, doar spiritul îl mai are visător în afara sa. Deci dacă vom observa copilul în primii săi ani, atunci trebuie să observăm cu mare atenție trezirea mai mare, vioiciunea mai mare a membrilor pieptului față de membrele capului. N-ar fi deloc drept să privim omul ca o ființă haotic amestecată.

La membre, din nou, situația este alta. Aici, din prima clipă a vieții,

sunt strâns unite spiritul, sufletul și trupul; ele se întrepătrund. Aici și copilul este foarte treaz de la bun început. Acest lucru îl observă cei care trebuie să educe în primii ani ființa care se agită și dă din picioare. Aici totul este treaz, doar că este neformat. Acesta este în fond secretul omului: spiritul său de cap este deja foarte, foarte dezvoltat la naștere, dar el doarme. Sufletul său de cap este foarte dezvoltat când se naște, dar visează numai. Ele trebuie să se trezească încetul cu încetul. Ca om al membrilor, omul este într-adevăr foarte treaz când se naște, dar încă neformat, nedezvoltat.

De fapt trebuie să dezvoltăm doar omul de membre și o parte a omului de piept. Căci omul de membre și omul de piept au apoi sarcina de a trezi omul de cap, astfel că aici obțineți de fapt adevărata caracteristică a educării și instruirii. Dezvoltați omul de membre și o parte a omului de piept și lăsați ca omul de membre și o parte a omului de piept să trezească cealaltă parte a omului de piept și omul de cap. Din aceasta vedeți că vă întâmpină în copil un lucru considerabil. El vă întâmpină cu ceea ce poartă prin naștere în spiritul său împlinit și în sufletul său relativ împlinit. Iar dumneavoastră trebuie să dezvoltați ceea ce vă aduce ca spirit incomplet și suflet și mai puțin complet.

Dacă lucrurile ar fi altfel, atunci educarea, adevărata educare și instruire ar fi cu totul imposibile. Căci, gândiți-vă, dacă am vrea să educăm și instruiem întregul spirit pe care omul îl aduce pe lume, potențial, atunci ar trebui, ca educatori, să fim mereu întru totul pe măsura celor ce pot lua naștere dintr-un om. Ei bine, aici ați putea renunța foarte curând ca educatori, căci ați putea educa oameni doar atât de deștepti și de geniali precum sunteți dumneavoastră în viață. Ajungeți desigur în situația de a trebui să educați oameni mult mai deștepti și mai geniali într-un anume domeniu, decât sunteți dumneavoastră în viață. Acest lucru este posibil doar pentru că în educație avem de-a face doar cu o parte a omului; cu acea parte a omului pe care o putem educa și atunci când nu suntem atât de deștepti și de geniali, și poate nici atât de buni pe cât este el de predispus la genialitate, la deșteptăciune, la bunătate. Ce putem realiza cel mai bine în educație este tocmai educarea voinței și o parte a educării sufletești. Căci ceea ce educăm prin voință, adică prin membre, ceea ce educăm prin simțire, adică printr-o parte a omului de piept, putem să aducem până la gradul de desăvârșire pe care-l avem noi în viață. Și tot așa precum nu numai un servi-

tor, dar ^oi de^oteptătorul poate fi programat să trezească un om mult mai de^otept decât el, tot astfel poate educa un om mult mai puțin genial ^oi chiar mult mai puțin bun pe un om care este predispus la lucruri mult mai bune decât el însu^oi. Cu toate acestea va trebui să ne fie foarte clar că în legătură cu tot ce este intelectual nu trebuie să fim deloc pe măsura omului ce se dezvoltă; dar că în privința bunătății, pentru că e vorba de dezvoltarea voinței - cum vedem ^oi din acest punct de vedere -, va trebui să tindem spre tot ce e posibil de tins. Învăpăcelul poate deveni mai bun decât noi, dar cu siguranță nu o va face dacă la educația noastră nu se mai adaugă o alta, prin lume sau prin alți oameni.

V-am sugerat în aceste prelegeri că în limbaj rezidă un anume geniu. Geniul limbii este, spuneam, genial; el este mai de^otept decât noi. Putem învăța multe din felul în care este alcătuită limba, din felul în care limba ^oi conține spiritul.

Dar geniu se mai află ^oi în alte lucruri dimprejurul nostru nu numai în limbă. Să reflectăm la cele tocmai însu^oite: Faptul că omul pătrunde în lume cu spiritul adormit, cu sufletul visător în privința capului; deci că avem nevoie de foarte timpuriu, de la na^otere, să educăm omul prin voință, căci dacă nu am putea acționa asupra lui prin voință, n-am putea ajunge la spiritul adormit de cap. Am crea însă o mare lacună în dezvoltarea omenească, dacă n-am putea ajunge cumva la spiritul capului său. Omul s-ar na^ote, spiritul capului său ar fi adormit. Nu putem încă să facem copilul ce dă din picioru^oe să facă gimnastică sau euritmie. Nu merge. Nu putem prea bine nici să-i înlesnim o educație muzicală în vreme ce el de-abia dă din picioru^oe ^oi cel mult zbiară ceva cu gura. Nici cu arta nu putem să ne apropiem. Nu găsim încă o punte clară între voință ^oi spiritul adormit al copilului. Mai târziu, când ajungem cumva la voința copilului, putem acționa asupra spiritului adormit, când deja îi putem rosti în fața primele cuvinte, căci deja prin aceasta se face prima mi^ocare către voință. Atunci, ceea ce am inițiat prin primele cuvinte în organul vorbirii se propagă deja ca activitate volitivă în spiritul adormit al capului ^oi începe să-l trezească. Dar în primele zile n-avem încă o punte adevărată. Nu pornește un curent din membre, în care este trează voința, este trează spiritul, înspre spiritul adormit al capului. Mai are nevoie de încă un mediator. Aici nu putem să ne servim de prea multe mijloace, ca educatori umani, în prima perioadă a omului.

Aici apare ceva ce este ^oi geniu ^oi spirit în afara noastră. Limba ^oi are geniul său, dar în prima perioadă a dezvoltării copilului nu putem apela încă la spiritul limbii. Dar natura ^oi are geniul ei, spiritul ei. Dacă nu l-ar avea, noi, oamenii ar trebui să ne atrofiem prin lacuna care s-ar crea, educațional, în dezvoltarea noastră din primii ani de viață. Aici geniul naturii creează ceva ce poate forma această punte. El permite na^oterea unei substanțe din dezvoltarea membrilor, din omul de membre, care, fiind legată în dezvoltarea ei ^oi cu omul de membre, are în sine ceva din acest om de membre - acesta este laptele. Laptele ia na^otere în ființa umană feminină în legătură cu membrele superioare, cu brațele. Organele producătoare de lapte sunt în acela^oi timp ceea ce se continuă în interior dinspre membre. Laptele este în lumea animală ^oi omenească singura substanță care are o înrudire lăuntrică cu esența membrilor, într-o anumită măsură, născută din esența membrilor, care astfel mai cuprinde în sine ^oi forța esenței membrilor. Iar atunci când dăm lapte copilului, laptele acționează, cel puțin în esență, ca singura substanță, trezitoare asupra spiritului adormit. Acesta este, dragii mei prieteni, spiritul care este în întreaga materie, care se manifestă acolo unde trebuie să se manifeste. Laptele ^oi poartă spiritul în sine, iar acest spirit are sarcina de a trezi spiritul adormit al copilului. Nu este doar o simplă imagine, ci este o realitate profund motivată a ^otiințelor naturii, faptul că geniul din natură, care permite na^oterea substanței lapte din tainicele străfunduri ale naturii, este de^oteptătorul spiritului uman din copil. Asemenea corespondențe profund tainice în existența lumii trebuie pătrunse cu privirea. De abia atunci pricepem ce fel de legități minunate sunt cuprinse de fapt în acest univers. Atunci pricepem încetul cu încetul că devenim îngrozitor de ne^otiutori când ne formăm teorii despre substanța materială, de parcă această substanță materială ar fi doar ceva indiferent ^oi extins, care se desface în atomi ^oi molecule. Nu, materia nu este aceasta. Această materie este a^oa ceva, încât un astfel de membru al acestei materii cum este laptele, prin producerea sa, are necesitatea cea mai arzătoare de a trezi spiritul omenesc adormit. A^oa cum putem vorbi la om ^oi la animal de necesitate, adică de forța care stă la baza voinței, tot astfel putem vorbi la materie în general de “nevoie”. Iar laptele îl privim într-un mod cuprinzător doar atunci când spunem: Laptele, prin producerea sa, poște să fie de^oteptătorul spiritului omenesc al copilului. Astfel se însuflește tot ce este în jurul nostru dacă privim cum trebuie.

Astfel nu ne desprindem de fapt niciodată de relapă a tot ce este în lume, în afară, cu omul.

Vedeți de aici că în această primă perioadă a dezvoltării omenești grija o poartă însuși geniul naturii. Iar prin dezvoltarea și educarea copilului mai departe, preluăm într-un sens munca geniului naturii. Când începem să acționăm asupra copilului prin voință în vorbirea și faptele noastre pe care copilul le imită, continuăm acea activitate pe care am văzut-o făptuită de geniul naturii, ce hrănește copilul cu lapte și lasă omul să fie doar mijlocitor pentru realizarea acestei hrăniri. Aici mai vedeți însă și că natura educă natural. Căci hrana ei prin lapte este primul mijloc de educație. Natura educă natural. Noi, oamenii, începem, prin faptul că acționăm educativ asupra copilului în vorbire și fapte, noi oamenii începem să educăm sufletește. De aceea este atât de important să fim conștienți în instruire și educare: ca și educatori și instruiți nu putem realiza prea multe cu capul. Acesta ne aduce în lume, deja prin naștere, ceea ce vrea să fie în lume. Putem trezi ce este în el, dar nu putem să-l punem întrutotul în el.

Aici începe însă, firește, necesitatea de a fi în clar despre faptul că doar anumite lucruri pot fi aduse prin naștere în existența fizică. Ceea ce a luat naștere doar pe parcursul dezvoltării culturale, prin convenții externe, nu interesează lumea spirituală. Asta înseamnă că mijloacele noastre convenționale de citire, mijloacele noastre convenționale de scriere - am mai relevat acest lucru din alte puncte de vedere -, natural că nu le aduce cu sine copilul. Spiritele nu scriu. Spiritele nici nu citesc. Nu citesc în cărți și nu scriu cu penișă. Aceasta este doar o invenție a spiriteților, că spiritele vorbesc o limbă omenească și chiar scriu. Ceea ce este cuprins în vorbire și în scriere este convenție culturală. Acestea trăiesc aici pe Pământ. Și doar atunci când îi vom prezenta copilului, nu doar prin cap, această convenție culturală, această citire și scriere, ci dacă vom prezenta copilului această citire și scriere și prin piept și prin membre, atunci îi facem bine.

Desigur că atunci când copilul a împlinit oapte ani și vine la ocoală - nu l-am îndrumat în permanență, ci a făcut ceva, s-a ajutat singur prin imitarea adulților, s-a îngrijit ca spiritul său de cap să se trezească, într-un anume sens -, atunci putem să folosim ceea ce și-a trezit singur în spiritul său de cap, pentru a-i preda citirea și scrierea în mod convențional; dar atunci începem să dăunăm acestui spirit al capului, prin influența noastră.

De aceea v-am spus: Predarea citirii și scrierii nu e permis să fie făcută în alt fel, ca manieră bună de predare, decât pornind de la artă. - Primele elemente ale desenului și picturii, primele elemente ale muzicalității, trebuie să-i premerge. Căci acestea acționează asupra omului de membre și de piept și nu doar direct asupra omului de cap. Atunci însă veți trezi ceea ce este în omul de cap. Nu maltratați omul de cap, așa cum îl maltratăm noi când predăm citirea și scrierea doar așa practică convențional, în mod intelectual. Dacă îl punem pe copil mai întâi să deseneze, ca mai apoi, din ceea ce a desenat, să dezvolte formele scrise, atunci îl educăm prin omul de membre înspre omul de cap. Îi arătăm copilului, să zicem, un F. Dacă trebuie să privească F-ul și să-i urmeze linia, atunci acționăm mai întâi în studiu asupra intelectului, și atunci intelectul își dresează voința. Aceasta este calea greșită. Calea cea bună este de a trezi intelectul cât mai mult posibil prin voință. Acest lucru îl putem face doar dacă trecem dinspre artistic în formarea intelectuală. Astfel că va trebui ca deja în acești primi ani de învățare, când ne este dat în grijă copilul, să acționăm în așa fel, încât să-l învățăm pe copil scrisul și cititul în mod artistic.

Trebuie să vă gândiți că în timp ce instruiți și educați copilul, acesta mai are și altceva de făcut decât ce faceți dumneavoastră cu el. Copilul are de făcut tot felul de lucruri ce țin doar indirect, așa zicând, de resortul dumneavoastră. Copilul trebuie să crească. Să crească trebuie, și trebuie să vă fie clar că în timp ce instruiți și educați, copilul trebuie să crească corect. Dar ce înseamnă aceasta? Asta înseamnă: Prin instruirea și educarea pe care o dați dumneavoastră nu aveți voie să deranjați creșterea. Nu aveți voie să interveniți deranjant în creștere. Aveți voie să educați și să predați doar în așa fel încât să însoțiți cu această educare și instruire necesitățile creșterii. Ceea ce spun acum este deosebit de important pentru anii de ocoală elementară. Căci dacă până la schimbarea dentiției întâlnim mai întâi realizarea formei, pornind de la cap, în timpul ocolii elementare are loc dezvoltarea vieții, adică creșterea și tot ce ține de ea până la maturitatea genitală, deci tocmai în timpul ocolii elementare. Maturitatea genitală realizează doar încheierea dezvoltării vieții care pornește de la omul de piept. Deci în timpul ocolii elementare aveți de-a face în primul rând cu omul de piept. Nu vă puteți descurca altfel decât ținând: în timp ce instruiți și educați copilul, el crește și se dezvoltă prin organismul său de piept. Trebuie să deveniți într-o anume măsură camaradul naturii, căci natura

dezvoltă copilul prin organizarea de piept, prin respirație, hrănire, mișcare și altele. Și trebuie să deveniți un bun camarad al dezvoltării naturale. Dar dacă nu cunoașteți deloc această dezvoltare naturală, cum să deveniți un bun camarad al dezvoltării naturale? Dacă, de exemplu, nici nu știți suflați prin ce anume grăbiți sau încetiniți creșterea suflați în instruire sau în educare, cum puteți educa și instrui bine? Până la un anumit grad vă stă chiar suflați în puțină să deranjați acele forțe ale creșterii în copilul în creștere, astfel că îl faceți să crească uriaș, ceea ce ar putea dauna în anumite situații. Până la un anumit grad vă stă în putere să opriți nesănatos creșterea copilului, astfel că rămâne scurt și îndesat, de altfel doar până la un anumit grad, dar vă stă în putere. Deci trebuie să aveți cunoștință tocmai de relațiile de creștere ale omului. Trebuie să aveți această înțelegere din punct de vedere sufletească și trupească.

Cum putem privi acum din punct de vedere sufletească în relațiile de creștere? Aici trebuie să ne adresăm unei psihologii mai bune decât psihologia obișnuită. Psihologia mai bună ne spune că de tot ce accelerează forțele de creștere ale omului, de tot ce formează forțele de creștere ale omului, astfel încât acesta să crească uriaș, de toate acestea țin ceea ce, într-o anumită măsură, este formarea memoriei. Dacă solicităm prea mult memoria, atunci facem din om, în anumite limite, o ființă ce se înalță subțiratic. Iar dacă solicităm prea mult fantezia, atunci reținem omul în evoluția sa. Memoria și fantezia se află într-o legătură tainică cu forțele de desfășurare a vieții omului. Iar noi trebuie să ne formăm un ochi pentru o mai mare atenție față de aceste relații.

Pedagogul trebuie, de exemplu, să fie în stare să facă următorul lucru: el trebuie să-și arunce un fel de privire de sinteză asupra numărului său de elevi la începutul anului, în special la începutul epocilor de viață pe care vi le-am arătat, care țin de vârsta de nouă și de doisprezece ani. Aici trebuie să țină un fel de evidență a dezvoltării trupești și trebuie să rețină cum arată copiii lui. Iar apoi la sfârșitul anului școlar sau al unei alte perioade trebuie să facă o nouă evidență și să privească transformarea ce a avut loc. Iar rezultatul acestor două evidențe trebuie să fie acela că știe: unul din copiii n-a crescut așa bine în acest timp cum ar fi trebuit să crească; celălalt s-a săltat un pic. Apoi trebuie să se întrebe: Cum organizez în următorul an școlar sau în următoarea perioadă școlară echilibrul dintre fantezie și memorie, pentru a contrabalansa anomalia?

Vedeți dumneavoastră, de aceea și este atât de importantă păstrarea copiilor prin toți anii de școală, și de aceea este o înstituire nebunească faptul că în fiecare an, copiii sunt predați unui alt dascăl. Dar lucrurile stau și invers. Dascălul începe să-și cunoască încetul cu încetul elevii la începutul anului școlar și la început de epocă de dezvoltare (vârsta de șapte, nouă, doisprezece ani). El cunoaște astfel de elevi ce reprezintă în mod exagerat tipul de copii fanteziști, care transformă totul. Și cunoaște astfel de copii, ce reprezintă în mod exagerat tipul de copii cu memorie, care pot ține minte bine totul. Și aceste lucruri trebuie să le cunoască dascălul. El le cunoaște prin cele două evidențe pe care le-am prezentat. Dar trebuie să continue această cunoaștere și prin aceea că nu cunoaște doar prin creșterea exterioară trupească, ci iarăși, chiar prin fantezie și memorie, dacă copilul amenință să crească prea repede - așa ar face dacă ar avea memorie prea bună -, sau dacă amenință să rămână prea scund, pentru că are prea multă fantezie. Trebuie să recunoaștem relația dintre trup și suflet nu doar prin tot felul de expresii și fraze, ci trebuie să putem observa interacțiunea dintre trup, suflet și spirit și în omul în devenire. Copiii plini de fantezie cresc altfel decât copiii cu memorie bună.

Astăzi totul este finalizat pentru fiziologi; există memoria, care este apoi descrisă în fiziologii; există fantezia, care este mai apoi descrisă; pe când în lumea reală totul este în relație de corespondență. Iar noi cunoaștem aceste relații reciproce doar dacă ne batem puțin capul cu darul nostru de a pricepe aceste relații reciproce. Deci dacă nu folosim acest dar de pricepere, astfel încât să vrem să definim totul corect, ci mobilizăm noi înșine această concepție, încât să poată schimba la rândul ei ceea ce a cunoscut, să poată schimba din interior, noțional.

Vedeți cum spiritual-sufletească duce de la sine înspre corporal-trupească. Duce chiar într-un așa grad încât putem spune: Acționând asupra trupului, prin lapte, geniul naturii educă, în prima perioadă de timp, copilul. Mai apoi, noi educăm prin picurarea artei la nivelul școlii, pentru copil, după schimbarea dentiției. Iar odată cu apropierea sfârșitului perioadei de școală elementară, se schimbă lucrurile din nou, într-un anume sens. Aici licărește din ce în ce mai mult, din timpurile ce vin, capacitatea independentă de judecată, sentimentul personalității, pornirea volitivă independentă. Ținem socoteală de acest lucru, prin formarea conținuturilor didactice, pentru ca ceea ce va trebui să fie introdus aici să și folosim cu adevărat.

A DOUĂSPREZECEA CONFERINȚĂ

Stuttgart, 3 septembrie 1919

Dacă privim trupul omenesc trebuie să-l aducem în relație cu mediul nostru fizic-senzorial, căci cu acesta se află într-o permanentă relație reciprocă, prin care el este susținut. Dacă privim în ambientul nostru fizic-senzorial, atunci percepem ființe minerale, ființe vegetale, ființe animale, în acest mediu fizic-senzorial. Trupul nostru fizic este înrudit cu esența mineralului, a vegetalului, a animalicului. Dar felul deosebit al înrudirii nu se dezvăluie pur și simplu printr-o observare de suprafață, ci este nevoie să pătrundem aici mai profund în chiar esența regnurilor naturale, dacă vrem să cunoaștem relația de corespondență dintre om și ambientul său fizic-senzorial.

Percepem la om mai întâi, în măsura în care el este fizic-trupesc, structura sa osoasă stabilă, mușchii săi. Apoi, dacă pătrundem mai adânc în el, percepem circuitul sangvin cu organele ce țin de circuitul sangvin. Percepem respirația. Percepem procesele de hrănire. Percepem felul în care se formează diferitele organe din cele mai felurite forme de vase - așa cum ătim din cunoștințele despre natură. Percepem creierul și nervii, organele senzoriale și se naște sarcina de a structura în mediul exterior, în care se află, aceste organe diferite ale omului și procesele pe care acestea le mijlocesc.

Să pornim acum de la ceea ce ne apare ca fiind cel mai perfect la om - cum stau lucrurile în realitate am văzut deja -, să pornim de la creier-sistem nervos, care se structurează împreună cu organele senzoriale. Aici avem acea organizare a omului ce are în urma sa cea mai lungă evoluție în timp, astfel că a depășit forma pe care a dezvoltat-o lumea animală. Omul a trecut, într-o anumită măsură, prin lumea animală în ce privește acest sistem central al său, și a trecut peste sistemul animal, către sistemul cu adevărat omenesc, ce se revelă cel mai clar în formarea capului.

Ieri am vorbit despre măsura în care formarea capului nostru participă la evoluția omenească individuală, despre măsura în care formarea, organizarea trupului omenesc pornește de la forțele ce sălăluiesc în cap, în craniu. Am mai văzut și că, într-un fel, acțiunea capului este adusă la o

încheiere prin schimbarea dinților cam pe la vârsta de ăapte ani. Ar trebui să ne fie clar ce se întâmplă de fapt aici, prin faptul că omul se află în relație cu organele de piept și cu organele de membre. Ar trebui să răspundem la întrebarea: Ce face de fapt capul atunci când își face treaba, în relație cu sistemul de piept și cu cel de membre? El formează, el configurează neîntrerupt. Viața noastră constă de fapt în aceea că în primii ăapte ani pornește de la el o formare accentuată, care se revărsă până în forma fizică, dar că apoi capul continuă să ajute, să susțină forma, însuflește forma, spiritualizează forma.

Capul ține de formarea structurii omului. Da, dar oare într-adevăr capul formează structura noastră omenească? Tocmai că nu face asta. Trebuie să vă mulțumiți totuși cu faptul că în permanență, în secret, capul vrea mereu să facă din dumneavoastră altceva decât ceea ce sunteți. Aici există momente în care capul ar vrea să vă formeze în ața fel, încât să arătați ca un lup. Există apoi momente în care capul ar vrea să vă formeze în ața fel încât să arătați ca un miel, apoi din nou, să arătați ca un vierme; vierme, balaur vrea să vă facă. Toate formele pe care capul dumneavoastră le are de gând cu dumneavoastră le găsiți extinse în afară, în natură, în diferitele forme de animale. Dacă veți privi regnul animal, puteți să vă spuneți: Aceasta sunt eu însumi, doar că sistemul meu de piept și cel de membre îmi fac plăcerea ca în permanență, în timp ce de la cap pornește, de exemplu, forma de lup, să transforme această formă de lup în formă omenească. Depășești în permanență în dumneavoastră animalicul. Îl luați în ața fel în stăpânire, încât nu-l lăsați să se manifeste într-un tot în dumneavoastră, ci îl metamorfozați, îl transformați. Deci omul se află prin capul său într-o relație cu lumea animală, dar astfel încât în activitatea sa trupească trece în permanență dincolo de această lume animală. Ce rămâne însă aici în dumneavoastră? Puteți privi un om. Închipuți-vă omul. Puteți să faceți observația interesantă, spunând: Aici este omul. Sus își are capul. Aici se mișcă de fapt un lup, dar el nu devine lup; el este destrămat imediat prin trunchi și membre. Aici se mișcă de fapt un miel; este destrămat prin trunchi și membre.

În permanență se mișcă în suprasensibil formele animalice în om și sunt descompuse. Cum ar fi, dacă ar exista un fotograf suprasensibil, care ar fixa acest proces, care deci ar aduce acest întreg proces pe placa fotografică sau pe plăci fotografice în permanentă schimbare? Ce s-ar

vedea atunci pe plăcile fotografice? S-ar vedea gândurile omului. Aceste gânduri ale omului sunt anume corelarea suprasensibilă a celor neexprimate pe plan senzorial. Pe plan senzorial nu se exprimă această metamorfoză permanentă din animalic, pornind în jos de la cap, dar, în mod suprasensibil, ea acționează în om, în procesul gândirii. Acest lucru este prezent ca un proces real, pe plan suprasensibil. Capul dumneavoastră nu este numai leneșul de pe umeri, ci este cel care ar vrea să vă reîntoarcă mai degrabă în animalic. El vă dă formele întregului regn animal, el ar dori să se nască în permanență regnuri animale. Dar, prin intermediul trupului și membrilor proprii, nu permiteți ca prin dumneavoastră să ia naștere un întreg regn animal de-a lungul vieții dumneavoastră, ci transformați acest regn animal în gândurile dumneavoastră. Aceasta este relația noastră față de regnul animal. Lăsați ca acest regn animal să ia naștere în noi în mod suprasensibil și apoi nu-l lăsați să ajungă la realitatea senzorială, ci îl reîntoarcem în mod suprasensibil. Trunchiul și membrele nu permit intrarea acestor animale în devenire în domeniul lor. Dacă va avea capul o tendință mult prea puternică de a produce ceva din acest animalic, atunci restul organismului refuză să îl primească și atunci capul trebuie să apeleze la migrenă pentru a-l anihila din nou, și la alte lucruri asemănătoare ce se petrec în cap.

Chiar și sistemul de piept se află în legătură cu ambientul. Dar nu se află în relație cu sistemul animal al mediului înconjurător, ci se află în relație cu întreg ambientul lumii vegetale. O legătură tainică există între sistemul de piept al omului, sistemul de trunchi și lumea plantelor. În sistemul de trunchi, în sistemul de piept, sistemul de piept-trunchi, se desfășoară principalele mișcări ale circulației sangvine, respirația, hrănirea. Toate aceste procese sunt într-o relație de corespondență cu ceea ce se petrece afară, în natura fizic-senzorială, în lumea plantelor, dar într-o relație foarte originală.

Să luăm mai întâi respirația. Ce face omul în procesul de respirație? Așa că el preia oxigenul și transformă prin procesul său vital oxigenul în bioxid de carbon, prin legarea lui cu carbonul. Carbonul se află în organism prin substanțele de hrănire transformate. Acest carbon preia oxigenul. Prin aceea că oxigenul se leagă cu carbonul, ia naștere bioxidul de carbon. Da, acum ar fi o ocazie potrivită în om, când are în sine acest bioxid de carbon, să nu-l lase afară, ci să îl păstreze înăuntru. Și dacă ar mai

putea să desprindă și carbonul din oxigen - da, ce s-ar întâmpla atunci? Dacă omul inspiră mai întâi oxigenul prin procesul său de viață și îl lasă să se unească acolo înăuntru cu carbonul pentru a deveni bioxid de carbon, și dacă omul ar putea acum să desprindă în interior oxigenul, să-l scoată din circuit, dar să prelucereze în interior carbonul, ce s-ar întâmpla atunci în om? Lumea plantelor. În om ar crește dintr-o dată întreaga vegetație. Ar putea crește. Căci dacă privești planta, ce face ea? Anume, respiră, dar nu în felul regulat în care omul inspiră oxigenul, ci ea asimilează bioxidul de carbon. Planta este ahtiată după bioxid de carbon pe timpul zilei, iar oxigenul îl cedează. Ar fi rău dacă n-ar face-o; atunci nu l-am avea, și nici animalele nu l-ar avea. Dar carbonul îl păstrează. Din aceasta își formează amidonul și zaharurile și toate cele ce sunt în ea; din acestea își construiește întreg organismul. Lumea plantelor ia naștere tocmai din faptul că se organizează din carbonul pe care plantele și-l desprind din bioxidul de carbon, prin asimilare. Dacă privești lumea plantelor, vezi vedea carbonul metamorfozat, care este separat din procesul de asimilare ce corespunde procesului omenesc de respirație. Planta respiră și ea ceva, dar este altceva decât la om. Doar o observare exterioară spune că planta ar respira și ea. De respirat, respiră și ea puțin, anume noaptea; dar asta este ca și cum cineva ar spune: Aici este un brici de ras, voi tăia cu el carne. - Procesul de respirație este altfel la plante decât la om și la animal, precum briciul este altceva decât un cușit de bucătărie. Procesului omenesc de respirație îi corespunde la plante procesul invers, procesul de asimilare.

Astfel veți putea înțelege: dacă veți continua în dumneavoastră procesul prin care a luat naștere bioxidul de carbon, deci dacă oxigenul ar fi din nou eliberat, iar bioxidul de carbon s-ar transforma în carbon, cum o face natura de afară - ați avea în dumneavoastră și materialele necesare pentru aceasta - atunci ați putea să lăsați să crească în dumneavoastră întreaga vegetație. Ați putea realiza faptul de a apărea dintr-o dată ca lume vegetală. Ați dispărea, și atunci ar lua naștere întreaga lume a plantelor. Căci această capacitate există în om, de a produce în permanență o lume a plantelor; doar că nu o lasă să apară. Sistemul său de trunchi are o foarte puternică înclinație de a produce în permanență lumea plantelor. Capul și membrele nu permit apariția ei; se împotrivesc. Și astfel omul scoate afară bioxidul de carbon și nu lasă să ia naștere în sine lumea plantelor. Permite nașterea în exterior a lumii plantelor, din bioxidul de carbon.

Aceasta este o relație ciudată de corespondență dintre sistemul de piept-trunchi și mediul senzorial-fizic ce se află în afară, regnul vegetal, în care omul este nevoit în permanență, pentru a nu deveni plantă, să nu permită desfășurarea procesului de vegetație în sine, ci, dacă ia naștere, să-l trimită imediat în afară. Deci putem spune: Referitor la sistemul de piept-trunchi, omul este în situația de a crea domeniul opus vegetalului. Dacă v-ați reprezenta lumea plantelor ca pozitiv, atunci omul generează negativul lumii plantelor. El produce, într-un fel, o lume vegetală inversă.

Și cum e când lumea plantelor începe să se poarte urât în el, iar capul și membrele nu au puterea de a sufoca devenirea sa încă din germen, să o scoată afară? Atunci omul se îmbolnăvește! Căci în fond bolile interne ale sistemului de piept-trunchi, provin de acolo că omul este prea slab pentru a împiedica imediat vegetalul ce ia naștere în sine. În acel moment în care ia naștere cât de puțin ceea ce tinde să devină plantă în noi, iar noi nu suntem în stare să ne îngrijim imediat, ca ceea ce vrea să ia naștere în noi ca lume a plantelor să iasă în afară și să-și ridice în afară domeniul, în acel moment ne îmbolnăvim. Astfel că trebuie căutată esența proceselor de îmbolnăvire în aceea că încep să crească plante în om. Desigur că nu devenim plante, pentru că, în fond, pentru un crin interiorul omenesc nu este un mediu plăcut. Dar tendința, ce duce la nașterea lumii vegetale, poate să rezulte dintr-o slăbiciune a celorlalte sisteme, iar atunci omul se îmbolnăvește. Deci dacă ne îndreptăm privirea asupra întregului ambient vegetal din lumea noastră omenească, atunci trebuie să ne spunem: Într-un anumit sens avem în mediul plantelor și imaginile bolilor noastre, în bună măsură. Aceasta este taina ciudată din relația omului cu mediul natural, faptul că trebuie să vadă în plante nu numai imaginile dezvoltării sale până la maturitatea sexuală, cum am afirmat cu alte ocazii, ci trebuie să vadă în plantele din afară, și anume în măsura în care aceste plante poartă în sine predispoziția de a crea fruct, imaginile proceselor sale de îmbolnăvire. Acesta este un lucru pe care omul poate că nu-l aude deloc cu plăcere, pentru că, desigur, iubește lumea plantelor, din punct de vedere estetic, și pentru că, atunci când plantele își dezvoltă existența în afara omului, omul are dreptate cu această estetică. Dar în momentul în care lumea plantelor vrea să-și dezvolte în interiorul omului ființa, în acel moment în care vrea să înceapă să vegetalizeze în om, în acel moment acționează în om ca premiză a îmbolnăvirii, ceea ce este activ afară, în fru-

moasa lume colorată a plantelor. Medicina va fi atunci o știință, când va aduce fiecare boală în raport cu câte o formă a lumii plantelor. Așa se face în fond, că, de dragul propriei sale existențe, prin expirarea bioxidului de carbon, omul expiră în permanență întreaga lume a plantelor ce vrea să ia naștere în el. De aceea nici nu trebuie să vă mire că atunci când planta începe să treacă peste existența ei obișnuită de plantă și să producă otrăvuri, aceste otrăvuri sunt și în legătură cu procesele de însănătoșire și îmbolnăvire ale omului. Dar și de procesul normal de hrănire.

Da, dragii mei prieteni, hrănirea, care se desfășoară în sistemul de piept-trunchi, cel puțin la origine, precum procesul de respirație, trebuie privită într-un mod foarte asemănător cu respirația. La hrănire, omul preia în sine și substanțele mediului său, dar nu le lasă cum sunt; le folosește. El le transformă tocmai cu ajutorul oxigenului din respirație. Substanțele pe care omul le preia prin hrănirea sa, după ce le-a transformat, se pun în legătură cu oxigenul. Acest lucru arată ca un proces de ardere și s-ar părea că omul arde mereu în interior. Acest lucru este afirmat în repetate rânduri și de științele naturii, faptul că în om are loc un proces de ardere. Dar nu este adevărat. Nu un adevărat proces de ardere are loc în om, ci este un proces de ardere - atenție - căruia îi lipsește începutul și sfârșitul. Este doar treapta de mijloc a procesului de ardere; îi lipsește începutul și sfârșitul. În trupul omenesc n-are voie niciodată să se petreacă începutul și sfârșitul procesului de ardere, ci doar partea de mijloc a procesului de ardere. Este distructiv pentru om atunci când în organismul omenesc se desfășoară primele stadii ale unui proces de ardere, cum se întâmplă în prelucrarea fructelor; de exemplu atunci când omul mănâncă fructe foarte crude. Acest proces incipient, asemănător arderii, omul nu-l poate realiza. Acest lucru nu există în el, îl îmbolnăvește. Iar dacă poate mânca multe fructe necoapte, cum o fac țăranii zdraveni, atunci trebuie să aibă foarte, foarte multă asemănare cu natura înconjurătoare, ca să poată digera merele și perele necoapte așa cum digeră fructele deja coapte de soare. Deci poate să parcurgă doar procesul de mijloc. Din toate procesele de ardere omul poate realiza în procesul de hrănire doar partea de mijloc. Dacă procesul este împins spre încheiere, atunci se ajunge la stadiul la care ajung de exemplu afară fructele coapte, la putrefacție, iar aceasta omul nu-i mai este permis să realizeze. Deci nici sfârșitul n-are voie să-l parcurgă; trebuie să elimine înainte de aceasta substanțele hrănitoare. Omul nu par-

curge în realitate procesele naturale aºa cum se desfãºoarã în mediu, ci parcurge doar partea de mijloc; începutul ºi sfârºitul nu poate sã le desfãºoare în sine.

Iar acum vedem ceva cu totul straniu. Observaºi respiraºia. Ea este contrariul la tot ceea ce se petrece în lumea vegetală de afarã. Este, într-o anume mãsurã, lumea anti-plantã. Respiraºia omului este regnul anti-vegetal, ºi în interior se legã cu procesul de hrãnire, ce reprezintã o parte medianã a procesului exterior. Vedeaºi dumneavoastrã: aici trãiesc douã aspecte în sistemul nostru trupesc de piept-trunchi: acest proces de anti-plantã, care se desfãºoarã prin respiraºie, lucreazã mereu împreunã cu partea medianã a celorlalte procese din natura de afarã. Acestea lucreazã amestecat. Aici, vedeaºi dumneavoastrã, se þin laolaltã sufletul ºi trupul. Aici este relaºia tainicã dintre suflet ºi trup. Prin legarea a ceea ce petrece în procesul de respiraºie cu celelalte procese ale naturii, a cãror desfãºurare are loc doar în partea medianã, aici se leagã sufletescul, reprezentat prin procesul anti-plantã, cu trupescul devenit om, care este întotdeauna partea de mijloc a proceselor naturii. ªtiinºa poate sã cugete mult ºi bine la legãtura dintre trup ºi suflet, dacã nu cautã în relaºia tainicã dintre respiraºia devenitã sufleteascã ºi existenºa devenitã trupeascã, a pãrþii de mijloc a proceselor naturale. Aceste procese naturale nu iau naºtere în om ºi nu se sting în om. Naºterea lor el o lasã deoparte; stingerea lor poate avea loc de-abia când le-a eliminat. Omul se leagã trupeºte doar cu partea medianã a proceselor de naturã ºi însufleþeºte aceste procese naturale în procesul de respiraºie.

Aici ia naºtere acea finã þesãturã de procese pe care medicina viitorului, igiena viitorului va trebui sã o studieze cu osebite. Igiena viitorului va trebui sã se întrebe: Cum interacºioneazã în Cosmos, afarã, diferitele nivele de cãldurã? Cum acºioneazã cãldura la trecerea de la un loc mai rãcoros la unul cãlduros ºi invers? ºi cum acºioneazã în organismul omelesc ceea ce lucreazã în exterior ca proces de cãldurã, atunci când organismul este plasat în acest proces de cãldurã? - O interacºiune între aer ºi apã gãseºte omul în procesul vegetal exterior. El va trebui sã studieze felul în care acestea acºioneazã asupra omului când omul este plasat în acest proces ºi altele asemenea.

Referitor la acest fel de lucruri, medicina de astãzi este foarte la început, dar chiar numai la început. Medicina de astãzi preþbuieºte mult mai

mult, ca atunci când apare ceva ca o formã de boalã, sã gãseascã factorul patogen dintre formele de bacil sau de bacterii. Apoi, când îl are, este mulþumitã. Dar conteazã mult mai mult sã recunoºti cum de se face cã omul este în stare sã dezvolte, într-un moment al vieþii sale, în foarte micã mãsurã, un proces de vegetaºie, astfel cã bacilii simt în el un loc plãcut de ºedere. Important este sã ne menþinem constituºia trupeascã în aºa fel încât pentru toate aceste vietãþi vegetalizatoare sã nu mai fie nici un loc plãcut de ºedere; atunci când vom face acest lucru, atunci aceºti stimabili nu ne vor mai produce prea mari stricãciuni.

Acum ne mai rãmâne doar întrebarea: Care este relaºia scheletului osos ºi a muºchilor cu întregul proces de viaºã omeneascã, dacã privim omul din punct de vedere al trupului în relaºia sa cu mediul?

Vedeaºi dumneavoastrã, aici ajungem la ceva ce trebuie neapãrat sã pricepeaºi dacã vreþi sã înþelegeaºi omul, lucru care aproape cã nici nu este luat în seamã de ºtiinºa actualã. Observaºi numai ce se întâmplã când vã îndoieaºi braþul. Prin încordarea muscularã ce are loc atunci când vã miºcaºi ante-brãul, realizaºi un proces cu totul maºinal. Imaginaºi-vã cã acest lucru s-ar fi întâmplat doar pentru cã aþi fi avut mai întâi o poziºie ca aceasta (vezi primul desen).

Acum aþi încorda o bandã (c) ºi aþi rula-o; apoi aceastã barã ar efectua aceastã miºcare (vezi al doilea desen). Este o miºcare cu totul maºinalã. Astfel de miºcãri maºinale executaºi ºi când vã îndoieaºi genunchiul ºi a-

tunci când mergeți. Căci la mers se pune în permanență în mișcare întreaga mașinărie a trupului dumneavoastră, și în permanență acționează forțe. Sunt predominant forțe de pârghie, dar în principiu forțe. Acum gândiți-vă că ați putea realiza ca, printr-un proces fotografic umecheros, atunci când omul ar merge, să nu se fotografieze nimic din om, ci numai toate acele forțe pe care le folosește. Deci forțele pe care le folosește pentru a ridica piciorul, pentru a-l așeza din nou, pentru a alătura și celălalt picior. Deci din om n-ar fi fotografiat nimic, decât forțele. Aici am vedea mai întâi, la vizualizarea desfășurării acestor forțe, fotografia unei umbre, iar la mers chiar o bandă de umbră. Vă înșelați amarnic dacă credeți că trăiți cu eul dumneavoastră în mușchi și carne. Cu eul dumneavoastră, chiar și atunci când sunteți treji, nu trăiți în mușchi și în carne, ci trăiți cu eul dumneavoastră în principal în această umbră pe care o fotografiați aici, în forțele prin care trupul dumneavoastră realizează mișcările. Oricât de grotesc ar suna: atunci când vă așezați, vă apăsați spatele de speteaza scaunului; trăiți cu eul dumneavoastră în forța care se dezvoltă în această apăsare. Iar când vă ridicați, trăiți în forța cu care picioarele dumneavoastră apasă pământul. Trăiți în permanență în forțe. Nu este deloc adevărat că trăim în trupul nostru vizibil cu eul nostru. Cu eul nostru trăim în forțe. Trupul nostru vizibil îl purtăm doar cu noi; pe acesta îl cărăm doar cu noi pe timpul vieții noastre fizice până la moarte. Dar și în starea de trezie trăim doar într-un trup de forțe. Și ce face de fapt acest trup de forțe? El își asumă în permanență o sarcină ciudată.

Nu-i așa, în timp ce vă hrăniți preluați și tot felul de substanțe minerale. Chiar și atunci când nu vă sărați prea tare supă - sarea este doar în bucate -, preluați substanțe minerale. Simțiți și necesitatea de a prelua substanțe minerale. Și atunci, tot ce faceți cu aceste substanțe minerale? Ei bine, vedeți dumneavoastră, sistemul dumneavoastră de cap nu prea are ce face cu aceste substanțe minerale. Nici sistemul dumneavoastră de piept-trunchi. Dar are ce face sistemul dumneavoastră de membre; acesta se opune ca aceste substanțe minerale să ia în dumneavoastră forma cristalină proprie lor. Dacă nu dezvoltați forțele sistemului dumneavoastră de membre, atunci când ați mânca sare ați deveni un cub de sare. Sistemul dumneavoastră de membre, scheletul osos și sistemul muscular au în permanență tendința de a contraveni formării de către Pământ a mineralelor, deci de a descompune mineralele. Forțele ce descompun mineralele în om

vin din sistemul de membre.

Când procesul de îmbolnăvire trece de pur vegetativul, deci când corpul are tendința de a lăsa să ia naștere în sine nu doar vegetalul, ci și procesul de cristalizare minerală, atunci este prezentă o formă superioară, foarte distructivă de boală, de exemplu diabetul. Atunci, trupul omenesc nu mai este în stare să descompună cu adevărat mineralul, pe care trebuie să-l descompună în permanență, din forța membrilor sale, pe care o preia din lume. Iar când în ziua de astăzi oamenii nu pot stăpâni tocmai acele forme de boală ce provin adesea dintr-o mineralizare bolnăvicioasă în trupul omenesc, acest lucru provine de acolo că nu putem folosi îndeajuns remediile acestei forme de îmbolnăvire, remedii pe care ar trebui cu toții să le preluăm din corelațiile organelor de simț sau ale creierului, ale fasciculelor de nervi și altele asemenea. Ar trebui să folosim substanțele aparente - le numesc dintr-un anumit motiv substanțe aparente -, ce se află în organele de simț, ce sunt în creier și în nervi, această materie în descompunere, ar trebui să o folosim într-o formă oarecare pentru a stăpâni boli precum guta, diabetul și altele asemenea. De abia în acest domeniu poate fi realizată cu adevărat însănătoșirea omenirii, atunci când odată și odată va fi văzută, din punctul de vedere pe care vi l-am sugerat astăzi, întru totul, relația omului cu natura.

Trupul omului nu poate fi explicat în nici o altă modalitate, decât prin cunoașterea înainte de toate a proceselor sale, a transformărilor sale, prin aceea că știm că omul trebuie să dizolve în sine mineralul, trebuie să inverseze regnul vegetal, să-l depășească, adică să spiritualizeze regnul animal. Iar tot ceea ce trebuie să știe dascălul despre dezvoltarea trupului are ca fundament o astfel de observare antropologică, antroposofică, precum am realizat-o aici cu dumneavoastră. Ce poate fi construit acum pedagogic pe acestea, vom discuta mâine mai departe.

A TREISPREZECEA CONFERINȚĂ

Stuttgart, 4 septembrie 1919

Putem pricepe omul în atitudinea sa față de exterior și putem câpăta înțelegere față de modul în care trebuie să ne comportăm față de copil, referitor la atitudinea sa față de exterior, dacă punem ca punct de pornire astfel de concepții cum sunt cele realizate în aceste prelegeri. Este vorba doar de aplicarea corespunzătoare în viață a acestor lucruri recunoscute. Gândiți-vă că trebuie să avem în vedere chiar două modalități de comportament a omului față de lumea exterioară, deoarece putem vorbi de o configurație cu totul opusă a omului de membre față de omul de cap.

Trebuie să ne însușim reprezentarea dificilă, anume că înțelegem formele omului de membre doar dacă ne închipuim că formele de cap sunt răsfrânte ca o mână sau un ciorap. Ceea ce se exprimă prin aceasta are o mare importanță pentru întreaga viață a omului. Dacă am face un desen schematic, atunci ne-am putea spune: Forma de cap este realizată în așa fel, încât, într-un fel, este presată dinlăuntru în afară, este umflată dinlăuntru în afară. Dacă ne gândim la membrele omului putem să ne închipuim că sunt presate din afară înăuntru, prin răsfrângerea - iar acest lucru înseamnă foarte mult în viața omului - de la fruntea dumneavoastră.

și conștientizăm faptul că omenescul dumneavoastră interior tinde dinlăuntru înspre fruntea dumneavoastră. Priviți căușul palmei dumneavoastră și priviți talpa dumneavoastră: în permanență este exercitat asupra acestora un fel de presiune, care este identică cu presiunea care se exercită asupra frunții dumneavoastră dinlăuntru, doar că în direcție opusă. Deci, prin faptul că opuneți mediului suprafața palmelor dumneavoastră, prin așezarea tălpii dumneavoastră pe pământ, pătrunde din afară prin această talpă același lucru ce se revarsă dinăuntru înspre fruntea dumneavoastră. Acesta este un fapt extraordinar de important. De aceea este atât de important, pentru că prin aceasta vedem care este situația spiritual-sufletescului din om. Acest spiritual-sufletesc, vedeți din cele prezentate, este un curent. Acest spiritual-sufletesc trece de fapt ca un curent prin om.

și ce este oare omul față de acest spiritual-sufletesc? Gândiți-vă că un curent de apă curge și este reținut printr-un obstacol, astfel că se strânge și face valuri înapoi. Astfel se revarsă spiritual-sufletescul în om. Omul este un aparat de acumulare pentru spiritual-sufletesc. Acesta din urmă vrea de fapt să curgă nestingherit prin om, dar el îl reține și îl încetinește. El îl face să se acumuleze în sine. Totuși, acest efect pe care l-am denumit curent este unul foarte ciudat. V-am înfățișat acest efect al spiritual-sufletescului, care parcurge omul, drept un curent, dar ce este el de fapt față de trupul exterior? Este o permanentă absorbire a omului.

Omul se află față în față cu mediul. Spiritual-sufletescul tinde să îl absoarbă în permanență. De aceea în permanență ne desfoliem, ne descuăm. Iar dacă spiritul nu este destul de puternic, trebuie să ne tăiem bucăți din noi, cum ar fi unghiile, pentru că spiritul, venind din afară, vrea să le distrugă absorbindu-le. El distruge totul, iar trupul oprește această distrugere a spiritului. Iar în om trebuie creat un echilibru între spiritual-sufletescul distructiv și permanenta construire a trupului. În acest curent este interpus sistemul de piept-abdomen. Iar sistemul de piept-abdomen este cel ce se împotrivește distrugerii spiritual-sufletescului pătrunzător și care străbate de la sine omul cu materie. Din aceasta însă observați că membrele omului, care se extind dincolo de sistemul de piept-abdomen, sunt cu adevărat partea cea mai spirituală, căci aici, la membre, are loc în cea mai mică măsură procesul de producere a materiei în om. Doar ceea ce este trimis de sistemul de piept-abdomen ca procese de metabolism în membre, face ca membrele noastre să fie materiale. Membrele noastre

sunt într-un înalt grad spirituale, iar ele sunt cele care consumă din trupul nostru când se mi^ocă. Iar trupul este menit să dezvolte în sine ceea ce omul este predispus de fapt să aibă de la na^otere. Dacă membrele se mi^ocă prea mult sau nu se mi^ocă în mod corespunzător, atunci nu consumă destul din trup. Sistemul de piept-abdomen se află atunci în situația fericită - în situația pentru el fericită - că membrele nu absorb suficient din el. Ceea ce păstrează astfel în plus, folose^ote pentru a produce materialitate excedentară. Această materialitate excedentară pătrunde în ceea ce este predispus omul să aibă de la na^otere, ceea ce ar trebui deci să aibă la corporalitate, pentru că este născut ca ființă sufletească-spirituală. El străbate ceea ce ar trebui să aibă cu ceva ce nu ar trebui să aibă, ceea ce are material doar ca om pământean, ceea ce nu este de factură spiritual-sufletească în adevăratul sens al cuvântului; îl străbate din ce în ce mai mult cu grăsime. Dar dacă această grăsime este depusă în mod anormal în om, atunci se opun de fapt prea multe procesului spiritual-sufletesc, care pătrunde ca un proces de absorbție, de consumare, iar atunci i se îngreunează calea înspre sistemul de cap. De aceea nu este corect să se permită copiilor să asimileze prea multe alimente producătoare de grăsime. Prin aceasta capul este deta^oat de spiritual-sufletesc. Căci grăsimea se pune în calea spiritual-sufletescului, iar capul devine gol. E vorba de a dezvolta tactul de a lucra atât de corelat cu întreaga situație socială a copilului, încât copilul într-adevăr să nu devină prea gras. Mai târziu în viață îngră^oarea depinde de tot felul de alte lucruri, dar în copilărie ne stă în puțină ca la copiii fără anomalii, deci copii foarte slab dezvoltați, care, pentru că sunt gingași, devin foarte repede grași, deci la copiii normal dezvoltați, să ajutăm printr-o hrănire corespunzătoare împotriva îngră^oării prea puternice.

Dar nu vom avea responsabilitatea corespunzătoare față de aceste lucruri, dacă nu vom lua în calcul foarte marea lor semnificație; dacă nu luăm în calcul că atunci când permitem copilului să prindă prea multă grăsime, băgăm bețe în roate procesului universal care are ceva de gând cu omul, exprimat prin faptul că îi lasă spiritual-sufletescul să străbată omul. Cu adevărat băgăm bețe în roate procesului mondial dacă lăsăm copilul să se îngre^oe prea tare.

Căci, vedeți dumneavoastră, în acest cap al omului se întâmplă ceva extrem de ciudat: prin faptul că aici se acumulează tot ce ține de om din cele spiritual-sufletești, stropește înapoi precum apa când ajunge la un

stăvilar. Adică stropește ceea ce spiritual-sufletescul poartă cu sine din materie, precum Mississippi poartă nisipul, și anume înapoi înspre lăuntrul creierului, astfel că în creier sunt curenți care se încălescă acolo unde se stăvilește spiritual-sufletescul. Iar în rico^oarea materiei în creier, aceasta recade mereu în sine. Iar atunci când materia, care mai este străbătută de viață, cade în sine, deci rico^oează a^oa cum v-am arătat, atunci ia na^otere nervul. Nervul ia na^otere întotdeauna când materia împinsă prin viață de spirit cade în sine însăși și moare în lăuntrul organismului viu. De aceea nervul din organismul viu este materie care a murit în lăuntru, astfel că viața se deplasează, se stăvilește în sine, materia decade, cade în sine. Astfel iau na^otere în om canale care merg în toate direcțiile, care sunt pline de materie care a murit: nervii; aici poate apoi să se involbureze spiritul înapoi în om. De-a lungul nervilor se involburează spiritual-sufletescul prin lăuntrul omului, pentru că spiritual-sufletescul are nevoie de materia în descompunere. El face să se descompună materia la suprafața omului, o aduce la descumare. Acest spiritual-sufletesc concepe să cuprindă omul, doar dacă mai întâi materia moare în el. De-a lungul căilor nervoase moarte material se mi^ocă în interior spiritual-sufletescul omului.

Pe această cale putem privi în interiorul felului în care spiritual-sufletescul lucrează de fapt în om. Îl vedem pătrunzând din afară, dezvoltând activitate de absorbție, de consumare. Îl vedem pătrunzând; vedem cum este stăvilat, cum se involburează rico^oând, cum omoară materia. Vedem cum materia decade în nervi și astfel spiritual-sufletescul poate răzbate din lăuntru în afară și la suprafața pielii, pregătindu-și singur căi, prin care poate străbate. Căci prin ceea ce trăiește în mod organic, spiritual-sufletescul nu pătrunde.

Deci cum vă puteți imagina organicul, viul? Vedeți dumneavoastră, vă puteți reprezenta viul și ca ceva ce preia spiritual-sufletescul, nu-l lasă să treacă. Ceea ce este mort, material, mineral vi-l puteți imagina ca ceva ce permite trecerea spiritual-sufletescului, astfel că puteți obține un fel de definiție a trupesc-viului și o definiție a osos-nervosului, precum în general a mineral-materialului: Ceea ce este viu-organic este impermeabil pentru spirit; ceea ce este fizic-mort este permeabil pentru spirit. - "Sângele este un suc cu totul deosebit", căci față de spirit este precum materia opacă față de lumină; el nu permite trecerea spiritului, îl păstrează în sine. Substanța nervoasă este de fapt și ea o substanță cu totul deosebită. Ea este

precum sticla transparentă fașă de lumină. Precum sticla transparentă permite trecerea luminii, tot astfel materia fizică material ȳi materia de nervi, permite trecerea spiritului.

Vedeți dumneavoastră, aici aveți diferența dintre două componente ale omului: dintre ceea ce este mineral în el, ce este permisiv pentru spirit, ȳi ceea ce este în el mai animalic, mai organic-viu, ce reține spiritul în el, ce provoacă spiritul să dea naștere acelor forme ce plămădesc organismul.

Acum însă, din acestea rezultă tot felul de lucruri pentru tratarea omului. Dacă omul, să zicem, lucrează corporal, el ȳi mișcă membrele, deci înoată cu totul prin spirit. Acesta nu este spiritul care s-a acumulat deja în el; acesta este spiritul care este afară. Fie că tăiași lemne, fie că mergeți, chiar ȳi atunci când vă mișcați doar membrele în mișcarea de lucru, de lucru folositor sau nefolositor, vă bălăciți permanent prin spirit, aveți mereu de-a face cu spiritul. Asta este foarte important. Iar important mai este să ne întrebăm: Dacă vom lucra în spirit, când gândim sau citim sau alte asemenea, cum e atunci? - Da, aici avem de-a face cu spiritual-sufletescul din noi. Aici nu ne bălăcim cu membrele prin spirit, aici lucrează spiritual-sufletescul în noi ȳi se servește permanent de trupescul nostru, asta înseamnă că se exprimă în noi cu totul într-un proces trupesc-corporal. Aici, prin această stăvilire, materia este în permanență involburată în sine. La munca spirituală trupul nostru este peste măsură de activ; la munca corporală, dimpotrivă, spiritul nostru se află peste măsură în activitate. Nu putem să lucrăm spiritual-sufletește fără să conlucrăm în interior în permanență cu trupul nostru. Când muncim corporal, atunci, datorită faptului că prin gânduri ne dăm direcția de mers, că prin gânduri acționăm orientativ, spiritual-sufletescul nostru participă doar în mod extrem în interior; însă participă spiritual-sufletescul din exterior. Noi lucrăm în permanență în interiorul spiritului lumii. Ne unim în permanență cu spiritul lumii prin lucrul corporal. Lucrul corporal este spiritual, lucrul spiritual este trupesc, la ȳi în om. Acest paradox trebuie înșușit ȳi înțeles, faptul că lucrul corporal este spiritual ȳi lucrul spiritual este trupesc în om ȳi asupra omului. Spiritul ne învăluie în timpul lucrului corporal. La noi, materia este activă, mișcătoare în lucrul spiritual.

Aceste lucruri trebuie ȳtiute în momentul în care vrem să gândim plin de înțelegere despre muncă, fie că e muncă spirituală sau trupească, despre relaxare ȳi oboseală. Nu putem gândi cu înțelegere despre muncă ȳi

relaxare ȳi oboseală, dacă nu pătrundem cu înțelegere ce am discutat adineauri. Căci, gândiți-vă numai, dragii mei prieteni, dacă un om ar munci prea mult cu membrele sale, ar munci prea mult corporal, ce urmări ar avea acest lucru? Aceasta îl aduce într-o prea mare înrudire cu spiritul. Spiritul îl înconjoară în permanență doar atunci când muncește corporal. Urmarea acestui fapt este că spiritul ia prea puternic în stăpânire omul, spiritul care vine din afară asupra omului. Devenim prea spirituali când muncim prea mult corporal. Din afară devenim prea spirituali. Urmarea acestui lucru este: trebuie să ne dedăm prea mult timp spiritului, deci trebuie să dormim prea mult. Dacă muncim prea mult corporal, trebuie să dormim prea mult. Iar somnul prea îndelungat stimulează din nou prea puternic activitatea trupească ce pornește de la sistemul de piept-abdomen, care nu pornește de la sistemul de cap. Acționează prea stimulator pentru viață, devenim prea febrili, prea fierbinți. Sângele năvălește prea tare în noi, nu poate fi prelucrat în activitatea sa din trup, atunci când dormim prea mult. Astfel că producem plăcerea de a dormi prea mult printr-o activitate corporală peste măsură.

Dar cei lenevoși, ei dorm cu atâta plăcere ȳi dorm atât de mult; de unde vine asta? Da, asta vine de acolo că omul nu poate deloc să-ȳi lase lucrul. Nu poate deloc să-l lase. Lenevosul nu-ȳi are somnul de acolo că lucrează prea puțin, căci ȳi lenevosul trebuie să-ȳi mișce picioarele toată ziua ȳi într-un fel se agită ȳi el cu mâinile. ȳi el face ceva, lenevosul: el nu face de fapt, văzut din exterior, cu nimic mai puțin decât harnicul, dar o face fără sens. Harnicul se îndreaptă către lumea din afară; el leagă un sens de activitățile sale. ȳi aceasta este diferența. Activitatea lipsită de sens pe care o face lenevosul este cea care duce mai mult la somn decât activitatea plină de sens. Căci activitatea plină de sens nu doar că ne lasă să ne bălăcim prin spirit, ci, prin mișcarea plină de sens, cu munca noastră absorbim încetul cu încetul spiritul în noi. Prin întinderea mâinii spre munca plină de sens ne unim cu spiritul, iar spiritul la rândul lui nu mai are nevoie să lucreze prea mult inconștient în somn, pentru că lucrăm conștient cu el. Deci nu e vorba ca omul să fie activ, căci ȳi lenevosul este așa, ci e vorba de măsura în care omul este activ plin de sens. Activitate plină de sens - de aceste cuvinte trebuie să fim deja pătrunși, dacă devenim educatori ai copilului. Când este omul activ fără sens? Este activ fără sens, atunci când este activ doar așa cum o cere trupul său. El este activ cu sens, atunci când este activ

cum o cere mediul său, nu doar cum o cere trupul său. Acest lucru trebuie să-l avem în vedere la copil. Putem, pe de o parte, să conducem activitatea trupească exterioară a copilului tot mai mult și mai mult înspre ceea ce este doar în sfera trupescului, înspre gimnastica fiziologică, unde doar întrebăm trupul: Ce mișcări să punem a fi executate? - și putem conduce mișcarea exterioară a copilului înspre mișcări pline de sens, înspre mișcări pătrunse de sens, astfel încât să nu se bătălească prin spirit cu mișcările sale, ci să urmeze spiritului în direcțiile sale. Atunci dezvoltăm mișcările trupești dincolo, înspre euritmie. Cu cât îi punem mai mult să facă gimnastică doar trupește, cu atât mai mult ducem copilul înspre dezvoltarea unei pofte prea mari de somn, înspre dezvoltarea unei tendințe de îngrădare. Cu cât facem să se alterneze mai mult această pendulare înspre trupesc - ceea ce desigur nu trebuie neglijat, pentru că omul trebuie să trăiască în ritm -, cu cât lăsăm mai mult această pendulare înspre trupesc să revină înspre pătrunderea cu sens a mișcărilor, ca în euritmie, unde fiecare mișcare exprimă un sunet, unde fiecare mișcare are un sens: cu cât mai mult permitem alternarea gimnasticii cu euritmia, cu atât mai mult realizăm armonizarea dintre necesitatea de somn și de veghe; cu atât mai normală păstrăm și viața copilului din partea voinței, din partea exterioară. Faptul că am transformat treptat și gimnastica într-o activitate lipsită de sens, într-o activitate care urmează doar trupul, este un efect secundar al vremurilor materialiste. Faptul că vrem să o înălțăm chiar la rangul de educație fizică, unde permitem să fie exercitate nu doar mișcări lipsite de sens, lipsite de semnificație, doar preluate de la trup, ci mai ales în ele și sensul contrar, sensul opus - corespunde tendinței de a trage în jos omul nu doar până la stadiul de om cu gândire materială, ci de a-l trage până la stadiul de om cu simțire animală. Activitatea sportivă exagerată este darwinism aplicat. Darwinismul teoretic înseamnă afirmația că omul se trage din animal. Darwinismul practic este sport și înseamnă construirea eticii de a duce omul înapoi la animal.

Aceste lucruri trebuie spuse astăzi cu această vehemență pentru că educatorul din ziua de azi trebuie să le înțeleagă, pentru că nu trebuie doar să se facă educatorul copiilor încredințatului lui, ci pentru că trebuie să acționeze și social, pentru că trebuie să reacționeze asupra întregii omeniri, pentru că astfel de lucruri să nu apară din ce în ce mai mult, care, de fapt, sunt menite să acționeze asupra omenirii cu adevărat animaliza-

tor. Aceasta nu este o falsă asceză, aceasta este ceva adus din obiectivitatea adevăratei înțelegeri și care este într-un tot la fel de adevărat precum orice altă cunoaștere a timpurilor naturii.

Cum e însă cu munca spirituală? Cu munca spirituală, deci cu gândirea, cititul și așa mai departe, e așa că acestea sunt permanent însoțite de activitate trupesc-corporală, de permanentă decădere interioară a materiei organice, de mortificarea materiei organice. Astfel că printr-o activitate spiritual-sufletească prea intensă avem în noi materie organică în descompunere. Dacă ne petrecem ziua neobosiți, doar în activitate de învățare, avem seara prea multă materie descompusă în noi, materie organică descompusă. Aceasta acționează în noi. Ne deranjează somnul liniștit. Activitatea spiritual-sufletească exagerată deranjează la fel de mult somnul precum activitatea corporală exagerată te face somnolent. Dar dacă ne străduim prea tare spiritual-sufletește, când citim ceva dificil, în așa fel încât trebuie să și gândim în timp ce citim - ceea ce nu este tocmai îndrăgit la oamenii de astăzi -, deci dacă vrem să citim prea mult gândind, adormim lucrând. Sau dacă nu ascultăm vorbăria limpede ca apa a vorbitorilor populari sau a altor oameni, care spun doar ce se știe deja, ci dacă ascultăm acei oameni, ale căror cuvinte trebuie urmărite cu gândire, pentru că spun ceva ce nu știm încă, atunci devenim obosiți și somnolenți. Este o manifestare cunoscută aceea că oamenii, atunci când merg la prelegeri și la concerte pentru că "se poartă", și nu sunt obișnuiți să cuprindă cu adevărat gândind și simțind ce le este oferit, adorm la primul sunet sau la primul cuvânt. Adesea dorm pe tot parcursul prelegerii sau al concertului pe care le-au asistat din obligație sau snobism.

Acum avem din nou două aspecte în vedere. Așa cum este o diferență între activitatea exterioară plină de sens și activismul exterior fără sens, tot astfel este o diferență și între activitatea interioară mecanică de gândire și observare și între activitatea interioară în permanență însoțită de sentimente. Dacă activitatea noastră spiritual-sufletească este realizată în așa fel încât legăm de ea un interes permanent, atunci interesul și atenția învigoarează activitatea noastră de piept și nu permite mortificarea exagerată a nervilor. Cu cât mai mult citiți absent, cu cât mai puțin vă străduiți să preluați în dumneavoastră cele citite cu interes profund, cu atât mai mult cultivați mortificarea materiei dumneavoastră interioare. Cu cât mai mult urmăriți totul cu interes, cu căldură, cu atât cultivați mai mult activ-

itatea sangvină, păstrarea vie a materiei, cu atât mai mult împiedică și ca activitatea spirituală să vă tulbure somnul. Când trebuie să tocești pentru examen - poți spune și să pisezi, după caz - preluăm multe contrar interesului. Căci dacă am prelua doar după interes, atunci - cel puțin după condițiile actuale de existență - am pica la examen. Urmarea este că toceala sau pisălogeala pentru examen ne deranjează somnul, că aduce dezordine în existența noastră normală omenească. Acest lucru trebuie avut în vedere îndeosebi la copii. De aceea la copii este cel mai bine, și va corespunde în cea mai mare măsură idealului educației, dacă învățarea îngrămădită, ce este mereu făcută înainte de examene, să fie lăsată cu totul deoparte, adică să lăsăm cu totul deoparte examenele; atunci sfârșitul anului școlar se desfășoară exact la fel ca și începutul. Dacă noi ca dascăli ne asumăm datoria de a ne spune: Pentru ce trebuie examinat copilul? Doar eu am avut mereu copilul în fața ochilor și știu prea bine ce știe sau ce nu știe. - Desigur că în condițiile de astăzi acesta poate fi doar un ideal, după cum vă rog, în general, să nu vă exteriorizați prea tare natura rebelă. Ceea ce aveți de adus în confruntarea cu cultura noastră contemporană, întoarceți mai întâi, precum niște țepi, înspre înăuntru, pentru a putea acționa încet în acea direcție - căci în acest domeniu putem acționa doar încet - încât oamenii să învețe să gândească altfel, atunci și relațiile sociale exterioare vor intra în alte forme decât cele de astăzi.

Dar toate lucrurile trebuie gândite în corelație. Trebuie să știm că euritmia este activitate exterioară străbătută de sens, spiritualizare a muncii corporale și realizarea predării în mod interesant, nebanal, muncă intelectuală înviorată - în sensul strict al cuvântului - înviorată, străbătută de forța sângelui.

Trebuie să spiritualizăm munca în afară; trebuie să străbatem cu forța sângelui munca dinăuntru, munca intelectuală! Gândiți-vă la aceste două propoziții și atunci veți vedea că prima are o importantă latură educativă și una socială importantă; că cea de a doua are o importantă latură educativă și una igienică importantă.

A PAISPREZECEA CONFERINȚĂ

Stuttgart, 5 septembrie 1919

Dacă privim omul în felul în care am făcut-o până acum, în scopul dezvoltării unei adevărate arte pedagogice, atunci ne sare în ochi, prin cele mai diverse lucruri, și tripartiția trupească exterioară. Distingem clar tot ceea ce ține de formarea capului, de configurația capului omului, de ceea ce ține în general de formarea pieptului și a trunchiului, și din nou de ceea ce ține de formarea membrilor, unde însă trebuie totuși să ne închipuim că formarea membrilor este mult mai complicată decât ne închipuim de obicei, pentru că ceea ce este predispus în membre și, precum am văzut, este de fapt format din afară înăuntru, se prelungește în interiorul omului și astfel trebuie să distingem la om ceea ce este construit dinlăuntru în afară și ceea ce este, într-o anumită măsură, împins în trupul omenesc din afară înăuntru.

Dacă avem în vedere această tripartiție a trupului omenesc, atunci ne va deveni deosebit de clar felul în care capul omului este deja un om întreg, un om întreg înălțat cu totul din șirul animal.

La cap avem capul în sine. La cap avem trunchiul: acesta reprezintă tot ce ține de nas. Și avem la cap partea de membre care se continuă în cavitățile trupești: toate acestea sunt ceea ce înconjoară gura. Astfel că putem vedea la capul uman cum în el întregul om este prezent trupește. Doar că pieptul capului este deja atrofiat. Este în așfel atrofiat încât într-un fel tot ce ține de nas poate da la iveală doar indistinct felul în care ține de calitatea pulmonară. Dar ceea ce ține de nas, aparține calității pulmonare. Într-un fel, acest nas omenesc este ceva ca un plămân metamorfozat. Astfel că el și transformă procesul de respirație astfel încât îl formează mai mult înspre fizic. Faptul că dumneavoastră poate considerați plămânul ca mai puțin spiritual decât nasul, este o eroare. Plămânul este constituit mai artistic. El este pătruns mai mult de spiritual, mai puțin de sufletească decât nasul, care, de fapt, dacă privim lucrul cu adevărat corect, se postează cu o mare nesimțire în afară, în chipul omenesc, în timp ce plămânul își ascunde mult mai modest existența, deși este mai sufletească decât nasul.

Înrudit cu tot ce ține de metabolism, de digestie și hrănire, și pre-

lungindu-se din forțele membrelor înspre lăuntru omului, înrudit cu toate acestea este ceea ce ține de gura omenească, care, nici ea, nu-și poate dezminți rudenia cu hrănirea și cu tot ce ține de membrele omenești. Astfel, capul omenesc este un om întreg, la care doar partea de ne-cap este atrofiată. Pieptul și abdomenul sunt prezente la cap, dar sunt atrofiate la cap.

Dacă vom privi în opoziție omul de membre, atunci, în tot ce ne oferă în exterior, în forma sa de prezență exterioară, este în principal transformarea celor două mandibule ale omului, mandibula superioară și cea inferioară. Ceea ce vă cuprinde gura în partea de sus și de jos, este, doar atrofiat, ceea ce sunt picioarele cu tălpile și brațele cu mâinile dumneavoastră. Doar că trebuie să gândiți totul așezat corespunzător. Puteți spune: Dacă îmi voi închipui că brațele și mâinile mele ar fi mandibula superioară, picioarele și tălpile mandibula inferioară, atunci trebuie să pun întrebarea: Dar în ce direcție se îndreaptă ceea ce este exprimat în aceste două mandibule? Unde mușcă? Unde este de fapt gura? - și aici trebuie să vă dați răspunsul: Acolo unde brațul superior este așezat pe trupul dumneavoastră și acolo unde coapsele, oasele coapselor se așează pe trupul dumneavoastră. Astfel că dacă vreți să vă închipuiți că acesta ar fi trunchiul omenesc (se desenează), atunci trebuie să vă imaginați că acolo, afară undeva ar fi de fapt capul; ar deschide în partea superioară gura și ar deschide în partea inferioară gura, astfel că puteți să vă închipuiți o tendință ciudată a acestui cap invizibil, care își deschide maxilarul înspre pieptul și burta dumneavoastră.

Ce face însă acest cap invizibil? Se hrănește cu dumneavoastră în per-

manență, își cascadează gura înspre dumneavoastră. Iar aici aveți în figura exterioară o imagine minunată a stării de fapt. În timp ce adevăratul cap al omului este un cap trupesc-material, capul care ține de membre este cel spiritual. Dar el devine puțin material pentru că să poată devora în permanență omul. Iar în moarte, când omul moare, l-a devorat cu totul. Acesta este în fapt minunatul proces, că membrele noastre sunt constituite astfel, încât ne devorează în permanență. Ne strecurăm în permanență cu organismul în gura căscată a spiritualității noastre. Spiritualul ne cere permanent ofranda dăruirii noastre. și chiar și în formarea trupului nostru este exprimată această ofrandă a dăruirii noastre. Nu înțelegem figura omenească dacă nu găsim deja exprimată această ofrandă a dăruirii către spirit, în relația membrelor omenești cu restul trupului uman. Astfel că putem spune: natura de cap și de membre a omului sunt opuse, iar natura de piept sau de trunchi a omului, care se află la mijloc, este, într-o anumită măsură, ceea ce ține cumpăna dintre aceste două opoziții.

În pieptul omului este în fapt tot atâta natură de cap precum și de membre. Natura de membre și cea de cap se amestecă între ele în natura de piept. Pieptul are în sus permanent tendința de a deveni cap și în jos permanent tendința să se organizeze după membre, să se adapteze, deci, cu alte cuvinte, să devină natură de membre. Partea superioară a naturii de piept are în permanență tendința de a deveni cap, partea inferioară are permanent tendința de a deveni om de membre. Deci partea superioară a trunchiului omenesc vrea să devină mereu cap, doar că nu poate. Celălalt cap îl oprește. De aceea realizează în permanență doar o imagine a capului, am putea spune ceva ce realizează începutul conformației capului. Nu putem oare distinge clar cum în partea de sus a conformației pieptului se face începutul pentru conformației capului? Da, aici este laringele, care din limbajul naiv este denumit chiar gâtlee (Kehlkopf = cap de gât, în lb. germ.; n.tr.). Laringele omului este într-un cap atrofiat al omului, un cap ce nu poate deveni cap într-unul și care astfel își trăiește natura sa de cap în vorbirea omenească. Vorbirea omenească este permanentă încercare a laringelui în aer de a deveni cap. Atunci când laringele încearcă să devină partea superioară a capului, atunci iau naștere acele sunete care arată clar că sunt reținute cel mai puternic de natura umană. Când laringele omenesc încearcă să devină nas, nu poate deveni nas, pentru că nasul deja existent îl împiedică să-l facă. Dar realizează în aer încercarea

de a deveni nas, în sunetele nazale. Nasul existent stăvilește deci nasul de aer care vrea să ia naștere aici, în sunetele nazale. Este extraordinar de important felul în care omul, vorbind, face în permanență în aer încercarea de a realiza părți dintr-un cap, și cum iarăși aceste bucăți ale capului se continuă în mișcări ondulatorii, care se stăvilesc apoi la capul format trupește. Astfel aveți ceea ce este vorbirea omenească.

De aceea nu vă veți mira dacă, în clipa în care capul a devenit întrucâtva finit trupește, cam înspre vârsta de șapte ani, odată cu schimbarea dentiției, este deja oferită ocazia de a pătrunde capul sufletesc, cel care este scos la iveală din laringe, cu un fel de sistem osos. Doar că trebuie să fie un sistem osos sufletesc. Acest lucru îl facem prin aceea că nu mai dezvoltăm doar anarhic, prin imitație, vorbirea, ci că suntem struniți să învățăm limba prin elementele gramaticale. Să avem, dragii mei prieteni, conștiința faptului că atunci când copilul ne este adus în școala primară, noi avem de exercitat sufletește asupra lui o activitate asemănătoare precum cea exercitată de trup prin faptul că a împins al doilea rând de dinți în această organizare! Astfel vom fixa, doar sufletește, formarea limbii, prin aducerea în fața copilului a gramaticii în mod rezonabil: ceea ce acționează din vorbire asupra scrierii și citirii. Vom ajunge la atitudinea sufletească justă atunci când știm că cuvintele pe care le formează omul sunt într-adevăr dispuse să devină cap.

Ei bine, așa cum partea omenească de piept are în sus tendința de a deveni cap, tot astfel are în jos tendința de a deveni membre. Precum ceea ce iese ca vorbire din gâtlee este un cap mai cizelat, un cap rămas încă aerat, tot așa, tot ce pornește în jos de la partea de piept a omului și se organizează înspre membre, prezintă o natură mai grosieră de membre. Natură de membre condensată, grosieră este ceea ce mediul împinge într-un fel în om. Iar când științele naturii vor ajunge să dezlege misterul felului în care mâini și tălpi, brațe și picioare devin mai grosiere și sunt mai mult împinse înlăuntrul decât apar în afară, atunci această știință a naturii va fi dezlegat misterul sexualității. Și de abia atunci omul va găsi tonul potrivit pentru a vorbi despre așa ceva. Astfel că nu e deloc de mirare că toată vorbăria ce se face astăzi despre felul în care trebuie să fie făcută educația sexuală este cam lipsită de sens. Căci nu se poate explica bine ceea ce nu înțelegi tu însuși. Ceea ce știința de astăzi nu înțelege deloc este faptul care numai se sugerează atunci când se caracterizează omul de

membre în relație cu omul de trunchi, precum tocmai am făcut-o eu. Dar atunci trebuie știut faptul că întocmai cum, într-un fel, în primii ani de școală, s-a împins în sufletească ceea ce se îngheșuie în natura dinților înainte de al șaptelea an, tot astfel, în ultimii ani ai școlii elementare avem tot ceea ce provine din natura de membre și care se exprimă pe de-a-ntregul doar după maturizarea genitală, împins în viața sufletească infantilă.

Tot astfel precum în capacitatea de învăța scrisul și cititul în primii ani de școală se arată dentiția sufletească, în tot ceea ce este activitate de fantezie și este străbătut de căldură interioară se anunță ceea ce sufletul dezvoltă la sfârșitul anilor de școală elementară, începând cu doisprezece, treisprezece, paisprezece și cincisprezece ani. Aici apar îndeosebi toate acele capacități sufletești care sunt menite să fie străbătute de iubire sufletească, adică tot ceea ce se exprimă ca forță de fantezie. Forța fanteziei, la ea trebuie apelat îndeosebi în ultimii ani ai învățământului elementar. Putem avea mult mai multă încredere în aceea că, atunci când va intra cam la vârsta de șapte ani în școala elementară, copilul își va dezvoltă prin scris și citit intelectualitatea, decât putem să omitem să aducem mereu fantezia în forța crescândă de judecată - căci puterea de judecată se apropie încetul cu încetul, începând cu vârsta de doisprezece ani. Stimulând fantezia copilului, astfel, trebuie să aducem spre copil tot ceea ce trebuie să învețe în acești ani; astfel trebuie să aducem către copil tot ce ține de predarea istoriei, a geografiei.

Și chiar și atunci apelăm de fapt la fantezie când înfățișăm de exemplu copilului: Uite, ai văzut lentila, lentila focalizatoare, care adună lumina; o astfel de lentilă ai tu în ochiul tău. Cunoști camera obscură, în care sunt întruchipate obiecte din exterior; o astfel de cameră obscură este ochiul tău. - Și aici, când arătăm felul în care lumea exterioară este inclusă în construcția organismului uman prin organele de simț, și atunci apelăm de fapt la fantezia copilului. Căci ceea ce este construit aici este văzut doar în felul său mort exterior, atunci când îl scoatem din corp; căci acest lucru nu-l putem vedea la corpul viu.

Tot astfel, întreaga predare în legătură cu geometria, chiar și în legătură cu aritmetica, nu trebuie să conțină să apeleze la fantezie. Apelăm la fantezie când ne străduim mereu, așa cum am încercat-o noi în partea practico-didactică, să-i facem copilului inteligibile suprafețele nu doar pentru înțelegere, ci să facem natura suprafețelor cu adevărat atât de

inteligibilă, încât copilul să trebuiască să-și folosească fantezia chiar și în geometrie și în aritmetică. De aceea am spus ieri că m-am mirat cum nimănui nu i-a trecut prin gând de a explica teorema lui Pitagora și a-a, încât să spună: Să presupunem că am avea trei copii. Unul dintre copii are de suflat atâta praf, încât unul dintre pătrate să fie acoperit cu praf; al doilea copil are de suflat atâta praf, încât al doilea pătrat să fie acoperit cu praf, iar cel de-al treilea atâta, încât pătratul mic să fie acoperit cu praf. Apoi am ajutat puțin fantezia copilului arătându-i: suprafața mare trebuie atâta suflată cu praf încât praful care vine de suprafața cea mai mică și cel ce aparține de suprafața mai mare să fie la fel cu praful care este pe prima suprafață. Atunci, chiar dacă nu cu exactitate matematică, dar cu o configurație plină de fantezie, copilul și-ar aduce puterea de înțelegere în praful suflat. El ar urmări suprafața cu fantezia sa. El ar înțelege teorema lui Pitagora prin praful ce zboară și se așază, care ar mai fi trebuit și suflat în formă de pătrat - acest lucru desigur că nu poate fi realizat în realitate, fantezia trebuie să se străduiască -, copilul ar înțelege cu fantezia teorema lui Pitagora.

Astfel trebuie mereu să avem în vedere că înțelegem în acești ani mai trebuie format prin stimularea ceea ce, născând fantezia, trece de la dascăl la elev. Dascălul trebuie să mențină via în el însuși materia de studiu, trebuie să o pătrundă cu fantezie. Acest lucru nu poate fi făcut altfel decât dacă îl pătrundem cu voință sufletească. Acest lucru mai acționează uneori, și în anii de mai târziu, în mod cu totul ciudat. Ceea ce trebuie potențat în ultimii ani de școală elementară, ceea ce este deosebit de important, este coexistența, trăirea cu totul armonioasă dintre dascăl și elev. De aceea nimeni nu va deveni un bun pedagog de școală elementară, dacă nu se străduiește tot mereu să-și structureze plin de fantezie conținutul pedagogic, de a-și restructura iarăși și iarăși conținutul pedagogic. Căci, cu adevărat așa este: atunci când, după ani de zile, redăm exact la fel ceea ce am structurat odată cu fantezie, atunci totul este înghețat în înțelegere. Fantezia trebuie în mod necesar menținută în permanență via, altfel produsele ei îngheață în înțelegere.

Acestea însă aruncă o lumină asupra felului în care dascălul însuși trebuie să fie. El nu are voie să se acrească în nici un moment al vieții sale. Și există două nopțiuni care nu merg împreună atunci când viața trebuie să prospere, acestea sunt profesia pedagogică și pedanteria. Dacă vreodată în

viață s-ar întâlni profesia pedagogică și pedanteria, atunci din această cauză ar rezulta o mai mare catastrofă decât oriunde în viață. Nu cred, dragii mei prieteni, că trebuie să presupunem lucrul absurd că s-au unit vreodată în viață profesia pedagogică și pedanteria.

Din aceasta mai vedeți și că există o anumită moralitate interioară a predării, o datorie interioară a predării. Un adevărat imperativ categoric pentru pedagog! Iar acest imperativ categoric este acela: Vine-ți via fantezia. Iar dacă simți că devii pedant, atunci spune: Pedanteria poate că este un rău pentru ceilalți oameni - pentru mine este ceva malefic, ceva imoral! - Aceasta trebuie să devină atitudine la pedagog. Dacă nu devine atitudine pentru pedagog, atunci, dragii mei prieteni, atunci pedagogul ar cam trebui să se gândească să învețe să aplice în viață, încetul cu încetul, într-o altă meserie ceea ce a dobândit pentru profesia pedagogică. Desigur că aceste lucruri nu pot fi realizate în viață pe măsura întregului ideal, dar trebuie să cunoaștem totuși acest ideal.

Dar nu veți ajunge la entuziasmul potrivit pentru această morală pedagogică, dacă nu vă veți lăsa pătrunși iarăși de lucrul fundamental: de cunoașterea felului în care deja capul este un om întreg, ale cărui membre și piept sunt doar atrofiate; cum fiecare membru al omului este un om întreg, doar că la omul de membre capul este cu totul atrofiat iar în omul de piept capul și membrele sunt în echilibru. Dacă aplicați aceste fundamente, atunci primiți din aceste fundamente acea forță interioară care vă poate străbate morala pedagogică cu entuziasmul necesar.

Ceea ce omul dezvoltă ca intelectualitate are o puternică tendință de a deveni trândav, leneș. Și devine cel mai leneș atunci când omul îl hrănește mereu și mereu cu reprezentări materialiste. Devine însă înaripat atunci când omul îl hrănește cu reprezentări dobândite din spirit. Pe acestea însă le primim în sufletul nostru doar pe calea ocolită, prin fantezie.

Ce-a mai tunat a doua jumătate a secolului al 19-lea împotriva pătrunderii fanteziei în sistemul de învățământ! În prima jumătate a secolului al 19-lea avem astfel de figuri strălucite precum Schelling; oameni care și în pedagogie au gândit mai sănătos. Citiți prelegerea frumoasă, stimulativă a lui Schelling, "Despre metoda studiului academic" - ce într-adevăr nu este pentru școala elementară, ci pentru școala superioară -, în care însă trăiește spiritul pedagogiei primei jumătăți a secolului al 19-lea. El a fost apoi în fond calomniat într-o formă puțin mascată într-a doua jumătate a secolu-

lui al 19-lea, când a fost ocărât tot ce vrea să intre într-un fel în sufletul omenesc pe calea ocolită, prin fantezie, pentru că oamenii deveniseră la^oi în ceea ce prive^ote viața sufletească, pentru că se credea că în clipa în care s-ar fi dat în vreun fel fanteziei, ar fi căzut imediat în brațele neadevărului. Nu aveau curajul să fie independen^{ți}, să fie liberi în gândire ^oi totu^oi uni^{ți} cu adevărul în locul neadevărului. Se temeau să se mi^ote liber în gândire, pentru că se credea că atunci ar prelua imediat neadevărul în suflet. Astfel că pedagogul trebuie să adauge la cele tocmai spuse, la pătrunderea cu fantezie a materiei de predat, curajul pentru adevăr. Fără acest curaj pentru adevăr nu reu^oe^ote cu voința sa în predare, mai ales la copiii mai mari. Acesta, dragii mei prieteni, ce se dezvoltă în curaj pentru adevăr trebuie să fie ^oi împletit, pe de altă parte, cu un puternic sentiment de responsabilitate față de adevăr.

Nevoia de fantezie, simțul pentru adevăr, simț de răspundere, acestea sunt cele trei forțe care sunt nervii pedagogiei. Iar cel ce vrea să preia în sine pedagogie, acela să-^oi scrie înaintea acestei pedagogii motto-ul:

Să te pătrunzi de-abilitatea fanteziei,
să ai curajul pentru adevăr,
să-^{ți} faci mai ageră simțirea pentru responsabilitate sufletească.

ANEXĂ

Din alocuțiunea ținută la serbarea de deschidere
a ^ocolii Libere Waldorf
la 7 septembrie 1919
cu cuvinte de deschidere de Marie Steiner

“Antropologie Generală”, acest titlu a fost ales de către Rudolf Steiner pentru primul ciclu de prelegeri ținut pentru dascălii ^ocolii Waldorf, ce urma să fie fondată. Căci el ^oi construie^ote arta educării pe cunoa^oterea multilaterală a ființei omene^oti, nu doar a omului pământean, ci ^oi a omului sufletească ^oi spiritual ascuns. Iar pentru lumea formelor de manifestare structurată fizic după imagini primordiale el vrea să ajungă la o formare trează a con^oștiinței prin această metodă de educare, care ține cont de miezul ve^onic viu al ființei omene^oti ^oi de transformarea manifestărilor în evoluția naturală ^oi istorică.

“Această ^ocoală nouă”, spunea el în alocuțiunea de la serbarea de inaugurare, “trebuie cu adevărat a^oezată în ceea ce, tocmai în prezentul nostru ^oi pentru viitorul apropiat, este cerut de la dezvoltarea omenirii. ^oi într-adevăr, tot ceea ce din aceste premise intră în final în sistemul de educare ^oi de învățământ, se înfă^oșează ca o sarcină triplă, sfântă.”

Iar el continuă: “Ce s-ar alege în fine de toată simțirea de sine, cunoa^oterea ^oi acționarea în comunitatea umană, dacă n-ar putea să se unească în sfânta sarcină pe care ^oi-o asumă tocmai dascălul, educatorul, prin aceea că aduce, în comunitatea socială deosebită, împreună cu omul în devenire, în cre^otere, cu omul copil, un a^oa numit serviciu comunitar în cel mai înalt sens.

Tot ceea ce putem ^oti în fond despre om ^oi despre lume, devine cu adevărat purtător de roade abia atunci când putem trece acestea în mod viu în cei ce vor forma lumea socială atunci când noi nu vom mai putea fi alături de ei cu munca noastră fizică.

Tot ce putem realiza artistic devine de abia atunci ceva suprem, când îl putem lăsa să pătrundă în cea mai înaltă artă, în care nu ne este oferit material artistic mort, precum lutul sau culoarea, în care ne este dat omul

viu nedesăvârșit, pe care trebuie să-l aducem până la un anumit grad de desăvârșire în mod artistic, educativ. ^oi nu este oare o sarcină supremă, sfântă, religioasă, de a cultiva în educație divin-spiritualul, care apare ^oi se manifestă din nou, cu fiecare om ce se naște? Oare acest serviciu de educație nu este cult religios în cel mai înalt sens al cuvântului? Oare nu trebuie ca toate trăirile noastre omenești cele mai sfinte, dedicate tocmai simbirii religioase, să se unească în serviciul la altar pe care îl realizăm atunci când încercăm să formăm, în copilul în devenire, divin-spiritualul omului ce ni se arată ca preexistent!

^otiință ce devine vie!
Artă ce devine vie!
Religie ce devine vie!

este în fond educația, este în fond învățământul. - Dacă înțelegem instruirea ^oi educarea în acest sens, atunci nu suntem înclinați să criticăm lesne ceea ce este înălțat pe de altă parte ca principii, ca intenții ^oi fundamente pentru arta educării. Cu toate acestea, nu mi se pare că cineva poate pătrunde cu adevărat tocmai ceea ce cultura contemporană adaugă artei educării, artei instruirii, dacă nu îi poate deveni conștient cât de necesară este în vremurile noastre o completă înnoire spirituală, care nu poate recunoaște pe deplin cum pe viitor trebuie să reverse în ceea ce facem ca dascăli ^oi educatori, ceva cu totul diferit decât ce poate să înflorească în sfera a ceea ce este numit astăzi "educație ^otiințifică". Căci astăzi pedagogul, cel care trebuie să formeze în viitor omul, este introdus în atitudinea, în modul de gândire al ^otiinței contemporane! Niciodată nu mi-a trecut prin minte să desconsider această ^otiință contemporană. Sunt pătruns de adevărată prețuire pentru cele realizate de această ^otiință contemporană, cu atitudinea ^oi metoda ei ^otiințifică bazate tocmai pe cunoașterea naturii, în materie de triumfuri pentru evoluția omenirii ^oi pentru ce va mai realiza în viitor. Dar tocmai de aceea - a-a-mi pare - nu va putea trece rodind ceea ce se revarsă din atitudinea ^otiințifică ^oi spirituală în arta educării ^oi instruirii, pentru că măreția atitudinii ^otiințifice ^oi spirituale contemporane constă în altceva decât în tratarea omului ^oi în vederea în străfundul inimii omenești, în sufletul omenesc. Se pot face deosebite progrese tehnice cu ceea ce se revarsă din atitudinea spirituală

contemporană. Se poate dezvolta cu aceasta ^oi în domeniul social o gândire omenească liberă, dar, oricât de grotesc ar suna astăzi încă majorității oamenilor, nu te poți însufleși pe tine însuși cu o gândire ^otiințifică, care a ajuns pe de o parte încetul cu încetul la convingerea că inima omenească ar fi pompă, trupul fizic omenesc ar fi un angrenaj mecanic -, cu sentimente ^oi trăiri care decurg din această ^otiință nu te poți însufleși, încât să poți fi un educator artistic al omului în devenire. Imposibil este să dezvoltăm arta vie a educării tocmai din ceea ce dă măreția vremurilor noastre în stăpânirea tehnicii moarte. Aici trebuie să intervină un nou spirit în evoluția umană, tocmai spiritul pe care îl căutăm prin ^otiința noastră spirituală. Spiritul care îndepărtează de la perceperea omului viu ca purtător de instrumente de pompat ^oi de aspirat, ca mecanism care poate fi înțeles doar prin metode ale ^otiințelor naturii. În gândirea spirituală a omenirii trebuie să pătrundă convingerea că spiritul trăiește în întreaga existență a naturii ^oi că acest spirit poate fi cunoscut.

Astfel am încercat în cursul premergător demersului nostru Waldorf, ^oi care era destinat dascălilor, să fundamentăm o antropologie, o ^otiință a educării, care poate deveni o artă a educării, o cunoaștere a omenirii, care trezește din nou viul din ceea ce este mort în om. Ceea ce este mort - iar acesta este secretul culturii noastre contemporane decrepite -, ceea ce este mort face ca omul să fie cunoscător, face ca omul să înțeleagă atunci când preia ce e mort ca legi ale naturii; dar acesta îi slăbește trăirile, din care trebuie să pornească entuziasmul, tocmai în educație. Slăbește voința. Așază omul în mod nearmonios în întreaga, deplina existență socială. Căutăm o ^otiință care nu este doar ^otiință, care este viață ^oi simțire însăși, ^oi care, în momentul în care pătrunde ca ^otiință în sufletul omenesc, dezvoltă în același timp forța de a trăi în el ca iubire, pentru a reieși ca voință dornică de faptă, ca muncă pătrunsă de căldură sufletească, drept muncă ce se răsfrânge îndeosebi asupra ceea ce este viu, asupra omului în devenire. Avem nevoie de o nouă atitudine față de ^otiință. Avem nevoie de un nou spirit, în primul rând pentru toate artele educării, toate artele instruirii. ...

Convingerea că chemarea ce răsună din evoluția omenirii cere un nou spirit pentru vremurile noastre ^oi că trebuie să introducem acest spirit nou în primul rând în sistemul educațional, această convingere este cea care stă la baza străduințelor ^ocolii Waldorf, care ar trebui să fie un exemplu

inițiator în această direcție. Și s-a încercat să se asculte ceea ce se află inconștient în cerințele tocmai ale acelor oameni buni care s-au străduit în trecutul apropiat să acționeze pentru o însănătoșire, pentru o regenerare a artei educării, a artei instruirii. ...

Aici se întreabă profesorul de pedagogie cu mintea luminată: Putem și înțelege ce fel de forțe se joacă în natura umană, care ne arată aproape cu fiecare lună, în orice caz însă cu fiecare an un alt chip sufletesc-trupesc? Atâta timp cât nu avem o adevărată înțelegere a istoriei - astfel spun acești pedagogi -, nici nu putem și cum se dezvoltă fiecare om în parte. Căci omul individual prezintă în sine, în formă concentrată, ceea ce reprezintă întreaga omenire în decursul devenirii ei istorice.

Astfel de oameni simt că în fond înțelegerea contemporană clachează atunci când trebuie să spună ceva despre acele mari legi care străbat istoria, atunci când ar trebui să cuprindem în momentul de față ceea ce se revărsa pentru noi din aceste mari și cuprinzătoare legități istorice ale dezvoltării omenirii. Dacă am vrea să înțelegem individul uman din componentele alimentelor pe care le preia de la prima respirație până la moarte, atunci am căuta ceva cu totul aberant; dar de fapt în istorie, în priceperea întregii dezvoltări a omenirii, astfel ne comportăm în ziua de astăzi.

La om trebuie știut felul în care, de exemplu, intervine în dezvoltare un astfel de proces fiziologic cum este schimbarea dentiției. Trebuie știut ce se petrece tainic trupește, dintr-o fiziologie cu totul nouă, pe care înțelegerea contemporană încă nu o are. Dar trebuie știut și ce anume însoțește suferințele această răsturnare. Trebuie cunoscute metamorfozele naturii umane. Aici, la individul uman, cel puțin nu se va nega, chiar dacă nu se poate să cunoaștem, faptul că omul trăiește din străfundul ființei sale metamorfoze, răsturnări. În devenirea istorică a întregii omeniri nu admitem așadar ceva. Aceleași metode sunt folosite pentru Antichitate, pentru Evul Mediu, pentru epoca modernă. Nimeni nu ia în considerare faptul că în dezvoltarea istorică a omenirii se desfășoară mari salturi. Privind înapoi în devenirea istorică, găsim un ultim salt în secolul al 15-lea. Tot ceea ce în timpurile moderne a devenit simțire, închipuire, voință a omenirii, așadar cum le cunoaștem noi astăzi, și-a primit caracterul său intim în omenirea civilizată de abia din secolul al 15-lea. Iar această omenire civilizată se deosebește de cea a secolului al 10-lea sau al 18-lea, cam tot așa precum copilul de doisprezece ani se deosebește de copilul care n-a

atins vârsta de șapte ani. Iar ceea ce s-a împlinit ca răsturnare în secolul al 15-lea: din străfundurile ființei omenești a reieșit, precum din străfundurile naturii umane reiese, dezvoltarea logică a schimbării dentiției. Iar în tot ce trăim astăzi în secolul al 20-lea - acea tendință spre individualitate, tendința spre structurare socială, tendința spre prelucrarea personalității -, este doar o consecință a celor aduse la suprafață de forțele interioare ale istoriei începând cu momentul arătat.

Putem înțelege felul în care omul vrea să se situeze în prezent doar dacă înțelegem mersul pe care l-a luat evoluția omenirii în modul descris...

Cel care pricepe generația în devenire are un sentiment deslășit că oamenii s-au ridicat din poala istoriei cu ceea ce lucrează, cu ceea ce gândesc și simt, precum și cu ceea ce-și doresc, ca adulți, pentru viitor. Iar ceea ce sunt astăzi meseriile, ce sunt astăzi structuri de stat, în care oamenii pot astăzi să se situeze: acestea toate au luat naștere din omul însuși! Acestea nu atârnă doar, ca ceva exterior, de acești oameni! Nici nu putem întreba: Să educăm omul mai mult pentru ființa omenească sau mai mult pentru meseria exterioară? Căci dacă privim bine, în fond amândouă sunt unul și același lucru!

Dacă putem dezvolta astăzi o înțelegere vie a celor ce sunt în afară meseriile, oamenii, atunci dezvoltăm și o înțelegere pentru ceea ce au purtat cu ele generațiile anterioare, care mai trăiesc astăzi și au meserii, din poala maternă a omenirii până în contemporaneitate.

Nu este suficientă despărțirea educării pentru om și educării pentru meserie, dacă vrem să simțim ca pedagogi, ca educatori. Aici trebuie să trăiască în noi ceva ce nu este vizibil din exterior, nu într-o meserie, nu într-o structură statală, niciăieri în exterior. Aici trebuie să trăiască în noi ceea ce vor aduce de abia următoarele generații pe planul exterior al vieții. Aici trebuie să trăiască în noi o concrescență ce acționează profetic cu evoluția următoare a omenirii. Cu această concrescență trăiește și moare simțirea și gândirea și voința educativ-artistică a unei lumi a pedagogilor. Posibilitatea ca să curgă în lumea pedagogilor ceea ce se poate și despre omul în devenire, ca un sânge de viață sufletesc spirituală, care, fără a fi mai întâi înțelegere, devine artă, trebuie să fie felul unei pedagogii și didacticei vii a zilei de azi. Și numai de la această didactică vie poate porni tot ceea ce trebuie să pătrundă în inima copilului, în simțirea copilului, în intelectul copilului. ...

Nu ne stă deloc în intenție ca oamenii în devenire să-și însușească “dogmele” noastre, principiile, conținutul concepției noastre despre lume. Noi nu ne străduim să realizăm o educare dogmatică. Ne străduim ca ceea ce am putut câștiga prin “tiința spirituală să devină faptă educativă vie. Ne străduim să avem în metodică noastră, în didactica noastră ceea ce poate reieși din “tiința spirituală vie, drept tratare sufletească a omului. Din “tiința moartă poate veni doar “tiință, din “tiința spirituală vie va reieși metodică, didactică, lucruri palpabile în sens spiritual-sufletesc. Să putem instrui, să putem educa, aceasta este strădania noastră! ...

Dar ne vom ține sincer de ceea ce ne-am asumat: anume ca diferitele grupuri de crez religios, care vor susține învățământul religios, să-și poată introduce principiile lor asupra lumii în “coala noastră. Vom aștepta doar să vedem dacă la fel de puțin pe cât deranjăm ceea ce va fi introdus drept concepție despre lume în “coala noastră, va fi deranjat ceea ce vrem să introducem, deocamdată doar în cel mai modest mod, ca artă. Căci “tim: Mai întâi va trebui să înțeleagă omenirea că dintr-o concepție spirituală despre lume poate lua naștere artă a educării în sens pedagogic, metodic, didactic, înainte de a avea o concepție justă în probleme legate de concepția despre lume și relațiile ei reciproce. Deci nu vom fonda o “coală cu o anume concepție despre lume. Ne vom strădui să realizăm o “coală de artă a educării cu “coala Waldorf.”

Prelegerilor despre antropologia generală le-au urmat cele despre metodică și didactică a educării și consecutiv un seminar ce a decurs în discuții libere. Cu aceste trei serii s-ar fi înmănat omenirii noastre ce se adâncește în nevoi sufletești și materiale, fundamentul artei educării a lui Rudolf Steiner, ca remediu salvator.

Drnach, august 1932

Marie Steiner

NOTE

La această ediție

Prima ediție din 1932 avea ca prefăță un cuvânt de mulțumire al colegiului profesoral al “colii Libere Waldorf. El descrie situația în care a fost dat acest curs:

“După sfârșitul Războiului Mondial, Rudolf Steiner a ținut, ca urmare a rugămintelor unor membri ai Societății Antroposofice, și în Stuttgart prelegerile sale cuprinzătoare despre tripartiția organismului social, care constituie conținutul cărții sale “Punctele centrale ale problematicei sociale”. Sugestiile date acolo de Dr. Rudolf Steiner l-au făcut pe domnul consilier comercial Emil Molt să ia hotărârea de a fonda o “coală care să reprezinte un fel de germene pentru o viață spirituală liberă. La rugămintea sa, Dr. Rudolf Steiner a preluat conducerea spirituală a acestei “coli și s-a preocupat neobosit de prosperitatea ei.

Deschiderea “colii Libere Waldorf a fost precedată de un curs pedagogic, pe care l-a ținut Dr. Rudolf Steiner timp de trei săptămâni în august și septembrie 1919, în fața primilor pedagogi ai “colii Waldorf și a unui număr de personalități ce doreau să lucreze în spiritul pedagogiei sale.

Acest curs a cuprins trei manifestări. Mai întâi au fost ținute patruzeci de prelegeri despre antropologia antroposofică - fundament al unei pedagogii corespunzătoare vremurilor noastre și viitorului apropiat. Ele apar în această carte. S-au adăugat prelegeri care prezentau efectele antropologiei antroposofice în lucrul metodic și didactic în instruire și educare. Ele formează, împreună cu prelegerile acestei cărți, la conținutul căreia se referă mereu, o unitate.

Manifestările conferințelor au fost urmate de discuții sub formă de seminare, în care Rudolf Steiner a discutat cu pedagogii prelucrarea practică a anumitor domenii de instruire și căile spre o soluționare a problemelor educative. Aceste discuții sunt de asemenea publicate.

Ascultătorii au trăit în acest curs un eveniment spiritual care - petrecându-se în liniștea cercului cel mai restrâns - vroia să slujească omenirii în evoluția sa superioară. Pedagogii “colii Libere Waldorf doresc să însoțească această lucrare a lui Rudolf Steiner cu sentimentele mulțumirii lor profunde, acum că pornește în lume, pentru a fecunda educarea și instruirea peste tot acolo unde este preluată cu înțelegeră.”

*

Bazele de text: Pentru structurarea textului acestei ediții au fost consultate următoarele documente:

- transcrierea dactilografată a notițelor stenografice; cuvântul de deschidere a fost stenografiat de Rudolf Meyer, conferințele de la 1 - 5 septembrie 1919 au fost stenografiate de doamna Hummel, care a sosit special pentru aceasta de la Köln. Celelalte conferințe au fost stenografiate de diferiți participanți la curs. Stenogramele înseși nu mai există. Notițele au fost redactate după încheierea cursului de unii parti-

cipănți și apoi multiplicare.

- multiplicarea manuscrisului din anii douăzeci, care conține unele completări din notițele diferiților participanți.

- prima ediție de carte (Dornach 1932), în care fuseseră preluate alte completări din notițele participanților.

- notițele manuscrise ale lui E.A.Karl Stockmeyer.

Desenele pe tablă ale lui Rudolf Steiner au fost terse după fiecare prelegere. Desenele preluate în acest volum au ca bază schițele diferiților participanți. Pe baza notițelor amănunțite ale lui E.A.Karl Stockmeyer a fost posibilă adăugarea desenelor nepreluate în ediții anterioare, respectiv găsirea, în unele cazuri, unei mai bune coreșpondențe cu textul.

Titlul volumului provine de la Rudolf Steiner. Vezi pentru asta prezentarea Mariei Steiner în postfața acestui volum.

Notările personale ale lui Rudolf Steiner pentru cursurile prezentate pentru pedagogi în Stuttgart (1919-1921) au apărut în caietul 31 al ciclului “Contribuții la ediția completă Rudolf Steiner”, Dornach 1970.

Publicații anterioare: Multiplicări de manuscris fără an (începutul anilor douăzeci); prima ediție de carte, editată de Marie Steiner, Dornach 1932 (fără discursul din 20 august); a 2-a ediție, Dresda 1940, editată de Marie Steiner; a 3-a ed., Freiburg 1947, ed. de Marie Steiner cu postfață, note și cuprins de cuvinte cheie de E.A.Karl Stockmeyer; a 4-a ed. Dornach 1951, revăzută; a 5-a ed. Dornach 1960 (Ed.Completă); a 6-a ed. Dornach 1968; a 7-a ed., revăzută din nou și adăugită cu discursul din 20 august 1919, Dornach 1973; a 8-a ed. Dornach 1980, tipărire în faximil fotomecanică; edițiile 4 - 8 au fost editate de H. R. Niederhäuser.

Referitor la ediția a 9-a: Textul, precum și desenele au fost verificate amănunțit încă o dată pe baza numeroaselor documente existente. Corecturile corespunzătoare de text, precum și adăugiri și rearanjări de desene sunt menționate în *referiri la text*, respectiv motivate. Corecturile referitoare la punctuație, ortografie și greșelile de tipar nu sunt menționate. Discursul ținut în prezența cursului, care a fost tipărit în edițiile anterioare în încheierea prelegerilor, a fost - conform desfășurării în timp - așezat înaintea primei prelegeri, în timp ce citatele din “Discursul la serbarea de deschidere a ‘colii Libere Waldorf cu cuvinte însoțitoare de Marie Steiner’ (înaintea la începutul volumului), apar doar în *Anexă. Sumarele de conținut* au fost extinse considerabil, precum și *referirile la text*, în care s-au introdus și unele mențiuni esențiale de Wolfgang Schäd, Stuttgart. Noi adăugate au fost un *Registru de nume* și un *Registru de cuvinte cheie*, la care au fost luate în considerare și cuprinsul de cuvinte cheie prelucrat de E.A.Karl Stockmeyer pentru a 3-a ediție (1947).

Referiri la text

Lucrări ale lui Rudolf Steiner, care au apărut în ediția completă (GA), sunt menționate în cele ce urmează cu numărul respectiv din bibliografie. Vezi și sumarul din finalul cărții.

la pagina:

13 *Alocuțiune:* Cuvintele reproduse aici se bazează pe notițele stenografice (incomplete) ale lui Rudolf Meyer și notițele lui Emil Molt și E.A.Karl Stockmeyer. Redactarea textului a fost făcută de Erich Gabert.

Au fost prezenți: Berta Molt, Emil Molt, Caroline von Heydebrand, E.A.Karl Stockmeyer, Leonie von Mirbach, Elfriede Herrmann, Rudolf Treichler, Hertha Koegel, Paul Baumann, Rudolf Meyer, Johannes Geyer, Herbert Hahn, Friedrich Oehlschlegel.

La curs au mai participat în afară de cei numiți mai sus: Marie Steiner, Elisabeth Dollfus-Baumann, Hannah Lang, Ludwig Noll, Mieta Waller-Pyle, Hermann Heisler (?).

Ca oaspeți au participat: Andreas Körner, Luise Kieser, Walter Johannes Stein, Alexander Strakosch, Karl Emil Wolfer. Invitația de a participa ca oaspeți a fost făcută doar acelor membri ai societății antroposofice care vroiau să fondeze în alte locuri o instituție similară. În afară de aceasta au fost contactați pedagogi care făceau parte din “Consiliul de cultură”. K.E.Wolfer și A.Körner fuseseră invitați pentru “propagandă”.

Au mai fost invitate Ida și Maria Uhland. Acestora nu li s-a permis însă participarea din partea oficialităților pedagogice.

16 *Un fel de rugăciune:* Cuvintele nu au fost reținute stenografic. Participanții Caroline von Heydebrand (1886 - 1938) și Herbert Hahn (1890 - 1970) au redactat din memorie conținutul cuvintelor rostite de Rudolf Steiner. În continuarea redării acestor notițe urmează, referitor la același procedeu, copia după notele din jurnal ale lui Walter Johannes Stein (1891 - 1957), care a participat de asemenea la curs:

Note ale Carolinei von Heydebrand

“Vrem să ne formulăm astfel gândurile încât să putem conștientiza: În spatele fiecăruia dintre noi se află Îngerul său, cu mâinile așezate lin pe creștet; acest Înger vă dă puterea de care aveți nevoie. - Deasupra capetelor voastre plutește hora Arhanghelilor. Ei poartă de la unul la altul ceea ce unul are de dat celuilalt. Ei leagă sufletele voastre. Astfel se face curajul de care aveți nevoie. (Din curaj, Arhanghelii formează un potir.) - Lumina înțelepciunii ne este dăruită de ființele înalte ale Arhailor, care nu se strâng în horă, ci venind din începuturile primor-

diale se revelă  i dispar în depărtări primordiale. Intră doar ca o formă de picătură în acest spa iu. ( n potirul curajului picură de la spiritul activ al timpului o picătură de lumină a timpului.)”

Note ale lui Herbert Hahn

“Putem purta în conștiință, în timp ce ne îndreptăm activ spre pedagogia acestei a cincea epoci de cultur   i vrem să f m activi în ea ca pedagogi, faptul că fiin ele celei de a treia ierarhii doresc să se lege de munca noastră.

 n spatele fiecărui membru în parte a colegiului în devenire vedem st nd  ngerul. El pune am ndou  mâinile pe capul omului p m ntean  ncredin at ocrotirii sale. Iar în această atitudine  i cu acest gest lasă el să treacă for  . Este for   care înzestrează fapta inten ionat  cu imagina iile necesare. Imagin nd creator, trezind cu for   imagina ii, stă astfel în spatele fiec ruia * ngerul*.

Dacă ridicăm privirea, vedem deasupra capetelor viitorilor pedagogi o seamă de *Arhangheli*. Rotindu-se  i  ntorc ndu-se în cerc, poartă ei ceea ce vrea să crească în rezultatul  nt lnirii spirituale a fiec ruia cu  ngerul său, înspre ceilalți.  i poartă acestea  mbog   i de for ele tuturor celorlal i, înapoi la fiecare în parte. - în această rotire, care acționează ca o faptă formatoare spirituală, se formează deasupra capetelor celor uni i prin strădania comună - un potir. Iar acest potir are o anumit  substan  : ea este formată din curaj. - în același timp, Arhangheli ce se unesc rotind permit pătrunderea în mișcarea lor, în formarea lor a for elor inspirative de crea ie. Ei deschid izvorul pentru acele inspira ii care ne sunt necesare pentru fapta noastră.

Dacă privirea v z torului se ridică şi mai mult, ajunge sus până în regiunea *Arhailor*. Ei nu se  nf   eaz  ca o comunitate. Dar din sfera lor, sfera *luminii*, ei lasă să picure un strop în potirul curajului. Putem sim i că acest strop de lumină ne este dăruit de *spiritul bun al vremurilor noastre*, care stă în spatele fondatorului  i a fondării acestei  coli noi. Sunt for e de intui ie creatoare ce acționează în acest dar de lumină. Ele vor să trezească intui iile necesare în cei care se  ndreapt  spre această t n r  faptă pedagogică.

Astfel contribuie a treia ierarhie - dăruind for  , curaj  i lumină - la fondarea ce se des  o r  acum. Prin imagina ie, inspira ie, intui ie vrea să se lege de fapta noastră p m ntean ”.

Dintr-o agendă mai timpurie, nedatată, a lui Herbert Hahn

 nchipui i-vă felul în care în spatele fiec ruia dintre dumneavoastră stă  ngerul propriu:  ngerul vrea să dea putere.

Deasupra dumneavoastră tuturor se  nv rte în cerc, purt nd fructele lucrării  i experien a fiec ruia, unul către celălalt, un cerc de Arhangheli. Din rotirea  i purtarea lor, Arhangheli formează un potir al curajului.

Din  n l imi bunul spirit al timpului, care este unul dintre Arhai, cobo r  un strop de lumină în potir: Astfel, Arhai dăruiesc un strop de lumină.”

Note de jurnal în 21 august 1919, ale lui Walter Johannes Stein

“ nceputul cursului. Deschidere prin Dr.Steiner, la orele 9.

For   -  ngeri

Curaj - Arhangheli

Lumină - Arhai

Mulpumi i...[bunelor spirite], care i-au inspirat lui Molt ideea. Zeii vor lucra mai departe cu ceea ce va reieși din fapta noastră.”

- 17 *dragului nostru Emil Molt*: Emil Molt (1876 - 1936), directorul fabricii de  igaret Waldorf-Astoria din Stuttgart, consilier comercial. El a organizat cursuri de instruire pentru muncitorii apar in nd întreprinderii sale. De aici s-a născut în final g ndul de a organiza o  coal  pentru copiii muncitorilor săi. Pentru crearea  i conducerea acestei “ coli Waldorf” l-a numit pe Rudolf Steiner. Molt a fost în 1919 unul dintre cei mai implica i reprezentan i ai ideii de tripartită a lui Rudolf Steiner. Vezi Emil Molt, “Proiect al unei biografii”, Stuttgart 1972, precum  i unele dintre scrierile sale în seria “Contribuții la Operele Complete Rudolf Steiner”, caietul nr.103, Dornach, Mihaeli 1989.
- 20 *Am amintit odată un exemplu*: Vezi “ tiin a spirituală” (“Die Geisteswissenschaft im Umriss”), GA 13, cap. “Dezvoltarea lumii şi omul”, p.170  u.
- 21 * n ceea ce prive te aceste trei componente ale fiin ei omenești*: Despre membrele fiin ei omului vezi îndeosebi cap. “Fiin a omului”, în “Teosofie” (“Theosophie”), Bibl. Nr. 9,  i cap “Fiin a omenerii”, în “ tiin a spirituală” (“Die Geisteswissenschaft im Umriss”), Bibl. Nr. 13; apoi “Metamorfoze ale vie ii sufletești. Căi ale trăirilor sufletești” (“Metamorphosen des Seelenlebens. Pfade der Seelenerlebnisse”), Bibl. Nr. 58  i 59.
- 22 *Întregul sistem tripartit al omului fizic*: Referitor la tripartită organismului natural - deci nu a întregii fiin e - vezi  i cap.IV, 6: “Dependen ele fizice  i spirituale ale fiin ei omenești”, în “Despre enigme sufletești” (“Von Selenr tseln”), Bibl. Nr. 21.

23 *ceea ce cunoaște între momentul trezirii și cel al adormirii*: Vezi și cap. “Somn și moarte”, în “*tiința spirituală*”, Bibl. Nr. 13.

27 *pedagogia herbartiană, activă în cercuri largi, și-a bazat măsurile ei educative pe psihologia herbartiană*: Johann Friedrich Herbart, 1776-1841, filozof și pedagog; a predat în Göttingen, temporar ca profesor particular în Berna. Cunoscut ca fondator al pedagogiei tiințifice care, la rândul ei, trebuie să fie strâns legată de filozofia practică (etică) și de psihologie. Opere: “*Pädagogie generală*” (“*Allgemeine Pädagogik*”) (1806), “*Manual de psihologie*” (“*Lehrbuch zur Psychologie*”) (1816), “*Prelegeri pedagogice*” (“*Umriss pädagogischer Vorlesungen*”) (1835). Rudolf Steiner vorbește despre concepția sa în capitolul “*Concepții reacționare*”, în “*Enigmele filozofiei*” (“*Die Rätsel der Philosophie*”), Bibl. Nr. 18. Vezi și prelegerea din 4 decembrie 1903, în “*Învăpătură spirituală despre suflet și privire asupra lumii*” (“*Spirituelle Seelenlehre und Weltbetrachtung*”), Bibl. Nr. 52.

ceea ce numim în mod obișnuit reprezentare: Vezi și cap. “*Individualitatea umană*”, în “*Filosofia libertății*” (“*Die Philosophie der Freiheit*”), Bibl. Nr. 4.

“*Cogito, ergo sum*”: Această propoziție a fost formulată de filozoful, matematicianul, astronomul și fizicianul Rene Descartes (1596-1650), care a servit ca ofițer sub diferite comenzi, a trăit mult timp în Olanda și în final a fost chemat de regina Christine în Suedia, unde a și murit. Vezi în opera sa “*Principia philosophiae*” (Amsterdam 1644), îndeosebi paragrafele 1, 7, 11 - 14 din partea întâi. La afirmația renumită “*Cogito, ergo sum*”, ajunge în par.7; acolo spune: “*Prin faptul că respingem orice lucru îndoielnic și îl arătăm ca fiind fals, putem ușor admite că nu există Dumnezeu, nici cer, nici corp; că noi înșine nu avem nici mâini, nici picioare, nici un fel de corp; dar nu putem presupune ca noi, cei care gândim acestea, să nu fim nimic; căci este o contradicție ca ceea ce gândim, deci sunt (ego cogito, ergo sum) este cunoașterea primă și cea mai sigură dintre toate care se oferă unuia ce filozofează ordonat.*” - Rudolf Steiner vorbește despre “*Cogito, ergo sum*” în cap.III “*Gândirea în slujba concepției despre lume*”, în “*Filosofia Libertății*”, Bibl. Nr. 4, și în prelegerea din 12 octombrie 1918, în “*Polaritatea dintre durată și dezvoltare în viața omenească*” (“*Die Polarität von Dauer und Entwicklung im Menschenleben*”), Bibl. Nr. 184, din 10 aprilie 1913, în “*Rezultate ale cercetării spirituale*” (“*Ergebnisse der Geistesforschung*”), Bibl. Nr. 62, și în cap. “*Imaginea lumii în idealismul german*”, în scrierea “*Despre enigma omului*” (“*Vom Menschenrätsel*”), Bibl. Nr. 20. Vezi și afirmațiile despre Descartes în cap. “*Concepțiile epocilor de început ale dezvoltării gândirii*”, în “*Enigmele filozofiei*” (“*Die Rätsel der Philosophie*”), Bibl. Nr. 18.

Arthur Schopenhauer, 1788-1860, a studiat la Göttingen și Berlin tiințele naturii și filozofia, a trăit după absolvirea din Jena în Weimar și Dresda, a candidat fără succes în Berlin. În final s-a stabilit - singuratic și amărât, pentru că se simțea respins și neînțeles - în 1833 în Frankfurt. Deabia din anii patruzeci ai secolului al 19-lea a cunoscut din ce în ce mai multă atenție și a devenit în anii apotezei ai secolului 19 chiar “*filozof la modă*”. Despre voință ca germene a spiritual-sufletescului, vezi îndeosebi cartea a patra a operei sale principale “*Lumea ca voință și reprezentare*” (1819): “*Lumea ca voință, afirmare și negare a voinței*”. Vezi și biografia pe care a scris-o Rudolf Steiner pentru introducerea la ediția Cotta a “*operei lui Arthur Schopenhauer*”, cuprinsă în “*Biografii și schițe biografice*” (“*Biographien und biographische Skizzen*”) Bibl. Nr. 33, și cap. “*Concepții reacționare*”, în “*Enigmele filozofiei*”, Bibl. Nr. 18, precum și prelegerea din 4 decembrie 1920, în “*Legătura dintre spiritualitatea lumii și fizicul omului*” (“*Die Brücke zwischen der Weltgeistigkeit und dem Physischen des Menschen*”), Bibl. Nr. 202.

35 *În măsura în care fiziologia crede că se află în posesia a ceva, atunci când vorbește despre nervii senzitivi și cei motori*: În prelegerea din 6 noiembrie 1916, în “*Karma meseriei*” (“*Das Karma des Berufes*”), Bibl. Nr. 172, Rudolf Steiner vorbește despre a.a. numirii nervi senzoriali și motori, după cum urmează: “*Nervii sunt cu toții organizați unitar, și au cu toții o singură funcțiune. A.a. numirii nervi motori se deosebesc de a.a. numirii nervi senzoriali doar prin aceea că cei senzoriali sunt orientați înspre slujirea percepției mediului, în timp ce a.a. numirii nervi motori servesc percepției propriului organism.*” Vezi și cap. IV, 6: “*Dependențele fizice și spirituale ale entității umane*” (“*Die physischen und geistigen Abhängigkeiten der Menschen-Wesenheit*”), în “*Despre enigmele sufletului*”, Bibl. Nr. 21, prelegerea din 21 aprilie 1920, în “*Înnoirea artei didactico-pedagogice prin tiința spirituală*” (“*Die Erneuerung der pädagogischen - didaktischen Kunst durch Geisteswissenschaft*”), Bibl. Nr. 301 și prelegerile din 7 și 12 decembrie 1919, în “*Tratarea spiritual-tiințifică a problemelor sociale și pedagogice*” (“*Geisteswissenschaftliche Behandlung sozialer und pädagogischer Fragen*”), Bibl. Nr. 192, precum și compilarea lui Herbert Hensel și Hans Jürgen Scheurle, “*Despre problema nervilor motori și senzoriali. Extrase din lucrări ale lui Rudolf Steiner*” (“*Zur Frage der motorischen und sensitiven Nerven. Auszüge aus Werken Rudolf Steiner*”), Marburg, 1979; ed.nouă (1992) ca parte a doua (anexă documentară) în publicația editată de Wolfgang Schäd “*Organizarea nervoasă a omului și problema socială*” (“*Die menschliche Nervenorganisation und die soziale Frage*”) (două vol.), Stuttgart 1992.

40 *acelei decizii bisericești dogmatice care a fost luată în anul 869*: În anul 869 a avut loc la Constantinopol al optulea conciliu ecumenic ce a avut scopul de a lua măsuri împotriva patriarhului Photius. În “*Canones contra Photium*”, se spune

(Canonul 11) după cum urmează: “În timp ce Vechiul și Noul Testament arată că omul are doar suflet inteligent și rațional, iar toți părinții și învățătorii bisericii, vorbind de la Dumnezeu, întăresc această părere, există unii... care au decăzut într-o asemenea nemernicie de a enunța cu nerușinare dogma că omul ar avea două suflete, și ei afirmă, pe baza anumitor cercetări neștiințifice, că prin însăși înbelepciunea li se confirmă propria erezie”. Foarte prețuit de Rudolf Steiner, filosoful catolic Otto Willmann scrie în lucrarea sa în trei volume “Istoria idealismului” - “Geschichte der Idealismus”, prima ediție, Braunschweig 1894, secțiunea VIII, §54, “Idealismul creștin ca desăvârșire a Antichității” (vol.II, 111): “Abuzul făcut de gnostici cu deosebirea paulinică dintre omul pneumatic și cel psihic, prin aceea că primul s-a pretins a fi expresia desăvârșirii sale, al doilea ca reprezentant declarat al creștinilor cuprinși în legile bisericii, a determinat biserica să abroge explicit trihotomia” - Rudolf Steiner revine mereu în numeroase conferințe asupra acestei hotărâri a Conciliului; vezi de ex. conferințele din 5 februarie și 2 aprilie 1918 în “Moartea Pământului și viața Comosului”. Daruri de viață antroposofice. Necesități de conștiință pentru prezent și viitor”, Bibl. Nr. 181, conferința din 8 septembrie 1918 din “Polaritatea dintre durată și dezvoltare în viața omenească” - “Die Polarität von Dauer und Entwicklung im Menschenleben”, Bibl. Nr. 184 și conferința din 21 noiembrie 1919, din “Misiunea lui Mihael” - “Die Sendung Michaels”, Bibl. Nr. 194. Vezi pentru această temă și articolele lui Stefan Leber, “Despre Conciliul 869” - “Zum Konzil 869”, în publicația “Comunicări din activitatea antroposofică din Germania” - “Mitteilungen aus der anthroposophischen Arbeit in Deutschland”, Paște 1973 și ale lui Johannes Geyer: “Un Conciliu și urmările sale cultural-istorice: “desființarea” spiritului” - “Ein Konzil und seine kulturgeschichtlichen Folgen: Die “Abschaffung” des Geistes”, în publicația “Arta educației” - “Erziehungs Kunst” Nr. 10/11 1964, precum și în volumul “Lupta pentru imaginea omului. Al optulea Conciliu ecumenic din 869 și urmările sale” - “Der Kampf um das Menschenbild. Das achte ökumenische Konzil von 869 und seine Folgen”, Ed. H.H.Schoffler, Verlag am Goetheanum, Dornach 1986, în care sunt adunate aceste și alte scrieri pe această temă.

- 41 *Julius Robert Mayer*, 1814-1878, medic și cercetător german al naturii, a postulat în 1842 legea despre conservarea energiei și a demonstrat echivalența mișcării mecanice cu căldura: “Căldura și mișcarea se transformă una în alta.” (“Observații despre echivalentul mecanic al căldurii”, 1851). “Forțele sunt deci: obiecte indestructibile, transformabile, imponderabile”. “Pe cât de puțin se poate între timp afirma despre relația dintre forța gravitațională și mișcare: esența forței gravitaționale ar fi mișcarea, pe atât de puțin este această concluzie valabilă pentru căldură. Vrem mai degrabă să concluzionăm contrariul, că, pentru a deveni căldură, mișcarea - fie ea simplă sau vibratorie, precum lumina, căldura iradiantă etc. - ar trebui să înceteze să mai fie mișcare.” (“Observații despre

forțele naturii nevii” - “Bemerkungen über die Kräfte der unbelebten Natur”, 1842) Vezi și “Robert Mayer despre conservarea forței. Patru expuneri” - “Robert Mayer über die Enthaltung der Kraft. Vier Abhandlungen”, editate de Albert Neuburger, Leipzig f.a. Acolo se găsesc scrierile menționate mai sus, precum și cele două expuneri “Mișcarea organică în relația ei cu metabolismul” - “Die organische Bewegung in ihrem Zusammenhang mit dem Stoffwechsel”, (1845) și “Despre determinarea cantitativă și calitativă a forțelor” - “Über die quantitative und qualitative Bestimmung der Kräfte”, (1841). Despre importanța acestei legi postulate de Mayer vezi și prelegerea din 16 aprilie 1918, în “Moartea Pământului și viața lumii. Daruri de viață antroposofice. Necesități de conștiință pentru contemporaneitate și viitor” (“Erdensterben und Weltenleben. Anthroposophische Lebensgaben. Bewußtseins-Notwendigkeiten für Gegenwart und Zukunft”), Bibl. Nr. 181.

- 42 *Ceea ce ne aduce într-un anumit raport cu lumea exterioară, mai întâi prin simțuri, cu totul în sfera celor douăsprezece simțuri*: vezi indicația la pag. 106, “Omul are întru totul douăsprezece simțuri”.
- 43 *Platon*, 428-348 î.Chr. În “Timaios” spune: “Dintre instrumentele de simț au format mai întâi ochii plini de lumină, pe care i-au fixat aici din următorul motiv. Câtă parte a focului nu are proprietatea de a arde, dar prea bine o are pe cea de a produce lumina blândă, pe atâtă au contribuit ca acesta să devină corpul ingenios al fiecărei zi. Ei au făcut tocmai ca acest foc ce se află în noi, înrudit și neamestecat, să izvorască prin ochi și au netezit și îndesit întregul glob ocular, mai ales însă mijlocul său, pentru ca să se opună cu atât mai mult pătrunderii celui alt foc, mai aspru și să-i permită accesul doar celui pur luminator. Când luminozitatea zilei înconjoară ceea ce izvorăște din ochi, atunci se unește asemănarea cu asemănarea izvorătoare și formează aici un întreg al forței vederii din înrudiri, în linie dreaptă, unde ceea ce răzbate dinăuntru se opune la ceea ce întâlnește în afară.” - Despre Platon vezi și cap. “Platon ca mistic”, în “Creștinismul ca fapt mistic și misterii Antichității”, Bibl. Nr. 8; cap. “Concepția despre lume a gânditorilor greci”, în “Enigmele filosofiei”, Bibl. Nr. 18; și autoreferatul prelegerilor ținute muncitorilor în trimestrul de iarnă 1901, la Berlin, “Concepțiile grecești”, în “Despre filozofie, istorie și literatură” (“Über Philosophie, Geschichte und Literatur”), Bibl. Nr. 51.
- 43 *Indicii locale din filozofia lui Lotze*: Rudolf Hermann Lotze, 1817-1881, fiziolog și filozof activ în Leipzig, Göttingen și Berlin, s-a opus vitalismului pentru o explicație mecanică a naturii exterioare. El însuși își numește concepția sa “idealism teleologic”. “Semnele locale” sunt menționate de el în primul volum al operei sale “Microcosmos. Idei pentru istoria naturală și istoria omenirii. Încercare a unei antropologii” - “Mikrokosmos. Ideen zur Naturgeschichte und

Geschichte der Menschheit. Versuch einer Anthropologie" (Leipzig f.a.), "i anume în al doilea capitol al celei de a treia cărți, "Viața" - "Das Leben", la paginile 347, 349, 358. Acolo se spune "...cauza constrictivă, din care sufletul acordă fiecărei impresii poziția sa definită în spațiu, pe care "i-o reprezintă, nu se află în poziția înseși pe care o are impresia în organul de simț, ... că, mai mult, fiecare motiv poate să stea doar într-o însușire calitativă de vreun fel, pe care o cucerește impresia, de dragul naturii originale a locului în care atinge corpul, în plus față de restul determinării ei calitative. Doar pentru astfel de distincții este abordabilă conștiința, iar acestea îi vor sluji ca "i caracteristici sau ca semne locale, după indicațiile cărora se va trece la redescoperirea impresiilor într-o imagine spațială...". Alte lucrări: "Interdependența lucrurilor" - "Der Zusammenhang der Dinge" (Berlin f.a.); "Fundamente ale filosofiei practice" - Grundzüge der praktischen Philosophie" (Leipzig 1899); "Fundamente ale filosofiei naturii" - Grundzüge der Naturphilosophie" (Leipzig 1889), "Fundamente ale filosofiei religiei" - "Grundzüge der Religionsphilosophie" (Leipzig 1894); "Fiziologie generală a vieții corporale" - "Allgemeine Physiologie des körperlichen Lebens", 1851. Rudolf Steiner vorbește despre Lotze în cap. "Conceptii moderne idealiste" în "Enigmele filosofiei", Bibl. Nr. 18 "i în prelegerea din 15 ianuarie 1914, în "Conștiința spirituală ca bun al vieții" - "Geisteswissenschaft als Lebensgut", Bibl. Nr. 63.

45 *în care Pământul se afla încă în starea de nebuloasă a lui Kant-Laplace:* Rudolf Steiner arată aici înspre "ipoteza nebulară" a filosofului "i matematicianului Immanuel Kant (1724-1804), conform căreia Pământul s-a format dintr-o nebuloasă primară, "i înspre teoriile pe care le-a dezvoltat matematicianul "i astronomul francez Pierre Simon Laplace (1749-1827) independent de Kant ("i, în multe, diferit). - Vezi opera lui Kant, "Istoria generală a naturii "i teoria cerului sau încercare asupra cuprinderii "i originii omenești a întregii construcții lumești, după fundamentele newtoniene, împreună cu două suplimente" - "Allgemeine Naturgeschichte und Theorie des Himmels oder Versuch von der Verfassung und dem menschlichen Ursprunge des ganzen Weltgebäudes nach Newtonschen Grundsätzen abgehandelt, nebst zwei Supplementen", Leipzig f.a.(1755), "i de către Laplace, operele "Exposition du systeme de monde", 1796 "i "Traite de Mecanique celeste", 5 volume, Paris 1799-1825 (în germ.: "Mecanica cerului" - "Mechanik des Himmels", Berlin).

51 *Eduard von Hartmann*, 1842-1906, a început mai întâi cariera militară, a demisionat însă în 1865 din cauza unei afecțiuni de genunchi, care îl silea la un mod de existență culcată; astfel s-a dedicat studiilor filosofice, a promovat în 1867 "i a publicat în 1869 "Filosofia inconștientului. Încercare a unei concepții despre lume" - "Die Philosophie des Unbewußten. Versuch einer Weltanschauung". Vezi acolo îndeosebi cap. XIV: "Scopul procesului lumii "i însemnătatea

conștiinței". Despre propunerea lui Hartmann "de a arunca Pământul în aer printr-o instalație uriașă" vezi "i prelegerile lui Rudolf Steiner din 26 martie 1914, în "Conștiința spirituală ca bun al vieții", Bibl. Nr. 63 "i din 14 mai 1924, în "Istoria omeniirii "i concepțiile popoarelor civilizate" - "Die Geschichte der Menschheit und die Weltanschauungen der Kulturvölker", Bibl. Nr. 353. - Despre Eduard von Hartmann în general, vezi cap. "Conceptii moderne idealiste", în "Enigmele filosofiei", Bibl. Nr. 18, scrierea "Eduard von Hartmann. Concepția "i însemnătatea sa", în "Fundamente metodice ale antroposofiei" - "Methodische Grundlagen der Anthroposophie", Bibl. Nr. 30 "i necrologul "Eduard von Hartmann", în "Lucifer - Gnosis", Bibl. Nr. 34.

51 *în primele scrieri ale mele:* Vezi "Introducere la scrierile de conștiințe ale naturii ale lui Goethe" (1884-1897), GA1, "Linii fundamentale ale unei teorii a cunoașterii în concepția goetheană despre lume" (1886), Bibl. Nr. 2; "Adevăr "i conștiință" (1892), GA3; "Filosofia libertății. Fundamente ale unei concepții moderne - rezultate sufletești ale observărilor după metoda conștiințifică" (1894), GA4.

52 *capitolul final despre libertate din scrierea mea:* În capitolul al optulea "Observații finale practice" a scrierii "Adevăr "i conștiință. Preambul la o filosofie a libertății", Bibl. Nr. 3, se spune: "Am văzut că în conștiința noastră se trăiește miezul cel mai din interior al lumii. Armonia legică, de care este stăpânit universul, se revelează în cunoașterea umană". Cu această scriere (fără "Preambul" "i capitolul final "Observații finale practice"), promovase Rudolf Steiner în 1891 la Universitatea din Rostock, la prof. Heinrich von Stein pentru titlul de doctor în filosofie. Scrierea este "Dedicată domnului dr. Eduard von Hartmann în caldă venerație". Titlul dizertației era "Fundamentele teoriei cunoașterii cu deosebită aplicare înspre doctrina conștiinței a lui Fichte. Prolegomena la înțelegerea cu sine însăși a conștiinței filozofice". Vezi "i vol V al ciclului „Studii asupra lui Rudolf Steiner”, despre "Dizertațiile lui Rudolf Steiner", Dornach 1991.

59 *psihologii de formare mai mult herbartiană:* De ex. Robert Zimmermann ("Propedeutică filosofică" - "Philosophische Propädeutik", 1852). Vezi la această "i indicația pentru pag. 30.

la wundtieni, mai mult după latura voinței: Wilhelm Wundt, 1832-1920, filosof, psiholog "i fiziolog. Fondator al primului institut pentru psihologie experimentală (în Leipzig). Rudolf Steiner dă nume filosofiei lui Wundt adesea ca aflându-se sub dogmatismul conciliului de la Constantinopol, la care s-a stabilit că omul constă doar din trup "i suflet (vezi "i indicația la pag. 46). Despre Wundt vezi "i cap. "Conceptii moderne idealiste" în "Enigmele filosofiei", Bibl. Nr. 18 "i scrierea "Cercetări sufletești moderne", în "Fundamente metodice ale antroposofiei" - "Methodische Grundlagen der Anthroposophie", Bibl. Nr. 30.

- 61 *această psihanaliză pornește de obicei de la un exemplu clasic*: Exemplul „colăresc al femeii alergând în fața calei” este dat adesea de Rudolf Steiner (Vezi de ex. prelegerile menționate mai sus). C.G.Jung (1875-1961) prezintă acest eveniment în lucrarea sa „Psihologia proceselor inconștiente” - „Die Psychologie der unbewußten Prozesse” (Zürich, 1917). Această lucrare a fost mai târziu prelucrată de către acesta de mai multe ori: în 1925 a apărut sub titlul „Inconștientul în viața sufletească normală și cea bolnavă” - „Das Unbewußte im normalen und kranken Seelenleben”, în 1942, după o nouă prelucrare, sub titlul „Despre psihologia inconștientului” - „Über die Psychologie des Unbewußten”. Pasajul respectiv din ediția din 1917 sună: „Cunosc un caz al unei tinere doamne, care suferă de isterie cronică, drept urmare a unei sperieturi subite. Fusese într-o seară în societate și se afla la circa 12 noaptea în compania mai multor cunoscuți, pe drumul către casă, când, dintr-o dată, o calea în pas rapid a apărut din spate. Ceilalți s-au ferit, ea însă a rămas, întuită de sperietură, în mijlocul străzii și alergă în direcția mersului cailor. Vizitiul pocni cu biciul și înjură; nu ajută la nimic, ea alergă întreaga stradă în jos, care ducea la un pod. Acolo o lăsară pu-terile și, pentru a nu ajunge sub copitele cailor, vru să se arunce de disperare în râu, a putut fi însă împiedicată de trecători...”
- 63 *de aceea acolo, reforma școlară a lui Lunaciarski*: Anatol Vasilievici Lunacearski (1875-1933), scriitor și politician rus, comisar pentru educația poporului între 1917-1929, în Rusia după Revoluția din Octombrie, după aceea președintele Academiei de arte din Moscova. În scrierea sa „Sarcinile culturale ale clasei muncitoare” (Berlin-Wilmersdorf 1919), se zice: „Omul, în sine o mică tabula rasa, o hârtie nescrisă, începe de mic copil să preia semnele scrierii vieții. De acestea, de felul în care vor fi primele impresii ale mediului, primele influențe ale oamenilor din jur, primele experiențe în relațiile cu persoanele mai îndepărtate, de familie, de școală și de structura socială, în care sunt silii să trăiască, - va depinde întregul conținut sufleteș al personalității respective. Sufletul este ca un punct de intersecție ale anumitor linii de forță psihice și senzoriale a vieții societății.” Iar în scrierea sa „Despre educația poporului” (Berlin, 1971): „Materialismul dialectic, pe care îl reprezentăm, ne silește să ne construim pedagogia pe cunoștințe științifice exacte. Trebuie să cunoaștem organismul copilului foarte exact din punct de vedere anatomic, fiziologic și social-biologic, căci atunci devine clar cu ce material de conștiință vine la școală un copil de opt ani și din ce mediu provine acest material. ... Fără o justă observare a igienei în dezvoltarea copilului, fără o cultură a corpului, just organizată, și fără sport nu vom obține niciodată o generație sănătoasă.”
- 64 *Eram odată într-o instituție de învățământ de la țară*: Rudolf Steiner a vizitat în timpul unei șederi de mai multe săptămâni în Turingia, în vara anului 1905,

„Căminul de educare la țară” fondat de dr.Hermann Lietz (1868-1919) în Haubinda. A fost un gând de-al lui Lietz, de a forma căminele ca „Locuri pentru formarea vieții personalității”. Elevii trebuiau să fie activi independent în multe domenii - „întință, artă, meșteșugărie, agricultură. Între elevi și profesori trebuia să existe o relație de camaraderie. „Exercențele intelectuale ale culturii marilor orașe” erau refuzate. - Rudolf Steiner menționează această vizită și în conferința din 17 iunie 1921 (vezi „Conferințe cu profesorii școlii Libere Waldorf din Stuttgart”, Bibl. Nr. 300b).

- 70 *Dacă studiapi teoria culorilor a lui Goethe, la care m-am referit odată în acest context*, : Vezi „Scrierile de întințe ale naturii ale lui Goethe”, ed. și comentate de Rudolf Steiner, în seria „Deutsche National Literatur” a lui Kürschner (1884-97), 5 volume, vol. III, Bibl. Nr. 1c, reeditare Dornach, 1975.

și anume în partea ei fiziologico-didactică: Este evident vorba despre prima parte „Culori fiziologice” din „Partea didactică”, în lucrarea lui Goethe „Proiect al unei teorii a culorilor” - „Entwurf einer Farbenlehre”.

- 71 *pentru ca această voință să ne încadreze în omenirea ca întreg și în procesul lumii ca atare*: Vezi „Filosofia libertății”, Bibl. Nr. 4, înosebi cap.IX „Ideea de libertate”.
- 73 *Franz Brentano*, 1838-1917, un nepot al lui Clemens Brentano, teolog catolic și profesor de filozofie în Würzburg, până când în 1873, în baza dogmei infailibilității, a ieșit din biserică și a renunțat la profesorat. Din 1874 a activat ca profesor și mai apoi ca docent particular în Viena. Rudolf Steiner i-a dedicat în 1917 în scrierea „Despre enigmatul sufletului” (GA 21) un panegiric. Vezi și scrierile despre el, în „Ideea Goetheanumului în mijlocul crizei culturale a contemporaneității”, Bibl. Nr. 36. Lucrări: „Psihologia lui Aristotel (Mainz, 1867); „Psihologia din punct de vedere empiric” - „Psychologie vom empirischen Standpunkt” (Leipzig, 1874); „Despre originea cunoașterii morale”- „Vom Ursprung sittlicher Erkenntnis” (Leipzig, 1889). În al doilea volum din „Psihologia din punct de vedere empiric: Despre clasificarea fenomenelor psihice” prelucrează în capitolul al șaptelea „Imposibilitatea de a uni într-o clasă fundamentală judecata și relația afectivă”. Acolo se spune: „În domeniul judecării există un adevărat și un fals. Între acestea nu există însă nici un mijloc, tot atât cât și între a fi și a nu fi, după cunoscuta lege a terțului exclus. Opus acestui lucru există pentru legea iubirii nu doar un <bun> și un <rău>, ci și un <mai bine> și <mai puțin bine>, <mai rău> și <mai puțin rău>. Aceasta ține de specificitatea preferinței față de o anumită clasă de relații afective, cărora, cum spuneam în scrierea mea <Originea cunoașterii morale>, în domeniul judecării nu au nici un corespondent. ... Astfel se vrea și se alege adesea și răul, în timp

ce judecând printr-o procedură corectă niciodată nu va fi permis accesul unui neadevăr, pentru a face astfel întregul mai adevărat.” Într-un articol al lui Alois Höfler despre “Franz Brentano în Viena” se spune: “Asemănător ca și la această... pereche de noțiuni psihic-fizic s-a aprins o ceartă virulentă și în legătură cu distincția lui Brentano între reprezentare și judecată. ... Brentano are meritul (iar eu văd în acesta pe cel mai mare și poate pe singurul care rămâne), de a fi pătruns și în filosofia germană până la a spune că, de exemplu, la judecata <Copacul este verde> nu este vorba de pura compunere a reprezentărilor, care există deja în <copacul verde>, ci de faptul că eu exprim prin acea frază lingvistică: Eu cred (sunt de acord, suspin) faptul că acest copac este verde. Sigwart, Wundt și mulți alții au atacat absolut vehement această teorie de judecată a lui Brentano.” (“Austria dinlăuntru” - “Österreich von Innen”, Süddeutsche Monatshefte, Leipzig și München, mai 1917).

- 73 *Christoph von Sigwart*, 1830-1904, a studiat teologia și filozofia la Tübingen, unde a și activat ca profesor de filosofie, între 1864-1904. El a reprezentat concepția teleologică despre lume. Lucrări: “Ulrich Zwingli; caracterul teologiei sale cu privire deosebită asupra lui Pico della Mirandola” - “Ulrich Zwingli der Charakter seiner Theologie mit besonderer Rücksicht auf Pico von Mirandola dargestellt” (Stuttgart, 1855); “Tratatul nou descoperit al lui Spinoza despre Dumnezeu, despre om și fericirea acestuia” - “Sinozas neu entdeckter Traktat von Gott, dem Menschen und dessen Glückseligkeit” (Gotha, 1866); “Logică” (Freiburg, 1873-78).
- 75 *Richard Wagner*, 1813-1883, compozitor, poet și scriitor muzical. Primul proiect al “Maeștrilor cântăreți din Nürnberg” provine din anii 1840 (prima ediție, Mainz, 1862), prima reprezentare a avut însă loc deabia în 1868. Beckmesser este “supraveghetorul” printre muzicanți, el este atent doar ca regulile preluate să fie respectate. Walter von Stolzing în schimb, se lasă condus în cântarea sa numai de sentimentul său, de entuziasmul său. Odată atenționat de Hans Sachs asupra regulilor, poate să se țină fără efort de ele, fără a-și pierde sentimentul cântărilor sale, în timp ce Beckmesser, pentru că nu poate să înflăcăreze un text străin prin propriul suflet, devine batjocura poporului. - Despre Richard Wagner, Rudolf Steiner vorbește la 28 martie 1907, în “Cunoașterea suprasensibilului în vremea noastră” - “Die Erkenntnis der Übersinnlichen in unserer Zeit”, Bibl. Nr. 55 și la 29 iulie 1906, cuprins în “Misteriul cristic” - “Das christliche Mysterium”, Bibl. Nr. 97.
- 76 *Eduard Hanslick*, 1825-1904, critic muzical și scriitor, profesor la Universitatea din Viena: “Despre frumosul muzical” - “Vom Musikalisch-Schönen” (Leipzig, 1854). În prefață, Hanslick subliniază: “Oponenți pasionali mi-au compus între timp o întreagă polemică despre ce este afectul, în timp ce orice cititor fără

prejudecăți și atent poate recunoaște fără greutate că eu protestez doar împotriva greșitei imixtiuni a sentimentelor în tiință, deci că lupt doar împotriva acelor fabulatori estetici care, sub pretenția de a învăța muzicianul, îi prezintă doar visele lor opiate răsunătoare. Eu sunt cu totul de părerea că valoarea ultimă a frumosului va fi găsită nemijlocit prin evidența sentimentului. Dar tot atât de mult sunt de părere că din toate formele de apelare la sentiment nu se poate deduce nici o singură lege. Această convingere formează singurul postulat negativ al acestei cercetări. El se îndreaptă mai întâi, și în principal, împotriva concepției general acceptate că muzica trebuie să <înfrăieze sentimente>. ...Acelui postulat negativ i se opune corespunzător cel pozitiv: frumusețea unei piese tonale este specific muzicală, deci inerentă legăturilor tonale, fără legătură cu un cerc de gânduri străin, extra muzical. ...De atunci avem și <Tristan>, <Inelul Nibelungilor> ale lui Richard Wagner și teoria sa despre <melodia ne-sfârșită>, adică acea lipsă de formă, înălțată la principiu, vraja opiumului cântată și violinată, pentru a cărui cult s-a și deschis la Bayreuth un Templu”. Chiar în scriere se spune: “Modul de tratare de până acum a esteticii muzicale suferă aproape cu totul din cauza abordării sensibile greșite, cum că nu s-ar preocupa numai cu motivarea a ceea ce este frumos în muzică, cât mai mult cu prezentarea sentimentelor, care ne iau astfel în stăpânire.”... “Deci în loc să ne lîpim de acțiunea afectivă secundară și nedefinită a manifestărilor muzicale, este vorba de a pătrunde în interiorul lucrărilor și de a explica forța specifică a impresiilor lor din legile propriului ei organism.” - Despre lucrarea “Despre frumosul muzical” vorbește Rudolf Steiner și în prelegerea din 3 decembrie 1906, în “Esența muzicalității” - “Das Wesen des Musikalischen, Bibl. Nr. 283.

- 78 *Kant nu are reprezentarea clară a ceea ce se află în ambientul perceput al omului*: Vezi operele filozofului din Königsberg, Immanuel Kant, 1724-1804, îndeosebi “Critica rațiunii pure” (1781/1786); “Critica rațiunii practice” (1788); “Critica puterii de judecată” (1790). În “Critica rațiunii pure” se spune de exemplu în “Teoria elementară, partea întâi. Estetică transcendențială, par. 8”: “Deci am vrut să spunem că toată concepția noastră nu ar fi nimic altceva decât reprezentarea de evenimente, că lucrurile pe care le privim nu sunt, în sine, cele pe care credem că le vedem, și nici relațiile lor nu sunt create în sine precum ne apar, și că dacă eliminăm cu totul subiectul nostru, sau chiar și numai structura subiectivă a simțurilor, întreaga constituție, toate raporturile obiectelor ar dispărea în spațiu și timp, ba chiar spațiul și timpul ar dispărea, iar toate manifestările n-ar putea exista în sine, ci doar în noi. Care ar fi relația cu lucrurile în sine și separat de toate această receptivitate, cu senzorialitatea noastră, ne rămâne cu totul necunoscut. Nu cunoaștem nimic în afara modului nostru de a percepe, care ne este specific, deși nu ține de fiecare ființă, însă de fiecare om. ...Predicatele apariției pot fi alăturate însuși obiectului, raportat la simțul nostru, de exemplu, trandafirului culoarea roșie, sau mirosul; dar aparența nu poate

niciodată să-i fie atașată ca și predicat obiectului, tocmai pentru că i se alătură doar obiectului în sine ceea ce se atașează doar în raport cu simțurile sau în genere se referă la subiect, de exemplu, cele două toarte care erau considerate la început a fi atașate lui Saturn.” - Rudolf Steiner scrie despre teoria cunoașterii a lui Kant în “Linii fundamentale ale unei teorii a cunoașterii în concepția goetheană despre lume”, Bibl. Nr. 2, p. 36^ou. și 71-75, și în cap. “Problema fundamentală a teoriei cunoașterii la Kant” și “Teoria cunoașterii după Kant” în „Adevăr și tăină. Prolog la o filosofie a libertății”, Bibl. Nr. 3, precum și în cap. IV, p. 68^ou., “Lumea ca reprezentare”, în “Filosofia libertății. Fundamente ale unei concepții moderne despre lume”, Bibl. Nr. 4. Vezi și cap. “Epoca lui Kant și al lui Goethe”, în “Enigmele filosofiei”, Bibl. Nr. 18, “Concepțiile despre lume în Evul Mediu și în contemporaneitate”, în “Despre filosofie, istorie și literatură”, Bibl. Nr. 51 și prelegerea din 14 octombrie 1909, în “Metamorfoze ale vieții sufletești. Căi ale trăirilor sufletești, partea întâi”, Bibl. Nr. 58.

- 84 *În anumite pinuturi ale Pământului, de exemplu în Italia de sud:* Acestea sunt despre Solfatara din Pozzuoli, un vulcan pe jumătate stins din Golful Napoli, cu un diametru al craterului de aproape 770 m. Aburii bogabi în sulf ce se ridică acolo neîncetat din numeroase crăpături (“fumaroli”) se înmulțesc vizibil atunci când se aduce hârtie arzândă sau o făclie în raza fumarolelor.

- 92 *Căci și Kant, aflându-se în fața pragului morții:* Despre anii de bătrânețe ai lui Kant (1742-1804) vezi îndeosebi biografiile secretarului său din timpul multor ani, Reinhold Bernhard Jachmann, “Immanuel Kant înfățișat în scrisori către un prieten” - “Immanuel Kant geschildert in Briefen an einen Freund” (Königsberg, 1804) și al succesorului său, Ehregott Andreas Wasianski, “Immanuel Kant în ultimii săi ani de viață. O contribuție la cunoașterea caracterului său și a vieții sale casnice, din lucrul zilnic cu el” - “Immanuel Kant in seinen letzten Lebensjahren. Ein Beitrag zur Kenntnis seines Charakters und häuslichen Lebens aus dem täglichen Umgange mit ihm” (Königsberg, 1804).

Karl Ludwig Michelet, 1801-1893, profesor de filozofie la Universitatea din Berlin. A fost considerat ca reprezentant al stângii liberale a școlii hegeliene și a activat din 1823 la editarea lucrărilor lui Hegel. Vezi și autobiografia sa, “Adevăr din viața mea” - “Wahrheit aus meinem Leben” (Berlin, 1884). Lucrări: “Antropologie și psihologie” - “Anthropologie und Psychologie” (Berlin, 1840); “Istorie a umanității în evoluția ei din 1775” - “Geschichte der Menschheit in ihrem Entwicklungsgang seit 1775” (Berlin, 1855-60); “Sistemul filozofiei ca tăină exactă” - “Das System der Philosophie als exakter Wissenschaft” (Berlin, 1876-81). - În prelegerea din 12 octombrie 1922, în “Forțe spirituale în coexistența generației vechi cu cea tânără (curs pedagogic pentru tineret)” - “Geistige

Wirkskräfte im Zusammenleben von alter und junger Generation (Pädagogischer Jugendkurs)”, Bibl. Nr. 217, Rudolf Steiner menționează că Eduard von Hartmann i-a povestit această mică anecdotă. - Vezi și cap. “Lupta pentru spirit”, în “Enigmele filosofiei”, Bibl. Nr. 18.

- 92 *Eduard Zeller*, 1814-1908, istoric al filosofiei, profesor de teologie la Berna și Marburg, apoi profesor de filozofie la Heidelberg și Berlin. Inițial adept al lui Hegel, s-a îndepărtat mai târziu de punctul acestuia de vedere și a încercat să completeze idealismul printr-un realism “sănătos”. Lucrări: “Filosofia grecilor” - “Die Philosophie der Griechen” (Tübingen, 1844-52); “Istoria apostolilor în studiu critic” - “Die Apostelgeschichte kritisch untersucht” (Stuttgart, 1854); “Fundament al istoriei filozofiei grecești” - “Grundriß der Geschichte der griechischen Philosophie” (Leipzig, 1883). Rudolf Steiner l-a menționat pe Zeller în capitolul “Ecouri ale modului de reprezentare kantian”, în “Enigmele filosofiei”, Bibl. Nr. 18.

- 95 *Moriz Benedikt*, 1835-1920, medic, antropolog criminalist, profesor de patologie neurală, a fondat împreună cu Lombroso antropologia criminală. Relația dintre afect și sentiment este tratată în partea a doua, “Izvoare și fundamente ale vieții sufletești”, din “Tăința despre suflet a omului ca o tăină pură a experimentului” - “Die Seelenkunde des Menschen als reine Erfahrungswissenschaft”, Leipzig, 1895. Acolo se spune, în par. 14: “Senzația eliberată de impresie și apărând ca imagine de memorie în conștiință devine sentiment. Cele mai multe sentimente se nasc însă din trăiri multiple întrepesute (asociate), unde toate sau o mare parte sunt deja independente de stimuli momentani exteriori și astfel prezintă deja sentimente simple.” Alte lucrări: “Despre psihofizica moralei și a dreptului” - “Zur Psychophysik der Moral und des Rechtes”, Viena, 1875; “Din viața mea” - “Aus meinem Leben”, Viena, 1906; “Teoria radiestezistă și a pendulului” - “Ruten- und Pendellehre”, Viena și Leipzig, 1917. - Despre “Teoria sufletului omului” vorbește Steiner și în prelegerea din 12 ianuarie 1911, cuprinsă în “Răspunsuri ale tăinței spirituale la marile întrebări ale existenței” - “Antworten der Geisteswissenschaft auf die großen Fragen des Daseins”, Bibl. Nr. 60. Cercetările criminal antropologice ale lui Benedikt sunt menționate de Rudolf Steiner printre altele în prelegerea din 28 martie 1912 în “Istoria omenirii în lumina cercetării spirituale” - “Menschengeschichte im Lichte der Geistesforschung”, Bibl. Nr. 61.

Laurenz Müllner, 1848-1911, profesor de filosofie la facultatea de teologie, rector al Universității vieneze, 1894-95 și profesor al poetei Marie Eugenie delle Grazie. Vezi și dedicația lui Moritz Benedikt în lucrarea sa, “Tăința sufletului omului ca tăină pură a experimentului”, Leipzig, 1895 și prezentările lui Rudolf Steiner despre întâlnirea sa personală cu Müllner, în “Povestea vieții mele”, Bibl.

Nr. 28, precum și în scrierea sa, “Despre enigma omului”, Bibl. Nr. 20.

- 97 *Fritz Mauthner*, 1849-1923, scriitor și filosof lingvist. Deoarece considera că cearta filosofilor era doar o ceartă după cuvinte, a încercat să o înlăture printr-o critică a limbii, a terminologiei. Astfel consideră că evoluția cunoașterii este doar posibilă atunci când cuvântul crește prin “folosire metaforică”. Vezi lucrările sale “Contribuții la critica limbii” - “Beiträge zur Kritik der Sprache” (1901/02); “Vorbirea” - “Die Sprache” (1907); și, îndeosebi, “Dicționar de filosofie. Noi contribuții la o critică a limbii” - “Wörterbuch der Philosophie. Neue Beiträge zu einer Kritik der Sprache” (1910/11), vol.1 (1910), articolul “spirit”. Acolo se spune: “Când spiritus a fost în sfârșit tradus definitiv prin Geist (spirit, în lb. germ., n.tr.), trebuie să fi fost simțit odată cu aceasta și un verb pentru aburire, suflare, dar și pentru ardere, înspumare, fermentare (gären - în orig., n.tr.), (din care, cu mult mai târziu, s-a format cuvântul Gas; inventatorul cuvântului, van Helmont, îi aduce el însuși aminte de haos - dar numai după descoperire -, cu care cuvântul Gas se aseamănă foarte mult în limba olandeză; dar derivarea sa a venit de la gären, gäscht; Adelung încă a mai combătut cuvântul gaz, Campe a propus spirit de aer).” Vezi la aceasta și prelegerea lui Steiner din 23 aprilie 1919, în “Studiul spiritual al problemelor sociale și pedagogice” - “Geisteswissenschaftliche Behandlung sozialer und pädagogischer Fragen”, Bibl. Nr. 192. - O discutare a cărții lui Mauthner “Ateismul și istoria sa în Occident” - “Der Atheismus und seine Geschichte im Abendlande” (Stuttgart și Berlin, 1922) se găsește sub titlul “O nouă carte despre ateism”, în volumul “Ideea Goetheanumului în miezul crizei culturale a contemporaneității” - “Der Goetheanumgedanke inmitten der Kulturkrise der Gegenwart”, Bibl. Nr. 36.
- 102 *ceva cum este tripartiția*: Despre tripartiție vezi îndeosebi “Puncte centrale ale problemei sociale” - “Die Kernpunkte der sozialen Frage”, Bibl. Nr. 23; apoi “Serieri despre tripartiția organismului social și despre situația vremii, 1915-1921” - “Aufsätze über die Dreigliederung des sozialen Organismus und zur Zeitlage 1915 - 1921”, Bibl. Nr. 24 și seria “Contribuții la ediția completă Rudolf Steiner”, caietele 24/25, 27/28, 88, 106.
- 106 *Omul are cu totul 12 simțuri*: Vezi la aceasta cap. IV, 5: “Despre adevăratul fundament al relației intenționale”, în “Despre enigmele sufletului”, Bibl. Nr. 21. Despre teoria simțurilor a lui Rudolf Steiner vezi și scrierea “Antroposofie. Un fragment din anul 1910” - “Antroposophie. Ein Fragment aus dem Jahre 1910”, Bibl. Nr. 45, ciclul de prelegeri “Anthroposophie, psychosophie, pneumatosophie” - “Anthroposophie Psychoophie, Pneumatosophie”, Bibl. Nr. 115, prelegerea din 20 iunie 1916, în “Ființa lumii și calitatea de eu” - “Weltenwesen und Ichheit”, Bibl. Nr. 169, prelegerile din 12 august și 2 septembrie 1916, în “Enigma omului. Fundalul spiritual al istoriei omenești”, Bibl. Nr. 170, prelegerea din 25

august 1918, în “ațiința despre devenirea omului” - “Die Wissenschaft vom Werden des Menschen”, Bibl. Nr. 183 și prelegerea din 22 iulie 1921, în “Devenirea omului, sufletul lumii și spiritul lumii. Partea a doua” - “Menschenwerden Weltenseele und Weltengeist. Zweiter Teil”, Bibl. Nr. 206, apoi caietele 14, 34 și 58/59 ale ciclului “Contribuții la ediția completă Rudolf Steiner”. - Despre cele douăsprezece simțuri ale omului în relație cu imaginația, inspirația și intuiția, vezi și prelegerea din 8 august 1920, în “ațiința spirituală drept cunoaștere a impulsului fundamental al configurației sociale” - “Geisteswissenschaft als Erkenntnis der Grundimpulse sozialer Gestaltung”, Bibl. Nr. 199 (și ca prelegere separată). Deja Amos Comenius numește în scrierea sa apărută postum, “Triertium Catholicum”, douăsprezece simțuri, pe care le împarte în trei grupe. Sensus Externi: Tactus, Gustus, Olfactus, Auditus, Visus. - Sensus Interni: Attentionis (vulgo Communis), Imaginationis, Ratiocinii, Memoriae. - Sensus Intimi: Lux Mentis/Notitiae Communes, Motus Voluntatis/Instinctus Com., Vis facultatum/Impetus seu Conscientia. - Vezi Milada Blekastad “Comenius. Încercare de rezuma al vieții, operei și destinului lui Jan Amos Komensky” - “Comenius. Versuch eines Umrisses von Leben, Werk und Schicksal des Jan Amos Komensky”, ed. a 2-a lărgită, Berlin și New York, 1992 (vezi și ed.1, Oslo/Praga 1969, p.693).

- 106 *Vreunul mai adaugă încă un simț*: Theodor Ziehen, de exemplu vorbește despre “senzații de stare și mișcare” în prelegerea a 15-a a lucrării sale, adesea citată de Steiner, “Linii directe ale psihologiei fiziologice” - “Leitfaden der physiologischen Psychopogie” (Jena, 1896); Frederick Tracy și Joseph Stimpfl menționează un “simț al căldurii”, “senzații organice și de mișcare (simț tactil intern)” în primul capitol (VI, VII, VIII) al lucrării lor “Psihologia copilăriei” - “Psychologie der Kindheit” (Leipzig, 1908); Josef Klemens Kreibitz, în scrierea sa “Simțurile omului” - “Die Sinne des Menschen” (Leipzig și Berlin, 1900), adaugă la celelalte simțuri un “simț al senzației generale (simț vital)”, un “simț static” și un “simț al percepției mișcării” (cap.II). “Simțul vital” este menționat și de Robert Zimmermann în “Propedeutica filozofică” (Viena, 1867) în în paragraful “Psihologie empirică”, par.90.
- 113 *Ieri am utilizat forma sferică pentru cap, forma lunară pentru trunchi și forma lineară pentru membre*: Vezi prelegerea din 28 august 1919, în “Arta educației. Metodică și didactică”, Bibl. Nr. 294.
- 115 *Logica de coală descompune de obicei concluziile*: Deja în scrierile fundamentale ale lui Aristotel despre logică (“Analitica”), pe care le-a redactat în cele șase scrieri ale “Organonului” său, se găsesc trei așa numite “Figuri de concluzie”, din care fiecare, din nou are patru forme (moduri). Un sumar cuprinzător și scurt al teoriilor lui Aristotel despre noțiuni, judecată și concluzie se găsește în

- “Istoria Filosofiei” - “Geschichte der Philosophie” de Curt Friedlein, Berlin 1984, sau și la cuvântul “Aristotel” în “Mică istorie a filosofiei” - “Kleinen Philosophiegeschichte” de Johannes Hirschberger, Freiburg/Basel/Viena, 1985.
- 116 *“Topi oamenii sunt muritori”*: Vezi, de exemplu, în “Fundamente ale logicii și Enciclopedie a cunoașterii” - “Grundzüge der Logik und Enzyklopedie des Wissens” de Hermann Lotze, Leipzig, 1883 sau în “Psihologie și Logică” - “Psychologie und Logik” (Berlin și Leipzig, 1914) de Th. Ehrenhaus, cap. “Concluziile”, paragraful 51.
- 118 *Hermann Bahr*, 1863-1934, poet austriac, scriitor, lector, critic de teatru și dramaturg de sensibilitate deosebită și mare capacitate de transformare: pornind de la naturalism, s-a transformat în decadent, neo-romantic, impresionist și în sfârșit în expresionist, în toate domeniile dezvoltării literare prevăzând mereu formele viitoare. Rudolf Steiner l-a cunoscut pe Hermann Bahr “de când era un foarte tânăr student”, și i-a urmărit foarte atent cursul vieții. Vezi la aceasta și prezentările lui Rudolf Steiner în cele două prelegeri din 6 iunie 1916, în ciclul “Ființa lumii și calitatea de eu”, Bibl. Nr. 169 și din 10 decembrie 1916, în “Observații asupra istoriei timpului. Partea întâi”, Bibl. Nr. 173.
- 120 *dacă a ezăși alături sepie, oarecele și omul*: Vezi prelegerea din 28 august 1919, în “Arta educației. Metodică și didactică”, Bibl. Nr. 294 și discuțiile de seminar din 29 august 1919, în “Arta educației. Discuții de seminar și prelegeri despre planul de învățământ”, Bibl. Nr. 295.
- atunci când îi povestii o fabulă și o aplicați asupra omului*: Vezi la aceasta prelegerea din 28 august 1919, în “Arta educației. Metodică și didactică”, Bibl. Nr. 294 și discuția de seminar din 29 august 1919, în “Arta educației. Discuții de seminar și prelegeri despre planul de învățământ”, Bibl. Nr. 295.
- 121 *Eu am avut în vedere aceasta prin prezentarea în fața dumneavoastră a două piese de lectură*: Vezi discuția de seminar din 27 august 1919, în “Arta educației. Discuții de seminar și prelegeri despre planul de învățământ”, Bibl. Nr. 295.
- 122 *August Heinrich Hoffmann von Fallersleben*, 1798-1874, poet german al curențului Vormärz, cunoscut pentru cântecele sale populare (“Alle Vögel sind schon da”), și ca editor al “Deutschlandlied”. După studiul teologiei, filologiei și a arheologiei printre altele, activ ca profesor pentru limba germană și literatură în Breslau și ca bibliotecar, temporar exilat din cauza angajării sale politice (“Unpolitische Lieder”). Poezia despre viorea este citită și discutată de Steiner în discuția de seminar din 27 august 1919, în “Arta educației. Discuții de semi-

nar și prelegeri despre planul de învățământ”, Bibl. Nr. 295.

- 123 *Asăzi se practică de obicei predarea intuitivă după metoda socratică*: Un “fel, de a dezvolta cunoștințe prin discuții” numește Curt Friedlein “metoda socratică” în a sa “Istorie a Filosofiei” (Berlin, 1984): “Într-aceasta se pot distinge doi pași întotdeauna succesivi de gândire în procedeul lui Socrate, unul (dublu) negativ și unul pozitiv. Mai întâi își reține propria părere, intră mai mult în punctele de vedere ale partenerului, se arată neștiutor și se lasă instruit. În a doua parte a demersului de gândire negativ îl conduce pe interlocutor prin întrebări în cruci și curmeziș, prin concluzionarea din afirmațiile acestuia dinainte, să se încurce în contradicții, îl face în final să recunoască: ‘tiu că nu știu nimic. Această primă parte a procedurii este numită <ironia socratică>’. - De abia atunci începe Socrate în cel de-al doilea demers, cel pozitiv, să-și dezvolte propriile învățături, însă din nou nu doct ci îl determină pe interlocutor, prin întrebări pe măsură să ajungă singur la cunoașterea pe care el, Socrate, vrea să i-o inducă.”
- 124 *că omul are diferite forme în cele trei componente ale ființei sale*: Vezi la aceasta și prelegerile din 28 august 1919, din “Arta educației. Metodică și didactică”, Bibl. Nr. 294 și din 13 iunie 1921, în “Cunoașterea omului și structurarea instruirii” - “Menschenkenntnis und Unterrichtsgestaltung”, Bibl. Nr. 302.
- am atras atenția asupra faptului*: Vezi prelegerea din 28 august 1919, în “Arta educației. Metodică și didactică”, Bibl. Nr. 294.
- 127 *Acum, Goethe a observat prima dată la un craniu de berbec, în Veneția*: Vezi în “Caiete zilnice și anuale pentru 1790” - “Tag- und Jahresheften” (ediția Sophia, vol.35., partea întâi, p.15; ediția Hamburg, vol.10, p. 435). Acolo se zice: “Pe când mă plimbam adesea pe dunele de la Lido..., am găsit un craniu de oaie din fericire atât de curățat, mi-a... confirmat din nou acel adevăr găsit mai devreme de către mine: toate oasele craniului ar fi luat naștere din oase de vertebră transformate...”; Rudolf Steiner menționează același citat în cap. “Omului, precum și animalelor, le trebuie adăugată o vertebră intermediară” în primul volum al lucrării “Scrieri de ‘tințe ale naturii” de Goethe, editat în primul volum al lui Kürschner “Deutscher National-Literatur” (p. 316). O altă dată, Goethe menționează această descoperire, atât de importantă pentru el, în scrierea “Un stimulent deosebit printr-un singur cuvânt plin de spirit” - “Bedeutende Fördernis durch ein einziges geistreiches Wort” (“Scrieri de ‘tințe ale naturii”, vol. 2). Acolo se spune (p.34): “...de abia în anul 1791, când am ridicat din nisipul unei curbi de cimitir evreiesc, acoperită de dune, în Veneția un craniu spart de berbec, am priceput într-o clipă că oasele feței ar fi de asemenea de dezvoltat din vertebră...”.
- 128 *și în celelalte prelegeri*: Vezi conferința din 28 august 1919, în “Arta educației.

Metodică și didactică”, Bibl. Nr. 294.

- 128 *Într-un alt context v-am spus*: Vezi conferința din 29 august 1919, în „Arta educației. Metodica și didactică”, Bibl. Nr. 294.
- 134 *am mai relevat acest lucru din alte puncte de vedere*: Vezi conferința din 21 august 1919 în „Arta educației. Metodica și didactică”, Bibl. Nr. 294.
- 140 *la începutul epocilor de viață pe care vi le-am arătat, care din de vârsta de nouă și de doisprezece ani*: În conferința din 29 august 1919 în „Arta educației. Metodica și didactică”, Bibl. Nr. 294.
- 142 *în relație cu întreg ambientul lumii vegetale*: Despre relația omului cu lumea plantelor vezi și discuțiile de seminar din 30 august și 1 septembrie 1919, în „Arta educației. Discuții de seminar și conferințe asupra planului de învățământ”, Bibl. Nr. 295.
- 146 *cum am afirmat cu alte ocazii*: Vezi discuția de seminar din 2 septembrie 1919, în „Arta educației. Discuții de seminar și conferințe asupra planului de învățământ”, Bibl. Nr. 295.
- 148 *Sângele este un suc cu totul deosebit*: Citat din „Faust I” al lui Goethe, camera de studiu. Vezi încă și conferința cu același titlu a lui Rudolf Steiner din 25 octombrie 1906 în „Cunoașterea suprasensibilului în timpul nostru și semnificația acesteia pentru viața de azi” - „Die Erkenntnis des Übersinnlichen in unsere Zeit und deren Bedeutung für das heutige Leben”, Bibl. Nr. 55. Apărută și separat.
- 160 *Darwinismul*: Charles Darwin (1809-1882), om de știință englez, medic, geolog și botanist, a publicat în 1859 ceea ce a inițiat o nouă epocă a gândirii și a reprezentărilor din științele naturii: „Despre originea speciilor prin selecție naturală sau păstrarea raselor favorizate în lupta pentru existență”. Aceasta constituie o culme a „dovezilor” pentru o teorie a descendenței speciilor bazată pe mutația acestora prin influență exterioară, însușiri ereditare și supraproducție a ființelor vii care, toate determină o „luptă pentru existență” al cărei rezultat este „selecția naturală”. Darwin încheie capitolul 15 al susnumitei lucrări cu cuvintele: „Există o măreție în concepția aceasta a vieții, cu numeroasele ei forțe, însușite inițial de Creator în câteva forme sau numai într-una singură și în timp ce planeta noastră își continuă rotația după legea imuabilă a gravitației, nenumărate forme dintre cele mai frumoase și mai minunate, apărute dintr-un început atât de simplu, s-au dezvoltat și continuă încă să se dezvolte”. (Trad. românească sub redacția Acad. Vasile D. Mârza, Edit. Academiei Republicii Populare Române,

1957; n. ed. rom.)

Totuși, această concepție a fost aplicată abia mai târziu și la om, astfel încât, curând, s-a afirmat, cam lapidar, că „omul provine din maimuță”. Rudolf Steiner a scris pentru „Pierers Konversationslexikon”, ediția a VII-a, 1888 și, printre altele și două articole despre „Darwin” și „Darwinism” (retipărite în „Scriitori, vol.I: 1881-1890” - „Briefe, I.Band” Bibl. Nr. 38, pag. 243 și); în acestea se spune: „Chiar și numai în treacăt, să remarcăm aici că nici Darwin, nici Haeckel, nici vreun alt darwinist cu autoritate, n-au vorbit vreodată despre o descendență a omului din maimuțele superioare, ca de exemplu gorila, ci că omul și maimuțele hominide pot fi considerate drept cele mai bine organizate două ramificații mergând alături în paralel, și trimițând la o origine comună”. - Alte opere semnificative ale lui Darwin sunt: „Descendența omului și selecția sexuală” (Londra 1871) și „Expresia emoțiilor la oameni și la animale” (Londra, 1872). - Rudolf Steiner tratează în amănunt efectul scrierilor darwiniene asupra gândirii secolului al XIX-lea, în capitolul „Darwinism și concepție despre lume” din „Enigmele filosofiei”, Bibl. Nr. 18. Vezi și conferința din 28 martie 1912 „Darwin și cercetarea suprasensibilă” din volumul „Istoria omului în lumina cercetării spirituale”, Bibl. Nr. 61 precum și conferința din 25 decembrie 1921, în „Evoluția sănătoasă a ființei omenești. O introducere în pedagogia și didactica antroposofică” - „Die gesunde Entwicklung des Menschenwesens. Eine Einführung in die anthroposophische Pädagogik und Didaktik”, Bibl. Nr. 303.

- 169 *Friedrich Wilhelm Joseph Schelling*, 1775-1854, filosof al idealismului german. Filosofia sa provine din doctrina științei, pentru ca, trecând prin filosofia naturii și filosofia identității să se dezvolte, în cele din urmă, ca filosofie a religiei. Schelling a fost admis încă de la 16 ani în Abapia Tübingen, unde a legat prietenie cu Hegel și cu Hölderlin. După studiul teologiei, filologiei, filosofiei, iar mai târziu al matematicii și al științelor naturii, a activat ca profesor în Jena, Würzburg, Erlangen și München. Opere: „Despre posibilitatea unei forme a filosofiei în general” - „Über die Möglichkeit einer Form der Philosophie überhaupt” (Tübingen 1795); „Bruno sau despre sistemul natural și divin al lucrurilor” - „Bruno oder über das natürliche und göttliche System der Dinge” (Berlin 1802); „Filosofie și religie” - „Philosophie und Religion” (Tübingen 1804); „Despre zeitățile din Samotrace” - „Über die die Gottheiten von Samothrake” (1815); „Filosofia revelației” - „Philosophie der Offenbarung”; „Prelegeri asupra metodei studiului academic” - „Vorlesungen über die Methode des akademischen Studiums” (Stuttgart și Tübingen 1803) au fost ținute în vara lui 1802 la universitatea din Jena și ofereau - după „Lexiconul filosofilor” - „Philosophen Lexikon” de la Editura Gruyter (Berlin 1950) - „într-o formă generală, inteligibilă o schiță a întregii filosofii a lui Schelling”. Despre Schelling, vezi și articolele lui Rudolf Steiner „Clasicii concepției despre lume și viață” din „Enigmele filosofiei”, Bibl. Nr. 18, „Imaginea despre lume a idealismului ger-

man” din “Enigmele omului”, Bibl. Nr. 20, “La omagierea lui Schelling”, în “Lucifer - Gnosis”, Bibl. Nr. 34 și conferința lui Rudolf Steiner din 26 mai 1910, în “Căi și scopuri ale omului spiritual” - “Wege und Ziele des geistigen Menschen”, Bibl. Nr. 125.

- 171 *Din alocuțiunea ținută la serbarea de deschidere a Școlii Libere Waldorf la 7 septembrie 1919: Alocuțiune rostită la serbarea de deschidere: la 7 septembrie 1919, apărută în întregime în “Rudolf Steiner și Școala Waldorf. Cuvântări pentru copii, părinți și dascăli” - “Rudolf Steiner in der Waldorfschule. Ansprachen für Kinder, Eltern und Lehrer”, Bibl. Nr. 298.*

RUDOLF STEINER DESPRE NOTIȚELE DE LA PRELEGERI

Din autobiografia lui Rudolf Steiner
“Cursul vieții mele” (cap. 35, 1925)

Rezultatul activității mele antroposofice a devenit disponibil sub două forme; în primul rând cărțile mele făcute publice pentru întreaga lume, în al doilea rând un mare număr de cursuri concepute inițial doar ca tipărituri particulare, și care urmau să fie vândute numai membrilor Societății Teosofice (mai târziu Antroposofice). Acestea erau stenogramele mai mult sau mai puțin bine făcute asupra conferințelor și care - din pricina lipsei de timp - nu au mai fost corectate de mine. Eu aș fi preferat ca cele rostite oral să rămână cuvânt rostit. Însă membrii voiau tipărirea privată a cursurilor. Și așa au luat ele ființă. Dacă aș fi avut timp să le corectez, nu ar mai fi fost nevoie de la început de restricția “numai pentru membri”. Actualmente, nu mai este valabilă de mai bine de un an.

Aici, în “Cursul vieții mele”, este necesar să spun, înainte de toate, cum se leagă cele două: cărțile mele publice și tipăriturile particulare, în ceea ce am elaborat ca antroposofie.

Cel care vrea să înțeleagă lupta lăuntrică și eforturile depuse de mine în vederea promovării antroposofiei în conștiința prezentului, acela trebuie să o facă pe baza scrierilor publicate. În acestea am supus analizei tot ceea ce există drept strădanie de cunoaștere de-a lungul timpurilor. Acolo am expus ceea ce mi s-a confirmat mereu în contemplarea spirituală, ceea ce a devenit - desigur în multe privințe într-o formă imperfectă - edificiul antroposofiei.

Pe lângă această cerință de a întemeia antroposofia, și legat de aceasta, de a sluji numai celor ce rezultă când ai de transmis lumii actuale de cultură în general comunicări din lumea spirituală, s-a adăugat și aceea de a veni întru totul în întâmpinarea a ceea ce s-a instituit ca necesitate sufletească în membrii Societății, ca o dorință înspre spiritual.

Înainte de toate exista puternica înclinare de a solicita expunerea Evangheliilor și în general conținutul Bibliei în acea lumină care s-a

dovedit a fi antroposofică. Voiau să asculte comunicări asupra acestor revelații date omenirii. Pe când se țineau cicluri de conferințe interne în sensul acestei cerințe, a mai apărut încă ceva. La aceste conferințe participau numai membrii. Ei erau familiarizați cu comunicările de început ale antroposofiei. Li se putea vorbi întocmai ca unor avansați în domeniul antroposofiei. Conținutul acestor conferințe interne era astfel redat cum nu ar fi putut fi în lucrările destinate publicării.

În aceste cercuri restrânse puteam vorbi într-un mod pe care ar fi trebuit să-l configurez cu totul altfel dacă lucrurile ar fi fost de la început destinate expunerii publice.

Astfel încât cele două: scrierile publice și cele private au în realitate două proveniențe diferite. Scrierile publicate sunt rezultatul a ceea ce au constituit propriile mele căutări și eforturi; în tipăriturile particulare se află și căutările și eforturile Societății. Căci ascultam reverberația vieții sufletești a membrilor și, într-o vie conviețuire cu ea, se naște conținutul conferințelor.

Nicăieri nu s-a afirmat, nici în cea mai mică măsură, ceva care să nu fie cel mai pur rezultat al antroposofiei ce se întemeia. Nu poate fi vorba de nici o concesiune făcută prejudecăților sau sentimentelor membrilor Societății. Cel care citește aceste tipărituri particulare le poate lua în cel mai deplin sens drept ceea ce are de spus antroposofia. De aceea am putut, fără nici o ezitare, când solicitările în această privință au devenit prea insistente, să renunțăm la măsura de a răspândi aceste tipărituri numai în cercul membrilor Societății. Totuși, trebuie luat în considerare faptul că în stenogramele nerevizuite de mine există greșeli.

Bine înțeles, dreptul de a emite o judecată asupra conținutului acestor tipărituri particulare poate fi recunoscut numai aceluia care a îndeplinit condițiile prealabile ale unei astfel de judecăți. Și pentru majoritatea acestor tipărituri, această condiție este cel puțin cunoașterea antroposofică a omului, a cosmosului, în măsura în care ființa sa este expusă în antroposofie, și a ceea ce se găsește drept "istorie antroposofică" în comunicările primite din lumea spirituală.

SINOPSIS AL EDIȚIEI COMPLETE RUDOLF STEINER

A. SCRIERI

I. Opere

Introducere la scrierile de tinere naturală ale lui Goethe (1883-87)
 Linii fundamentale de teorie a cunoașterii, în concepția goetheană despre lume (1886)
 Adevăr și tinere (1892)
 Filosofia libertății (1894)
 Friedrich Nietzsche, un luptător contra timpului său (1895)
 Concepția despre lume a lui Goethe (1897)
 Mistica la începuturile vieții spirituale contemporane și legătura ei cu concepția modernă despre lume (1901)
 Creștinismul ca fapt mistic și misterele antichității (1902)
 Teosofie. Introducere în cunoașterea suprasensibilă a lumii și menirea omului (1904)
 Cum se dobândesc cunoașterea despre lumile superioare (1904-05)
 Din Cronica Aka'a (1904/08)
 Treptele cunoașterii superioare (1905/08)
 Tinere ocultă în rezumat (1910)
 Patru drame-misterii (1910/13)
 Conducerea spirituală a omului și a omenirii (1911)
 Calendar sufletesc antroposofic (1912)
 Un drum către cunoașterea de sine a omului (1911)
 Pragul lumii spirituale (1913)
 Enigmele filosofiei (1914)
 Despre enigma omenească (1916)
 Despre enigme sufletești (1917)
 Spiritualitatea lui Goethe manifestată în "Faust" și prin basmul "Despre arpele verde și frumosul Crin" (1918)
 Puncte centrale ale problemei sociale în necesitățile vieții prezente și din viitor (1919)
 Articole asupra structurii tripartite a organismului social și asupra situației momentului (1915-21)
 Cosmologie, religie și filosofie (1922)
 Principii antroposofice (1924-25)
 Fundamente pentru extinderea artei vindecării pe baza cunoașterii tinere spirituale (1925). De Dr. Rudolf Steiner și Dr. med. Ita Wegman
 Cursul vieții mele (1923-25)

II Articole

Articole din anii 1882-1902
 Articole din anii 1903-1908
 Articole din anii 1911-1925

III Publicații postume

Maxime, Fragmente, Proiecte, Scrisori și însemnări

B. CONFERINȚE

I. Conferințe publice

II. Conferințe ținute în fața membrilor societății antroposofice

Cicluri de conferințe și conferințe cu conținut general antroposofic

Conferințe asupra mișcării antroposofice și a Societății Antroposofice

III. Conferințe și cursuri asupra unor domenii particulare ale vieții

Conferințe despre artă: euritmie, arta vorbirii, muzică, arte plastice și istoria artei

Conferințe despre educație

Conferințe despre medicină

Conferințe despre științele naturii

Conferințe despre viața socială și structura tripartită a organismului social

Conferințe pentru lucrătorii de la Goetheanum

Opera de conferințe cuprinde aproximativ 6000 de conferințe, din care cea mai mare parte au fost stenografiate și apoi tipărite.

C. OPERA ARTISTICĂ

Volumele nu sunt numerotate, totuși sunt aranjate pe grupe. Pot fi obținute separat.